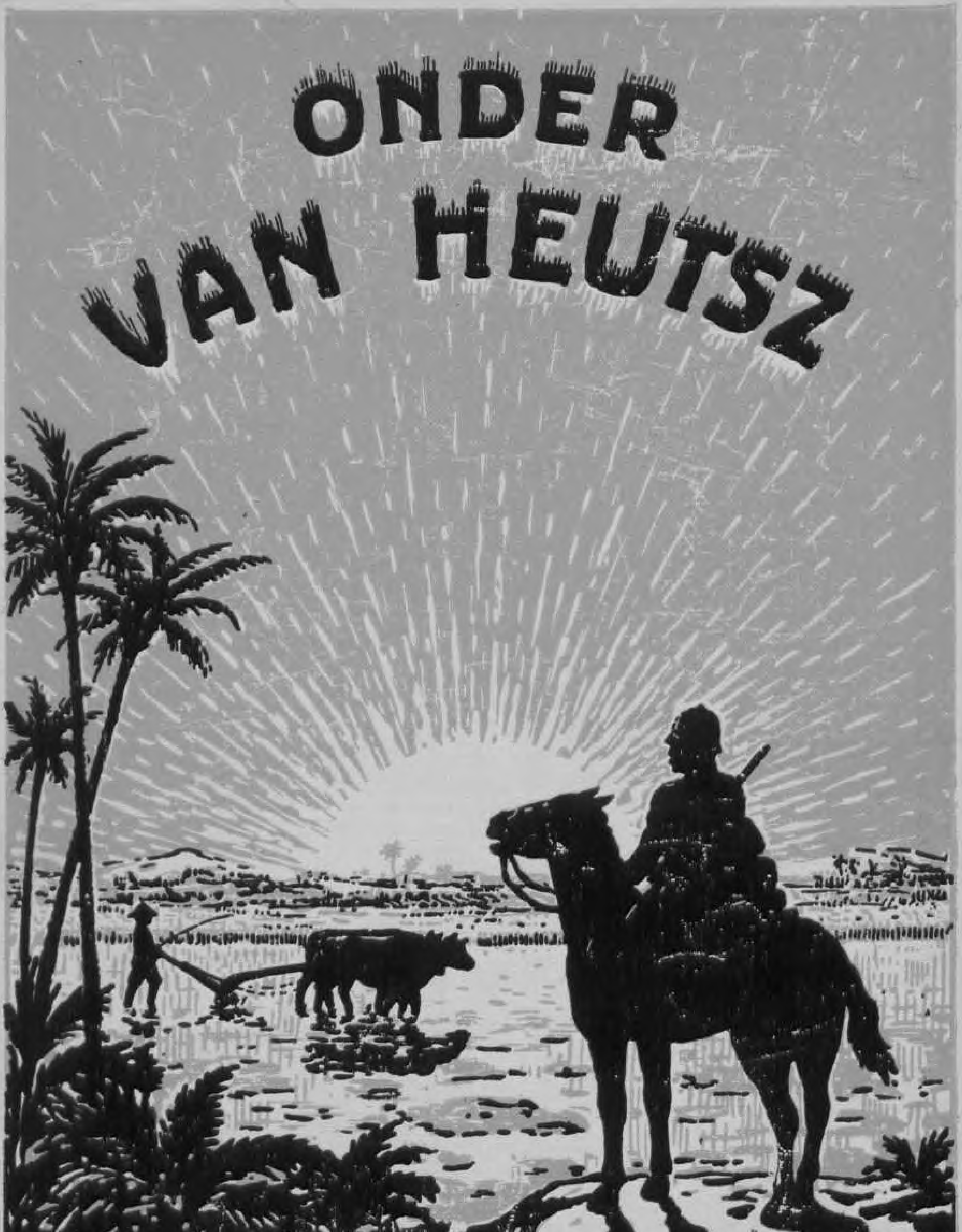
ONDER
VAN HEUTSZ
J·M·MEULENHOFF-UITGEVER-AMSTERDAM

Ki
0581

ONDER VAN HEUTSZ

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0700 1255

X794152

ONDER VAN HEUTSZ

HET LEVEN VAN DRIE HOLLANDSCHE JONGENS IN INDIË

DOOR

H. P. GEERKE

UITGEGEVEN DOOR J. M. MEULENHOFF
TE AMSTERDAM IN HET JAAR MCMXXVIII

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

INHOUD.

Bladz.

Toekomstplannen 7
Wankelmoedigheid. Atjeh tot 1896 26
Het verraad van Oema. De donderslag 50
Oorlogsdaden. De komst van Van Heutsz 75
De vriend uit Coevorden. Hoe de Atjeher denkt . . . 100
Het einde van 1896. Een brief uit Holland. In hinderlaag. 120
Met Van Heutsz naar Batavia. Een verrassing. 143
Getrouwd. De plannen van Van Heutsz. Weer naar Atjeh. 163
Van Heutsz Gouverneur van Atjeh. De tochten naar Pidië . 194
De voortzetting van de onderwerping 220
Gouverneur-Generaal Van Heutsz 253

TOEKOMSTPLANNEN.

„Brrr, wat een hitte! Wat heb je zoo aan het wandelen en aan je vrijen tijd!"

„Moet jij noodig zeggen! Jij hebt altijd vrijen tijd, staat 's morgens om half negen op, een paar uur school en dan weer vrij!"

„Nou ja, maar als je zulke heele dagen hebt, wil je er natuurlijk meer van profiteeren, dat spreekt."

„Wanneer wij maar eerst bij Weyerswold zijn, dan krijgen wij het lekker. Daar kunnen wij wat uitrusten, „onder de groene boomen" zou Jan zeggen!"

„Jawel Jan! waar zit die nou! Aan hem heb je ook veel als hij mee gaat wandelen; als hij wat onkruid kan uittrekken is hij in zijn element; 't is een dooie!"

„Neen, zeg, nou overdrijf je. 't Is ook niet waar, dat hij naar onkruid zoekt; hij kijkt alleen naar bloemen; heele kleine bloempjes schijnt hij erg mooi te vinden en hij kan er ook leuk over praten. 't Is toch een goeie kerel."

„Wie zegt er nou dat hij dat niet is! Ik mag hem eigenlijk ook wel, maar bloempjes zoeken langs den kant van het water! 'k Weet niet wat ik liever deed."

„Zeg hallo, Jan, val niet in het kanaal en kom hier. Je weet: samen uit, samen thuis. Zit toch niet altijd en eeuwig die sprietjes gras te tellen."

In de verte dook een lange, magere gestalte uit het gras op, wuifde eens met de hand en kwam toen naar de twee vrienden toe, die hem toeriepen wat haast te maken. Heel kalm doorstappend, stoorde hij zich hier in het geheel niet aan en toen hij de twee andere jongens bereikt had, haalde hij voorzichtig een paar bloemen uit zijn zak, om die rustig te gaan bekijken.

De drie kameraden zagen er eenvoudig gekleed uit, de mouwen wat kaal, de lange broeken wat te kort, echte „veulens", die om hun uiterlijk niet veel gaven.

„Toe, Jan, nu zijn wij misschien de laatste zes weken bij elkaar, blijf nou hier bij ons, dan kunnen wij samen doorloopen."

„De laatste zes weken bij elkaar? Ja, zeg, zouden wij ooit weer bij elkaar komen? Hoe dikwijls hebben wij al de vacantie met elkaar doorgebracht?"

„Laat me eens kijken. Mijn vader is hier nu een jaar of tien en Kees, hoe lang zijn jullie al in het mooie Coef?"

„Dat zal geloof ik wel een jaar of vier zijn; jij was hier al een heel tijdje toen wij hier kwamen. 'k Weet nog heel goed dat ik voor het eerst bij jullie kwam. Ik moest postzegels halen voor thuis en je vader hielp me. Hij kende mijn naam al: „zeg ben jij Kees Verdonk niet, die naast Henk op school zit?" ik dorst toen niet veel te zeggen, want je vader ziet er met zijn bril nog al streng uit."

„Nou zeg, die strengheid valt aardig mee, dat weet je wel."

„Ja nu, maar toen niet. Zeg Jan, jij bent een geboren Drent hè, oude Hun! Ik snap niet dat jij nog niet aan 'n bekkesnijderij hebt meegedaan; dat hoort

er immers zoo bij? Maar neen, daar ben jij te kalm voor. Trek nou niet zoo'n degelijk gezicht, je weet wel dat wij het zoo kwaad niet met je meenen. Maar het is immers toch een feit dat hier in Drente iedere jongen met het mes moet kunnen omgaan?"

„Neen, zoo erg is het niet; de veenkolonialen, dat zijn de eigenlijke vechtersbazen. De echte Drenten..."

„De echte Drenten, die houden alleen van stoet, van verkens en foesel, jawel dat weten we ook wel."

„Zeg jongens, zit nou niet te zaniken, maar laat ons leuk bij elkaar zijn en doorloopen, hoe dikwijls zullen wij het nog kunnen doen. Vertel liever eens wat van Lauer!"

„Schei nou uit. Daar breng je me twee vervelende dingen in herinnering. Daar heb ik me nou een heel jaar gewoond te Arnhem, in de mooiste streek van ons land, en er niks van gezien. Dat's één. En dan dat examen dat's nummer twee. Dank je voor je vriendelijkheid."

„Was het dan werkelijk op die kostschool zoo zwaar?"

„Zwaar en zwaar dat 's twee. Werken dat je er moest, daar heb je nou hier geen idee van. Je moest van 's morgens tot 's avonds blokken, en wanneer je eens uitging, dan had ie je nog aan een touwtje. Hij wist alles. Op een Zaterdagavond hadden wij eens een glaasje bier gedronken in Central; de zoon van den eigenaar had ons gevraagd eens te komen; die is op het Gym en wij spreken hem nog wel eens. Den volgenden morgen kwam de baas bij ons en gaf ons een uitbrander. Wij mochten dien Zondag niet uit en alweer werken."

„Maar nu ben je zeker dat je in Breda komt."

„Nou zeker, dat zit nog. Er zijn maar eventjes vier-

maal zooveel candidaten als plaatsen. Ik hoop dat ik er kom, want nog eens naar Lauer, dat kan vader niet doen, 't is toch al een dure geschiedenis. 't Is een ellendige boel, dat in dit gat hier geen H.B.S. is."

„Nou, nou, gat, er zijn heel wat plaatsen die minder zijn, als je van een gat spreekt, denk dan aan je dierbare geboorteplaats Grave."

„Toch nog aardiger dan Coevorden, dat is eigenlijk geen plaats. Als je op de markt staat kan je naar alle kanten er uit kijken."

„Die flauwe mop weten we al lang."

„'t Is toch zoo. En dat ze hier geen H.B.S. hebben, 't is jammer, maar eigenlijk best te begrijpen. Waarvoor moeten de lui hier wat leeren? Zeker om beter te kunnen smokkelen? En dat er hier gesmokkeld wordt vraag het maar aan Jan. Zijn vader, toch een flinke kerel, kan er niks aan doen.

„Ja, dat 's waar!" Jan, die tot dusver alleen naar zijn plantjes gekeken had, keek op. „Dat smokkelen is hier een kruis. Van nacht hebben er drie kommiezen bij Weyerswold gelegen, mijn vader was er als dienstgeleider ook op uit, en toch zijn ze er met hun spiritus door gekomen."

„Ja Jan, zoo gaat het. Ik vind dat smokkelen nou zoo erg niet. Dat 's een soort van sport, een wedstrijd. Alleen voor de smokkelaars nu niet zoo moeielijk. Natuurlijk wil ik niks van de kommiezen zeggen, maar op honderd meter herken je ze al. Jouw vader mag er net zooveel achter zitten als hij wil, het is een uitzondering als zijn kommiezen er een te pakken krijgen. Neen dan moet je de maréchaussée hebben. Zeg Kees weet je nog van dien opper uit Nieuw-Amsterdam?"

„Of ik het nog weet? Nee zeg ik voel het nog. Ik

had mijn zakken vol appels, zat er lekker een op te peuzelen, keek om of de boer me niet zag en in eens voel ik een hand in me nek, „zoo geertje smaken ze hoed? Keer je zakken eens om en nou zal ik je wat heven, voor de spijsvertering weetje." Jawel en voor ik het nog begreep lag ik op mijn buik, maar over zijn knie en daar ging het. „Hoe geet je ventje? Jij roeit op voor de halk als je zoo voorthaat!"

„Dat was die vent uit Zeeland, die de g met de h verwisselt. Maar het is toch een kranige kerel!"

„Ik had genoeg, meer dan genoeg van die kranigheid."

„Maar zeg nou eens Henk, hoe staat het met je kansen voor Breda?"

„Nou ik denk eigenlijk wel goed. Van Lauer zakken ze niet. Als daar kans voor bestaat zendt hij je voor de Paaschvacantie naar huis terug, maar in ieder geval zeker is het nog niet."

„Hoe ben je er eigenlijk toe gekomen om naar Breda te willen gaan? Toch niet omdat de zoons van den burgemeester er ook heen moeten?"

„Natuurlijk niet. Maar weet je, een jaar of wat geleden heeft er eens een Indisch officier bij ons koffiegedronken. Ik was toen nog maar een jaar of tien, maar ik weet er nog alles van."

„O, dat was zeker die Geus, of zoo iets tenminste hè? Die schijnt het daar nog al te bolwerken."

„Nee, Van Heutsz heet hij. Een Coevorder jongen. Zeg je hadt hem eens moeten hooren, allemachtig leuk. Hij was zooals hij zei „in Kampen gebakken" en zoo officier geworden. Toen hij pas officier geworden was, brak de Atjeh-oorlog uit. Dadelijk heeft hij toen overplaatsing aangevraagd naar Indië. Al heel gauw heeft hij daar de Willemsorde verdiend. Dat's

een heel ding. Ieder soldaat moet dan voor je groeten, ook als je in burger bent."

„Daar heb je veel aan! Ik hou niet van dat vechten. Wat steekt daar voor verdienstelijks in? Dan moesten ze jullie melkboer ook die orde geven en al die lui uit Barger Compas. In het veen loopen ze met hoopen rond, die niets lievers doen dan er op los gaan. Eigenlijk een rare boel dat ze je in den tegenwoordigen tijd daarvoor een ridderorde geven."

„Jan loopt warm! Neen jochie, dat snijden hier is een laffe geschiedenis. Al die dappere veenkolonialen en die Hunnen smeren 'm als ze een veldwachter zien. Die Van Geus of hoe hij heeten mag, doet het beter. Hij loopt niet weg, en gebruikt in plaats van een mes een sabel. Hij zal een dubbel overgehaalde Drent zijn."

„Kees, jij slaat even hard door als Jan. Jullie kletsen, omdat je er niets van weet. Van Heutsz kan trouwens meer dan vechten. Hij is een heele knappe man; vader zegt dat hij het nog ver zal brengen."

„Misschien wel tot Gouverneur-Generaal?"

„Waarom niet? Hij kan met zijn kop werken ook. Toen hij bij ons koffie dronk was hij met een paar dagen verlof uit Den Haag gekomen, waar hij op de Krijgsschool was."

„Wat is dat voor een school? Een verbeterde editie van Lauer? Wist hij zijn bullen nog niet?"

„Zeg, nou kan je wel merken dat je in Coevorden bent, waar ze alleen spreken over turf, stoet of smokkelen. Neen, de krijgsschool is een soort academie voor officieren, waar de knapsten nog wat meer leeren, om het verder te kunnen brengen."

„O, zoo'n soort opleiding voor Napoleons. Laten ze dat ding gauw sluiten."

„Neen, alweer mis. Zeg Jan gooi die plantjes nou eens weg en zeg ook eens wat. Heb jij wel eens gehoord van de Krijgsschool?"

„Jawel op de normaal, bij Aardrijkskunde. Als de officieren vergeten zijn, wat ze in Breda of Kampen geleerd hebben gaan ze daar naar toe!"

„Allemachtig wat een stommelingen zijn jelui. Jelui denken zeker dat de krijgsschool een soort bewaarschool is voor officieren. Maar dat is het niet. Alleen de knapsten gaan er naar toe, het is een onderscheiding!"

„Zeg schei nou uit, een onderscheiding om nog eens naar school te worden gezonden! Wat ben jij een lievertje. Zeg Jan als jij later in Barger Oosterveen of in een andere Drentsche plaats voor de klas staat, moet je vragen of Henk nog een tijdje bij je komt. Dan weet je natuurlijk precies hoe lang een grasprietje groeien kan en dan kan je het hem vertellen."

„Nee, jongen, ik hoop niet in Drente te blijven, ik ga naar de Kweek in Groningen en dan..."

„Nou ja, dan kom je misschien nog wel eens in een heusche stad, maar dat zie ik nog niet zei de blinde. Ga jij nou maar door Henk en vertel eens wat van die vechtjas, die zoo graag iets leeren wou. Want eigenlijk hoor ik graag wat over Indië."

„Goed, dan zal ik je wat vertellen, maar dan loopen wij door. Jij wil er toch ook wel wat van hooren, hè Jan?"

„Ja eigenlijk wel. Ik hou wel niet veel van vechten, maar over Indië lees ik graag wat, ik heb laatst een mooi boek gelezen over Borneo, van Perelaer, het moet daar zoo mooi zijn. De Emmer-dennen zijn er gewoon niks bij!"

„Zie zoo, laat mij dan in het midden loopen, dan

volgen wij het landwegje naar Weyerswold. Die Van Heutsz, onthou zijn naam nou goed, is een kranige vent. In Indië had hij examen gedaan voor de krijgsschool, maar werd niet geplaatst."

„Zeker omdat hij te veel wist hè? Als jij nou niet te Breda wordt toegelaten moet je hetzelfde zeggen."

„Neen, dat is toch niet zoo. Daar schijnen wat hooge oomes achter gezeten te hebben. Van Heutsz heeft het wel verteld, maar dat weet ik zoo net niet meer. Als hij zoo'n suffert was geweest hadden ze hem in Soerabaya geen luitenant-adjudant gemaakt, maar hoe het dan ook is, hij werd niet geplaatst. Hij vond het niet in den haak, vroeg een half jaar verlof naar Holland. In Den Haag heeft hij toen bij een paar ministers precies verteld hoe de vork in den steel zat en waarachtig hij werd tot de krijgsschool toegelaten."

„Prettig om weer naar school te gaan als je eerst zoo vrij bent geweest."

„Nou ja, daar moet het wel hard werken zijn, maar zomers gaan ze altijd een maand of drie weer in dienst."

„Zeker om de soldaatjes dan eens goed rechtsomkeerd te leeren maken!"

„Nee, vervelende kerel, maar dan leeren ze ook van andere wapens wat, dan gaat een infanterist eens kijken bij de artillerie, de genie of de cavalerie, dan gaan de leerlingen van de krijgsschool met hoogere officieren eens een tocht maken door Overijsel of Gelderland en kijken hoe ze een vijand kunnen tegenhouden. Voorbereiding voor het geval dat er oorlog komt. Natuurlijk hebben ze onder elkaar ook een hoop pleizier."

„Net als bij onze schoolreisjes, als wij b.v. naar Dalen gaan."

„Zoo wat. Zeg je hadt Van Heutsz moeten hooren vertellen van de manœuvres, die hij in Brabant had meegemaakt. 's Morgens om vier uur er uit, dan manœuvreeren over de hei en 's avonds in een dorpje en pret maken, nou hoor. Daar was hij net bij mijn vader aan een goed kantoor, die heeft ook eens een manœuvre meegemaakt."

„Jouw vader? Toe snij nou niet op, jouw vader is nooit in dienst geweest."

„Neen, maar toen hij nog in Grave was heeft hij als correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche Courant de groote manœuvres in '79 meegemaakt. Je moet hem er van hooren vertellen, zeg, leuk hoor!"

„Daardoor heb jij misschien wel je lust gekregen om ook officier te worden."

„Best mogelijk. Maar Van Heutsz vertelde toch nog veel meer. Als zij 's avonds in kwartier in een dorp kwamen, was er altijd feest. En een hoop jonge meisjes. Dansen kerel, nou, zeg, een leuke boel. Maar over Indië wist hij nog heel wat meer te boomen."

„Vind je het eigenlijk geen lamme boel dat wij daar zoo tegen die Atjehers vechten?"

„Ja, dat weet ik nog zoo niet. Natuurlijk vechten die lui voor hun land, maar wij kunnen toch ook niet dulden dat voortdurend klachten komen over zeeroof. Wanneer jouw vader last had van zijn buren, als daar altijd vechtpartijen waren, wat zou hij dan doen? Natuurlijk de politie waarschuwen. Wanneer de Atjehers zich niet koest kunnen houden, dan moeten wij hen dwingen anderen niet lastig te vallen. Die vergelijking gaat natuurlijk niet heelemaal op, maar wij hebben nu eenmaal de plicht zorg te dragen dat er in Indië geen dingen gebeuren, die kunnen maken dat anderen zich met de zaken gaan bemoeien."

„Je schijnt er al heel wat van te weten.”

„Och, wat zal ik je zeggen? Mijn vader, al is hij nooit in Indië geweest, heeft er veel kennissen, hoort er veel van en dan spreekt hij er ook graag over. Hij heeft me al heel wat te lezen gegeven over Indië en daardoor weet ik er wel wat van. Soms moet je je inhouden wanneer je er lui over hoort spreken die er geen biet van weten. Daar was op het instituut Lauer een secondant die ons aardrijkskunde gaf. Ik weet alle vulcanen van Java en een hoop kalis en tji's, zeg maar gerust een boekje vol. Op m'n examen is het me te pas gekomen. Maar over het leven van de Europeanen en de Inlanders vertelde hij nooit wat. Die secondant, die altijd geurde met zijn kennis van zoo'n hoop plaatsen, vertelde ook eens dat we over een vijftig jaar wel uit Indië weggebonjourd zouden zijn. De Atjeh-oorlog was het begin van onzen aftocht.

„Ja, dat heb ik ook wel eens hooren beweren, en jij Jan, heb je daar op de Normaal niet van gehoord?”

„Nou niet bepaald, maar, toch laatst zei die onderwijzer uit Dalerveen, die een neef heeft, die als sergeant geloof ik, op Atjeh is geweest, dat het wel niet zoo erg lang zou duren of wij waren de Oost kwijt.”

„Ja, 't is een rare boel, maar er wordt ook wel beweerd dat ons bestuur nog lang zoo slecht niet is, dat de inlandsche vorsten hun onderdanen nog veel ellendiger behandelen dan wij het doen.”

„Maar wij behandelen ze ook niet ellendig.”

„Nou, nou, hou maar eens op daarmee. Moet je hooren hoe Hollanders tegen inlanders optreden, neen, daar kan nog heel wat bij verbeterd worden. In Atjeh gebeurt ook heel wat, dat erg moet zijn.”

„Maar daar is oorlog.”

„De drie kameraden". Bladz. 8.

„Jawel oorlog, maar als het waar is wat de neef van dien onderwijzer uit Dalerveen verteld heeft, nu dan is het toch ook alles behalve mooi. En winnen doen wij het nooit. Ja, toen Kareltje van der Heyden er nog was, die had de schrik er onder. Maar weet jij wel Henk, hoe het tegenwoordig is? Ja wel, zeker. Wij blijven binnen een linie, die door kleine fortjes is afgezet, en nu wachten wij tot de Atjehers er genoeg van krijgen. Er moeten er zijn in Indië die het daar heelemaal niet mee eens zijn, die zeggen dat om iets te winnen, je je tegenstanders moet opzoeken en je ze moet bedwingen. Iedere maand lees je in de courant dat er lui in Atjeh gesneuveld zijn, maar wat schiet je daar mee op? Zeg heb je wel eens gehoord van het thuis brengen? Wanneer er eens een troep buiten de versterkingen komt, gaan de Atjehers mee, paffen voortdurend en natuurlijk schieten wij terug. Gaan onze soldaten dan weer naar hun linie dan gaan de Atjehers mee. Dat noemen ze thuis brengen."

Onder al die gesprekken waren de jongens bij Weyerswold gekomen en sloegen toen rechtsaf den weg in naar Coevorden. Bij het omgaan van een hoek zagen ze in de verte een ouden heer, die stevig aan in hun richting doorstapte met zijn strooien hoed in de hand en met zijn stok af en toe lustig door de lucht zwaaiende.

„Zeg Henk, ik geloof daar komt je vader aan, ik herkende hem al aan zijn witte vest. Kijk eens hoe de zon op zijn bril glanst."

„Waarachtig ja, je hebt gelijk, kijk hij ziet ons al; zeg willen we met hem meegaan? Hij kan altijd zoo leuk vertellen."

Een oogenblik later riep Henk zijn vader al toe:

„Hallo vader, wij komen bij u, mogen wij mee gaan?"

„Jawel hoor, goed, ik wou juist terug gaan, maar dan gaan wij eerst in die uitspanning daar een verfrissching nemen. Zeg jongens, dat's ook toevallig. Eerst zou ik naar Ehmlichheim wandelen, maar juist toen ik voorbij het douanehuisje was, kwam me meneer Van Wely op zij; die moest een paard gaan koopen bij een boer hier aan den weg en zoo liep ik een eind met hem mee. Zeg jongens, wil jelui niet even iets gebruiken hier? Wat denken jelui ervan? We kunnen een paar stoelen voor het huis laten zetten; binnen zal het wel te warm zijn, want aan ramen open zetten hebben de lui hier een broertje dood."

Een oogenblik later zat de heer Verser met de jongens druk keuvelend bij elkaar en al heel gauw kwam het gesprek weer op Indië. Er waren drie jongens, dus drie meeningen. De oude heer luisterde glimlachend toe: „Och jongens," sprak hij na een tijdje, „wat zijn jelui toch opgewonden standjes. Als ik jullie was zou ik eens een stuk opstellen en dat aan den toewan besar in Indië zenden; allicht weten jelui wel een middel om aan dien Atjeh-oorlog een eind te maken. 't Is daar een lamme geschiedenis. Natuurlijk stel ik er veel belang in omdat Henk ook naar Indië zal gaan."

„Waarom laat u hem eigenlijk gaan? Hadt u hem niet hier kunnen houden? Voelt u er niets voor om hem ook bij de Post te laten komen?"

„Neen jongens, daar deugt Henk niet voor, is het wel kerel? Ik zelf voel eigenlijk ook al bitter weinig voor mijn baantje. Ieder dag wat anders, zeggen de moppemakers, iederen dag een anderen stempel, maar op den duur wordt het erg vervelend. 'k Had ook

graag wat van de wereld gezien en nu Henk naar Indië wil, zal ik hem niet tegenhouden. Ik zou het niet prettig vinden wanneer hij later op mijn leeftijd zou kunnen zeggen, ik had wat van de wereld kunnen zien, als mijn vader me niet had tegengehouden. En mijn vrouw denkt er, gelukkig, al juist zoo over. Wanneer hij naar Breda gaat is hij over vier jaar officier."

„Nog vier jaar en dan heb ik de sterren!" juichte Henk. „Wat zullen ze kijken en dan mag die nijdige wachtmeester voor mij aanslaan!"

„Kalm wat, kereltje, zoover zijn we nog niet! Wacht eerst den uitslag maar eens af. Voelen jelui niets voor den dienst? Kees, jij lijkt me ook wel zoo'n halve soldaat, waarom ga jij niet?"

„Nog al eenvoudig meneer. Mijn voogd wil me op kantoor doen bij een kennis in Nieuw Amsterdam. Hoe zou ik in Breda moeten komen? Voor een kostschool als Lauer in Arnhem hebben wij geen geld. Naar Kampen wil hij me niet laten gaan; als je al officier wordt, is het toch vergulde armoe, zegt hij."

Meneer Verser keek glimlachend over zijn bril, streek eens met de hand over het hoofd en trok den jongen aan zijn oor. „Vergulde armoede, kereltje, och dat zijn zulke groote woorden; ik zou zoo zeggen, tegenwoordig is het voor kantoormenschen ook geen rijkdom, en de armoede is er allerminst verguld. Wat drommel kijken jelui toch niet zoo naar de dubbeltjes. Ik heb altijd van mijn traktement moeten leven, en al wou ik ook heel graag wat dubbeltjes hebben, ik ben er toch gekomen. Een jongen moet een werkkring zoeken waarvoor hij wat voelt. Een werkkring dien je prettig vindt is drie kwart van je leven. Ik heb het lam getroffen, ben geen kantoor-

mensch en nu wil ik voorkomen dat Henk een richting uitgaat die hem later niet zal bevallen. Mijn vader wou hebben dat ik predikant zou worden, daar deugde ik heelemaal niet voor, na een jaar student te zijn geweest kwam ik weer thuis. Om wat te worden deed ik examen voor de telegrafie, haalde later het postradicaal en zit nu in Coevorden. Maar lust heb ik er nooit toe gevoeld. Voor Henk hoop ik dat, wanneer hij officier is, hij lust zal blijven hebben voor zijn beroep, dan heeft hij een mooie toekomst voor zich."

Jan, die tot dusver niet veel gezegd had, kon zich nu niet meer bedwingen.

„Maar meneer, vindt u dat nu een mooi beroep, officier! Dat's toch eigenlijk menschen dood maken. Hier in Holland is het niks gedaan, want oorlog krijgen wij nooit en in Indië moet je menschen, die zwakker zijn, er met de wapens onder houden. Hoe kunt u dat nu mooi vinden? Ik moet u zeggen, ik vind het jammer dat Henk naar Indië gaat."

„Hoor me dien Jan eens aan, kerel wat kan jij doordraven, maar ik ben het niet met je eens hoor, heelemaal niet. Wie heeft jou verteld dat wij nooit oorlog zullen krijgen? Welke autoriteit uit ons Drente is zoo op de hoogte dat hij weet wat over tien of dertig jaar zal gebeuren? En in Indië hebben de officieren en ons leger heel wat beters te doen dan menschen dood te slaan. Dat zijn groote woorden. Ons leger moet er daar voor zorgen, dat de menschen er rustig en veilig kunnen leven, moet maken dat wij uit Indië onze tabak, onze koffie, onze thee en nog een hoop meer kunnen krijgen en dat de inlander van ons kan koopen wat hij niet heeft en toch ook langzamerhand wil hebben. Door ons leger krijgt de

handel gelegenheid om zich uit te breiden, wij hebben daar voordeel van en de inlander ook. En jongen vergeet niet dat het een bewezen feit is dat de inlander beter door onze ambtenaren bestuurd wordt dan door zijn eigen hoofden."

„Jawel meneer, maar dat zeggen wij zelf en ik voor mij, ik geloof dat ik me altijd als een vreemde tusschen die inlanders zou voelen, brrr, altijd die bruine gezichten, die je er ieder oogenblik aan herinneren dat je in een omgeving bent, waar je eigenlijk niet hoort."

„Zeg Jan, jij bent erg knap in geschiedenis heeft Henk wel eens verteld, maar weet je wat de Romeinen hier gedaan hebben?"

„Nou en of, die hebben wegen aangelegd, kanalen gegraven, een eind gemaakt aan onderlinge oorlogen, hun beschaving hier gebracht."

„Precies zoo, kerel, dat weet je prachtig. Maar dat moeten wij ook doen in ons Indië. En wanneer wij het goed doen, zullen wij er nog een heelen tijd blijven. Doen wij het niet dan gaan wij er uit en komen anderen in onze plaats. In Indië kunnen flinke Hollandsche jongens gebruikt worden, daar kunnen ze laten zien hoe ze zijn. Me dunkt een vrij wat aangenamer werk dan hier postzegels te verkoopen, belasting-papiertjes in te vullen of andere noodzakelijke werkzaamheden te verrichten. Een kennis van me is daar ook. Een zekere meneer Van Heutsz..."

„Jawel, neen maar meneer daar hadden wij het nu juist over, die heeft eens bij u koffiegedronken?"

„Ja, jongens, lach nu maar, maar onthoud wat ik je zeg — neen wacht eens even, hè juffrouw laat ik u even betalen, vier glaasjes bier, vier en twintig centen, dat hakt er zoo in. Zie zoo, nu op stap."

„Zeg jongens, zien jelui daar die wilgen staan langs het Schoonebekerdiep? Zeg maar diep hè? Met een aanloopje springen jelui er glad over heen. Op school leeren ze die wondersloot overal, net als het Loo-diep en het Drosten-diep. Toen ik hier kwam keek ik er van op, had altijd gedacht dat het heel wat was, en bij nadere kennismaking was het niks. Maar om nu op die wilgen terug te komen, gaan jelui van de week eens mee om de molm er uit te halen, die kan ik zoo best gebruiken voor mijn bloemen?"

„Best meneer, heel graag, maar nou weer die Van Heutsz. Hoe kent u die nu eigenlijk?"

„Nu, dat was heel toevallig. Jullie weten misschien dat er tot voor een paar jaar in Grave garnizoen lag. Heel wat jonge officieren vroegen er detacheering in Indië aan en nu hebben ze het daar wel eens over me gehad. Toen Van Heutsz voor een paar jaren in Coevorden kwam, ontmoette ik hem, op de societeit geloof ik, en daar vroeg hij mij of ik die en die mij nog herinnerde uit m'n Brabantsche jaren. Natuurlijk nam ik hem mee naar huis en zoo heeft hij me heel wat verteld. Henk heeft hem toen ook gesproken, of beter gehoord. Ik hoor hem nog vertellen hoe hij het had over Atjeh. Als wij maar doortasten dan moest er een eind aan komen. Hij raakte vol vuur toen hij het over zijn fuseliers had en je merkte dat hij allerminst een opschepper was. Zijn hoofd was vol plannen, of ze juist waren weet ik niet, maar hij kon ze in ieder geval goed verdedigen. Van het opsluiten binnen een postenketen wilde hij niet weten, overal doordringen, de tegenstanders opzoeken, ze bedwingen en zoo rust en veiligheid brengen. Hij hield vol dat wij overal in heel Indië krachtig moesten optreden. Er is nog zoo heel

veel te doen, wij weten er nog zoo weinig van."

„Maar meneer, weinig van, moeten wij dan nog meer namen op school leeren, van rivieren, van kapen, van bergen en vulkanen? Wij hebben er heusch onze buik al van vol."

„Neen jongens, dat is het niet. Die aardrijkskunde van Indië herinnert me te veel aan het Schoonebekerdiep en al die andere vaartjes of sloten die de menschen die er bij wonen ternauwernood kennen. Maar van ons Indië weten we nu in 1889, nog steeds bitter weinig, met uitzondering van Java. Van het binnenland van Sumatra weten we haast niets, van Borneo en Celebes nog minder en Nieuw-Guinea is even onbekend als het binnenland van Groenland. De Dajaks in Borneo, de Toradjas op Celebes, de inboorlingen van Nieuw-Guinea, wij weten er niets van, zij kennen ons alleen bij naam en trekken zich van ons bestuur niets aan."

„Trekken zich niets van ons bestuur aan?"

„Neen niets. In Borneo, een gebied dat op je Bos' heel netjes gekleurd is als Nederlandsch gebied, wordt nog altijd „gesneld", worden koppen afgeslagen dat het een lust is, de sultan van Koetei, Nederlandsch onderdaan, werkt ons in het binnenland voortdurend tegen, op Celebes bestaat nog slavenhandel en wanneer wij er ons bij een inlandsch vorst over beklagen, antwoordt hij ons niet of laat ons weten dat wij maar eens moeten komen kijken. En dat doen wij niet, omdat wij weten dat we dan zooveel ongerechtigheden zouden vinden, dat wij op zouden moeten treden met onze militairen en dat kunnen wij voorloopig niet doen. Van Nederlandsch Nieuw-Guinea weten wij alleen den kustvorm; de Duitschers, onze buren sinds een paar jaar in het

Oosten, hebben van hun gebied al vrij behoorlijke kaarten. Weet je hoe we in ons gebied laten blijken dat wij er „baas" zijn? Af en toe laten wij op een plek van de kust een Nederlandsch wapenbord aanslaan door de matrozen van een marine-vaartuig en als ze weg zijn wordt het door de inboorlingen meegenomen! Als wij in Indië willen blijven, moeten wij anders optreden dan wij tegenwoordig doen."

„Dus dan moeten er nog heel wat van die vechtjassen als die meneer Van Heutsz naar toe?"

„Nou spreek je daar van vechtjassen en natuurlijk denk je dat die meneer Van Heutsz overal wil komen met getrokken sabel en een troep soldaten achter zich. Neen, zoo is die Van Heutsz niet. Hij scheen me een man toe die een gevoel voor stipte eerlijkheid had, die alleen zijn sabel wou trekken wanneer het moest en die ook voor den inlander veel voelt. Van noodeloos vernietigen van bezittingen van anderen had hij een afkeer. Ik herinner me nog hoe hij me vertelde van een z.g. strafexpeditie die er in het Atjehsche was ondernomen. Bij een kampong waren alle vruchtboomen omgehakt, was de kans op welvaren voor de bevolking voor jaren vernietigd. „Zou je nu den commandant die daar last toe gegeven had, niet kielhalen? Als ik wat te vertellen had, stelde ik den overste die het bevolen had terug tot den rang van inlandsch fuselier." Neen jongens die meneer Van Heutsz kan nog wel wat meer dan alleen vechten. Ik zou me al erg moeten bedriegen of jullie zult zijn naam nog wel eens meer hooren, hij is nog jong."

„Meneer, kijk daar hebben wij den weg naar Ehmlichheim al, daar staat het douane-huisje, misschien komt er nog wel eens een standbeeld voor Van Heutsz, daar heeft het een wijd uitzicht, naar Noord en Zuid;

als het daar staat kunnen ze in het Groote Vaderland zien dat wij tegenwoordig ook nog groote mannen hebben en dat er uit het land van rogge en turf af en toe wat anders kan opduiken."

„Spot maar jongens, spot maar; ik geloof dat ik gelijk heb. Als jullie zoo oud zijn als ik nu... maar wat zie ik daar; daar staat moeder de vrouw voor de deur te wenken met een telegram in haar hand!"

„Henk, een telegram, nummer twintig, infanterie!"

„Hoera, moeder, vader, ik ben er door, cadet. Hoera leve Lauer, leve Coevorden. Van Heutsz, ik word cadet. Over vier jaar heb ik de sterren."

WANKELMOEDIGHEID.

ATJEH TOT 1896.

Een avond op de Societeit in Koeta Radja. De bedienden liepen rond met borden met glazen, hier en daar werd een kaart wat driftig op een speeltafeltje neergegooid, enkele oudere officieren zaten kalm te spreken aan een grootere tafel, terwijl een stuk of wat jongere, in een hoek, na de kaarten opgeborgen te hebben, zich lui uitrekten.

Een ervan kon zich niet bedwingen en riep na een langen geeuw:

„Nou, dat had ik me vroeger eigenlijk anders voorgesteld hier."

Een kapitein wendde zich naar hem om en riep hem toe:

„Geen veine gehad amice? Hebben ze je bij de pet getrokken?"

„Neen, kapitein, het zit hem niet in de kaarten; ik weet niet wat het is, maar het is zoo anders, zoo heelemaal anders hier dan ik het mij voorgesteld heb."

„Wacht maar een tijdje jongen, dat zal wel veranderen. Nog een paar weken, dan mag je misschien mee met de aflossing naar Lambaroe, daar is meer afwisseling, daar wandelt nog wel eens een verdwaalde kogel binnen."

„Mogelijk is het daar beter, hier is het, neem me niet kwalijk, een duffe boel. Je hoort schieten, maar je mag er niks tegen doen. Zijn wij hier nu eigenlijk niet opgesloten in ons concentratie-stelsel? Kankeren, wel als je het niet kan, moet je het hier leeren. Gisteravond heb ik een uurtje bij mevrouw Henner gepraat, een aardige dame; er was nog de vrouw bij van dien nieuwen genie-officier, die hier voor de tram is gekomen, 'n leuk dikkertje. Zeg, wanneer er geen petroleumlampen hadden gewalmd, dan zou ik gedacht hebben in Holland te zijn. We hadden het over Amsterdam, over de Wereldtentoonstelling van verleden jaar. 'k Had die toch wel eens willen zien."

„Wel zeker, nog geen maand op Atjeh en dan al heimwee naar Holland en je bent hier nog wel op verzoek gekomen."

„Zeker, en als ik nog op Java was zou ik weer aanvragen naar Atjeh te worden verplaatst, maar nu ik hier ben, nou valt het me tegen, bar tegen."

„Hoor eens Verser, jij stelt je de boel te erg voor. Wat wil je eigenlijk? Vechten? Ik verzeker je dat's waarachtig niet alles. De boel tot rust brengen? Wij probeeren het te doen, zonder onnoodige verliezen te lijden. Wij zitten hier in de uithoek vast, wij gaan niet weg, dat weten die sloebers, die duivels goed. Wanneer wij het maar lang genoeg uithouden krijgen ze er eindelijk wel genoeg van. 't Is een kwestie van tijd. Ik weet dat er heel wat lui gevonden worden, die het met onze wijze van handelen niet eens zijn; ieder Hollandsch officier, ieder Hollander mag ik wel zeggen, die dikwijls niet eens weet waar hij Atjeh op de kaart moet zoeken, wil een middeltje aan de hand doen om Atjeh te onderwerpen, en is sterk in zijn afkeuring van den toestand

van het oogenblik. Dan roepen zij om Van der Heyden! Natuurlijk een kranige kerel, een echt soldaat, maar in de vijftien jaar die hij weg is, is er o zoo'n hoop veranderd, ook bij de Atjehers.

Nou weet ik heel goed dat er hier onder ons ook heel veel zijn, die er een anderen kijk op hebben, maar laten die kankeraars eerst eens afwachten. Nu helpen de goedgezinde Atjehers ons mee. Wij vertrouwen hen, geven hun geweren en geld, maken hun het leven mogelijk en ook het vechten. De goedgezinden worden als het ware gedwongen om mee te helpen en wij maken hun het bestaan makkelijk. Is dat zoo verkeerd? Ik voor mij geloof vast en zeker dat wij, als wij niet weer in eens gaan veranderen, er komen. Oema helpt ons, heeft al een aardig legertje, dat flink van zich kan afslaan, dat wij betalen en dat wij wapenen. En waarachtig, zooveel lui die zich tegen ons verzetten zijn er niet meer.

Voor ons is er niets ellendigers, dan altijd veranderen. Dat maakt op den inlander den indruk, dat wij het zelf niet weten, en de onruststokers, die profiteeren er wat graag van. Behalve die geboren onruststokers zijn er nog lui die door onze officieren gedreven worden naar de zijde van onze vijanden. Neem de receptie eens bij den generaal Deyckerhoff een paar weken geleden. Verschillende Atjehsche hoofden kwamen hun opwachting maken en toen stonden wij allemaal heel netjes in een halven cirkel geschaard achter den generaal. De generaal was heel vriendelijk tegen hen, sprak de hoop uit dat het voorbeeld van de aanwezige hoofden zou worden gevolgd. Hij bracht in herinnering dat de Compenie erg sterk is, en iedere aangedane beleediging bloedig kan wreken, terwijl het haar vrienden zou beschermen.

Best, jelui weten er werd van vrienden gesproken; de Atjehers stonden onbewegelijk de aanspraak aan te hooren. Versta jelui wel? Zij luisterden. Eigenlijk was dat erg beroerd, want ze konden ook hooren hoe de jongere officieren heel zacht fluisterden en opmerkingen maakten over het uiterlijk der hoofden. „Wat een smoel heeft die vent". „Kijk eens wat een tronie." „Stuk galgebrok".

„Zeg Matsen je overdrijft. Zoo erg was het niet en wat jij beweert dat gezegd is, is niet gezegd toen de generaal sprak, maar daarna, toen er ijswater werd aangeboden."

„Nu goed, dan is het wat later gezegd, maar in ieder geval is het beweerd. En je hadt die blikken eens moeten zien, waarmee die lui aangekeken werden. Zeg Verstuur, jij was er ook bij; is het gebeurd of niet?"

„Je haalt er me in, dus zal ik je m'n meening zeggen. Matsen, ik weet dat jij het goed meent, dat jij gelooft dat wij, als wij zoo doorgaan, er komen zullen. Jij bent een brave kerel, maar veel te goed en nou wil jij graag hebben dat alle menschen net zoo goed zijn als jij. Erg jammer dat het niet zoo is. Ik vind het ook verkeerd dat op die receptie heel wat lui allesbehalve vriendelijk zijn geweest tegen de hoofden. Maar, kerel, zou jij vriendelijk kunnen zijn tegen lui die misschien een paar dagen geleden nog op onze menschen hebben geschoten en het vermoedelijk overmorgen weer zullen doen? Je weet dat ik heelemaal niet een afkeer heb van de inlanders, dat ik hun goede zijde graag naar voren laat komen, maar den Atjeher, nou zeg, daar heb ik altijd een zeker wantrouwen voor. Feitelijk zijn het niet anders dan zeeroovers en plunderaars. De papa's zijn zoo

geweest, en het nageslacht wijkt niet van die overgeërfde eigenschappen af. Bediende, nog een whiskey, 's jonge, is me dat kletsen, 'k ben er schor van. Door al dat gepraat komt er een volksverzameling om onze tafel."

Het levendig gevoerde gesprek had de aandacht getrokken. De meeste spelers waren opgestaan en naderbij gekomen om te luisteren naar wat Verstuur beweerde. Verstuur was een officier die al eenige jaren op Atjeh was, een echte patrouille-looper, die om zijn kennis van land en volk bekend was, goed Atjehsch sprak en daardoor heel wat meer wist over het denken van onze tegenstanders dan de meesten. Hij had heel vaak zijn afkeuring laten hooren over pasgenomen maatregelen, was daardoor wel eens in moeilijkheden gebracht, had met zijn chefs vaak op minder goeden voet gestaan, maar was toch gewaardeerd als een goed officier. Mager als een lat, met scherpe gelaatstrekken, wat slordig op zijn kleeding, stak hij af bij de andere aanwezigen. Hij sprak niet veel, vandaar dat de meesten gingen luisteren toen hij aan het woord was. Na maanden lang postcommandant geweest te zijn, was hij pas sedert eenige weken op Koeta Radja, naar vermoed werd om inlichtingen te geven omtrent de uitvoering van een grooteren tocht, die voorbereid werd en waarbij met behulp van goedgezinde en betaalde Atjehers weer eens een demonstratie gehouden zou worden.

Er werden wat stoelen bijgeschoven, een paar kapiteins kwamen ook in den kring. Matsen kreeg van verschillende kanten gelijk, maar er waren er ook, die de meening van Verstuur deelden.

„Majoor, komt u ook bij ons zitten, u weet een heele hoop meer dan wij, u is nu al voor de vierde keer hier."

De aangesproken majoor, die juist een partijtje écarté geëindigd had, keek op, aarzelde een oogenblik en kwam toen op het tafeltje toe. Hij liet zich neervallen in een makkelijken stoel, die voor hem aangeschoven was, keek eens rond wie er zooal waren, trok een paar maal aan zijn lange knevels en liet zich op de hoogte brengen van het gesprek. Hij had deelgenomen aan de eerste expeditie in 1873, die, omdat de krachten van de Atjehers onderschat waren, mislukt was, was in 1875 tijdens het commando van generaal Pel teruggekomen, in '77 met verlof naar Holland gegaan, van '86 tot '88 weer op Atjeh geweest en nu al een paar jaar als majoor te Koeta Radja. Hij gold als een wandelende Atjeh-geschiedenis en kon als hij een enkelen keer eens over vroegere jaren wilde vertellen heel wat meedeelen. Maar het was een toer om hem uit zijn tent te lokken, want hij had in zijn officiersloopbaan meer dan eens bemerkt welke groote onaangenaamheden er voort konden vloeien uit onbedacht geuite gezegden. Hij vond het vechten en instrueeren van pas op Atjeh gekomen officieren al moeielijk genoeg en wilde zich het leven niet verzwaren door het voeren van gesprekken, waarvan de inhoud, misschien nog verkeerd overgebracht, afgekeurd kon worden door chefs. Doch nu er zoo veel meespraken en hij geroepen werd, nu vooruit dan maar.

„Heeren, zijn jelui aan het Tweede Kamertje spelen? Niks voor ons, hoor. Maak je niet warm, 't is hier al warm genoeg. Wel zeker, wij officieren moeten niet over alles een oordeel hebben. Wij hebben te doen wat ons bevolen wordt, volgens ons beste weten. Doe wat je gevraagd of gelast wordt en het zal je goed gaan. Zetten ze je op een paard, welnu,

dan rij je en als ze je in het water gooien, dan ga je zwemmen. Krijg je morgen last om een benting te nemen, dan neem je die en moet je exerceeren dan ga je exerceeren. Wanneer je zoo doet, heb je kans een prettigen diensttijd te krijgen; later op de Witte, als je gepensionneerd bent, kan je critiek uitoefenen, ongevaarlijk en onschadelijk."

„Majoor, majoor, als we u niet beter kenden, zouden wij denken dat u altijd achter papieren op een schrijftafel in een afwachtingsstelling gelegen had en u van eigen initiatief een afkeer heeft."

„Daar snij je nou een gerecht aan, waar lang niet alle kameraden op gesteld zijn. Eigen initiatief is prachtig als het lukt; meestal 5 % kans van slagen en 95 % van mislukking. Doe wat je gelast wordt, daar breng je de boel veel verder mee, wees uitvoerder, de lastgever beschikt over meer gegevens en weet het als regel beter. Vraag eens aan de oudere kapiteins of ze altijd pleizier van hun initiatief gehad hebben. Meestal kwamen ze van een koude kermis thuis."

„Majoor, maar..."

„Verser, je hadt dat „maar" in Holland overboord moeten gooien, toen de „kolonialen" bij het losgooien van de touwen „atjuus wij moeten elkander groeten, atjuus vaarwel, tot wederziens" naar hun vriendinnetjes op de kop van de Handelskade toeschreeuwden. Maren kennen wij hier niet. „Maar" zegt een Hollandsche kruidenier wanneer er uit komt hoe hij klanten heeft afgezet; dat doen ze allemaal; kan ik je voorbeelden van vertellen uit m'n verloftijd. Als je ooit een uitbrander hebt in ontvangst te nemen, dan trek je je hakken bij elkaar, houdt de handen stijf langs je onderdanen en sluit je spreekbuis dicht.

Een verontschuldiging met „maar", brengt je positie altijd in verdrukking. Wat jij met maar wil zeggen, weet de standjesgever ook en maakt hem alleen van schijnnijdig, werkelijk woest. Pas daarvoor op."

„Goed majoor; als ik u wel begrijp keurt u eigen initiatief af?"

„Kijk es hier. Eigen initiatief is goed wanneer je geen orders hebt. Hier in Atjeh gebeurt dat zelden, maar verklaringen kan je niet altijd gaan vragen; dat doen ze in Holland bij een manœuvre. Als daar de boel spaak loopt, wordt er geblazen staakt de oefening, daarna hoor je kapiteins-appèl toeteren en zie je de compagniescommandanten op een holletje naar den bataljonscommandant gaan. Dan zitten ze een paar oogenblikken nog meer in draf, dan wij hier wanneer wij ons door de bamboe doeri een weg naar een benting banen. Na een kwartier begint de oefening weer en dan gaat alles precies zoo als de luitenant-adjudant het den vorigen avond aan zijn B. C. heeft voorgelegd. Als ik jou hier bevel geef te halfacht voor een benting te liggen met je peloton, dan lig je er; wanneer ik je gezegd heb, om acht uur spring je op, dan laat je je kop geen tien minuten eerder boven de alang-alang uitsteken, want dan zou je me de heele affaire verkankelemienen en juist op tijd ga je naar voren."

„Maar majoor..."

„Waarachtig, daar begint me die kerel weer met zijn kruidenierspraatjes. Nee, ik zal je eens wat vertellen. Geschiedenis, niet van de inname van Den Briel of van den slag bij Nieuwpoort, wat hebben ze me daarmee verveeld, nee, hier uit Atjeh. In '79, onder Kareltje werd er hier lustig op in getimmerd, daar hebben jelui geen idee meer van en we deden

het zelf, niet met behulp van bevriende Atjehers, die waren er niet en die zijn er, nou dwaal ik af, die waren er toen dan niet. Een jonge flinke luitenant, Populier, of Toontje zooals wij hem altijd noemden, de fuseliers spraken ook van onzen Toontje, een pracht kerel, moest een omtrekkende beweging maken en zorgen dat hij 's morgens om zeven uur voor een benting lag; om vier uur waren ze uitgerukt en om zeven uur, zooals ik zei moest hij attaqueeren, dan zou zijn bataljonscommandant gelijk met hem van den anderen kant doorzetten. Prachtig berekend. Toontje, de weg was meegevallen, was er al om half zes. Om zes uur kregen zijn fuseliers genoeg van het wachten en om kwart over zes zei z'n hoornblazer, een echte Amsterdamsche Jordaner, „sjich luit, me kop er af, als er niet een schijntje lui in zijn, we kunnen dat zakie alleen wel opknappen". De vent die naast hem legt fluistert „toe luit, laten me de bak hebben, we slaan ze deruit en als de andere jongens kommen staat de koffie klaar." Nou, Toontje vond het wel aardig, kijkt eens om zich heen, de andere kerels knikken hem toe, ja luit, vooruit maar. Ze sluipen door tot een vijf en twintig meter van de benting, toen zien ze een paar koppen boven de verschansing uitkomen en direct springen ze op. In de benting, waar maar een vijf en twintig man waren, een kort handgemeen en ze waren er. Om half zeven was alles afgeloopen, alleen een stuk of drie van onze jongens waren niet ernstig gewond. Om zeven uur, het moment waarop alles zou aanvallen, gaat de hoornblazer op den wal staan en blaast het Wilhelmus. Daar duikt me het heele bataljon op uit de alang-alang en kijkt, kijkt. De hoornblazer roept ze toe „sjeg, sabbel nou niet, d'r staat een bakkie koffie

klaar, vóór zeven uur besteld en voor ieder man een bordje met wasem, net as bij Kras, waar je nooit geweest bent." Toontje meldde zich bij zijn colonne-commandant, kreeg een enorme pluim en later de Willemsorde. Een paar jaar daarna heeft hij de eeresabel gekregen. 'n Kranige kerel."

„Nou majoor, ziet u nu wel, wat er met initiatief te krijgen is."

„Ik ben nog niet aan m'n eind. Het volgend jaar moest er weer een benting genomen worden. Natuurlijk alles weer mooi geregeld, van drie kanten tegelijk zou de aanval beginnen. Luitenant X, ik wil zijn naam niet noemen, was ook een uur voor den algemeenen storm op zijn plaats. „Jongens, willen wij eens net doen als luitenant Populier een jaar geleden?" De jongens wilden wel en vooruit ging het; toen ze voor de benting kwamen werden ze met een salvo ontvangen en na een kort handgemeen teruggeslagen. Zes van de onzen waren gesneuveld, acht beaumonts vielen den vijand in handen, en toen om zeven uur de andere troepen voor de benting kwamen kon er aan een hernieuwde attaque niet gedacht worden. De heele verrassing was mislukt. Luitenant X is zelfs voor den krijgsraad gehaald, wegens het niet opvolgen van gegeven orders. Dat 's anders dan een Willemsorde, wat blief? En weet je wat ik het beroerdste vind? Die zes kerels die gesneuveld zijn. Als je in een gevecht verliezen krijgt is het ellendig, dat kan echter niet anders. Op eigen houtje gaan vechten en dan lui opofferen, nee hoor, dat's niks voor mij. Ze hebben later nog dikwijls geprobeerd het kunststukje van Populier na te volgen, gelukt is het bij mijn weten nooit. Wanneer er in een eenigszins grooter verband zal opgetreden worden, moet de al-

gemeene bevelhebber weten, dat zijn voorgeschreven bevelen gevolgd worden, wat zeg jij Van Dalmen?"

„Majoor, ik ben het met u eens, dat weet u wel. 'k Ben hier ook geen vreemdeling, 'k weet dat de lui die nooit een korrel rijst op Atjeh geproefd hebben, in den regel het best denken te weten hoe het hier gaan moet. En toch kan ik me voorstellen dat onze jongelui hier het anders willen. 'k Vind het ook zonderling dat generaal Deykerhoff zoo veel waarde hecht aan dien meneer Oema. 'k Kan den kerel niet vertrouwen, al heeft hij zich nu sinds drie jaar onderworpen. Het gouvernement heeft hem mooie titels gegeven Teukoe Djoehan Pahlawan en Panglima Prang Besar, dat's nog tot daar aan toe; wat mij betreft kunnen ze hem keizer besar noemen, maar in mijn kop wil het er niet in, dat het goed is om de lui die hij onder de wapens houdt, door ons te laten betalen. Dat heerschap kost ons jaarlijks meer dan een halve ton. We hebben hem zelfs te Peukan Badar een pracht woning gebouwd. Jawel, en nou is hij sinds een paar maanden oeloebalang van Leupoeeng, zeker om hem nog sterker te maken wanneer hij uit zijn slof schiet, want dat doet hij zeker, zoo'n smakker."

„Van Dalmen, Van Dalmen wat sla je door; nou dacht ik van jou steun te krijgen om de jongelui hier wat te kalmeeren en daar ga je nu zoo tandakken. Met mijn ouden schoolmeester op de kostschool in Oosterwijk zou ik zeggen „tu quoque Brute". Ja, ja, daar spreek ik liever over, over dien jeugdtijd. Zeg, als wij mopperden over de schrale kost, dan zei hij altijd: jongens ik weet het beste wat goed voor jelui is; jullie zijn allemaal gezond, meer eten voert tot vadzigheid en ik moet jelui als degelijke menschen afleveren. Als

wij blijven eten zoo als nu, gaat het best hoor. Ga nou maar weer aan het werk. Ik moet zeggen het is goed gegaan, wij zijn er gekomen, hij ook. Ik geloof dat hij tegenwoordig renteniert te Brussel. Toch denk ik nog altijd met pleizier aan dien man terug; aan hem en zijn school heb ik veel te danken. Ze mogen tegenwoordig op die kostscholen afgeven, je leerde er werken. Werk had je er altijd genoeg en voor ontspanning ging je op Zaterdag en Woensdagmiddag wandelen, soms wat criquetten. Er moet daar in Holland heel wat veranderd zijn. M'n jongens zijn in Amsterdam op de H. B. S. Daar krijg ik me de vorige week een brief, dat ze allebei een fiets moeten hebben, zoo'n ding kost me weer een honderd vijftig pop, dat's dus maar even drie honderd pegels zeg. De oudste is lid van De Hoop, dat moet een roeivereeniging zijn. Wanneer ik ging roeien, huurde ik een piemelegochem voor vijftien cent in het uur, trok me de handen vol blaren en roeide in me hemmetje. Ja, ja, er is wat veranderd. Met het verdwijnen van kostscholen is het begonnen; ze mogen van die dingen nou kwaad spreken, er was een heele boel dat niet deugde, maar mijn vader had de zekerheid dat zijn jongens er zouden komen en die zekerheid heb ik nu niet en dat's ellendig, jelui kunnen me gelooven. Zeg, Van Keel, jij bent hier pas gedetacheerd uit Holland; hoe spreken ze daar over de H. B. S.?"

„Best majoor, waarachtig waar, maar hoe denkt u over dien Djohan? U heeft hem toch ook vroeger gekend?"

„Wat zijn jelui een trekkers. Zeker, ik heb Djohan gekend. 't Was vroeger een alleronbetrouwbaarst sujet, waar we heel wat mee te stellen hebben gehad, dat weten jelui ook wel. Onder het burgerbestuur

van Laging Tobias was Oema, zooals Djohan toen nog genoemd werd, baas in de XXII Moekims. Op het eind van '83 zou hij zich met ons verzoenen, vandaag zei hij dit en morgen dat, jawel dat kennen jelui. En in '84, Januari, gaf hij ons weer een paar flinke aframmelingen, om daarna weer te laten soebatten om vriendjes te worden. Toen was er niet heelemaal staat op hem te maken, maar duivels nog toe, een man kan toch wel veranderen. Ik weet nog daar in Oosterwijk, daar was een secondant, daar kon ik het heelemaal niet mee vinden in het begin, maar later..."

„Neen, majoor, u bent eenmaal begonnen nu moet u verder vertellen. Want er is nog heel wat van onzen Panglima Prang Besar te zeggen, wat u heel goed weet en de jongelui hier niet. Ik heb het daar laatst met den generaal ook over gehad. Ik vond dat onze generaal te goed is; ik heb het hem ook gezegd. Waarom niet? Wat duivel nog toe ik vind het machtig beroerd wanneer ik iemand als vriend moet behandelen, terwijl ik overtuigd ben dat hij bij slot van rekening niet te vertrouwen is. En Oema is niet te vertrouwen. Nu is hij drie jaar onze vriend, en wat schieten wij op? Wanneer wij samen uitrukken moeten wij de kastanjes uit het vuur halen, wij schieten met onze artillerie eerst een stelling, een benting of wat het zijn mag, kapot en dan komt Oema met zijn mannetjes en doet op het laatst of hij alles alleen heeft opgeknapt. Majoor weet u nog de Nisero-kwestie?"

„Nou Verstuur, of ik die weet. En of. Dat was in Juli '84 geloof ik. De heeren weten misschien niet dat Oema daar ook een rol in heeft gespeeld? Niet? Nu kijk eens aan. Jelui weten natuurlijk dat de Nisero, een Engelsch schip, in '83 voor Teunòm,

hier op de Westkust, gestrand was. De bemanning was door de Atjehers gevankelijk mee naar binnen gevoerd. Een gepen is daarover geweest. Wij ze terug halen? Neen, jongen, dat kon niet, wij waren daar nooit in het binnenland geweest; trouwens wij militairen hadden in dien tijd niet veel te vertellen; het burgerbestuur hield de touwtjes vast. Jawel, in Januari is er een expeditie naar Teunòm gezonden; de negerij is getuchtigd, maar de gevangen Engelschen werden nog verder in het binnenland gebracht. Eigenlijk geloof ik dat wij de expeditie alleen hebben uitgezonden om te voorkomen dat Engeland zelf wat zou doen. Stel je voor een Engelsche expeditie in ons Nederlandsch-Indië! Toen wij met onze tuchtiging niet tot het verlangde doel waren gekomen, zijn wij gaan onderhandelen en eindelijk zouden wij die onderhandelingen laten voortzetten door Toekoe Oema. Wij hebben hem met een goede dertig van zijn volgelingen tot voor Teunòm gebracht en daar is het weer misgeloopen. We lieten ze aan land brengen en toen ze er waren, hebben ze de roeiers ineens overvallen en met de klewang neergeslagen; er zijn er maar twee ontkomen. Ja, een echte sloeberstreek."

„Kijk, majoor zoo wou ik u nu net hebben. En diezelfde vent is tegenwoordig ons vriendje! Jawel, ik zeg maar houdt hem in de gaten. Vandaag of morgen draait hij ons weer een loer!"

„Nu Verstuur, niet zoo somber. 't Is toch best mogelijk dat de man zich betert. Ik kan me best begrijpen, dat de generaal het probeeren wil; als Atjeh maar tot rust komt, dat is toch eigenlijk het einddoel. En wanneer wij dat doel kunnen bereiken met bevriende Atjehers, wel nou, dan is het toch

zooveel te beter. Ik ben niet bang, dat zijn wij hier geen van allen, maar ik moet je toch eerlijk zeggen dat ik het vrij wat mooier zou vinden wanneer wij de rust brachten door overreding dan door schieten en hakken. Ik voel veel voor de proef met Oema."

„Wel bekomme het je en zeg maar dat kapitein Dalmen een zeurpiet is. Gaat u al weg majoor? Neen, ik blijf nog wat, ik zal nog wat blijven, dan zitten de jongelui niet heelemaal alleen."

„Zeg heeren, ik geloof dat het gesprek den majoor wat te warm werd. Als hij vrijuit ging spreken, kon hij nog een hoop vertellen. Maar, je zei zoo even, Nederberg: niet zoo somber Verstuur; waarlijk wij zijn niet somber. Ik voor mij geloof dat ik de dingen zie zooals ze zijn en niet als een idealist, die ze ziet, zooals hij ze graag hebben wil. Ik geloof dat wij er op de tegenwoordige manier nooit komen. Jij bent hier in een bijzondere positie, je bent gedetacheerd cavalerist, je hebt misschien een frisschere kijk op de zaken dan wij Indische lui, die ook op Java, van dag tot dag, bij dienst en op de soos, van Atjeh hooren. Jij bent hier nu een half jaar, wat denk jij ervan?"

„Ja kijkt u eens hier, of de generaal er met zijn politiek zal komen, dat kan ik nu heelemaal niet beoordeelen. Ik ben in Indië gekomen om wat te zien, naar Atjeh gegaan om wat te doen. En ja, te doen heb ik hier eigenlijk niets. Ik zou zeggen de cavalerie op Atjeh konden ze wel terugnemen en hier alleen wat bereden menschen houden voor ordonnansdiensten. Ik heb gevraagd om met mijn peloton mee uit te rukken voor verkenningsdienst, maar nul op het rekwest gekregen. Met een patrouille ben ik een paar dagen te voet mee gegaan. Ik geloof zeker

dat de cavalerie hier heel goed verkenningsdienst kan verrichten, zou dat ook graag doen en mijn menschen ook, maar ze willen er bij den generaal niet aan. Ik gebruik nu maar mijn tijd voor het lezen van wat er over Atjeh geschreven wordt. U kent de brochure van Van Heutsz, kapitein?"

„Ja of. Dat is er zoo een, die zegt als ze bij hooger hand geen lust in m'n plannen hebben, dan zal ik op een andere manier mijn denkbeelden bekend maken. Voor een officier altijd een bedenkelijke onderneming. Maar Van Heutsz is stellig overtuigd dat wij hier in een vicieus cirkeltje rondloopen en het eind niet zullen vinden. Zijn theorie is dat wij door moeten dringen, geen slagen moeten opvangen, maar ze zelf moeten toebrengen, als het noodig is. Bar veel succes heeft hij met zijn schrijven niet gehad, want dat boekje is nu al weer een jaar of wat oud en wij zitten hier nog in het kooitje."

„Kent u hem?"

„Kennen en kennen is twee. Ik heb hem een keer of wat gesproken, maar heel veel over hem gehoord. 't Is een eigenaardig type. Hij moet een voortreffelijk officier zijn, niet omdat hij op de krijgsschool is geweest, maar omdat ieder die onder hem gediend heeft, hem stipt vertrouwt. Je weet hoe veel last je ervan kan hebben, wanneer je eens wat in een chef afkeurt. Voor een paar jaar geleden was hij hier chef van den staf. Op een goeden dag hoort een bataljonscommandant dat zijn troep tevergeefs tegen een benting optornt en gaat aan de telefoon hangen om aan het stafkwartier te vragen wat hij doen moest. Nou de overste trof het niet, want aan den anderen kant zat Van Heutsz. „Wat u doen moet? Wel verdomme pensioen vragen!" En Van Heutsz vliegt

naar buiten, gaat naar het kampement van de cavalerie, laat de cavaleristen die er zijn opzitten en daar ging het, hij vooraan. Retteketetteketet."

„Op een anderen keer kwam hij op een post. Een gedeelte van de barak was niet bewoond; het lag naar vijands zijde en 's avonds en 's nachts gebruikten de bevriende Atjehers dien kant nog wel eens voor schijf. Als ze dan gelukkig waren sloegen de kogels er tegen aan. Van Heutsz liet bepalen dat juist tegen dien wand de slaaphokjes van de luitenants moesten komen, dan zouden ze bij een aanval eerder wakker worden en er beter op in willen gaan."

„Bij mijn compagnie zijn een paar Europeesche onderofficieren, als je die over Van Heutsz begint worden ze dol. Hij had ze geleerd zoo min mogelijk te schieten, maar den vijand in het wit van de oogen te zien. Bij zijn theorie hierover had hij een eigenaardige vergelijking. „Zeg, jongens," zei hij, „wie van jullie komt er uit Amsterdam?" En nou weet je wel, bij iedere compagnie zijn er zoo'n paar van die heeren. Als hij dat vroeg kwamen er altijd een paar uit de Hooghaarlemmerdijk naar voren. „Nou moeten jullie me eens vertellen hoe jullie als jongens vochten, gemeen of niet, vertellen jullie het eens." Dan stonden ze mekaar eerst eens wat aan te gapen, grinnikten eens en vielen tegen mekaar aan, zoo duwen met de schouders. „Zeg heb jij eens lef!" „Nee jij," er gebeurde niets. Dan kwam Van Heutsz weer naar voren, „neen dat doen jullie glad verkeerd, dat heb ik altijd anders gezien. Als Amsterdamsche jongens met elkaar vechten willen, dan beginnen ze op een afstand. „Sau is het, kapitein, dat wait u goed, dan staun ze met een slinger te zwaaien" en dan werden de riemen om de broek los gemaakt en

stonden de fuseliers tegenover elkaar met de riemen te zwaaien, maar elkaar raken, dat gebeurde niet. „Juist," zei Van Heutsz, „zoo vechten jullie als Amsterdamsche schooljongens, met veel leven en weinig succes he! Maar als je later nou eens je beste vriend, die je bedrogen bleek te hebben, op de kermis van het Amstelveld was tegengekomen, wat had je hem dan geleverd?" „Dan zou ik hem geduikt hebben!" En dan liet Van Heutsz eens aanschouwelijk voorstellen wat een Amsterdammer onder duiken verstaat."

„Nou je begrijpt, wat een vertooning. Maar na afloop zei hij dan „jongens van nacht moeten we er op uit. En dan moeten jelui niet doen zooals de schooljongens en op een afstand van den vijand leven gaan maken, dat geeft niks. Tracht ze te duiken, vat ze bij de kladden."

„Het is ongelooflijk haast wat hij van zijn menschen gedaan wist te krijgen. Er was één ding waarmee ze hem ongetwijfeld nijdig konden maken: rampassen kon hij absoluut niet velen. Je weet dat het nog al eens gebeurt, wanneer de troep door een pasar (markt) trekt, dat de fuseliers wel eens wat koopen, zonder te betalen; kleinigheden, voor hen aardige herinneringen, maar voor de inlanders dingen dikwijls van waarde. Als Van Heutsz in de buurt was, zou Jan Fuselier het wel nalaten iets te verdonkeremanen. Dieven wilde hij onder zijn lui niet dulden. Zeg Nederberg, als die hier nog eens kwam, zou je je niet behoeven te beklagen over gebrek aan werk, hij moet voor ieder wat te doen hebben."

„Kwam hij dan maar hier; maar daar is al heel weinig kans op. In Batavia vinden ze dat alles hier best gaat. In December is de legercommandant er geweest en die scheen het hier ook nogal goed te

vinden. Generaal Vetter is er de man niet naar, om alles zijn beloop te laten gaan, wanneer hij meent dat het mis zal worden. Neen kapitein, wij zullen wel in ons kooitje opgesloten blijven, en wanneer ik over een paar jaar weer in Holland terug ben, heb ik natuurlijk het Atjehblikje, maar dan zal ik van de Atjehsche toestanden niet meer weten dan op het moment, en dat's een akelig beetje."

„Nou nou, misschien kom je er toch wel iets meer van te weten. Kijk, zoo langzamerhand zijn de meeste heeren verdwenen, we zitten nog maar met ons vijven. Zeg Nederberg, laten wij nog bij mij een oud Hollandsch afzakkertje gaan nemen, de andere heeren zullen wel mee willen gaan, Keel en Verser wonen samen vlak bij me. Verstuur en Matsen gaan natuurlijk ook mee."

Onder de wandeling naar het huis van kapitein Dalmen werd niet veel gesproken. Bij de meeste officierswoningen was het licht uit, af en toe hoorde men den stap van een patrouille van een paar man, overigens was het stil. Niemand kwam men tegen en toen in de galerij voor het huis van kapitein Dalsem de petroleumlamp was aangestoken en de bediende, die bij de thuiskomst van zijn heer wakker was geworden, was weggezonden, haalde de gastheer een mooi oud likeurkeldertje te voorschijn. Zonder te spreken volgden de oogen van zijn gasten de bewegingen en knikten bevestigend toen door hem gevraagd werd of hij eens in zou schenken. Voorzichtig werd een eerste slokje uit de fijne glazen gedronken. De jonge officieren wachtten tot de kapitein het gesprek weer zou beginnen. Dat duurde een tijdje, want de gastheer keek strak voor zich uit, zei niets, scheen van de aanwezigen geen notitie te nemen. Er werden sigaren

opgestoken, Matsen blikte eens over de balustrade en trachtte door de duisternis te kijken.

„Jij denkt zeker aan Holland hè Verser?"

„Nou ja eigenlijk wel, kapitein. Weet u wel dat de overste Van Heutsz eigenlijk de man is die mij gewonnen heeft voor het militaire métier? M'n vader was Postdirecteur."

„Hoe heeft hij hem dat geleverd zeg?"

„Och, heel eenvoudig. Hij heeft in de jaren toen hij nog op de krijgsschool was eens bij ons in Coevorden, waar hij geboren is, koffiegedronken en toen veel verteld over Indië. En sinds dien tijd stond het bij mij vast dat ik ook als officier naar Indië moest. M'n vader zag in Van Heutsz een geweldig groot man."

„Dan had je vader er een goeden kijk op, zeg, want die Van Heutsz is een flinke kerel; ik wou dat ze het in Batavia ook eens snapten. Kom Verstuur wat denk jij er van? Na je rede heb je nog haast geen stom woord beweerd, heb je het praten op den post daar afgeleerd? Wees gezellig kerel en praat mee!"

„Och kapitein, wat geeft dat praten eigenlijk? Je windt mekaar maar op, je wilt gaan veranderen en op slot van rekening blijft alles hetzelfde, belabberd of goed, je verandert geen biet aan den toestand."

„Ben jij ook al ontevreden?"

„Wie is er nou niet ontevreden tegenwoordig? Brrr, ik wou dat er eens wat verandering kwam. Ze noemen ons de tweede koloniale mogendheid; dat staat in alle schoolboeken, maar er staat niet in dat wij niks niemendal te vertellen hebben, niet in Borneo, niet in Celebes, om van Sumatra maar niet te spreken."

„Kameraad, je overdrijft. Kijk eens naar Deli, hebben wij daar niks te vertellen? En ben je nooit op Fort de Kock geweest?"

„Best kapitein, u heeft gelijk, Deli is prachtig, daar gaat alles geregeld, de planters werken er, en Holland strijkt de dubbeltjes op. Een rijk land. Maar Atjeh is zeker niet minder rijk. Tabak kunnen ze hier ook planten, als er maar rust komt. Wat henker, waarom zorgen wij er niet voor dat er ook eindelijk eens rust komt? Zeg Matsen, geloof jij niet dat wij best de boel onder de knie zouden kunnen krijgen? Natuurlijk he? Wij slapen hier in. Nederberg als jij in Nederland terug bent, moet je een kiesvereeniging oprichten, dan laat je je in de Kamer brengen en zeg daar eens hoe'n lamme boel het is hier. Een stem uit Atjeh hebben ze in de Kamer nooit gehoord."

„Schei uit, een cavalerist in de Kamer! 'n Mooie vertooning. Merci, dat genoegen laat ik aan juristen over. Trouwens de klad komt er al leelijk in! Spreken van den geachten afgevaardigde, als je den vent liever een slag over z'n snuit zou geven, nee dat doet de zoon van m'n vader niet."

„Vind je dat nu zoo erg? Wanneer onze vriend Oema hier komt, moet je je huzaartjes de sabel wel voor hem laten presenteeren."

„Nou ja, dat's dienst en hij is op het moment nog onze bondgenoot."

„Je zegt er een goed woord bij op het moment; 't zou me niet verwonderen, wanneer hij over een paar weken een fijne hinderlaag voor ons klaar heeft!"

„Daar heeft u het over hinderlagen, kapitein. Zijn ze daar werkelijk zoo slim in?"

„Zeg lui, hoor eens, daar vraagt Verser of die kerels slim zijn in het aanleggen van hinderlagen! Neen, maar die is kras! Of ze slim zijn in het aanleggen van hinderlagen! Nu, of ze! Misschien eigenlijk nog niet zoo slim, maar wij zijn zoo stom, dat wij er voort-

durend inloopen. En als je als officier eindelijk net weet, wat je doen moet om niet in de fuik te kuieren, dan halen ze je weg en dan komt er weer net zoo'n onnoozel bloedje voor in de plaats als jij."

„Kapitein, nu valt u Verser wel wat heel hard aan. Daar kan hij toch immers niets aan doen. Verser zal het ook wel leeren, laat hem eerst maar een jaartje hier zijn, Van Keel is hier ook pas en die doet het toch al heel aardig."

„Daar heb je gelijk in. Maar die heeft toen hij door de lui van het zevende uitgeleide gedaan werd aan zijn regimentscommandant beloofd dat hij met de Willemsorde terug zou komen en je zult zien, hij haalt haar ook, niet waar Van Keel?"

„'k Zal mijn best doen, kapitein, maar wat die hinderlagen betreft, daar wou ik toch wel wat meer van hooren, Matsen, jij hebt daar nog wel ondervinding van opgedaan."

„Natuurlijk, en als je eens een keer of tien patrouille geloopen heb, dan weet je er ook meer van. Als je de eerste keer gaat, dan loop je er vast in, als je tenminste niet een pientere sergeant bij je hebt, die je kan waarschuwen en je niet te stom bent om zijn raad in den wind te slaan. Want onze Atjehsche vriendjes weten al heel gauw dat er een nieuweling aan den wandel is en dat ze een fijne gelegenheid hebben om weer eens een paar achterladers te bemachtigen. Op een achterlader zijn ze nog meer gesteld dan op jouw kop. Zeg kapitein, weet u nu het nieuwste al? Niet, nu het is toch een aangebroken avond, dan zal ik het u even vertellen. Wij blijven dan nog een oogenblik zitten."

„Onze vriendjes hadden aan familie en kennissen verteld dat er over een paar weken een patrouille

zou worden uitgezonden onder een pas aangekomen officier. Toen hebben ze in een moerasbosch twee groote hutten gebouwd, waarin voldoende ruimte was. Het dak was samengesteld uit zware balken, waarop een laag aarde dan gebracht was. Dat heele stelletje werd samen gehouden door losse houten pinnen in de stijlen; aan de pennen zaten telefoondraden vast die de lievertjes langs de tramlijn hadden afgesneden en die draden werden over de takken van de boomen verder het bosch ingeleid; alles was zorgvuldig met atap gemaskeerd. Toen alles klaar was trachtten de lui door een valsch bericht een patrouille bij die hutten te brengen, nadat het donker was geworden. Ze vermoedden dat dan de hutten gevonden zouden worden en dat de troep in de veronderstelling dat de kwaadwilligen al gevlucht waren, bivak zou betrekken in de leege hutten. Als dat gebeurd was, konden ze aan de draden trekken en het dak zou op de rustenden neerstorten. Jammer genoeg voor hen, zijn de hutten wat te vroeg gevonden, het was nog licht en een paar fuseliers hebben het plannetje ontdekt, maar het zat weer fijn in elkaar."

„Heel los wil je zeggen!"

„Natuurlijk los. Maar ze hebben er gelukkig geen pleizier van gehad."

„'t Is weer een sterk stukje, je kunt nooit te voorzichtig zijn. Ik herinner me nog hoe hier in '86 of '87, op een jaar wil ik niet doodvallen, een gedetacheerd luitenant uit Holland was. Op het voorste gedeelte na, Nederberg, heette hij net als jij, Berg. Die ging er op een goeden nacht op uit voor een overval, met een gids. Voor alle zekerheid had hij den kerel aan een touwtje gebonden, dat hij zelf vasthield, om zóó dicht bij elkaar te blijven, hè, jullie snappen

„Hij vliegt naar buiten" ... en laat de cavaleristen opzitten. Bladz. 42.

't wel. De gids vond het best. Hij vóór den luitenant, dan een oude sergeant, dan de rest. Op eens in het pikke donker krijgt Berg een trap tegen zijn buik, valt in een kuil met zijn knie op een pin, een echte wolfskuil; in den schrik laat hij het touw los, direct daarop vallen er schoten en stormen een paar Atjehers met de klewang op den troep af."

„Hoe kwam Berg eraf?"

„Nou dat ging wel; als souvenir heeft hij een wat stijve knie gehouden. Hij is in Holland wegens die knie afgekeurd en nu burgemeester in de een of andere plaats in Drente. Misschien weet jij wel waar, Verser. Een oud-officier in Drente burgemeester moet nog al een uitzondering zijn. Nooit van gehoord?"

„Ja, ik geloof dat ik weet wie u bedoelt. M'n vader schreef me laatst dat in De Wijk een oud-officier burgemeester was geworden om daar aan het bekkesnijden een einde te maken. Ja zeker, nu weet ik het hij is in De Wijk."

„Kijk dat doet me pleizier. Als ik er eens uit ga, dan hoop ik dat ze me in Holland ook ergens zoo'n baantje geven. En nou achter de klamboe. We hebben ons hart eens uitgestort, maar, hè vrienden, al zijn we het niet eens met alles zooals we het hier zien, we zullen toch doen wat wij moeten doen. Bij slot van rekening zullen wij gehoorzamen. Kankeren en dienst doen, zoo goed mogelijk. Droom lekker, van Willemsorde, van Concordia in Batavia, van de Witte, saluut, ik dank je voor je gezelschap. Tabé."

HET VERRAAD VAN OEMA.

DE DONDERSLAG.

Luitenant Verser was ziek. Niet zoo erg dat hij in het hospitaal opgenomen moest worden, maar toch kon hij geen dienst doen. En dat vond hij ellendig, lam. Van Keel, die met hem de luitenantswoning bewoonde had geprobeerd hem te troosten, maar het ging niet. Soms eens bij den dienst, dan 's middags achter de klamboe, 's avonds niet naar de soos, het was een lamme boel.

Wat scheelde hem eigenlijk? De dokter gaf hem quinine te slikken, zijn hoofd draaide ervan. Wanneer die pil 's morgens bij hem kwam en vertelde dat hij wel gauw beter zou worden, had hij hem wel zijn hals om willen draaien. Zoo'n vent moest hem dadelijk kunnen opknappen, of anders zeggen dat hij niet tegen het klimaat hier kon en naar Fort de Kock moest gaan. Dat wilde Verser ook niet, neen hier blijven, als je blieft niet weg.

Waarachtig, weggezonden worden, daar had kapitein Dalmen het ook over gehad. Wat had die zoetsappig zitten femelen: „Kerel ga een paar weken naar Fort de Kock; dat zal je opkikkeren, dan kom je weer op krachten, 't is hier een moordend klimaat." Zou dat soms een zachte wenk zijn om op te hoepelen? Die

kapitein Dalmen kwam nooit rondweg voor z'n meening uit. Troost bracht zoo'n bezoek ook niet.

Wie waren er gisteren geweest? O ja, Matsen. Nou veel beweerde die ook niet. Die had het als hij wat zei, alleen maar over den overval in het begin van de maand op den marsch van kapitein Blokland. Nou ja, dat had hij al lang geweten. Dat dit een tegenvaller was geweest, wisten ze allemaal. Kapitein Blokland had hij nog niet ontmoet, maar ze zeiden allemaal dat hij een flink officier was. Ook prettig zeg, wanneer je ziek bent en ze zitten een ander zoo op te hemelen. En toch wou hij dat hij er bij was geweest, dan had hij ook wat kunnen doen. Blokland, waar zat hij ook weer, in Anak Galong, juist daar had ie den naam te pakken. Al een dag of wat had hij er over gehoord en dan kon hij niet op den naam komen. Nu maar aan wat anders denken.

Gisteren was ook de vrouw van den kapitein bij hem geweest. 'n Goedige indische. Een echt officiersvrouwtje. Altijd dienst. Toch vriendelijk dat ze kwam kijken; hartelijk waren de lui hier ontegenzeggelijk. Gisteravond was de vrouw van dien nieuwen genie-officier ook bij hem geweest. 'n Leuk type. Maar zeg, die had haar moeder ook mee gebracht. Wakker heette haar man; zou hij het prettig vinden schoonmama bij zich te hebben? Och waarom niet; hij was een leuk Limburgsch type, niet militair in zijn denken. Zijn genie-officieren eigenlijk wel militairen? Allemachtig wat durfde die vent tegen hoofdofficieren te beweren! Toch leuk als je hem hoort. Thuis zal hij het ook wel aardig hebben. Kijk nou eens hier! Gezelligheid, ho maar. 't Eenige meubel een sabel en een revolver. Als hier ook eens een vrouwtje was? Had eigenlijk moeten trouwen; er waren er zoo

veel die als cadet al een meisje hadden en met een vrouwtje naar Indië gingen. Och, maar die beroerde dubbeltjes! Luitenantstraktement, met vrouw en slappe whiskey, merci! Maar toch Anneke, dat Anneke uit Den Haag, dat was een aardig ding. Daar had hij heel wat mee gedanst. Ze was juist over van de vierde naar de vijfde meisjes H. B. S.. Wat een dot van een kind. Wat kon die leuk Henk zeggen. Aardig hè! Dien eenen avond op Scheveningen, toen hij zei dat hij zoo'n spijt had gehad dat hij niet bij de familie Hess had kunnen komen en ze niet samen hadden kunnen dansen. Toen flapte zij er zoo vrij uit: „ik vond er nu ook niets aan."

Eigenlijk was hij toen wel wat brutaal geworden, maar, drommels nog toe, een Indisch pas benoemd luitenant is altijd ondernemend en durft veel, dat brengt het baantje mee. Bij Anneke kwamen nog al veel jongelui aan huis, die waren meestal anders als hij. Ja, daar had hij er ook een ontmoet die het bij voorkeur had over de slechte toestanden in de maatschappij; akelig, degelijk, maar taai; zou die vent wel eens een meisje zoenen? Een paar avonden in de week ging hij voorlezen in het gebouw voor meisjes uit den werkenden stand; je moet er maar lust in hebben.

Toch had hij eens om hem moeten lachen. Aan een van die meisjes had hij gevraagd wat of ze voor den kost deed. 't Was Januari. En ze had geantwoord: „ik loop met arebeien, meheer". Wat zullen ze dien vent voor den gek gehouden hebben. De moeder van Anneke vond hem een degelijke jongen. Wat hebben oude dames toch soms een verkeerden kijk op jongelui; natuurlijk vond zij hem een oppervlakkig wezen. Anneke zal toch niet getrouwd zijn met dien vent? Hij zou het jammer voor haar vinden. Neen,

dat kan niet, Anneke als vrouw van zoo'n dweper.

Als hij toch nog wat meer gedurfd had, dan was Anneke nu hier. Wat zou dat leuk klinken: „Henk, jongen, kom je op de galerij zitten, mevrouw Wakker is er ook." Wat zou het hier dan anders zijn!

„Allemachtig kerel wat zie jij er uit. Je bent beter of je hebt hooge koorts. Ik heb je nog nooit zoo hemels zien kijken." Van Keel stapte haastig de kamer binnen, zette zijn sabel in een hoek en keek Verser aan. „Wat heb je?"

„Och niks, ik dacht aan Holland; aan een meisje in Den Haag."

„Alle lui denken hier aan meisjes in Den Haag. Wees verstandig kerel, die zijn er op gedresseerd om cadetten en jonge luitenants te vangen. Gelukkig dat je aan die aanslagen ontkomen bent."

„Neen Van Keel, dat stel je je verkeerd voor. Ik heb er een ontmoet, en die was zoo niet. Hè ik wou dat ik nou nog eens even bij Lensvelt naast haar zat. Anneke..."

„Is een schat van een meisje, mooie oogen 'n aardig mondje, en zacht, o zoo zacht. O Anneke, Anneke, kom naar Koeta Radja, maak me beter, en uit dank zal ik je zoenen, zoenen, zoenen."

„Loop naar de maan!"

„Neen kerel, dankje, voorloopig niet, wel naar Lamkrak, over een paar dagen. Voor dat de maand om is zullen wij wraak nemen voor den overval op Blokland. Kerel ik ben ingedeeld, wij gaan naar de Vier Lamkraksche moekims. Nog drie dagen, drie nachtjes slapen, dan gaan wij er op uit!"

„Wel allemachtig en ik lig hier. Noem je dat nou pech of geen pech!"

„Wees maar niet bezorgd, je krijgt je beurt ook

nog wel. Als wij eenmaal weer naar buiten zijn geweest, zullen wij wel meer er op uit trekken. Zoo als het tot nu toe gaat, kan het niet verder gaan. De blokhuizen, die wij buiten de linie hebben zijn al van het noodige voorzien. Die zullen zich ook niet meer laten bedotten!"

„'t Is lam dat ik hier nu net zoo liggen moet, nu gaan ze misschien nog beweren dat ik..."

„Neen kerel, dat krijgt niemand in zijn hoofd. We weten allemaal dat je graag van de partij zoudt zijn. Zeg je moet de lui hooren en zien! Overal opgewekte gezichten. Op het bataljonsbureel staat de telefoon niet stil; ieder moment worden de compagniescommandanten er geroepen. We zijn klaar!"

„Dat zeiden ze in de Fransche Kamer ook, voor '70!"

„Zeg akelig stuk pessimist wees blij. De jongens verlangen er ook naar, eens flink af te rekenen. Daar zijn er nog onder die durven!"

„Ja, dat is gebleken bij den overval op Blokland. De meerderheid der inlandsche troepen ging er van door. En een Europeesch sergeant maakte zich uit de voeten om gewonden weg te brengen."

„Omdat ze in lang niet man tegen man gevochten hadden. Maar nu zal ik je wat anders vertellen. Op Aloer Oe, je weet wel, een post buiten de linie, ligt een brigade marechaussees met drie heele kanonniers voor de bediening van een mitrailleur, onder commando van een Europeesch sergeant, Havenga heet hij. Al een paar dagen hebben ze daar looden boonen naar toe gegooid en tot op een vijf en zeventig meter zaten de Atjehers achter de boomen. Gisteravond kwamen er nog meer; zij hadden ook een stuk, waarmee ze van nacht aan het werk zijn gegaan. Havenga heeft al zijn kereltjes met den rug tegen den wal laten

liggen terwijl een Ambonneesch korporaal op de harmonica speelde: en de jongens zongen mee.

Toen de vijand geen granaten meer had heeft hij signalen laten blazen „voor den dokter", natuurlijk om den dokter van den post Senelop, die er dicht bij ligt, achter zijn klamboe weg te halen en naar Oloer Oe te laten komen en hem onderweg te kunnen aanvallen. Havenga was ook niet mis en liet het signaal herhalen, gevolgd door een tweede nml. afdanken. Op Senelop hoorden ze het en daar hebben ze het gesnapt. In plaats van den dokter te zenden, lieten zij het geschut spelen en zoo hebben ze den aanval afgeslagen. Van morgen kwam er bericht van binnen."

Verser had geluisterd, maar gaf geen antwoord. Hij keek strak voor zich uit, het was hem aan te zien dat hij het land had. Eerst een heele tijd alleen en nu dat drukke verhaal, het was om kriebelig te worden. Van Keel haalde de schouders eens op, neuriede een deuntje, floot eindelijk het liedje Daisy Bell.

„Van Keel, toe doe me het pleizier en schei met die tingeltangelmoppen uit; ik word er wee van!"

„Zoo, wou je ook niet met Daisy op een tandem zitten? Met Anneke zeker wel he?"

„Loop rond."

„Merci, 'k heb hier eerst nog een taak te verrichten. Primo afrekenen met die lui die onze gewonden hebben afgemaakt, secundo van jou weer een behoorlijk kameraad te fabrieken en tertio, dat 's misschien wel het voornaamste in jouw gedachten, na mijn detacheering in Holland jouw lof te gaan verkondigen in Den Haag en Anneke te vragen of ze met jou tevreden wil zijn. Als jouw getuige zal ik met haar naar het stadhuis gaan en haar als handschoentje op de boot brengen."

„Van Keel, ik had nooit gedacht dat je zoo misselijk kon zijn. Jasses, wat ben jij eigenlijk een lamme vent, je bent een, een, een...!"

„Ga maar door ventje, 'k neem je niks kwalijk; 't is beroerd dat geef ik je toe, jij bent miserabel, en ik ben in m'n knolletuin. Zeg, ik wou dat ik Zaagmans, den kapelmeester van het Zevende, uit Mokum hier kon heen tooveren. Dan liet ik hem de Bataille van Waterloo spelen, opgeluisterd met kanonvuur, gelijk hij het zomer aan zomer in het Tolhuis heeft gegeven. Pracht muziek, kerel, Wagner is er niks bij. Als dat niet helpt, helpt niks meer, geen pinkpillen, geen Sequah, dan ben je hopeloos!"

„Jouw muzikaal gevoel is zeker niet hooger dan dat van de dienstmeisjes, die met hun kantoorklerkjes, door den tuin van het Tolhuis loopen en Zaagmans bombarie ijselijk mooi vinden!"

„Je schijnt het te weten. Zeker nog al eens een avondje doorgebracht in het Tolhuis, als je bij oom in Amsterdam logeerde!"

„In ieder geval jouw muzikaal gevoel is..."

„O, is het 'm dat! Nou Zaagmans had nog andere nummers op zijn repertoire. De onvolprezen defileermarsch, voor het Zevende. Dan laten wij hem, met veel slagwerk, spelen „Kees daar komt de nachtwacht aan, Kees ga je mee!" Zeg, maar dat's toevallig, daar heb je nou niet Kees maar onzen dokter Van der Meer, het wonder van den geenszinskundigen dienst. Die komt jou met een bezoek vereeren. Zeker op last van den bataljonscommandant, die weten wil of je soms smoesjes verkoopt, nee, nee, nee dat 's nou maar flauw hoor, dat meen ik niet."

„Kan je dan nooit ophouden met rammelen!"

„Levenslust, m'n jongen, echte levenslust; ik zal Van der Meer even ontvangen."

„Niet noodig, want ik ben er al. Goeden morgen heeren en Verser, hoe gaat het er mee! Al wat beter?"

„Dokter, onze vriend Verser heeft allemachtig weinig vertrouwen in je. Hij vroeg me zoo net of ik niet eens een briefje aan Stegeman, den professor aan de Staphorster universiteit, den wereldberoemden Staphorster boer kon schrijven, om een advies. Hij heeft alleen vertrouwen in wat uit zijn turfland Drente komt!"

„Stommeling, Staphorst ligt geen eens in Drente, dat ligt in Overijsel!"

„In Overijsel? 'k Geloof er geen snars van; als ik in Holland terug ben zal ik het aan meneer Hagedorn, m'n oude leeraar van de vijf, gaan vragen!"

„Dokter, zeg jij nou eens dat die vent zijn muil houdt; dat wauwelt den heelen dag maar door en aan dat Staphorster boertje heb ik heelemaal niet gedacht."

„Natuurlijk niet, dat weet ik ook wel. Zeg maar Van Keel, jij mag wel eens wat kalmer zijn, kereltje. Je bent wat te druk. Zeker uit zenuwachtigheid om dat je er ook op uit moet hè? Dat kennen we. In de Kraton een hoog woord en daar buiten koest. Heel gewone symptomen! Metus hostium noemen wij dat. Jij bent heelemaal geen zieketrooster, dat merk ik wel!"

„Dokter, je slaat de plank weer eens voor de zooveelste maal mis. Dat doe je zoo dikwijls, dat je de tel er bij kwijt raakt. Dat er nooit verzet tegen komt, is alleen te danken aan het feit dat je patiënten na een kortstondige behandeling hardstikkedood zijn. Als de dooden eens konden spreken, was je beslist

geen uur zeker van je leven! Pas maar op als er ooit geblazen wordt „Debout les morts".

„Allemaal best hoor, ik zal ze afwachten, als ik er dan zelf nog ben, want ik moet over een paar dagen ook mee, om dadelijk na de gekheid te repareeren wat jullie in je waanzin stuk geslagen hebben. Maar nou eens een woordje met Verser. Geef me je pols eens hier en jij Van Keel steek je tong eens uit, dan hou ik over jou ook een inspectie. Zie zoo, nou kan je ten minste niet wauwelen. Verser, je bent nog niet wat je wezen moet. Ik hoop maar geen malaria, want dan zou je geëvacueerd moeten worden naar Padang. Kijk eens even, als Van Keel zijn hartewensch vervuld wordt en hij de Atjehers gaat aframmelen dan kan jij hier niet blijven, dat snap je?"

„Neen, dat snap ik heelemaal niet dokter. U kunt toch wel een hospitaalsoldaat aanwijzen om af en toe eens naar me te komen kijken? Stop me niet in het hospitaal. Als ik daar in kom zou ik altijd het idee hebben met de eerst volgende paketboot naar Padang gezonden te worden."

„Kereltje, je gaat niet naar het hospitaal en je blijft niet hier. 'k Heb wat anders. Mevrouw Wakker heeft me zoo juist gevraagd of je niet bij haar zoudt kunnen komen. Ze kan je verplegen en wanneer je wat lastig wordt zal haar moeder je wel weer tot de orde brengen. Wakker is een gezellige kerel, je zult het er best hebben. Over een paar weken kom je weer bij den dienst. Dan kan je invallen voor Van Keel, die natuurlijk op de expeditie een flinke houw oploopt. Wat zeg je ervan?"

„Is dat niet te veel dokter?"

„Te veel, wat te veel? De lui doen het graag. Geneer je niet vent. Ik zal maar even bij mevrouw

Wakker aan tippelen en je tegen vijf uur laten halen. Dan word je netjes in een tandoe overgebracht. All right. Ik heb haast, Van Keel, haal je tong maar weer binnen."

's Avonds lag Verser heel makkelijk op een langen stoel in de voorgalerij van de Wakkers. Hij keek eens naar binnen, de kamer in, waar de lamp een getemperd licht verspreidde. Een interieur als overal in Indië en toch hier en daar wat kleinigheden, die in een jongeluishuishouding in den regel ontbreken, doch die juist aan een kamer iets gezelligs kunnen geven. In een hoek een rieten naaitafeltje met wat verstelwerk. Aan de wanden een paar etsen, met gezichten uit Amsterdam; maar wat stelden die voor? Zoo kende hij Amsterdam ook niet. Eens goed kijken; lastig met dat getemperde licht. Stil, niet zoo gluren, daar komt de gastvrouw.

„Zoo, ligt u zoo goed? Nog wat gerust? Neen gek, de verandering verjaagt den slaap, maar dat's niets hoor. U keek zoo naar binnen geloof ik, naar die etsen. Ja ik heb die dingen meegebracht; ik zie graag wat om me heen dat me aan Amsterdam herinnert; twee Amsterdamsche stadsgezichten van Breitner. Je apprecieert die dingen dubbel wanneer je zoo'n eind weg bent."

„Mevrouw ik vind het zoo aardig, dat u mij, halve zieke, hier hebt willen opnemen..."

„Hoor eens Verser, nu geen mevrouw, nu Jo hoor. Je bent hier waarschijnlijk een tijd huisgenoot en je moet je thuis voelen. Aanstonds komen hier nog een paar heeren, die zullen je op de hoogte brengen van wat er buiten gebeurt; lang mogen ze niet blijven. Het eerste uurtje zullen moeder en ik je gezelschap houden."

De moeder van mevrouw Wakker kwam al heel spoedig daarna. Ze begon, terwijl ze een handwerkje op haar schoot had liggen, te praten over Holland. Geen oogenblik had ze er spijt over dat ze haar eenige dochter naar Indië had vergezeld. Het leven vond ze er beslist prettiger dan in Amsterdam. Ieder oogenblik aanloop, en dan 's middags een uiltje knappen, nu dat was voor haar, op haar leeftijd nog zoo kwaad niet. Iederen ochtend baden, was ook wel goed, doch dat sirammen was wel wat erg primitief. Met het personeel kon ze best overweg. Of ze ze zoo oneerlijk vond? Wel nee, niet erger dan in Holland en daar waren ze nog brutaal op den koop toe.

Mevrouw Prins was overtuigd dat als je je inlandsch personeel goed behandelde, het zich ook wel aan je hechtte. Alleen dat Maleisch, dat leerde zij niet op haar leeftijd, maar last had ze daar niet van. Mevrouw Leefman, die naast hun woonde, klaagde steen en been, doch dat was haar eigen schuld. Wanneer de jongens haar niet begrepen sloeg die er met de zweep op, glad verkeerd en onmenschelijk.

Ja, wanneer je den inlander goed behandelde was hij zoo kwaad niet. Een paar dagen geleden had ze dien Atjeher gezien, die nu samen met ons ging vechten. Hij had zoo'n mooien naam, maar Verser wist wel wien zij bedoelde. Of de man er niet ongunstig uitzag? Nu, wat stug, maar alle Atjehers kijken wat onvriendelijk. Zij had hem voorbij zien gaan toen hij op weg was naar den generaal Deykerhoff. Die scheen hem nog al te vertrouwen. Zij had van de heeren, die 's avonds een praatje kwamen maken, nu niet zoo veel gunstigs van hem gehoord, niet waar Jo?"

Haar dochter bevestigde het, neen, de heeren hadden het niet op hem. Toen hij voorbij was, hadden

een paar fuseliers achter zijn rug een veelbeteekenend gebaar met de hand naar den hals gemaakt en toen naar een klapperboom gewezen.

Nee, hij had het niet kunnen zien, en ook niet kunnen hooren dat ze gezongen hadden „Aan een touw, aan een touw, Toekoe Oema en zijn vrouw"! 't Kwam ook niet te pas. Hij was toch onzen bondgenoot, niet?

Mevrouw Prins praatte zoo kalm aan door, knikte af en toe eens tegen een voorbijganger en leidde de gedachten van Verser af.

Om half acht kwam Matsen met Verstuur even aanloopen, ze zouden maar een kwartiertje blijven, maar het werd een vol uur.

Verstuur vertelde dat overmorgen de bataljons op zouden rukken naar het Lamkraksche. Oema moest dan mee er op uit. Hij had nog 380 achterlaadgeweren, 500 voorladers, 25000 beaumontpatronen, 500 K.G. buskruit, 5000 K.G. lood, en een hoop meer gekregen.

„Ja," riep Matsen uit, „dat kan ik me nog begrijpen, maar dat ze hem opium gegeven hebben, dat snap ik niet!"

Verstuur was nijdig geworden. „Jij snapt er heelemaal niks van. 't Zou me niet verwonderen, wanneer we die patronen weer terugkregen, maar verschoten op ons. Ik hou niet van dien Trompschen heldenmoed om buskruit aan je vijanden te geven. Je zult zien, wij zullen er berouw van krijgen.

't Zou me niet verwonderen wanneer dat legioen van Oema zich vierkant tegen ons keerde. Hij heeft al heel wat gedraaid om die opdracht van zijn hals te schuiven. Wel zeker, eerst drie jaar ons afgepingeld om wapenen en zoo voort en je zult het zien,

bij slot van rekening maakt hij rechtsomkeerd!"

Mevrouw Prins had hoofdschuddend toegeluisterd: „Neen, meneer Verstuur, dat geloof ik niet. Zou die Oema zoo gemeen wezen! En de generaal is toch zoo bijzonder vriendelijk voor hem geweest. U bent wel erg kwaaddenkend. Ik ben het met meneer Matsen eens. Hoe zijn ze er toe gekomen om opium, dat verderfelijk goed, aan dien man te geven."

„Mevrouw u denkt veel te goed over dat tuig. Waarachtig, ze zijn er altijd op uit geweest om ons om den tuin te leiden. Vooral die hoofden zijn niet genoeg te wantrouwen, de gewone man is als overal; die is net als de noodlijdende, fuivende middenstander in Holland, praat na wat voorgezegd wordt."

„Erg vleiend voor den middenstand in Holland," wierp mevrouw Wakker er tusschen door.

„Maar zoo is het toch. Hier in Atjeh heeft de gewone man alle hoop gevestigd op het leven hiernamaals. 'k Kan het me snappen, want tegenwoordig is het ellendig voor hem. Als zoo'n geestelijk hoofd voorspelt dat een Atjeher die ons helpt ook in den Mohammedaanschen hemel kan komen, welnu dan vecht hij ook voor ons. Maar nu is er een gekomen, een Toekoe Tanah Abeé, die kerel zendt overal briefjes rond waarin staat dat Oema een kafir is en zijn volgelingen zullen nooit in den hemel komen, als hij aan onzen kant blijft. Er zijn al heel wat lui die de zijde van Oema verlaten hebben en eindelijk zal hij zich ook omdraaien! Onthou wat ik zeg, het gaat mis, zoo zeker als een huis."

De heeren bleven nog een moment zitten. Kapitein Wakker kwam even voor zij weg gingen thuis; hij had op zijn bureau hard moeten werken, vond ook dat een druk discours voor den patiënt niet goed was.

Toen de gasten verdwenen waren en Verser naar zijn kamer was gegaan, bleef hij nog wat met de dames zitten.

„Zeg, Jo, we maken het niet laat van avond. Morgen wou ik zoo vroeg mogelijk op het bureau zijn."

„Best man, moeder verlangt ook naar haar mandje. Wat waren die lui weer druk. Verstuur moet niets van Toekoe Oema hebben. Matsen lijkt me veel bezadigder, die is niet zoo kwaaddenkend."

„Zoo? Ja, wie zal het zeggen! Maar Verstuur is een vent die den Atjeher kent en..."

„Geloof jij dan dat Oema ons verraden zal?"

„Gelooven? Ik weet er niets van. Maar zoo als Verstuur, zijn er een hoop hier. De generaal is ook al gewaarschuwd, hij wil er echter niks van hooren; overmorgen gaat het los, dan zullen wij meer weten!"

„Jij bent ook al wantrouwig. Is daar nu wel eenige reden voor?"

„Of daar reden voor is? Kijk eens, ik wou dat zooeven niet zeggen, maar van avond was ik in het stafkwartier. Daar was de stemming nu niet bepaald opgewekt. Er waren berichten binnengekomen dat Oema van plan was over te loopen."

„Van plan was over te loopen naar den vijand?"

„Natuurlijk, naar zijn familie en oude vrienden! Zou dat nu zoo erg wonderlijk zijn? Twee berichten zijn er ontvangen, een van een zeer betrouwbaren man uit de omgeving van Oema. Van Kitjikik Oemar, een man die al sinds de dagen van generaal Pel onafgebroken op onze hand is geweest. Zoo betrouwbaar als de bank. En die vertelt dat Toekoe Oema, met zijn vrouw Tjoet Nja Din, voortdurend bijeenkomsten heeft met geestelijke hoofden! Waartoe

dienen die vergaderingen? Bij den staf zijn er ook, die twijfelen of het wel goed is geweest Oema al die wapens te geven. En bovendien nog 18000 dollars! Maar hou je mond over wat ik hier zeg, ook tegenover Verser!"

„Dus kan er gevaar komen!"

„Gevaar en gevaar zijn twee. In ieder geval, wij bij Koeta Radja zitten veilig, maar ik wou toch om een lief ding dat wij een week verder waren. Nu moeder, wij gaan ons in onze apartementen terugtrekken, zooals ze bij de chique in Den Haag zeggen. Slaap rustig en droom maar niet van Toekoe Oema. U zit hier nog net zoo veilig als op de Stadhouderskade in Amsterdam. Daaàg."

Den volgenden morgen lag Verser om half negen al weer in zijn ruststoel, luchtigjes toegedekt onder een laken, in de galerij; af en toe wenkte hij eens een voorbijgaanden collega; het boek dat hij bij zich had kon hem maar matig boeien. Hij had het land dat hij niet aan het werk was, voelde echter ook dat er geen sprake van kon zijn, zich weer als hersteld bij zijn compagniescommandant te melden. 'n Vervelende boel, en nu was hij misschien de familie Wakker ook nog tot last. Er bestond wel een Indische hartelijkheid, maar de familie was bij slot van rekening evenmin Indisch als hij. Wakker een echte Limburger, de oude mevrouw een Amsterdamsche en hij de logé, wat was hij? Een geboren Brabander, die zijn jeugd in Drente had doorgebracht. Bestonden er in Nederland eigenlijk wel verschillen tusschen de provincies? Natuurlijk, een Drent is een heel ander wezen dan een Limburger. Maar in Indië verdwijnen die verschillen allemaal; daar voel je je Nederlander.

Hier ondervond je wat vaderlandsliefde is. Daar lachen ze om in het moederland; maar zet die twijfelaars maar eens in de Oost, dan is het honderd tegen een dat ze al na een paar weken zullen erkennen dat vaderlandsliefde geen droombeeld is. Neen waarachtig niet. Als je dan dat rood wit blauw ziet wapperen, maken die kleuren een heel anderen indruk op je dan wanneer je ze ziet bij een feest in Holland.

„Zit je daar te piekeren, Verser? Neen, blijf nu maar kalm liggen, hou je gemak. Je bent immers patiënt?"

„Och mevrouw, ik vind het zoo lam dat morgen de kameraden er op uit zullen gaan en ik thuis zal moeten blijven!"

„Zeg eens, daar kan jij toch zelf niets aan doen. Ben jij zoo'n vechtersbaas, dat je met alle geweld mee wilt? Je zult nog wel eens de gelegenheid hebben mee te gaan. Ik mag er niet aan denken dat er van die jonge krachtige menschen, die nu nog zoo vroolijk hier langs loopen, er morgen of overmorgen misschien heel wat voor het leven verminkt zullen zijn of nog erger! Het is verschrikkelijk!"

„Ja, mevrouw, dat is nu eenmaal het Indische soldatenleven, de ruwe werkelijkheid!"

„Ik zeg zoo dikwijls tegen m'n schoonzoon waarom heb jij eigenlijk geen ander beroep gekozen? In Nederland en op Java vind ik het nog wat, maar hier, o het is een ramp dat vechten. Waarom ben jij eigenlijk officier geworden?"

„Ik mevrouw? Och waarom? Waarom wordt een jongen in Holland dokter? Waarom advocaat? Omdat zijn ouders het zoo graag willen. Als jongen las ik graag militaire verhalen, misschien vond ik ook „het pakje" wel mooi. Later in Breda vond ik in het

militaire leven veel dat me aantrok als een soort van sport. En ik wou Indië zien."

„Och, het zal het pakje wel geweest zijn, denk ik. Vind je het nu prettig?"

„Prettig, mevrouw? Neen, niet prettig, maar mooi! Werkelijk het bestaan van een Indisch officier is mooi!"

„Hoe kan je het zeggen! Mooi! Nu val je me tegen! Wat vind je er nu voor moois aan, om met die bruine kerels te gaan vechten? Mooi! Als je nu nog zooals Wakker trammen aanlegt, ja dan kan ik het me begrijpen, maar een infanterist moet alleen maar vechten en dat noem jij mooi!"

„Neen mevrouw, dat vechten is niet mooi. Maar wij officieren helpen Indië bewaren voor ons land, wij verzekeren de rust, wij maken dat onze handel veilig kan doordringen, wij zorgen er voor dat onze planters streken ontginnen kunnen, wij maken dat Holland rijk kan worden en wij brengen in ruil daarvoor ook heel veel aan de inlanders hier. Als wij er niet waren konden er geen wegen aangelegd worden, was er geen rust en veiligheid. Zonder ons zou de gewone man hier het slachtoffer zijn van zijn hoofden. En als wij op verzet stuiten, ja dan gaan wij tot het uiterste over, dan gaan wij vechten. Liever niet, maar als het moet, dan moet het. Ik gebruik mooie woorden, wat bombastisch misschien, ik ben geen redenaar; ik vind m'n baantje mooi, heusch ik denk er veel over, ik vind het, hoe meer ik er over denk, voortdurend mooier."

„'s Jonge, 's jonge, wat kan jij praten. En doe je dat ook zoo op de soos?"

„Och mevrouw, dat ik nu zoo ernstig spreek komt misschien wel omdat ik wat ziek ben, maar het neemt niet weg dat ik het meen!"

„En dat 's goed ook voor je. Want een werkkring waar je niet van houdt is verschrikkelijk; maar nou moet je niet zoo praten, ik ga door met m'n handwerkje en jij leest je boek uit."

„Dat zal moeilijk gaan, want dat vind ik juist zoo oer-vervelend. Ik heb hier „een Leidsch student" van mevrouw Bosboom-Toussaint. Ik had gedacht wat vroolijks te lezen; maar het is me te machtig!"

„Ja wat dan, wacht eens even! 'k Zie daar mijn portretalbum. Daar hield ik vroeger Jo als klein kind altijd mee zoet. Kijk het maar eens door, misschien zie je er nog wel kennissen in."

Verser nam het zware album aan, bladerde er eens door, meer uit beleefdheid dan uit belangstelling.

„Hè, dat's gek. Die dame hier, die ken ik, ten minste ze lijkt heel veel op een dame uit Den Haag!"

„Die daar? Jawel die woont tegenwoordig in Den Haag, dat 's mevrouw De Beer!"

„Daar ben ik wel aan huis geweest, toen ik pas officier was, een jaar of drie geleden."

„Dat's ook toevallig. 'k Correspondeer nog wel met haar; zoo met verjaardagen, maar ik vergeet het ook wel eens. Hoe gaat dat? Ik heb haar in geen jaren gezien!"

„Ze heeft nog een dochter, dat weet u wel!"

„Zeker, hoe heet die ook weer? Anneke, juist, dat zal al een heel meisje zijn. Zij gaat nu zeker wel op het Gym of de H. B. S.!"

„Neen, daar is ze nu wel af. Een heel aardig meisje. Ik heb nog wel met haar gedanst."

„'s Jonge, 's jonge, lag je soms aan die te denken! Neen maar dat moet Jo weten. Jo! Jo! kom eens hier!"

„Morgen Verser, och moeder, wat is er nu? Ik ben midden in het schoonmaken van de petroleum-

lampen, zie er uit, neen maar, kijk mijn handen is! Zeg, lampen schoonmaken doe ik altijd zelf. Vies werk, maar dat laat ik niet over aan het personeel. En ze walmen nooit hoor. Maar welke buitengewone mededeeling heeft u me te doen, moeder, dat u me zoo uit mijn werk haalt? 'k Dacht minstens dat Verser in een flauwte lag!"

„Nee, nu moet je hooren! Verser kent Truus de Beer!"

„Wat zou dat nu? We zullen wel meer gemeenschappelijke kennissen hebben! Als hij hier een paar dagen is zult u misschien wel uitgeplozen hebben dat we nog in de permetasie zijn! Misschien is hij wel een erfgenaam van dien verren neef van u in Amerika, die rijke millionnair, die voor schuld gevangen zit!"

„Wees nu niet zoo flauw, Verser kent haar dochter heel goed."

„Dat wurm?"

„Pas op, maak hem niet kwaad. Dat wurm is al een heel meisje, een Haagsche jonge dame, Verser is meermalen haar soupeur geweest!"

„Nu overdrijft je moeder; ik heb alleen maar gezegd, dat ik Anneke ken en met haar gedanst heb!"

„Wanneer een Haagsch meisje met een Indischen luitenant danst, nu honderd tegen een, dat ze er dan op hoopt met hem uit te komen! Is ze aardig opgegroeid?"

„Ik vond haar tenminste heel aardig. Wij konden het goed met elkaar vinden. Misschien is ze nu wel getrouwd, die Anneke..."

„Zeg nu niet die Anneke. Ik merk het al. Moeder hij heeft het beet! Ze zal nog niet getrouwd zijn, want dan had mevrouw De Beer het u zeker wel

geschreven. Toe zeg moeder, schrijft u nu eens aan uw oude vriendin, dat wij hier een luitenant hebben opgediept zoo braaf als er geen tweede bestaat, dapper als een leeuw, knap als een professor, alzoo met een schitterende toekomst. En zeg dan dat die gesproken heeft over een Haagsch meisje, Anneke de Beer. In Den Haag kon hij nog niets zeggen, omdat hij niet wist of hij tegen het Indische klimaat kon — schrijf niet dat hij ziek is — nu hij weet dat hij in de verre toekomst legercommandant zal worden, durft hij niet te schrijven, maar nu moet u eens polsen. Enfin, u weet wel hoe u dat moet inkleeden! Het geluk van twee jonge menschen hangt er van af!"

„Nee maar Jo, schei nu uit; Mevrouw, is Jo wel eens meer zoo?"

„Stil, wacht nu maar. Over een jaar haal jij je handschoentje te Oleh Leh af en dan geven wij een reuzenfuif. Dan zullen wij de champagne laten knallen, dat de posten denken dat ze te Koeta Radja snelvuur geven! Over het cadeau dat je ons geven zult, moet je zoo maar eens stiekum met Wakker spreken hoor! Je zult eens zien wat een beste koppelaars wij zijn. Jij bent geknipt voor het huwelijk; gelukkig dat je nu een vrouw krijgt uit Holland; veel beter dan zoo'n Indische, zeg. Nou ga ik weer naar m'n lampen en straks krijg je een lekker kopje bouillon met een ei er in. Nu niet veel praten, je bent patiënt. Droom maar over het geluk, dat wij je bezorgen zullen, hoor!"

Verser droomde werkelijk verder. Hij vond het nonsens, maar toch als Anneke eens overkwam! Ze zou nu negentien of twintig zijn; eigenlijk kon het best. Hij was al gauw eerste luitenant, nog acht jaar dan was hij zeker kapitein. Anneke had hem

beslist graag mogen lijden, en hij haar ook. Samen in zoo'n luitenantshuis; neen het kon niet, ze zal al lang getrouwd zijn... ja veel kans had hij niet... Toch eens afwachten of ze nog vrij is? Een aanval moet eerst voorbereid worden, dan doorzetten. Juist doorzetten, Toontje Populier, initiatief, Anneke, Oleh Leh, champagne. Verser—De Beer, klinkt aardig. Anneke.

Mevrouw Prins zag hem indutten, liet het scherm neer en ging zachtjes weg. Een half uur later kwam mevrouw Wakker met de beloofde bouillon met het ei en zette het naast hem neer. Hij sliep als een roos.

Het vallen van een sabel maakte hem wakker. Zijn gastheer zag hij haar oprapen en weer in een hoek zetten, wat er eigenlijk gebeurde drong nog maar flauw tot hem door.

„Kerel, wat heb jij lekker gepiept! Dat moet je goed gedaan hebben. Wij komen hier aanstonds bij jou wat eten, Jo heeft een paar blikjes open gemaakt; wij eten en leven hier zoo veel mogelijk op z'n Hollandsch."

Een handige jongen zette gauw een tafel klaar. De dames vroegen naar de voorbereiding van den tocht, die den volgenden dag zou beginnen. Ja, het was druk, alles was er op berekend om te laten zien dat het gouvernement flink zou doortasten. In eens, om half twee, werd een eigenaardig signaal gehoord: tè tè, tè, tè, tè. Wakker vloog overeind. Verser richtte zich in zijn ligstoel op: „Wel allemachtig, kapitein, hoort u dat!"

Mevrouw Prins keek van Verser naar haar schoonzoon: „Menschen hou je kalm. Wat zijn ze daar gek aan het blazen, wat moet dat beteekenen!"

„Wat dat beteekenen moet, moeder? 't Is alarm. Er is wat aan het handje!"

Een Europeesch sergeant snelde het erf op:

„Kapitein,ofu directophetstafkwartierwiltkomen!"
„Drie kruisjes?"
„En of kapitein! Ik moet nog verder!"

Uit de naburige officierswoningen stormden de bewoners naar buiten, men had het alarm blazen gehoord, riep elkaar toe. De dames gingen bij elkaar vragen, maar niemand wist wat er eigenlijk te doen was. Overal zag men officieren zich haastig naar de kampementen spoeden, en ordonnansen, die berichten gingen overbrengen.

Mevrouw Wakker hield eindelijk een officier aan, die naar zijn woning terug kwam.

„Wat er is mevrouw? Die Toekoe Oema, die sloeber, heeft verraad gepleegd!"

„Hè?"

„Jawel, het is zoo."

„Wat een kerel."

In alle gezinnen, overal heerschte ontsteltenis. Omdat niemand precies wist wat er gebeurd was liepen er de meest zonderlinge verhalen. Wie er het eerst mee begonnen was, wist niemand meer te zeggen, toen de rust zich hersteld had. De buiten de linie gelegen posten waren in gevaar; ze waren al bestormd; de bezetting afgemaakt; de linie zelf was te zwak bezet, kon geen weerstand bieden; de Atjehers zouden oprukken naar Koeta Radja en de kafirs in zee gooien. Er was een paniekachtige stemming.

Een uur nadat er alarm geblazen was kwam een dame bij mevrouw Wakker binnen stormen:

„Zeg, zijn jelui nog niet aan het pakken? 't Is verschrikkelijk. Ik weet niet wat ik het eerst moet aanpakken. Alles weg, als wij het leven er maar afbrengen!"

„Wees bedaard, toe, er gebeurt immers nog niets.

Wakker is nog niet thuis geweest, dus zoo erg zal het niet zijn!"

„Niet thuis geweest? Maar hij kan niet weg, natuurlijk rekent hij er op dat bij jou alles klaar staat. Vanavond zullen we wel aan boord van onze oorlogsschepen, de Soembawa of de Tromp, overnachten!"

„Ik denk er niet aan."

„Maar u weet niet hoe groot het gevaar is."

„Is er dan gevaar?"

„Ziet u die menschen dan niet hollen!"

„O, is dat een teeken van gevaar! Nu, ik voel me nog veilig. Trouwens wij hebben hier altijd hulp. Luitenant Verser is bij ons!"

„Daar heeft u veel aan! Die is ook pas op Atjeh! En dan nog ziek! Ik ga m'n boel pakken, want van avond nog gaan we naar de oorlogsschepen!"

„Blijf toch wat kalm. Laten wij afwachten."

„Afwachten! Zeker tot dat de Atjehers hier zijn. Ik ga er van door!"

Onder de militairen bestond ook opwinding, doch van een paniek was geen sprake; in de verste verte niet. In de kraton waren ter beschikking drie veldbataljons op volledige sterkte, een batterij bergartillerie en drie pelotons cavalerie. De expeditie, die bepaald was op 30 Maart, kon natuurlijk niet doorgaan. Kapitein Wakker kwam 's middags niet thuis; al om kwart over drie gingen er troepen naar het Zuid-Westen van de geconcentreerde stelling, naar Lamdjamoe om daar een doordringen van den vijand tegen te houden. Om drie uur vertrokken drie compagnieën met de tram naar Lampeneroet in het midden van de stelling om van daar uit naar het ten Zuiden er van gelegen Tjot Goeë te marcheeren. Bij dien opmarsch werden een paar fuseliers zwaar gewond.

Binnen de linie werden de wegen versperd door prikkeldraad, oude wachten versterkt, nieuwe geplaatst. Berichten kwamen in dat patrouilles beschoten waren. Zwaar gewonde officieren werden vervoerd naar het hospitaal te Koeta Radja.

Om half vier werden twee compagnieën en 152 Ambonneesche en inlandsche maréchaussee's naar Senelop gezonden om de blokhuizen, die door den vijand omsingeld waren te ontzetten en de bezetting binnen de linie te brengen. Gedurende dezen marsch attaqueerde luitenant Vuick een kampong waaruit de colonne vuur had gekregen. Vuick ging voorop; toen hij een afdeeling voor zich zag met helmhoeden, meende hij tegenover eigen troepen te staan. Hij gaf last aan zijn maréchaussee's het vuur te staken. De vijand maakte van deze vuurpauze gebruik om naderbij te komen, wat ons enkele gewonden kostte. Luitenant Vuick zag zijn vergissing in, liet attaqueeren, nauwelijks overeind, viel hij, doodelijk getroffen, neer.

In weerwil van de verliezen, niettegenstaande de spanning en de onzekerheid over wat de volgende dagen zouden brengen, was de stemming te Koeta Radja, toen de eerste schrik voorbij was, niet slecht. Algemeen koesterde men de hoop dat aan het tijdperk van lijdelijk afwachten een eind zou komen. De dagen dat de bezetting als in een kooi was opgesloten liepen ten einde. Er waren er die het verkeerd vonden dat niet aanstonds na het bekend worden van het verraad van Toekoe Oema getracht was door een krachtigen uitval, de Atjehers schrik in te boezemen. „Wij moesten ze naar de keel vliegen, met geweld er op in, geen genade voor die verraders," het waren uitingen die herhaaldelijk gehoord werden. Dat er alleen verdedigenderwijs opgetreden werd, vond

weinig instemming. Het stelsel van afwachten was een mislukking gebleken, alzoo moest op een andere wijze getracht worden den Atjeher meester te worden.

Al op den 3den April kwamen er versterkingen, uit Padang gezonden, nl. 14 officieren en 314 manschappen, met dwangarbeiders. Vier dagen later brachten twee stoomers nog meer troepen.

Met die versterking kwam ook mee de Legercommandant Luitenant-Generaal Vetter. De Generaal-Majoor Deykerhoff werd eervol van zijn taak als Gouverneur van Atjeh ontheven. Nu zijn inzichten waren gebleken verkeerd te zijn, achtte de Gouverneur-Generaal te Batavia het beter dat hij door een meer krachtige figuur vervangen werd. De Generaal Vetter nam als regeeringscommissaris de leiding.

Toekoe Oema had, nog voordat Generaal Vetter te Koeta Radja was, in een schrijven getracht, de redenen op te geven van zijn afval. Vooral de controleur te Oleh-leh zou door een ruw en ontactisch optreden tegen een ouderen broer van Oema en door gewelddadigheden tegen inlanders de oorzaak zijn geweest van den afval.

Aanstonds na het aanvaarden van het gouverneurschap door Generaal Vetter werd in een proclamatie namens hem aan het volk van Atjeh meegedeeld, dat een andere tijd was aangebroken.

Een schrijven van Toekoe Oema, den 19den April aan den Gouverneur verzonden, vermeldde niet meer de opgesomde beleedigingen uit zijn eersten brief, die trouwens onjuist waren, doch vroeg 150.000 gulden 's maands. In een derde schrijven herhaalde hij dit verzoek, en drong aan op de vervulling van een hem gedane belofte tot decoratie! Maar de tijd van onderhandelen was voorbij.

OORLOGSDADEN.

DE KOMST VAN VAN HEUTSZ.

Er waren al ruim veertien dagen voorbij gegaan sinds het verraad van Oema. Na de komst van generaal Vetter hadden er verschillende tochten, langs den rand van het gebied dat door den vijand bezet was, plaats gehad. De zenuwachtigheid te Koeta Radja was verdwenen en had het veld geruimd voor een opgewektheid als er sinds jaren niet geweest was. Officieren en manschappen die tot versterking waren gezonden moesten zich bij hun legering behelpen, doch het gemis van gemakken werd niet betreurd. Welk Indisch militair ziet tegen ongemak op, wanneer hij op expeditie is? De meesten konden zich wel moeielijker dagen herinneren! En de officiersvrouwtjes bedwongen de vrees voor het leven van hun mannen, ze wisten dat tranen geen verbetering konden brengen en toonden daarom een opgewektheid die hun mannen straks misschien het afscheid minder zwaar zou maken. De tranen braken alleen door wanneer ze alleen waren.

Bij mevrouw Wakker ontmoetten elkaar 's avonds de zich bedwingende vrouwtjes, liepen ook de jonge luitenants, die een enkele maal eens niet uitrukten, geregeld aan.

Dan werden de gebeurtenissen der laatste dagen besproken, en daarbij bleek ook hoe velen er waren geweest, die in de politiek van den generaal Deykerhoff nimmer vertrouwen hadden gesteld. De posten, buiten de linie gelegen, waren voor het meerendeel ontruimd door onze troepen. Enkele waren ingesloten en werden met moeite door de troepen uit Koeta Radja ontzet. Lamkoenjit was meer dan een week ingesloten geweest; haast onafgebroken hadden er aanvallen van den vijand op plaats gehad; meer dan eens had hij gestormd, doch steeds was hij afgeslagen.

Wanneer er berichten bekend waren werden zij 's avonds bij mevrouw Wakker besproken. Daar kwam op een avond ook Luitenant Van Keel, die bij een poging tot ontzet van Lamkoenjit, den vuurdoop had ontvangen. Zijn kapitein was gesneuveld; men wilde wat meer van hem hooren doch hij zweeg, over wat hij mee gemaakt had. Verser, die zich weer beter gevoelde en door den dokter ernstig was onderzocht zou den volgenden dag dienst doen en dan direct mee uitrukken. Van Keel gaf hem nog eenige inlichtingen. De fuseliers waren alle opgewekt, verlangden er naar om met de Atjehers af te rekenen. Vooral over de marechaussee's, het keurkorps, dat geheel uit inlanders bestond, onder aanvoering van Europeesch kader, was hij opgetogen.

„Merkwaardig, wat die lui uitvoeren. Een brigade van twintig karabijnen verricht wonderen. Overal gaan die kerels vooruit. 'k Wou dat ze onze fuseliers ook met de karabijn bewapenden!"

„Zie je een verschil tusschen de verschillende landaarden?"

„Waarachtig niet. 'k Heb een brigade gezien,

waarbij Javanen, Menadoneezen, Ambonneezen en Madoereezen, ze waren allemaal best. De Europeesche sergeant, een lange, vierkante kerel, drong overal met hen door. De inlandsche sergeant, panglima, zooals ze dien altijd noemen, ging met een paar man vooruit, de karabijn onder de linkerarm, de klewang gereed in de rechtervuist. Wanneer ze bij een boschje vijanden vermoedden, stormden zij direct er op in. En altijd zonden ze berichten van wat ze waarnamen. Dat zijn me verkenners."

De kapitein Wakker, die het druk met de tramaangelegenheden had, kwam het gesprek storen: „Heeren, aanstonds komt hier een overste, die zooeven ontscheept is en die wel duizend man waard is."

„Wie is die wonderman?"

„Wel, Van Heutsz, de militaire commandant van Sumatra's Oostkust. Ik heb hem ontmoet toen hij het vorige jaar van verlof uit Europa terug kwam. 'n Kerel hoor."

Van Keel, die zoo gauw niet met iemand wegliep, kon zich niet weerhouden te vragen: „En heeft u dat nu zoo bij die korte kennismaking al gesnapt!"

„Jawel, jongeheer, dat heb ik bij die korte kennismaking al gesnapt. Er zijn van die menschen, die al dadelijk, nadat je ze hebt leeren kennen, een indruk achter laten van kracht en zelfbewustheid. Lui, aan wie je aanstonds merkt dat er kracht van uit gaat! Zoo iemand is Van Heutsz."

„Verstuur heeft me ook al eens over hem verteld. In '90 moet hij zich bij de expeditie naar Idi als een goed organisator getoond hebben!"

„Geloof jij dan Verstuur ook maar; die is het met mij eens. Dat is een echte Atjehlooper. Van Heutsz was in '90 en '91 hier bij den Staf. De tocht naar Idi

is door hem in elkaar geschroefd en geleid. In die dagen heeft hij den eeresabel gekregen. En toen hebben ze hem ook bij keuze majoor gemaakt. Zoo'n bevordering was in geen tien jaar geschied. Natuurlijk had hij benijders. Dat snap je. Een majoor van nog geen veertig jaar! Toen generaal Van Teyn weggegaan was, is hij ook gauw verdwenen!"

„Heeft hij daarna zijn brochure over Atjeh geschreven?"

„Ja, die is als ik me niet vergis van '92. Je hebt haar natuurlijk gelezen. Hadden ze in Batavia zijn raad maar gevolgd. Van Heutsz is, daar ben ik stellig van overtuigd, meer dan alleen vechtsoldaat. Hij begrijpt heel goed dat je er met vechten alleen niet komt. Wat zeg ik? Hij is ook diplomaat, maar niet zoo een die langs kronkelige paden gaan wil. En geen liefdoenerij tegen lui, die niet te vertrouwen zijn. Hij is ervan overtuigd dat wanneer wij hier in Atjeh de lakens zullen willen uitgeven, dat niet gebeuren moet met den sultan als tusschenpersoon. Een sultan, die zelf geen gehoorzaamheid vindt bij zijn zoogenaamde onderhoorigen, een man uit een geslacht, dat zich niet weet te handhaven!"

„Jawel, maar wij kunnen toch probeeren, hoe het met behulp van den sultan gaat, en hij is toch iemand waarvan de voorouders hier ook leiding hebben gehad!"

„Probeeren, probeeren, dat 's nou weer een fout, m'n jongen. Jij zou de geschiedenis weer met een poging verrijken. Dat's mis, glad mis. Wij kunnen het wel eens probeeren! Maar snap je dan niet dat probeeren weer millioenen zou kosten, en in de eerste plaats weer honderden menschenlevens! Ze maken me kregelig met dat probeeren. Ze hebben

het met Oema ook *geprobeerd*. Als ze Van Heutsz zijn zin gevolgd hadden was het anders gegaan. Hij heeft gezegd: „vertrouw den vent niet. Als je hem in genade aanneemt, moet het zijn onder zulke voorwaarden dat het duidelijk is dat wij de sterksten zijn en dat wij er ook wel zonder hem zullen komen," zoo schreef hij in zijn brochure. „En geef hem zelfs niet één geweer!" Hè, dat was andere taal!"

„Allemaal makkelijk gezegd."

„Zeker, maar je moet weten wie het zegt. Van Heutsz is nu driemaal hier geweest. Hij kent de lui en weet dat ze zich nimmer dan gedwongen zullen onderwerpen. Zij moeten weten dat wij de macht hebben om ons te doen gehoorzamen en ook dat wij die macht zullen gebruiken. Ik verzeker jullie dat je over een paar weken juist zoo over Van Heutsz zal spreken als ik of ik moet me al heel erg bedriegen. Maar nu wat anders. Verser, je weet dat ik met mijn vrouw heb afgesproken dat je hier blijft gedurende den eersten tijd. Je huis is al in beslag genomen door een paar andere kameraden; alles is propvol, dus het moet."

„Jawel kapitein, ik zie in, het kan niet anders, maar het is toch lastig voor Jo!"

„Jawel, dat kennen we. Als ik je nu een raad mag geven, morgen vroeg moet je mee er op uit. Half vier réveille, 's jonge dat 's je eerste tocht. Dus vooruit. Naar bed!"

„Ik geef het voorbeeld, toe kerel, ik verdwijn ook. 't Zal je niet mee vallen. Een korte nachtrust en dan allemaal voorwaarts."

Vijf minuten later zat Wakker alleen. Zijn vrouw en schoonmoeder kwamen hem al gauw gezelschap houden, hoorden wat er voor nieuws was, ook dat

Van Heutsz, zoo eenigszins mogelijk nog even zou komen oploopen. Na half tien ontving men geen bezoeken meer, maar alles was gewijzigd, niemand stoorde zich in de dagen van onrust meer aan kleine voorschriften, dus het was best mogelijk dat Van Heutsz nog later zou komen. En zoo geschiedde het ook.

„Dames, ik kom nog even aan. Eigenlijk alleen om u, mevrouw Prins, te begroeten. Dat's ook een ding voor u, dat u dat alles moet meemaken, maar bevreesd behoeft u niet te zijn. 'k Heb al gehoord dat op den negen en twintigsten in den huize Wakker alles kalm is gebleven. Nou overigens waren, schijnt het, de lui hier de kop nog al kwijt!"

De overste Van Heutsz zou maar kort blijven. Want pas aangekomen moest hij den volgenden dag er al op uit. Mevrouw Prins vond dat toch wel wat heel vlug, doch de overste zelf achtte het niet meer dan natuurlijk. Hij was immers niet naar Atjeh gezonden om visites te gaan afleggen, alleen voor mevrouw Prins maakte hij een uitzondering. De oudste dame op Atjeh, had recht op wat meer tegemoetkoming dan andere jongere officiersvrouwtjes.

De overste Van Heutsz had het druk, had veel gedaan, moest nog meer doen, toch werden de vijf minuutjes een kwartier, het kwartier een half uur en hij zat nog. Toen de dames waren weggegaan, bleef hij nog zitten.

„Nu overste, nu zal u wel gauw weer leiding gaan geven. Als oud-chef van den staf op Atjeh."

„Wat praat je van oud-chef. Dat was ik voor een jaar of wat geleden. Nu ben ik morgen weer gewoon colonne-commandant. Mij best hoor!"

„Maar ze zullen u toch niet alleen hier heen gezonden hebben om een colonne te geleiden."

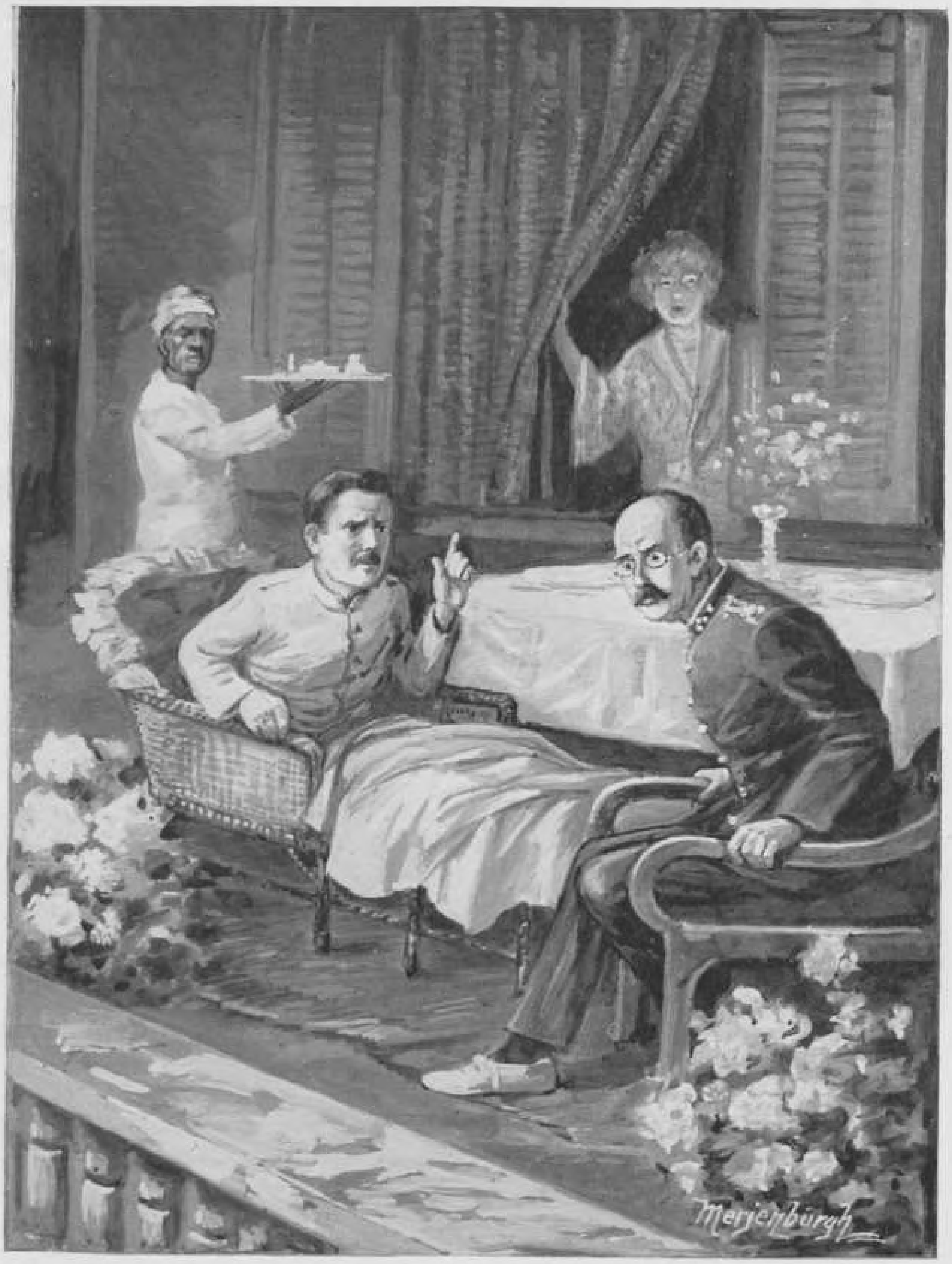

„Wel, kapitein, hoort u dat?" Bladz. 70.

„Och wat! Wakker, ik houd me nog altijd aan mijn brochure van '92. Veel pleizier heb ik er nog niet van beleefd. De tijd zal me gelijk geven. Oude sokken... maar daar wil ik hier niet over spreken. Ik dacht dat de generaal meer naar mijn inzichten overhelde, dat weet ik nu al dat niet het geval is."

„Maar de generaal is toch een flinke kerel, in Lombok heeft hij het toch kranig geleverd."

„Juist, juist en daarom dacht ik dat hij hier mijn meening zou deelen. Voorloopig is dat mis. Ik ben hier maar een werktuig, dat de gegeven bevelen moet uitvoeren, en dat geen stem in het kapittel heeft."

„Overste, u is toch niet als de anderen!"

„Juist kerel, niet als de anderen! Zeg liever als de meesten! Dat's nou verduiveld beroerd! Maar komen zal ik er. Ik zal vechten in het veld, vechten in de bureaux!"

„Dus als het eerste gedaan is!"

„Waarachtig niet. 'k Ben d'r mee begonnen. Jawel hoor. Van middag al. Heb me direct gemeld bij den generaal, als regeerings-commissaris heeft hij alles te vertellen, is dus zoo'n soort Jan Almachtig. Dat weet je hè? Hij wil de tijdelijke posten buiten de linie geheel ontruimen en voorloopig in de geconcentreerde linie terugtrekken. Heb je nu iets gekkers gehoord? Dan krijgen die lui van Oema en consorten weer het denkbeeld dat de compenie slap is. Je weet dat ik mijn meening niet onder stoelen of banken steek! Ik heb ze daar op het bureau eens duidelijk trachten te maken, dat ze niet verkeerder konden doen. Stom is het en niet anders. Maar hoe ik praten wilde, het was mis. 'k Heb ze veel gezegd, nog meer willen zeggen, maar dat ging niet. Want al was ik

duidelijk, ze waren het daar ginder ook. Jawel. Ze hebben me aan m'n verstand gebracht, dat ik alleen geroepen was om als colonnecommandant op te treden en als kundig en vertrouwd aanvoerder bevelen uit te voeren. Zeker, ze gaven me nog een pluim op m'n hoed! Bevelen uit te voeren! Dat ik wat meer kan, dat zien ze niet in, dat willen ze niet inzien. Een overste is toch altijd maar een overste. Ik, ik... neen ik ga er van door. M'n adjudant zit op me te wachten en er is nog een hoop te regelen. Adieu kameraad."

Den volgenden morgen, om kwart voor zes stond de colonne, waarover de overste Van Heutsz het bevel voerde, gereed. Doel was de buitenposten Senelop en Lam Soet op te heffen en alles wat daarin was mee te nemen. Voor Atjeh was het een flinke troepenmacht, acht brigades marechaussee, onder den bekenden kapitein Jhr. Graafland met drie luitenants en 160 minderen. Dan was er een peloton van de 1ste compagnie van het derde Bataljon infanterie, bewapend met de nieuwe repeteergeweren. Jan Fuselier vertelde de fabelachtigste dingen van die nieuwe, lichte geweren. Je zou er minstens wel een rijtje van tien Atjehers mee kunnen neerleggen, als die kerels nu maar eens netjes achter elkaar wilden gaan staan. En bij het schot geen rook, en een knalletje zoo zacht, dat het snurken van den dokter Razoux-Kühr, en die was daar specialist in, er gewoonweg kanonvuur bij was. Van de nieuwe geweren werden wonderen verwacht. Dan was er verder nog een heel bataljon infanterie, vijftien officieren en ruim 450 man, een bergbatterij van vier stukken van de artillerie, een peloton cavalerie, een officier met 31 ruiters, van de genie 30 man onder een officier,

twee ambulances met ieder een officier van gezondheid en dan nog een bagagetrein onder een kapitein en 24 Europeesche fuseliers met ± 240 dwangarbeiders.

De dwangarbeiders waren geen militairen, maar inlanders die tot dwangarbeid veroordeeld waren en vaak gezonden werden naar Atjeh, waar ze gebruikt werden om levensmiddelen, munitie en alles wat een colonne verder noodig mocht hebben, mee te voeren. Het aansporen tot loopen ging niet altijd zachtzinnig en de stok dreef hen nogal eens voort. Soms werd de meening gehoord dat de gestraften zich nu juist niet aan zware misdraging hadden schuldig gemaakt en de vonnissen wel wat te streng waren geweest. Atjeh had dragers noodig voor den troep, zooals bij de Ombiliënvelden werkers in de steenkolenmijnen gevraagd werden. Wat drommel nog toe, dan moesten die inlanders ook maar wat beter oppassen en er voor zorgen dat ze geen overtredingen begingen. In Atjeh kon de dwangarbeider een enkele maal vermindering van straftijd krijgen, wanneer hij een gevaarlijk werkje wilde verrichten, zooals het overbrengen van berichten onder vijandelijk vuur. Het gebeurde herhaaldelijk dat dwangarbeiders overliepen naar den vijand; tijdens den marsch was het toezicht niet voldoende, zoodat er tusschen uitbreken heel gemakkelijk was. Nu ja, dan kwam de troep met een dwangarbeider minder terug. Het eenige wat veel gestraften terughield van een uitstapje naar den anderen kant was de onzekerheid, hoe ze ontvangen zouden worden. Want lang niet alle Atjehers waren op hun gezelschap gesteld.

De officieren der colonne van Van Heutsz wisten allen reeds wat het doel van den tocht was: afhalen

van de bezetting van Senelop en van Lam Soet. Een werkje van een dag, maar een acht kilometer buiten onze geconcentreerde linie. Alles was vooruit geregeld. De marechaussee met het peloton gewapend met repeteergeweren moesten de voorhoede vormen, de indeeling van de hoofdmacht in het marschbevel was reeds bekend. De troep was direct voor den afmarsch gereed. Toen de overste Van Heutsz te tien minuten voor zes, met zijn staf van drie officieren en vier bereden ordonnansen, verscheen was alles klaar. Twee Atjehsche gidsen, die, al waren ze bevriend, goed in het oog gehouden werden, moesten meegaan. Nadat de majoor bataljonscommandant den troep als present gemeld had, werden de kapiteins ontboden, kregen nog eenige korte instructies, daarna galoppeerde de colonnecommandant met zijn staf langs het geheel. Bij de marechaussee hield hij even op, sprak hen met een paar woorden toe. Op een vraag van den aan den staf toegevoegden luitenant of ze kaarten hadden, antwoordde kapitein Graafland:

„Wat kaarten! Die hebben ze onder de voeten, dat loopt lekker!"

De commandant der cavalerie kreeg opdracht als voorhoede-cavalerie vooruit te gaan.

„Ben ik aan een bepaalden afstand gebonden?"

„U bent heelemaal niet gebonden. De Atjehers zullen er wel voor zorgen dat u niet te veel vooruit komt!"

De luitenant Herfkens boog even vooruit in het zadel toen hij salueerde. Hij had begrepen, echt huzarenwerk werd van hem verlangd. En hij zou het geven ook, wat van hem gevraagd werd.

Even voor zessen kwam de generaal Vetter kijken, om zes precies zette de colonne zich in beweging.

De marsch moest gaan langs den rechteroever der Atjehrivier, de marschstrook werd links begrensd door de Kroeeng Lingka.

Toen de houten brug over de Atjehrivier overgetrokken was, gaf Verser, die bij de hoofdmacht was ingedeeld, als commandant van een peloton Europeesche fuseliers, zijn oogen goed de kost. Voor het eerst zou hij voor den werkelijken vijand komen. Hij keek zijn menschen eens aan.

„Jawel luit, het zal er wel spannen," zei een sergeant die het terrein kende. „Voorloopig gaan we nog goed over den harden grond, hier rechts van de Atjehrivier, maar straks door de sawah's, dat 's minder prettig, dat 's je reinste modderpoel."

Dat zou waar blijken. Langs de Kroeeng Lingka een haast onafgebroken aaneenschakeling van rijst- en suikerrietvelden, waaruit hier en daar wat hooger gelegen kampongs opdoken. Bij de Atjehrivier ook weer wat hooger terrein en in de verte de heuvels op een afstand, hemelsbreed van acht à tien kilometers, verheffingen van 100 tot 150 meter. Daar was het onbekende, ook voor de manschappen die al jaren in Atjeh vertoefden. Eigenaardig dat het onbekende zoo dicht bij lag; de sergeant die naast Verser liep scheen zijn gedachten te raden.

„Ja, vindt u het ook niet gek, dat we daar nou niks van weten! Als die kerels ons hier in eens es een aframmeling hebben gegeven trekken ze terug in die bergen daar. En we krijgen ze nooit bij d'r kladden!"

Verser vond het ook gek, maar ging er niet op in. Tot acht uur werd doorgemarcheerd, geen schot was er gevallen. Hij zag soms iets van de marechaussee bij de voorhoede, zag dan die donkere gestalten vlug

door een kampong snellen waar ze de huizen doorzochten, om daarna snel weer vooruit te gaan. Lam Dam, Gapoe en Loeboek waren gepasseerd, doch niets verdachts gezien. De cavalerie, die verder vooruit was, vond blijkbaar ook niets. Om kwart over acht stiet de voorhoede op een afgebroken brug, doch de marechaussee wist deze spoedig te herstellen. Het daardoor verwekte oponthoud was van geen beteekenis. De sergeant, die naast Verser liep, voorspelde dat de poppen nu wel gauw aan het dansen zouden gaan.

Hij had gelijk, want toen de voorhoede een drie honderd meter verder was gekomen, stond ze tegenover een vijandelijke versterking; een stevige pagger, die goed met joelende Atjehers bezet was. En daar achter waren op kleine heuvels versterkingen aangelegd.

De fuseliers wezen ze elkaar aan. „Daar heb je op die lamme tjots (heuvels) allemaal bentings. Daar moeten we straks tegen op, maar dat's niks. Die lui schieten beroerd; aanleggen, goed mikken, kunnen ze niet, ze gooien de blauwe boonen maar naar ons toe."

De opinies hierover waren verdeeld. Sommigen meenden dat Oema ze wel degelijk richten had geleerd, daarvoor zou hij de overloopers wel gebruikt hebben. „Maar man tegen man durven ze toch niet. Als je de bamboedoeri onderste boven geloopen hebt, smeren ze hem," wierp een lange fuselier in het midden. „Zeg jij lantaarnopsteker, er in kom jij nooit, ze mikken jou er natuurlijk tusschen uit." „Wedden om 'n maffie?" „Nou, geef me maar eerst dat dubbeltje terug, dat 'k voor een paar weken aan je geleend heb! Over een uur leg jij met je facie de padiworteltjes te bekijken!" „'t Zou jammer zijn

van je mooie tronie!" „Nou zeg, als ik hard stikke ben, mag jij m'n erfgenaam zijn. In Mokum leit nog een spaarbankboekie van me, met de erfenis van een rijke oom uit de bocht. Die heeft alles an me nagelaten omdat ik in 't dappere Indische leger gegaan ben. Een nichie van me schreef dat ie me portret als koloniaal, ten voete uit, in z'n salon had laten ophangen!"

„Zeg hoor je? Janus heeft een dooie oom, die in de bocht woont!"

„Ja, Janus is 'n sjieke vent, dat heb ik ook altijd gedacht. Die oome van hem zal dan mijn neef wel kennen; die houdt er een mooi rijpaard op na, nog mooier dan dat van den generaal."

„Zoo ik wist niet dat jij een oom had die scheepsjager was!"

Verser hoorde het praten aan; de ruwe grappen verdrongen zijn meer ernstige gedachten. Nu was hij voor den vijand; zou hij durven? Daar vielen de eerste schoten van den kant van de Atjehers, direct beantwoord door de lichtere knallen van onze repeteergeweren. De heele colonne hield halt, terwijl de voorhoede in actie was. Hulp had deze niet noodig, want in eens zag hij de marechaussee's opspringen, de Atjehers vluchtten naar den kant van de Kroeeng Lingka, en een oogenblik later stonden de onzen op de kruin van de pagger.

Er werd even gerust. De overste Van Heutsz maakte hiervan gebruik om eens langs den troep te gaan en kwam ook bij Verser.

„U is pas op Atjeh. Nooit in 't vuur geweest hè? Kijk, daar heb je nu juist kunnen zien hoe het moet. Net als die marechaussee's, altijd gereed. Hoe is het met je manschappen?"

„Best, overste, ze zijn opgewekt."

„Natuurlijk. Jongens, jullie weten dat we de kameraden gaan halen hè?"

„Die kameraden, die daar juist van door gaan, overste?" riep de lantaarnopsteker.

„Kom jij eens hier! Zoo, wou jij die halen? Mij best. 'k Hoop dat je even flink met je arm als met je mond zal zijn. In ieder geval zal ik je in de gaten houden. Jongens, als wij er straks op in gaan, dan hou je je flink hè. Hoe korter de aanval, hoe beter. Straks zal ik wel eens zien wat jelui waard zijn!"

Een oogenblik later ging het weer vooruit, maar nu in gevechtsformatie, in verschillende plukjes; overal knalden de schoten. De fuseliers werden stil. Herhaaldelijk moesten de mannen van de voorhoede stormen, tusschen het geknal door klonk het uitdagend geschreeuw der Atjehers. Opeens zag Verser zijn kapitein naast zich.

„Zie je daar die klappers? Ja, dat's nou Bralon. Jij gaat met je peloton door de sawah die je daar ziet, dan door het vaste terrein, dat zie je daar ook en dan ruk je op tegen den zuidrand. Het voorste peloton komt rechts er van; daar ben ik bij. Vooruit."

Verser wenkte zijn sectiecommandanten, deelde hun de opdracht mee voor hij vooruit ging; hij voorop, daarachter de sergeant die zijn voorste sectie commandeerde, daar achter mannetje voor mannetje zijn peloton, in de looppas.

Bij het trekken door de sawah ging het langzamer; maar een paar honderd meter er door en dan zou den harden grond bereikt zijn.

„Vooruit maar jongens!"

Hie, hie, gierde het boven zijn hoofd; achter hem een korte roep, „die is raak, in me schouder."

Verser bukte onwillekeurig, schrok, liet zijn revolver vallen, het koord was gebroken.

„Hier luit, pak aan."

Hij keek even om, de sergeant had de revolver opgeraapt en reikte hem over. Drommels, die zag er ook anders uit als gewoonlijk en die had nog wel een eervolle vermelding; hoe zou hij zelf er uitzien? Gelukkig, het harde terrein was bereikt. Naast hem zag hij Van Keel oprukken, daar vielen een paar fuseliers neer. Maar niet op zij kijken. Het vijandelijk vuur werd krachtiger. Vooruit, nog een paar honderd meter en dan was hij waar hij wezen moest. Allah il allah, ja hij onderscheidde duidelijk de stemmen. „Vooruit mannen, vooruit!" De Atjehers sprongen ook te voorschijn, wilden er met de klewang op ingaan, maar deinsden af; voor hij het wist stond hij in den rand van Bralon. Hij keek om naar het peloton van Van Keel, die kon blijkbaar niet vooruit; ze lagen daar te vuren; een groep Atjehers vloog er op in; hij zag Van Keel alleen opvliegen de revolver opheffen, een rookwolkje, een knal, de voorste Atjeher viel neer, de fuseliers overwonnen hun aarzeling, stormden mee. Goddank, ze waren er! Verder op zag hij ook een compagnie doordringen.

Nog een paar schoten en de kampong was genomen. Van Keel kwam even bij hem. „Zeg je bent er ook vlug Verser, 's jonge dat spande er een oogenblik. Heb je veel verliezen?"

„Een paar gewonden, niet ernstig. Kon je ze niet meekrijgen?"

„Maar een moment. Neen hoor, m'n lui willen wel."

De compagniescommandant kwam ook.

„Nou Verser, je bent er doorheen kerel. Een benauwd oogenblik. Dat gaan door de sawah viel niet

mee hè? Zwaar werk. De bataljonscommandant heeft het ook te pakken; die was overal en nou is hij op. Hij kan niet meer. De troep moet ook even op adem komen. Nou, wij zijn vlak bij Senelop. Daar kunnen ze hun matten wel oprollen en dan zullen wij ze meenemen. Je zult zien dat de Atjehers ons ook naar huis brengen."

De kapitein had gelijk, dat zou maar al te duidelijk blijken. De marsch zou moeielijk zijn, want er moest heel wat uit Senelop meegenomen worden. Toen de vijand bemerkte dat de colonne niet verder zuidwaarts door wilde rukken, kwam hij van alle kanten opzetten. Alles werd door Van Heutsz met behulp van den kapitein van den generalen staf, die bij hem was, geregeld, en toch bleken er bij den terugtocht fouten. De ondercommandanten waren nog niet aan samenwerking gewend, zagen wellicht niet in dat een kleine afwijking van bevelen het geheel in gevaar kon brengen.

Om kwart over tweeën werd de terugtocht aanvaard. Reeds aanstonds zag de overste Van Heutsz dat zijn bevelen verkeerd uitgevoerd werden. „Daar moet je op rekenen," zei hij tot zijn stafofficier, „nu moeten wij maken wat er van te maken is. Ik zal die heeren, wanneer we terug zijn wel eens duidelijk maken, hoe ik het gewild had en wat ik eigenlijk bevolen heb, zal ik ze dan wel eens herhalen."

Die nabespreking is ongetwijfeld duidelijk geweest, want de overste Van Heutsz kon duidelijk en glashelder zijn. Hij wist dat de fouten, die gemaakt waren, niet tot oorzaak hadden zijn bevelen. En dan was het hem toevertrouwd de ongelukkigen, die van zijn bevelen afgeweken waren, op hun nummer te zetten. Hij was verantwoordelijk voor de uit-

voering, nam tegenslagen op zijn rekening, doch alleen wanneer hij wist dat ze ontstaan waren in weerwil van het feit dat zijn aanwijzingen waren opgevolgd. Als tegen zijn bevelen gehandeld was kon hij uitvallen op een wijze die hem later den naam van bruuskheid deed krijgen.

Al op dien eersten tocht in '96 zag hij dat de onderaanvoerders er aan gewend moesten worden zijn bevelen stipt uit te voeren. Bij den afmarsch was een compagnie, die bij de achterhoede moest marcheeren, met een groot deel van den trein in totaal open terrein. Een andere afdeeling stond met een verkeerd front. Een heele compagnie marcheerde zelfstandig juist waar hij haar niet hebben wilde. Een oogenblik lang was een stuk geschut en een mitrailleur in 's vijands handen.

„Er is hier nog het een en ander te veranderen, maar dat zal wel komen," zeide de colonnecommandant.

Bij de achterhoede drongen de vijanden het meest op, dreigde het bij wijle tot aanvallen met de klewang te komen. De officier van gezondheid, die onder het vuur van den vijand de gewonden verbond, dr. Razoux-Kühr, moest zich van zijn revolver bedienen om opdringende Atjehers van zich te houden; hij kon evengoed wonden toebrengen als ze heelen.

De artillerie nam herhaaldelijk stellingen in, die niet in overeenstemming waren met verstrekte opdrachten. Van Heutsz werd dan een moment nijdig; hij zou ze dat wel beter leeren. Zonder daartoe ontvangen bevel was de artillerie teruggegaan naar Siroep.

„Verkeerd begrepen!" barstte de commandant uit,

„verkeerd begrepen blijkbaar; er is niet te begrijpen, er is alleen te doen wat bevolen wordt en te laten wat niet bevolen wordt."

Het was al terugtrekkende en vechtende half zeven geworden. In de duisternis trok men verder toen de commandant der marechaussee een bericht kreeg van de voorhoede. Atjehers zouden zich voor de spits, voor den troep uit bevinden. Een Europeesch hoornblazer had het bericht overgebracht en het nog wat aangedikt. „Vóór de marechaussee uit is de kampong zwart van vijanden, doorgaan voor de colonne niet mogelijk."

Alzoo ingesloten, dat kon niet anders. De gewonden werden op een zoo veilig mogelijke plek gebracht, de opstellingen zoo gekozen dat de vijand overal goed ontvangen zou kunnen worden, doch al heel gauw bleek het dat het ontvangen bericht geweldig overdreven was geworden. De groote „zwarte" massa vijanden voor de spits bleek maar uit enkele schutters te bestaan, die toen de marechaussee voorttrokken, terugweken; na een paar uur kwam de troep binnen de linie terug. De verliezen bedroegen 50 dooden en gewonden.

Den twintigsten April werd weer uitgerukt om de bezetting van den laatsten post buiten de linie naar binnen te halen; weer was Van Heutsz colonnecommandant. Den dag daarna was alles binnen de linie; hoe moest er nu afgerekend worden met Oema?

Den volgenden avond kwamen enkele officieren bijeen bij Van Keel, waar de afgeloopen excursies natuurlijk besproken werden.

„Zie zoo, nu zitten wij binnen de muren. Wat nu? Moeten wij nu afwachten wat meneer Oema in z'n wijsheid besloten heeft, de panglima besar,

of hoe wij den vent ook genoemd hebben," vroeg een jong officier, die graag de meening van de anderen eens wou hooren, „zeg Verstuur, weet jij wat?"

„Net zoo veel als jij: als ze den zin van overste Van Heutsz hadden gedaan, waren de buitenposten niet opgeheven; dan waren wij Oema al op zijn hielen gaan zitten, vooruitgegaan in plaats van achteruit!"

„Heeft hij dat tegen jou al gezegd?"

„Neen, waarachtig niet, maar je weet toch wel, en als je het niet weet, zal je het gauw weten, dat de overste zijn meening niet onder stoelen of banken steekt."

„Groote goden, zeg wat kan die uitvaren."

„Heb jij daarvan gelust? Niet? Nou, ik zie daar zooveel verkeerds niet in. Wanneer je boven je hoofd de kogels hoort gieren, als je links en rechts de kerels ziet vallen, en je snapt dat wat je bevolen hebt niet stipt wordt uitgevoerd, dan mag jij je gedachten in salontaal kunnen weergeven, maar ik niet. Dan zeg ik tegen een stommeling stommeling en fleem niet: „uwes heeft helaas m'n duidelijke opdracht niet in alles naar mijn bedoeling uitgevoerd."

„'t Is soms moeielijk precies te snappen wat er bedoeld wordt," wierp de jonge luitenant Sietsma in.

„Moeielijk, moeielijk. Waarachtig niet, als je je oogen gebruikt, nadat je gehoord hebt wat gelast is. Wou je soms hebben dat ze alles mooi schriftelijk op een pampiertje gaven? Daar is me de tijd voor! Zeker zoo iets met een schetsje erbij! Neen jongen, dat weet je wel. „Meneer Sietsma, of hè Sietsma, als de duivel met je sectie vooruit, daar in dien rand stelling nemen," of „ga es kijken in die kampong of d'r nog van die sloebers inzitten!"

„Verser is het je mee gevallen, je vuurdoop?"

„'k Weet niet; 't is een beroerd gezicht de lui te zien vallen, maar 'k moet eerlijk zeggen, in het gevecht zelf gaf ik me er geen rekenschap van."

„Dat doen we geen van allen. 't Is de verwildering, die het leven te velde meebrengt. Zelfs de getrouwden, die kinderen hebben, denken als ze tegenover den vijand staan, niet aan hun gezin. Een feit hoor. Eigenlijk, behalve nog het vechten zelf, doe je in het veld dingen, waarvoor je later een afschuw zoudt hebben!"

„Je sprak daar zooeven, Verstuur, van het niet opvolgen van bevelen, of beter verkeerd opvolgen, dat's maar een enkele maal gebeurd!"

„Natuurlijk, muggezifter. Niet opvolgen van bevelen, dat bestaat bij ons niet, maar het verkeerd uitvoeren helaas wel. Soms volgen ze de bevelen te nauwkeurig na. Als er gezegd is spaar geen munitie, moet je hooren hoe ze paffen!"

Verser wist hier nog een voorbeeld van te geven; hij had iemand gesproken die bij het gevecht was geweest bij Tjot Rang. Daar was zoo veel geschoten dat eindelijk de geweren met lappen omwikkeld moesten worden. Af en toe wierp men een flesch klapperolie door de loopen, toen dat niet meer hielp werden de geweren in tonnen met thee gestoken. Duizenden patronen waren gewoonweg verknoeid.

„Als we allemaal de nieuwe repeteergeweren hebben, zal het wel niet meer noodig zijn, daar hebben wij handbeschermers op."

„Maar mij zal het verwonderen of die repeteergeweren net zoo sterk zijn als onze oude Beaumonts. Ik heb er laatst eens een opgevischt uit het zand langs de Atjehrivier. Het ding had er minstens een

jaar ingelegen en toch heb ik er dadelijk nog mee kunnen schieten. Ze zijn sterk, onze oude spuiten."

„'t Is zoo, maar toch wou ik dat onze fuseliers allemaal die nieuwe proppenschieters hadden. Lichter, zuiverder schot, 's jonge 't zijn me toch dingen!"

„Natuurlijk een hoop beter, dat spreekt. 't Zal me benieuwen hoe lang het duren zal voor dat de Atjeher ze ook heeft! Maar à propos Verser, ik heb bij de bataljons, die pas zijn aangekomen, een sergeant gezien, die jou schijnt te kennen; 'k hoorde er ten minste van morgen een aan mijn sergeant-majoor vragen waar jij was ondergebracht. Ik heb het hem toen verteld en gezegd dat je bij kapitein Wakker was. Hij schijnt je nog uit Coevorden te kennen. Misschien hebben jelui samen nog wel eens gesmokkeld? Hij is met het 4e bataljon meegekomen."

„Hoe heet hij?"

„Ben 'k vergeten. 't Schijnt me een flinke kerel. Je zult hem vandaag of morgen wel eens zien!"

„Ja, dat 's leuk, zoo'n jongen uit je zelfde plaats te zien. Misschien herken ik hem wel. 'k Zou nog wel eens over dat oude nest willen praten."

Een half uurtje later, toen Verser bij de familie Wakker kwam, vond hij daar den overste Van Heutsz.

„Zoo Verser, heb je hier je matten uitgespreid. Dat mag je wel waardeeren. Hoe is je de weg op het oorlogspad bekomen?"

„Nu overste, dat gaat nog al, zonder kleerscheuren er af gekomen."

„Je hebt een heeleboel gezien dat niet in orde was hè? Nu ja, zoo'n excursie loopt altijd wat anders dan je het dacht. Ze is nu eenmaal geen comedievertooning waarbij alles precies verdeeld wordt en ieder nauwkeurig uitvoert wat hem is voorgeschreven

en wij zijn gelukkig nog geen comedianten, maar gezonde kerels, die af en toe moeten toegeven aan eigen ingeving!"

„Dus eigen initiatief keurt u niet af?"

„Dat's nou weer zoo'n gevaarlijke vraag. Neen, daar loop ik niet in. Eigen initiatief, die woorden worden maar al te veel gebruikt om de een of andere oer-stommiteit goed te praten. Eigen initiatief heb je wanneer je aan een hoteldiner de portie voor je buurman bestemd oppeuzelt, omdat je denkt dat de jouwe te klein is. Dan stuur je de boel voor den ober in de war. Wanneer je op je eigen houtje d'r op in gaat slaan, heb je misschien in je eigen oogen een heel dapper en verdienstelijk werk verricht, maar je kunt het heele plan van je commandant daardoor in het honderd laten loopen! Eigen initiatief, neen afkeuren doe ik het niet, maar al te veel hecht ik er ook niet aan. Verser, je zult morgen niet op de soos kunnen vertellen, de overste Van Heutsz, zegt het zoo en zoo over eigen initiatief!"

„Overste," bracht Wakker in het midden, „Verser is geen prater, geen overbrenger."

„Jawel, maar 'k weet ook hoe jonge luitenants kunnen kletsen. Dus denk er aan, wat ik hier zeg, blijft hier. Ben je al met het Atjehsch begonnen?"

„Met het Atjehsch? Ik spreek alleen maar met die kerels door den mond van het geweer!"

„Dat zeg je mooi; maar er zit toch een hoop verkeerds in. Wij hebben een heel bijzonder werk te verrichten, dat beseffen, jammer genoeg, de lui hier nog niet. Kijk eens aan, als in Europa vandaag of morgen een Franschman en een Duitscher elkaar naar de keel vliegen, dan gaat de overwinnaar als het afgeloopen is naar zijn land terug. Na jaren kan

de wrok verdwijnen, of er komt weer wat nieuws. Hier is het anders."

„Ja, hier zijn wij in strijd met onbeschaafde volken."

„Och, zeur me niet van onbeschaafde volken, dat's glad verkeerd. En in den oorlog is ieder onbeschaafd. Beschaafd vechten bestaat niet."

„Bertha van Suttner moest u hooren."

„Friedens Bertha! Toch heeft ze in heel veel opzichten gelijk. Beschaafd vechten bestaat niet. In den strijd, als het om je leven gaat, valt alle beschaving weg, tenminste alle beschaving die er door de kunst bij je is ingebracht. De natuurlijke gevoelens over wat echt gemeen is blijven. Een schooier zal anders vechten dan een van huis uit fatsoenlijke kerel."

„Maar als nu een schooier met een fatsoenlijk man vecht, hoe dan?"

„Dan moet de fatsoenlijke man er voor zorgen, dat hij geen middeltjes van zijn tegenpartij overneemt. Wij gebruiken hier geen onfatsoenlijke middelen in den oorlog, wij sparen vrouwen en kinderen als het mogelijk is, maar, jammer genoeg doen wij nog weleens stomme dingen."

„Ja, ieder kan zich wel eens vergissen."

„Neen, daar zit 't hem niet in. Als jij met je sectie teveel naar voren gaat, trekt je kapitein je wel terug, dat's een stommiteit die ieder jong officier wel eens zal overkomen. Maar onze strafexpedities zijn verkeerd, glad verkeerd. Wanneer wij een kampong tuchtigen, waaruit drie of vier schoten gevallen zijn, dan straffen wij met dat uitbranden tientallen van onschuldigen."

„Oorlogsnoodzakelijkheid, overste."

„Neen heelemaal geen oorlogsnoodzakelijkheid; absoluut niet. Haal me de kerels er uit die geschoten

hebben, straf de lui die hen geholpen hebben, maar meer niet."

„Dan schieten ze den volgenden dag weer!"

„Goed, dan ga je er weer op uit. Onze verschijning moet niet nog jaren er na, gekenmerkt zijn door brandvlekken. Kijk, ik sprak van Franschen en Duitschers. Wij blijven hier na onze overwinning, die wij natuurlijk behalen zullen. Dan moet de bevolking rustig aan het werk kunnen gaan en weer middelen van bestaan vinden. Die vinden ze niet wanneer wij de vruchtboomen bij een kampong gaan omhakken. Dat vind ik verkeerd, stom, schandelijk. En dat veroorzaakt een haat, die ook bij het volgend geslacht zal doorvreten."

„Ja, daar is wat waars in!"

„Wat waars? alles waars! Ik kom hier uit Deli. Kijk daar eens hoe 'n mooi land dat is! En daar wordt het met den dag beter. Zoo kan, zoo moet het hier ook worden. Als wij de rust gebracht hebben, dient de planter hier te kunnen komen en dat kan nooit als de haat tegen de compenie blijft voortleven. Ons eerste doel moet zijn onderwerping, daarna welvaren. Ik vroeg straks of je al wat van het Atjehsch kon. Begrijp je nu waarom?"

„'k Geloof dat ik dat begin te begrijpen."

„Ik hoop het voor jou. We moeten leeren vatten hoe de Atjeher denkt, weten hoe hij de verschillende zaken beoordeelt; dat leeren wij nooit als wij niet met hem kunnen spreken. Officieren die hier de taal spreken zijn goud waard. Vraag het aan Wakker, die heeft meer gezien. Nu niet altijd over het vechten spreken. Zeg, ik heb gehoord dat jij ook uit Coevorden komt, hoe zit dat, dat je officier bent geworden?"

„Overste daar heeft u mede schuld aan.”

„Wel allemachtig, ik? Man, je bent gek! Op het laatst gaan ze me nog vertellen dat ik er schuld aan heb, dat mijn Haagsche hospita, toen ik met verlof was, niet de honderd duizend heeft getrokken!”

Verser bracht den overste diens bezoek voor jaren geleden in Coevorden in herinnering en sprak over het gezamenlijk koffiedrinken.

„Wel drommels nog toe, ben jij de zoon van den postdirecteur? Ja, nu herinner ik me dat hij een spichtig, bleekneuzig jochie had. Ben jij dat nu! Dan ben jij nog een oude kennis van me. Nu kerel ik zal je, als ik kan, wel een handje helpen. Helpen, dat wil zeggen als je bruikbaar bent. Ik moet eikenhout hebben en als je daarvan bent, nu dan zal dat gauw blijken. Als je hier goede beenen hebt, zal je het vol kunnen houden. En dan hersens in je kop, om je beenen te besturen. Wij zullen hier met ons tweeën de eenige lui wel uit de oude Drentsche vesting zijn!”

„Dat 's mis overste; er schijnt hier nog een sergeant te zijn die mij vroeger daar als jongen gekend heeft!”

„Zoo, dan zijn wij met z'n drieën! Pas anders maar op met die jeugdvrienden. Ik zelf voel eigenlijk bitter weinig meer voor de plaats waar eens de baker mij in heeft gespeld. Misschien dat ze daar eens nog een straat naar me zullen noemen, wie kan het zeggen, zeker is het dat wanneer ik ooit m'n pensioen ga genieten in Holland, het niet in Coevorden zal zijn, wat jij Wakker?”

DE VRIEND UIT COEVORDEN.

HOE DE ATJEHER DENKT.

Er gingen weken voorbij zonder dat Verser den ouden kennis uit zijn jeugd ontmoette. Hij dacht eigenlijk ook niet aan den onbekenden stadgenoot, meestal was hij op expeditie of, wanneer er gerust werd, nam hij deel aan voorbereidingen voor een nieuwe. Nog een paar weken had hij gebruik gemaakt van de gastvrijheid van de familie Wakker, toen was hij weer naar zijn oude officierswoning teruggekeerd, die hij deelen moest met drie andere collega's.

Zelden had hij den overste Van Heutsz na den avond bij de familie Wakker alleen gesproken, doch herhaaldelijk had zijn bataljon deel uitgemaakt van de colonne die er onder hem was uitgerukt. Jan Fuselier, die een scherpe blik heeft op zijn meerderen, had hem al gauw herkend als een commandant die veel eischte, die zijn mannen steeds aanmoedigde doch die zijn troepen ook onder den duim had. Meermalen was het gebeurd dat Verser bij een excursie een afzonderlijke opdracht had gekregen van den overste; dan was hem altijd op het hart gedrukt er voor te waken dat hij zijn mannen in de hand hield. „Je kijkt toe dat ze niet rampassen (stelen), hè."

Op een avond, toen er voor een paar dagen rust te voorzien was, besloot Verser zijn heil te zoeken in de societeit. Op zijn weg er naar toe werd hem, terwijl hij in gedachten voortliep, in eens toegeroepen:

„Luitenant, een oogenblik, neem me niet kwalijk."

Hij keek op, zag een sergeant op zich toeloopen.

„Luitenant, kent u me nog!"

„Je nog kennen? Laat 's kijken. Neen zeg, dat kan niet, ben jij Verdonk?"

„Ja zeker, luitenant, nog altijd Kees Verdonk."

„Neen, maar kerel, dat's ook toevallig. Wie had dat kunnen voorspellen, toen wij samen in de Bentheimerstraat belletje trokken".

„Dat we eens samen de Atjehers bij de jas zouden gaan trekken, neen dat hadden we geen van allen gedacht!"

„Hoe ben jij hier komen aanwaaien?"

„Och, eigenlijk heel eenvoudig. Voor het kantoorleven voelde ik niet veel. 'k Wou wat van de wereld zien. Eerst heb ik geprobeerd om als assistent naar Deli te gaan, maar dat's me niet gelukt. Toen voor m'n nummer in dienst, bij de grenadiers. Geld om een remplaçant te koopen was er niet, nu de dienst beviel me; toen verleden jaar een oproep gedaan werd om vrijwilligers voor Indië, na het Lombokverraad, zag ik een gelegenheid. Ik was al sergeant, milicien-sergeant, ik gaf me op, teekende voor drie jaar. Maar in plaats van Lombok als eindstation te krijgen, werd ik van Batavia, na een half jaar, naar Koeta Radja gezonden. Ik had u al eens eerder willen opzoeken, maar ik zag al gauw dat er een afstand is tusschen onderofficieren en officieren."

„Nu ja, maar een oude schoolmakker!"

„Jawel luit, schoolmakker geweest. Ik sprak eens

met mijn compagniescommandant; u kent hem wel, dien ouden dikken kapitein, de eenige dikke hier, want het buikje raak je bij dat tippelen en klauteren wel kwijt. Nu dan, toen ik sprak van mijn plan om een ouden schoolvriend, die officier was, eens te gaan opzoeken, viel hij uit: „Kerel, opzoeken, jij een officier? Wel ja, wou je dat doen? Zeker zoo op het borreluurtje om oude kwajongensstreken te gaan ophalen! Je weet toch wel dat de ster op de kraag van een luitenant verder van een onderofficier verwijderd is dan een ster aan den hemel?" Ziet u, daar dacht ik aan, toen ik op weg was naar het huis van den kapitein Wakker en toen heb ik maar model rechtsomkeerd gemaakt. Maar nu ik u hier zag hield ik u aan!"

„En dat doet me pleizier. Hoor eens wij zijn oude vrienden en dat blijven we hier; ik vind het allemachtig leuk jou weer te treffen, al had ik het liever gehad, dat je ook als officier hier was gekomen. Ten minste voor jou!"

„Zegt u dat wel, want onderofficier in het Indische leger, och dat 's nog heel wat anders dan bij ons in Holland. Dat heb ik al direct aan boord en nog meer in Batavia gemerkt."

„Hoe zoo?"

„Nou, nog al duidelijk. In Den Haag kwam ik nog wel bij burgerfamilies aan huis. Op Batavia was daar geen kans voor. Zelfs de minste Hollandsche kantoorbediende trekt er zijn neus op voor een onderofficier. Dat 's eigenlijk het eenige wat me tegengevallen is. Nu we hier zijn, merk je er weinig of niets van. Je bent hier onder militairen, het is uitrukken en in den tijd die er over blijft rol je je op in de onderofficierskamer in het kampement."

„Kerel, als je je verveelt, kom dan bij mij!"

„'t Zal niet gaan, luitenant, want u woont daar met anderen. Voor u ben ik Kees Verdonk, maar voor die andere officieren ben ik sergeant Verdonk, stamboeknummer zooveel."

„Juist voor mij ben je Kees, en ik voor jou Henk!"

„Als wij alleen zijn. Och, het doet me zoo goed dat ik hier weer eens iemand uit vroegere dagen zie en spreek. Herinnert u..."

„Je..."

„Nu goed, herinner je je nog Jan Postma?"

„Wis en waarachtig. Die is nu zeker bezig ergens de kinderen het ABC in te stampen?"

„Heeft ie gedaan. Maar daar had hij gauw genoeg van. Hij hield immers altijd zooveel van plantjes? Hij is bezig geweest te studeeren voor Middelbaar Plantkunde, heeft die akte ook gehaald, maar toen hij voor leeraar wou gaan solliciteeren, bedacht hij zich dat het leeren uit elkaar houden van boterbloemen en paardebloemen aan stadsjongens, die misschien nog geen aardappelenveld van een akker rogge kunnen onderscheiden, op den duur ook taai wordt!"

„Ik kan me het voorstellen, maar Jan was altijd een kalme, bezadigde jongen, ik zou zoo denken dat het onderwijs juist iets voor hem zou zijn!"

„Jawel, u zegt het goed, hij was kalm maar de jaren hebben hem wat levendiger gemaakt. Hij kreeg verhalen van lui die in Indië vooruitgeboerd zijn en besloot het ook te wagen. Hij heeft meer geboft dan ik en zit nu ergens op een rubber- of theeplantage in de Preanger. Meneer is meneer!"

Natuurlijk werd er nog heel wat meer uit vroegere jaren in herinnering gebracht; Verser liep met zijn

ouden schoolmakker op en neer en al gauw was de oude vriendentoon weer teruggevonden. Opeens klonk er een diep basgeluid. „Zeg Verser, ga je nog mee een koel slokje nemen? Ik heb je van m'n galerij uit al een uur met sergeant Verdonk op en neer zien schilderen. Zeg sergeant, jij krijgt zeker van den luitenant een geheime opdracht om Toekoe Oema, dien sloeber, te gaan oplichten?"

„Niet bepaald, kapitein. De luitenant wou me nog iets vertellen uit Holland."

Verdonk trok z'n hakken bijeen en stond stram in de houding. „Luitenant, nog iets van uw orders?"

„Zeker Verdonk, morgen avond om halfacht kom je aan mijn woning. Bonjour." Verser strekte zijn hand uit, doch Verdonk salueerde en ging heen.

„Zeg kerel," zei de kapitein Slim, „dat 's bepaald een oude sobat van je uit je stamland. Nette kerel om zoo te zien, dat merkte ik toen hij weg ging. Maar jongen pas op. In Holland waren jelui vermoedelijk gelijken; hier ben jij officier en hij is onderofficier."

„Daar heeft u gelijk in; maar Verdonk is een nette jongen; altijd geweest en naar ik vertrouw ook gebleven. Morgen avond komt hij bij me."

„Zelf weten; ik wou je alleen maar waarschuwen!"

Op de societeit ging het vroolijk toe. De jonge luitenants zaten bijeen, vertelden van hun ondervinding, gaven vaak bewondering te kennen voor hun compagniescommandanten, maar staken ook hun afkeuring niet onder stoelen of banken.

„Die van mij!" riep een pas sinds kort op Atjeh gekomen luitenant, „is altijd langzaam, kan door de sawah's niet voort!"

„Zeg, blankbek, hou jij je mond. Als je langzame

kapitein laatst harder had geloopen, was jij met je sectie zoo pardoes in een hinderlaag gevallen, en nou hebben ze eerst het terrein voor je kunnen leegvegen!"

„Je kunt nooit te voorzichtig zijn," was luitenant Nederberg van meening. „De vorige week moest ik met m'n cavaleristen een kampong verkennen. Wij reden er door; geen mensch gezien. Ik roep m'n wachtmeester om even bericht te gaan brengen aan den colonnecommandant, daar springt me in eens een vent te voorschijn, waar hij van daan kwam weet de hemel, vliegt tegen den wachtmeester op en geeft hem een houw over zijn borst van heb ik jou daar. Direct daarna vliegt hij op mij af, en ik zou er geweest zijn als een van mijn jongens hem nog niet net bijtijds zijn portie had gegeven."

„Och ja, die dingen gebeuren dagelijks. De een komt er goed af, de andere legt het loodje er bij, maar het is een lot dat ieder bedreigt. Dan leest de Hollandsche huisvader 's avonds voor dat er in Atjeh weer een fuselier of een officier is gesneuveld, vindt het verschrikkelijk, maar dat we voortdurend in gevaar verkeeren weet niemand in Holland!"

„Niemand in Holland weet iets van Atjeh. Anders hadden wij de boel hier al lang onder de knie."

„Nu, nu, kalm wat. Wij zijn nu toch aardig op weg. Wat wou jij nu nog meer? Voortdurend rukken wij uit met drie of vier bataljons, vinden nergens weerstand van beteekenis, dus op den duur halen wij het!"

Die verklaring dat nergens weerstand van beteekenis werd aangetroffen, deed een storm van verontwaardiging opgaan. Overal was weerstand; ieder Atjeher was vijand; dat was ondervonden bij de excur-

sie naar Lampisang, overal waren kleine bentings gevonden, alles was in staat van tegenweer gebracht.

Haast iederen dag werd er uitgerukt met colonnes van twee of meer bataljons, en meestal was de troep 's avonds weer op Koeta Radja. Een enkel maal duurde het langer.

„Ik ben het met den overste Van Heutsz eens," merkte een der aanwezigen op, toen er vergelijkingen gemaakt werden met den tijd onder generaal Deykerhoff, „het gaat goed op het moment, maar het kan beter!"

„Heeft de overste met jou geconfereerd? Zeker om jouw advies gevraagd?" klonk een gichelende stem.

„Neen, Jansen, die heeft mij nu eens niet om advies gevraagd. Van Heutsz houdt niet van advies vragen, kan je weten. Je aardigheid loopt weer eens vast. Maar een paar dagen geleden zat hij hier met een stuk of wat kapiteins en, je weet, hij kan nog al eens voor zijn opinie uitkomen!"

„Nou zeg, dat weten we allemaal. Wat heb ik hem hooren uitvaren, toen ik laatst bij den tocht naar Beradin niet vlug genoeg tegen een heuvel was opgegaan."

„Ja wel, dat weten we. Maar jij denkt nog maar al te dikwijls dat je door de Venestraat flaneert. Verstuur, wat zei de overste?"

„Wat hij zei? Dat we over een paar maanden weer in de modder zullen zitten en dat dan het lieve leventje weer van voren af aan zal beginnen!"

„Dus hij voorziet nog geen eind aan den oorlog?"

„Neen, ten minste wanneer er niet anders wordt opgetreden!"

„Maar wat wil hij dan? Wij kunnen er toch niet harder op in gaan dan nu?"

„Dat zei majoor Van Dalmen laatst ook al."

„Neen, dat weet de overste ook wel. Maar hij wou dat we dieper doordrongen?"

„Nog dieper? Maar het binnenland is voor ons nog onbekender dan het binnenland van Brazilië!"

„Kan niet schelen, dan moeten wij het leeren kennen. Als wij nu oprukken worden wij beschoten, zoo gauw als wij honderd meter buiten de oude linie zijn. Wanneer wij van tien man vuur ontvangen, wordt er een sectie op afgezonden, die ze verjaagt. Als wij een benting bestormen, weet de meerderheid van de tegenstanders d'er van door te gaan. Waarheen? Naar het bosch! Daar blijven ze een paar weken, soms maanden en op een goeden dag komen ze weer te voorschijn. Dan sluiten ze zich aan bij de benden van Toekoe Oema, of Panglima Polem, zeggen dat ze vechten voor den pretendent sultan en dan geven ze ons ineens weer een klap!"

„Hoe wil je dat dan voorkomen?"

„Ik? Ik zeg je niet wat ik wil, maar ik zou je vertellen wat overste Van Heutsz wil. Eigenlijk weten we dat allemaal. Jij, Verser, zal er wel wat meer van weten, want je hebt hem natuurlijk nog al eens hooren vertellen bij de Wakkers?"

„Daar zei hij niet meer dan hier en dat jij weet!"

„Ook goed. Ik voel wat voor zijn meening, den vijand te volgen, hem op te sporen, tot in de verste schuilhoeken en hem daar aan te grijpen!"

„Met hinderlagen is hier ook nog wat uit te voeren!"

„Schei uit met je hinderlagen. Daar zijn die lui veel te glad voor. Heb je laatst in Mei dat plannetje gehad. 's Nachts zouden wij uitrukken tegen een stelling. 't Plan was niet geheim gehouden, dus wisten

de Atjehers het. Wij rekenden er op dat ze hun stellingen goed zouden bezetten, de artillerie stond klaar en begon om zes uur te vuren. Wij moesten in de linie blijven en niet uitvallen. De artillerie zou de lui kraken! Jawel, maar om te kraken heb je een noot noodig. Wij kraakten in de lucht, want de Atjehers bezetten hun stelling niet, waren de comedievertooning te weten gekomen en ons resultaat was nihil!"

„Nu ja, dat 's een keer gebeurd!"

„Een keer, goed een keer. Neem nu de expeditie naar Lam Pisang om Oema te snappen. Er zat gang in, want Van Heutsz was natuurlijk colonnecommandant. Wij dachten hem tusschen de tang te hebben, jawel, toen we er kwamen was de vogel gevlogen. We hebben zijn mooie huis afgebrand, dat hij van onze centen heeft gebouwd, wat kleine kannetjes en wat mooi porcelein buitgemaakt, voilà tout!"

„Heb je buit gemaakt, terwijl Van Heutsz colonnecommandant was? Nou zeg, dat mag wel in de courant."

„Mij een biet! Maar je weet wel hoe de vork in de steel zit. Als je van meneer Oema wat pakken kan, alles best, hoe meer hoe beter, maar van de bezittingen van de goedgezinden blijf je af, dat wil hij niet hebben. Betalen zal je er voor. Zelfs geen onnoozel kippetje mag je den nek omdraaien."

„Zeg van kip gesproken. Daar zal ik je een bak van vertellen. Laatst toen wij door Lehong trokken en in een bivak de beenen uitstrekten, ging Van Heutsz eens rondtippelen. Ziet een paar fuseliers om een keteltje zitten, die wat benauwd naar hem kijken. Natuurlijk hij op hen af. „Zoo, jongens, wat hebben jelui daar in dat keteltje?"

„Theewater overste."

„Doe de deksel er eens af!" Goed, 't gebeurt en Van Heutsz ziet er een kip in. „Je zegt theewater, maar hoe komt die kip er in?" „Ja, overste dat's een casueel geval. Wij zetten het water op en na een oogenblik kaiken we es of het haast kookt. Komt me daar net zoo'n stomme kip aanfladderen en laat ie me nou perdoes in het kokende water vallen! Merakel stom! Nau het beessie moest toch kapot en toen hebben me de deksel er maar weer boven op gedaan, nou krijgen me straks nog een lekker soepie!" Van Heutsz had moeite zijn lachen te bedwingen; hij beloofde het stel na terugkomst in Koeta Radja wat voor dessert te geven. 't Is hun niet meegevallen."

„Jawel, gelijk heeft hij, met dat rampassen tegen te gaan. Langzamerhand moet het den Atjeher duidelijk worden dat wij geen dieven zijn."

„Natuurlijk helpt dat, maar wij komen er toch niet mee, al zien ze dat in. Voor hen zijn wij de vervloekte „kapké", de ongeloovigen, die niet waard zijn op onzen gezegenden Atjehschen bodem rond te wandelen."

„Zou die geloofshaat zoo diep zitten!"

„Neen, maar Verser, nu merk ik dat je hier nog maar sinds kort bent. Ze haten ons geweldig. Moet je maar eens opletten, hoe vaak het voorkomt dat een Atjeher spuwt, wanneer je hem voorbijgaat. Denk je dat dat is om een sirihpruimpje weg te gooien? Mis man, dat's om uiting te geven aan de verachting voor jou, Kapké, net zooveel als kafir, ongeloovige."

„Nou," merkte Verser op, „dat 's nog zoo erg niet. Ze hebben mij in m'n jeugd in Brabant wel eens „geus" nageroepen."

„Neen, dat schelden is zoo erg niet. Maar de Atjeher laat het niet bij schelden. Hij wil „tjahit" worden, geloofsheld of martelaar!"

„Laat ze d'r gang gaan."

„Zeker ten koste van jouw of mijn leven. Erg pleizierig. 'k Heb daar een paar dagen geleden een mooi verhaal van gehoord dat Snouck Hurgronje, die zich zoo'n moeite geeft om alles van Atjeh en zijn brave jongens te weten te komen, heeft ontdekt, kan ik wel zeggen!"

„Een verhaaltje, nou ja, wat zou dat nou!"

„Wat dat zou? Wel, daar leer je precies uit wat het volk wil! Toen wij als jongens lazen van de Indianen van Cooper, dachten wij ons helden, wilden wij dapper zijn en vechten. In de jaren dat de verzen van Van Alphen gelezen werden, moest de jeugd braaf zijn! Toch is het een leuk verhaal dat nu pas gevonden is."

„Vertel op!"

„Vooruit dan. Er waren eens..."

„Net als bij Andersen!"

„Hou je mond stijf. Er waren eens drie arme..."

„Maar eerlijke."

„Zal je zwijgen of ik vertik het. Als je me weer in de rede valt, Heintje, dan kost het je een rondje! Ik ga door. Er waren eens drie arme, maar eerlijke Atjehers."

„Eerlijke Atjehers bestaan er niet."

„Bediende, een rondje voor den luitenant Kommel, zie zoo die zit. 'k Zal je dat in de rede vallen wel afleeren. Toen zij op een zekeren dag naar huis gingen, spraken zij over de toekomst. Die leek hun nu niet bepaald rooskleurig, altijd werken en geen bezit krijgen, nooit zonder zorg. Een leege maag is de beste prikkel voor ontevredenheid, bij den Atjeher zoo goed als bij een Europeeschen proletariër. Alzoo gingen zij kankeren. Een van de drie wist uitkomst.

Hij had eens van een oelama gehoord dat er geen verdienstelijker werk bestond dan het doodslaan van een kapké. In het hiernamaals zou je daar schitterend voor beloond worden, al had je ook nog zooveel schurkenstreken op je geweten. Altijd zou er een prachtige rijsttafel voor je klaar staan; sirihpruimpjes bij de vleet, opium, daar zijn ze dol op, voor het grijpen en al dat mooi's zou je krijgen uit de handen van wondermooie engeltjes, die Allah voor je speciale bediening had aangewezen.

Toen de twee andere kameraden dat hoorden, vonden ze het prachtig. Zij achtten zich zelf al heel groote stommelingen dat ze ook al niet lang gezorgd hadden voor een dergelijk bestaan. Als dat zoo is waarom gaan wij dan naar huis? Allah is groot, en zal wel voor onze kinderen zorgen, daarvoor behoeven wij ons niet te bekommeren. Thuis hebben wij zelfs geen vischje om te eten en boven staat alles op ons te wachten. Vooruit, laat ons naar den weg gaan en daar een paar Hollanders afwachten.

Het plan werd goedgekeurd. Met hun drieën liepen zij naar den rand van een van onze posten, trokken daar hun messen en wachtten af. Na een tijdje kwamen er een paar Hollanders voorbij, die zich spotternijen veroorloofden over het onaanzienlijk voorkomen en de havenlooze kleeding van de drie vrienden. Dezen riepen hen aan: „Waar komen jelui vandaan, toeans? Wacht eens even. Wij hebben wat met je te bespreken!" De hondsche ongeloovigen werden toen heel boos; ze maakten front en toonden hun karwatsen, waarop het drietal op hen invloog. De kapkés hadden het zwaar te verantwoorden; de vrienden brachten hen leelijke steken toe, de ongeloovigen schudden met het hoofd en vielen op den grond.

Maar er kwam hulp voor hen opdagen. Er werd gehouwen en gestoken, twee der vrienden sneuvelden. Nummer drie maakte beenen en viel eindelijk onder een boom in slaap. Toen kreeg hij iets te zien van de heerlijkheden van het paradijs. Hij zag ook een schoone die op hem wachtte. Doch helaas, hij had wel een paar ongeloovigen gedood, daardoor viel hem de gunst ten deel een kijkje te mogen nemen daarboven, maar zijn schuld aan Allah was niet afbetaald. In tegenstelling met zijn vrienden mocht hij dus niet blijven. Hij moest terug naar de aarde, wat hem deed zuchten: „Had ik geweten dat de vergelding zoo groot was, bij Allah, ik was er niet van door gegaan!"

„Een vrij simpel verhaal, maar voor 'n Atjeher toch al heel wat. Zeg Verstuur, dacht jij dat er zulke novellisten onder die lui gevonden worden?"

„Jelui stellen ze te laag. Maar wat er in staat, in dat verhaal, van den geloofshaat is waar, van a tot z waar. Van ons nemen ze niets aan. Daar heb je hier de missigit. Een mooie tempel, door ons gebouwd toen de andere in '73 bij de verovering van den kraton was verbrand. Hij heeft ons schatten gekost en het resultaat? De Atjeher lacht er om, ziet er alleen een poging in om hem te paaien, gaat niet naar den tempel, die door de ongeloovigen is gebouwd. Hij is er van overtuigd dat Allah de gebeden, die daar gezegd worden, toch niet verhooren zal. Wat betreft de geschiktheid van den Atjeher om verhalen te doen, daar hoef je niet aan te twijfelen. Bovendien heeft hij nog een zin voor humor, dat staat als een paal boven water."

„Zeg hoor eens lui, daar wil Verstuur vertellen dat de Atjeher zin voor humor heeft. Zin voor humor

is bij jou zeker de lust om er in eens met de klewang op in te gaan?"

„Dat 's vechtlust, die je bij onze maréchaussee ook vindt, maar ik bedoel werkelijke humor, zooals een Amsterdamsche straatjongen die soms ook kan vertoonen!"

„Nooit iets van bemerkt!"

„Omdat jij en de meesten van ons niet met de Atjehers kunnen omgaan en dat 's jammer genoeg. Jelui moesten eigenlijk hier beginnen met allemaal Atjehsch te leeren, dat meen ik en daarom behoef je me nog niet uit te maken voor een halve gare!"

„Allemaal mogelijk, maar wie van ons heeft er nu ooit van Atjehsche humor gehoord? Noem dan voorbeelden."

„Wanneer je luisteren wilt, goed. Je weet dat de Atjeher van onze dessa-scholen, die wij voor zijn spruiten te Koeta Radja hebben opgericht, niet gediend is en dat hij daar den naam zondige schooltjes aan geeft!"

„Als je dat humor belieft te noemen."

„Wacht nu even. Weet je den naam dien zij voor de maréchaussee hebben? Niet? Nu die noemen ze „madjoesi" dat is in het Atjehsch een woord voor een ongeloovige nog erger dan Christen of Jood. Voor onze pradjoerits, de gewapende politiedienaren, hebben ze ook een leuke benaming, ze spreken van „pantjoeri" wat dief beteekent. Schout, inspecteur van politie, spreken ze uit als „sikaot" en dat vinden ze heel juist, want sikaot beteekent zoo veel als met de hand wenken of grijpen. Van assistent-resident maken ze aseë (= hond) seuton. Zoo zou er nog veel te noemen zijn."

„Nou ja, als je dat nu zoo hoort, dan wil ik graag

gelooven dat er nog wat meer in den Atjeher zit dan lust tot zeeroof en neiging tot bakkeleipartijtjes. Wanneer wij hen eerst maar onder den duim hadden."

„Dan kom ik alweer aandragen met den naam van overste Van Heutsz. Volg hen in het binnenland, dring door in hun schuilhoeken, rammel ze af, wanneer ze als vijand optreden, bescherm ze als ze kalm en vredig willen leven!"

„Nu wil ik eens even aannemen dat wij verder in die rimboe, wildernis, zouden kunnen doordringen, dat wij zouden kunnen doorgaan tot veertig K.M., wat dan? Dan kreeg je weer hetzelfde."

„Dan kreeg je niet hetzelfde, want dan moesten wij weer oprukken!"

„Tot aan de Gajoe en Alaslanden zelfs toe!"

„Mis, ook daarheen, daardoor, tot aan de Bataklanden en tot aan Sumatra's Oostkust."

„Jawel, heelemaal in het onbekende. Dan krijg je zooiets als de tocht van Napoleon naar Rusland."

Van verschillende kanten kwamen opmerkingen tegen de meeningen van Verstuur. Het stelsel Deykerhoff had schipbreuk geleden en nu wou hij iets nieuws gaan prediken werd er uitgeroepen, iets nieuws dat veel gevaarlijker was. Wanneer de Hollandsche troepen al in dat onbekende kwamen, hoe zouden ze er vandaan komen? Een van de kapiteins, die ook bij het gezelschap was gaan zitten, meende dat het legerbestuur maar eens een raad van jonge luitenants moest instellen, dan kon deze van advies dienen.

„Kapitein, neem me niet kwalijk," kwam Verstuur hiertegen op, „maar jonge luitenants kunnen soms ook nog wel wat verstandigs zeggen. Napoleon was op 28-jarigen leeftijd al generaal!"

„Juist jongen, en daarmee kreeg hij generaalsver-

stand. Een luitenant heeft luitenants-verstand en dat 's in den regel niet veel!"

„Nu, ik heb hier eigenlijk alleen beweerd wat de overste Van Heutsz voorstaat, die heeft toch wat meer verstand dan een luitenant en ik ben het met hem eens! Wie meer?"

Van verschillende kanten werd geroepen: „Van Heutsz, Voor, Van Heutsz."

„Wat donderdag nog toe, wat willen jelui met me? Waarom word ik geroepen? Ik moet toch niet in het een of andere bestuur komen? Merci hoor. Verser, wat heeft dat gekakel hier te beteekenen? Vertel eens gauw op!"

De overste Van Heutsz, die in een ander vertrek van de societeit had zitten praten, was van plan geweest naar zijn kwartier te gaan, toen hij, door het luid roepen van zijn naam, zich genoopt had gevoeld even te informeeren. Verser bracht hem met enkele woorden op de hoogte: Van Heutsz keek het gezelschap rond, besloot even te blijven.

„Zoo jullie willen er verder op uit? Ik ook; 't zal nog wel eens gebeuren. In ieder geval weet ik dat jullie niet bij de pakken neerzitten. Als jullie er ook maar aan denkt, dat we hier blijven moeten. Niet als militair, maar ook als burgerbestuur. Wanneer wij de boel goed geregeld hebben, moet de Atjeher zien dat het voor hem voordeeliger is in rust te leven, dan in oorlog. Laten wij een voorbeeld nemen aan Sumatra's Oostkust!"

„Is het daar dan altijd couleur de rose, overste?" vroeg een kapitein.

„Natuurlijk niet, daar is ook nog een hoop te doen. Zoo als daar de koelies op sommige ondernemingen behandeld worden, is ook nog niet in den haak. Ik

zou je daar dingen van kunnen vertellen. Maar dat komt terecht, dat moet wanneer wij ons gezag maar doen gelden, ook tegenover de Hollanders zelf."

„U hebt een uitgebreid plan schijnt het."

„Een uitgebreid plan? Hoe kan ik nu een plan hebben? Maar ik heb een paar duivels goede oogen en ik zie al gauw verkeerde toestanden als ze er zijn!"

„Een gelukkige eigenschap," waagde een luitenant op te merken.

„Ja ik heb daar nogal oog voor; ook voor menschen. Jij schijnt me een handige praatjesmaker. Als je de volgende week met me mag uitrukken zal ik eens zien of je tot wat beters in staat bent."

De overste Van Heutsz bleef niet lang zitten. Verser ging met hem mee. Onderweg begon hij over Deli, wilde daar graag nog wat van hooren, juist naar aanleiding van wat hij vernomen had over minder goede toestanden.

„Zoo, ben je zoo tuk op nieuws uit Deli. Wou je soms ook tabaksplantjes gaan verzorgen?"

„Neen overste, dat nu niet. Maar ik stel belang in ons Indië, dus ook in Deli!"

„Spreek me niet van ons Indië, makker! Dat's een dwaalbegrip. Ons Indië! Ons Java, onze stukjes in het overige deel van de Oost, dat's beter. O, ik kan me helsch maken, als ik er aan denk, hoe veel we nog konden doen. Geloof me, dat's geen zucht om als militair op te treden, waarachtig niet. Maar we hebben in onze buitenbezittingen nog o zoo weinig te vertellen, dat weet je. De hoofden lachen om ons, de kleine man wordt uitgezogen en we doen er niets aan. Wanneer wij ergens doordringen, dan moeten wij toonen dat wij de baas zijn, dat we rust en veiligheid willen en kunnen brengen. Wij mili-

tairen dienen, als het moet, daartoe het hulpmiddel te zijn. 't Is maar zoo ellendig dat er onder ons nog zoo velen worden gevonden die niet weten dat wij hier maar middel zijn. Na ons het burgerbestuur en de koopman!"

„Nu kan ik me nog niet indenken dat hier op Atjeh de Europeesche planter eens zal verschijnen."

„Dan is jouw voorstellingsvermogen nog niet bijzonder groot. Maar het kan en het zal. En wanneer het niet gebeurt, welnu dan is het onze eigen schuld. Voorop staat dat we eerst baas moeten zijn. Dat worden we nooit, wanneer wij niet in ieder hoekje en gaatje binnen dringen. Van Troeman tot Simpang moet de grens loopen van ons gebied. De lui, die tegen ons zijn, moeten weten dat wij hen overal bij den nek kunnen vatten, dat's de eenige manier."

„Hebben wij daarvoor troepen genoeg?"

„Troepen genoeg, stellig. Wanneer we ze maar gebruiken. En onze inlandsche jongens zijn ook wat waard. Kijk maar eens naar de maréchaussee. Die kerels staan voor niets."

„Nu u het daar over heeft, toch een opmerking. Zijn die soms niet al te voortvarend? Ik heb ze vooruit zien gaan, ze zien verkennen. Iedere Atjeher, dien ze op het veld zagen, werd door hen aangeroepen en als hij niet direct stilstond neergelegd, zooals de term luidt."

„Hoor eens even, de Atjehers weten deksels goed dat wanneer ze de maréchaussee zien, ze op hun aanroep moeten komen. Dat's hier eenmaal oorlogsnoodzakelijkheid. Gaan ze er van door dan zijn het beslist spionnen. Neen, laat onze maréchaussee maar door gaan. Een paar brigades van die vlugge jongens doen meer, brengen ons verder dan een paar batte-

rijen artillerie. 'k Wou dat ze mij eens om advies vroegen en... daarna m'n raad volgden."

Verser ging toen hij in z'n woning was gekomen nog niet direct rusten. Hij haalde zich een stoel op de galerij en dacht eens na over hetgeen hij allemaal gehoord had. Eerst Verdonk. Jammer dat die als koloniaal naar Indië was gekomen. Zijn oude vriend had zich voor jaren een betere toekomst gedacht. Wat waren zijn plannen eigenlijk? Natuurlijk niet om na afloop van zijn drie jaren militair te blijven. Maar wat dan? Hoe zou hij zich hier een positie kunnen verwerven? Makkelijk zou het niet gaan. Nee, dan was Postma heel wat handiger geweest. Gelijk had die gehad toen hij zijn onderwijzersloopbaan eraan gegeven had. Eigenlijk had hij niet gedacht dat er zoo veel fut bij dien suffen Postma had gezeten om het besluit te nemen nog, na zijn studie, naar de Oost te gaan. En nu in de Preanger. Mooi klimaat, gezond leven, onbezorgd bestaan en een zekere toekomst om als vermogend man terug te komen naar Holland. Natuurlijk was hij nog niet getrouwd. Misschien trouwde hij nu wel zoo'n kleine leuke nonja, of een echte Hollandsche. Zoo een als, waarachtig daar had je het weer. Was hij nu niet gek om altijd over dat Anneke te piekeren! Nee, dat Anneke klonk niet aardig. Anneke gewoon weg was vrij wat behoorlijker. Behoorlijk, neen natuurlijk, maar Anneke was ook bekoorlijk. Idioot om daar over te denken. Laatst zei mevrouw Prins, dat wanneer je altijd over een meisje dacht, zij dan eindelijk ook aan je ging denken. Dat zou dus iets zijn voor dien Italiaan, Marconi, die uitgevonden had te telegrafeeren zonder draad. Hij zou het eens probeeren en dan goed aan Anneke denken. „Anneke, kom naar Koeta Radja en hou me

gezelschap, mij Henk Verser." Ziezoo, als dat nu niet helpt, helpt niks. Wat zei de overste ook. De volgende week weer er op uit! Nu ja, dat had hij al maanden lang meegemaakt. Dat went. Maar hij was een boon als hij wist waarheen. Eigenlijk was hij het met Van Heutsz eens. Veel gaven die excursies niet. Je rukte uit, joeg wat Atjehers op, brandde een paar kampongs af en wanneer de troep terug gekeerd was, wel dan konden de Atjehers ook weer terugkeeren. Zoo eenvoudig als de dag. Wanneer je met Van Heutsz sprak, dan merkte je al heel gauw, dat hij verder zag dan de meeste officieren. Die dachten alleen aan het volbrengen van hun opdracht, waren alleen militair. Maar Van Heutsz, drommels ja, die dacht ook aan den lateren tijd. Niemand kon natuurlijk zeggen of hij gelijk had, maar in ieder geval wist hij zijn meening te verdedigen. Verstuur, die langer dan een van hen allen op Atjeh was geweest, die was het met hem eens, ten minste die meende dat Van Heutsz en niemand anders het wist. 't Was soms net alsof er in Van Heutsz twee zielen huisden. Een van een militair en een van een burger. Duivelsch, wat kon hij uitvaren, wanneer er iets verkeerds gebeurd was. En anders kon hij zoo kalm betoogen; alles zei hij dan, dacht als het ware hardop. Wat nu juist niet prettig was voor de lui waar hij het niet op had. Vandaar dat er ook een hoop lui waren die liever zijn rug dan zijn gezicht zagen. Zooals laatst die majoor, die zoo slecht kon paardrijden: „Zeg als ik jou was ging ik eens in Holland leeren rijden, dan hoefde je misschien ook niet hier terug te komen." Aangenaam wanneer je zoo iets moet slikken, hè.

Na de thuiskomst van zijn medebewoners bleef hij nog wat met hen napraten; toen zij nog een slaapmutsje wilden nemen, vond hij het welletjes en ging rusten.

HET EINDE VAN 1896. EEN BRIEF UIT HOLLAND.

IN HINDERLAAG.

„Verser kan jij je voorstellen dat wij nog geen half jaar geleden de kans hadden in zee gegooid te worden?"

„In zee gegooid te worden! Zeg, daar heb ik nooit over gedacht, maar in ieder geval zag het er in April beroerd uit. Nu zijn wij bevrijd van de geconcentreerde linie. Mij komt het voor alsof die tijd al veel langer geleden is. D'r is ook een hoop in gebeurd. Dit jaar 1896 zal later genoemd worden, als het geboortejaar van ons nieuw Indische leger!"

„Mogelijk, maar je overdrijft wel wat."

„Niet zoo heel veel. Nu gaan wij er op uit, stellen ons niet meer tevreden met aanvallen af te weren. De troep is er aan gewend uit te rukken, door te dringen in streken, waar we nog niet geweest zijn en dat maakt al een groot verschil met den toestand van in het begin van het jaar. Er is een massa gebeurd. Generaal De Moulin, die in Juli kwam, na een paar dagen dood, kolonel Stemfoort tijdelijk gouverneur, nu pas weer vervangen door Van Vliet, zeg noem jij dat nu maar vlug. Neen, alles lijkt me een eeuw geleden. En nu hebben wij, buiten de oude linie, vaste kampementen op den Blang Bintang, bij

Tjot Mantjang, te Samagani en verder nog, tel maar op, te Indrapoeri, te Kroeng Raja, te Leupoeëng, Glé Jeuèng en te Seulimeum, hè dat is toch wat."

„Kerel, geloof jij dat ze in het oude Holland beseffen wat dat is? Hier in Groot-Atjeh zijn we nu baas. Die tocht naar Seulimeum was een kranig stukje en toch hadden wij bijzonder weinig verliezen, een paar man maar."

„En wat het mooiste is, de Atjeher komt weer in zijn kampongs terug. Als je nu rondkijkt zie je weer werken op de sawah's, we zijn vooruit gegaan, een hoop vooruit."

Er werd heel wat besproken van hetgeen in de laatste maanden was voorgevallen. Het groepje officieren, dat in de naaste omgeving van Koeta Radja wat wandelde, was het er over eens dat het begin van de geheele onderwerping gevonden was; wanneer er nu maar een krachtige leiding bleef, was het einde misschien te verwachten. In ieder geval had de Atjeher kunnen merken dat wij niet bevreesd waren hem op te zoeken, wanneer wij bewijzen hadden dat hij kwaad tegen ons in zin had.

Verser was in de afgeloopen maanden veranderd, niet zoo zeer in uiterlijk als wel in zijn gedachten. Hij had den werkelijken oorlog nu mee gemaakt, had vrienden, waarmee hij sinds weken gewend was vertrouwelijk om te gaan, zien vallen. Anderen waren, voor het leven verminkt, weggevoerd. Bevreesd voor zijn leven was hij niet, maar door de gesprekken bij de familie Wakker gevoerd, was hij zich langzaam aan bewust gaan voelen, dat er in Atjeh nog heel wat meer gedaan moest worden dan kampongs bezetten, of bentings bestormen.

Mevrouw Wakker had voor haar huwelijk met

haar genist, nooit over Indië gedacht. Haar eersten Indischen tijd had ze doorgebracht op Java en daar had ze op een Hollandsche wijze omgegaan met haar Indische personeel. Het was haar niet slecht bevallen en, op een enkele uitzondering na, was haar tegemoetkoming steeds met dankbaarheid beloond. Nu had ze nog twee Javaansche vrouwen in haar dienst, die ze in alles kon vertrouwen. Op Java had ze ook den omgang gezocht met de dochters van een regent, en zoo was zij meer bekend met den gedachtengang van de inlandsche vrouwen dan menig ander, die al jaren in Indië geweest was.

Natuurlijk, het was moeielijk om je goed voor te stellen wat er zoo in een inlander omging. Heel veel kameraden dachten precies te weten hoe een inlander in bepaalde gevallen zou handelen. Doch van de inlanders kenden zij alleen den soldaat. Zou een buitenlander zich een oordeel kunnen vormen over den Nederlander wanneer hij alleen kennis had gemaakt met den fuselier in de tropen? Te zot om van te spreken.

't Was wel eigenaardig dat op Atjeh de officieren die Atjehsch spraken en bij de maréchaussee waren, het minste op de inlanders afgaven. Toch zou niemand het in zijn hoofd halen te beweren dat de Maréchaussee-officieren zachtzinnig met den vijand omsprongen. Maar ze kenden de lui en vonden ook wat goeds bij hun tegenstanders. Zij wezen er op dat de Atjehers in den oorlog tegen de compenie, behalve een heiligen strijd, ook vaak een soort sport gingen zien. Zooeven een aanslag op een troep, een paar soldaten een houw geven en er dan van door! Het gevaar zelf neergelegd te worden was een prikkel om te wagen en liep het goed af, dan kon er later mee gegeurd worden.

Laatst had hij bij luitenant Vis een paar Atjehers ontmoet die zich met het Nederlandsche gezag verzoend hadden en als gids een patrouille den weg zouden wijzen. Vis kon goed met hen opschieten en had hen laten vertellen hoe ze vroeger de onzen bestreden hadden. Ze waren niet vrij van opschepperij, maar Vis liet hen kalm doorpraten, omdat hij er ook wat van te weten kwam hoe de Atjehers in bepaalde gevallen optraden. Toen ze zoo aan het doorslaan waren, vertelde een van hen dat hij nog graag eens een klewang-aanval zou willen doen op een brigade maréchaussee, om te zien wie het winnen zou in een gevecht van man tegen man. Zoo tegen een fuselier van den gewonen troep was niet spannend, dat zou hij toch wel winnen! De Atjeher voelde in zoo'n strijd tegen een maréchaussee een soort sport, want van haat tegen ons was, ten minste bij dezen, niets meer te bespeuren. Natuurlijk moest je dergelijke sinjeurs goed in de gaten houden, want vandaag of morgen kon hun „sportieve" neiging hun wel eens te sterk worden.

Toen Verser na zijn wandeling thuis kwam vond hij de mail uit Holland. Altijd een feest! Een lange brief van huis, waar gelukkig alles goed ging. Zijn vader schreef hem dat hij er over dacht met pensioen te gaan en dat hij dan in het begin van '97 zich zou vestigen in Den Haag, ook al om wat meer uit Indië te kunnen hooren dan in Coevorden. Op de Witte wemelde het immers van gepensionneerden, die niets liever deden dan vertellen over de Oost!

's Avonds liep hij even aan bij een paar families, dáarna belandde hij natuurlijk bij de Wakkers. Al gauw kwam het gesprek op de mail. Mevrouw Prins had een dikken brief voor zich liggen en had

daarmee Verser al toegewoven toen hij over het erf kwam.

Nadat Verser verteld had over zijn goede berichten van huis en van de plannen van zijn vader, zag hij dat mevrouw Prins blikken van verstandhouding wisselde met haar dochter. Wakker kon zich niet meer goed houden:

„Zeg Verser, merk je niets aan moeder?"

„Aan mevrouw? Neen niets bijzonders kapitein. Heeft u iets prettigs gehoord uit Holland mevrouw?"

„Jasses Wakker, wat ben jij toch eigenlijk een vervelende vent. Dat had ik Henk nu alleen willen vertellen!"

„Neen, moeder dat houdt u zoo lang niet uit. Zeg Verser, moeder heeft een brief van een vriendin uit Den Haag gehad, een oude vriendin waar ze al sinds een heelen tijd niets van gehoord had."

„Dat's natuurlijk heel prettig voor u mevrouw!"

„Ja, ik heb haar in Mei weer eens geschreven en nu krijg ik daar zoo'n aardigen brief op als antwoord. O zoo'n aardig schrijven. En..."

„Moeder, niks zeggen!"

„Hou jij je mond nu. En, nu komt het, mijn vriendin kent jou ook!"

„'t Is toch niet van mevrouw...?"

„Kijk maar eens, hier heb je een photo die ze er in gesloten heeft!"

„Verser nam de hem toegestoken photo, zag daarop een oude dame met een kleine baby op haar schoot en daarnaast een jong vrouwtje. Groote hemel, Anneke! Dus al getrouwd. Pats, alles weg. Wat had hij zich een illusies gemaakt, oer-stommeling die hij was!

„Nou wat zeg je ervan?"

„Ja, ik herken haar. Dat's mevrouw Beer met Anneke en haar kleintje!"

„Mis jongen, met het kind van haar zuster!"

„Moeder, wat bent u toch ellendig flauw, om hier Verser zoo te plagen!"

„Ik Verser plagen, hoe kom je erbij! Neen zeg, wat zie jij er uit. Ik dacht dat bruin-verbrande menschen niet bleek konden worden, je ziet er me nog lammer uit dan toen je hier ziek lag!"

„Zie ik? Neen, mevrouw, dat kan niet, maar mag ik die photo nog eens goed zien. An... An... Anneke ziet er nog net zoo uit als voor een jaar of vier geleden, wat ouder, maar toch juist als ik me haar voorgesteld heb."

„Zoo stel je je haar nog voor! Nu zij jou ook schijnt het."

„Moeder pas op!"

„Wat oppassen! Ik heb aan mijn vriendin geschreven dat je het hier over Anneke gehad hebt, dat je haar zoo'n heel aardig meisje gevonden hebt, zoo heel anders als andere meisjes. En nu schrijft m'n vriendin me dat ze zich jou ook herinnert. Je maakte indertijd zoo'n degelijken indruk!"

„Dat doen alle jonge officieren op moeders met ongetrouwde dochters. U vondt me voor m'n trouwen ook akelig degelijk!"

„Dat 's een vergissing geweest. Verser, je zag er altijd zoo keurig uit en was zoo beleefd tegen haar!"

„Vertel nu liever dat Anneke hem nog niet vergeten heeft!"

„Is het mogelijk om hier nu een behoorlijk verhaal te doen! Mevrouw Beer heeft een oogenblik gedacht dat je voor je vertrek wel uit den hoek zoudt zijn gekomen en Anneke schijnt dat ook wel gemeend te heb-

ben. Mijn vriendin was eigenlijk blij dat je weg was, want Anneke was nog zoo erg jong. Toch heeft ze het goed van je te pakken gehad, want na je heengaan is ze er ellendig aan toe geweest. Ze had den eersten tijd de hoop dat je haar nog wel eens zou schrijven, maar ze hoorde niets."

„Ja, dat's ook stom van me geweest. Wat doet ze nu?"

„In de courant kijken, of je niet een houw van een Atjeher hebt gekregen en met een spoed-certificaat naar Holland wordt teruggezonden!"

„Neen, Verser, wat ze doet? Haar moeder schrijft me dat ze aan een ministerie werkt! Als ik jou was zou ik haar eens schrijven, tenminste..."

„Nou mevrouw, dat's vast."

„Mevrouw, ik kom nog even een praatje maken. Altijd die jongelui om u heen, is toch wel wat vervelend voor u." De overste Van Heutsz kwam, zooals hij dat dikwijls deed, de voorgalerij opstappen.

„Overste, nu komt u juist erg ongelegen. Want m'n schoonmoeder is bezig met een strategische omtrekking. Doel verkenning van het hart van Verser. Daarna een taktische opmarsch en dan wanneer contact verkregen is een naderingsgevecht!"

„Deksels, Wakker, ik wist waarachtig niet dat de genie zich zoo militair kon uitdrukken. Ik beschouwde jou hier zoo'n beetje als een tramdirecteur, van huis uit ingenieur, en voor de gelegenheid in een militaire Atjehjas gestoken. En daar ga je me militair praten!"

„Meneer Van Heutsz, m'n schoonzoon is niet wijs. Als u hier nog eens een gekkenhuis laat zetten, kunnen ze hem als eerste patiënt krijgen. Maar ik heb juist een brief van een vriendin uit Holland gekregen en dat vindt Verser zoo prettig!"

„Nu een vriendin van u, neem me niet kwalijk, maar die is toch waarschijnlijk wel wat te oud voor onzen jongen luitenant!"

„Natuurlijk, maar die vriendin heeft een dochter en die heeft Verser nog gekend voor hij hier kwam."

„O, mevrouwtje, mevrouwtje, nu kom ik zoo langzamerhand op de hoogte van de situatie. Nu heeft u een plannetje gemaakt! Maar hoor jij eens Verser, wij zijn hier op Atjeh, je weet waarvoor en je haalt me hier geen jonge vrouwtjes naar toe. Stel je voor, wittebroodsweken op Atjeh! Tranen en gesnik als je er op uit moet! Kan hier niet gaan. Wacht maar tot je op Java bent; als je daar een tijdje getrouwd bent geweest, kan je hier terugkomen!"

„Maar overste er is nog geen sprake van!"

„Zooveel te beter, dan kan je je eerst eens bedenken!"

Toen na een kwartiertje Verser afscheid genomen had en al de trappen van het huis was afgegaan, riep kapitein Wakker hem terug.

„Zeg, kameraad, zou het Fransche spreekwoord toch waar zijn, je weet wel: „on revient toujours à son premier amour!" Bij mij is het niet opgegaan, want dan zou ik nu getrouwd zijn met de dochter van dien lekkeren koekenbakker uit Breda!"

Lachend ging Verser weg. Rare geschiedenis toch. Was hij nu waarachtig verliefd? Op een meisje dat hij in geen vier jaar gezien had? Ja, maar eigenlijk kon dat toch wel. Kijk eens, toen hij in Den Haag logeerde, was Anneke nog erg jong, pas zeventien jaar. Maar dan zijn er wel meer meisjes geëngageerd. Als hij nu eens schreef en vertelde van zijn eenzaamheid. 'n Mooie eenzaamheid hier op Atjeh, met een honderd officieren en werk genoeg; neen, zoo moest

het niet aangepakt worden. Stel je voor, een meisje vragen, dat je in vier jaar niet gezien hebt. Zou dat werkelijk wel eens voorkomen? Jawel, toch, laatst had hij iets dergelijks gehoord, zeker te Batavia, toen hij pas uit Holland was gekomen. Hoe zat dat ook weer? Juist hij was er. Op de societeit had hij kennis gemaakt met een gezagvoerder van de gouvernements-marine. Duivels nog toe, dat was ook toevallig; die gezagvoerder had hem nog verteld van zijn broer, een officier van het Hollandsche leger, die in Indië gedetacheerd was geweest en nu in Drente burgemeester was geworden. Dat moest dezelfde zijn waarover zijn vader had geschreven en waarover ze het laatst op de soos hadden gehad. Nu herinnerde hij zich in eens weer alles. Wat kunnen de hersens van een mensch toch eigenaardig werken! Ja, die gezagvoerder had hem verteld dat hij zijn vrouw als jong meisje eens ontmoet had bij haar vader, die ergens assistent-resident was. Toen hij drie jaar later in de courant las dat ze met verlof naar Holland waren gegaan, had hij geschreven. Als zijn vrouwtje was zij weer naar Indië teruggekomen en had bij haar aankomst haar man niet eens herkend. En nu waren ze gelukkig getrouwd. Maar Anneke zou hem wel herkennen, vast en zeker.

Toen hij thuis kwam wachtte Van Keel hem op.

„A propos, zeg, die oude vriend van je, de sergeant Verdonk is hier geweest. Wou je wat zeggen. Hij is tijdelijk bij ons bataljon geplaatst. 'k Heb een kwartiertje met hem zitten praten. Een nette vent. Jammer dat hij geen kans heeft om officier te worden. Voor zoo'n jongen toch een heel ding, dat hij hier zoo niemand heeft om mee om te gaan. Eigenlijk een zielig bestaan."

„Kerel het is zoo beroerd voor hem. Wanneer hij zeker weet dat ik alleen thuis ben, komt hij me nog wel eens opzoeken. 't Is een ontwikkelde vent en als hij ziet dat er anderen komen fileert hij. Hij wil dan absoluut niet blijven, want dan meent hij mij in een beroerd parquet te zullen brengen."

„'t Is ook zonderling hier, dat een sergeant als vriend omgaat met een luitenant. Maar ik geef direct gewonnen, Verdonk is een nette kerel, die daarvan geen misbruik zal maken."

„Daar ben ik heilig van overtuigd."

„Natuurlijk. Zeg, als hij weer eens hier is en ik kom, vertel hem dan maar gerust hoe ik er over denk. Voor mij hoeft hij zijn biezen niet te pakken."

„'k Zal 't hem zeggen, maar of hij wil blijven is een andere kwestie. 't Eigenaardige is dat hij met z'n collega's toch heel goed overweg kan. Alleen één mag hij niet lijden. Dat's die vent met zijn opgedraaide snorren, je kent hem wel, die lange sergeant."

„O, is dat soms die onuitstaanbare mof, die zoo kaarsrecht de houding kan aannemen?"

„Je hebt hem. 'n Freiherr „von Weisz ich viel". Die vent is vroeger Duitsch officier geweest, schulden gemaakt, er van door gegaan en in Harderwijk geteekend als koloniaal. Alles behalve een brave broeder. Van zijn kapitein heeft hij er al eens van langs gehad omdat hij zoo onhebbelijk tegen de fuseliers kon optreden. Gokken dat die kerel moet doen, 't is bar!"

„Nu zeg, op de societeit kunnen wij dat ook wel!"

„Jawel, maar die vent gokt alleen om een ander de dubbeltjes af te zetten. Als hij zijn gage heeft gekregen moet hij in de onderofficierscantine iedereen aanklampen om te kunnen kaarten. Gewoonweg ziekelijk. Wanneer hij verliest en een borreltje opheeft,

snijdt hij op over zijn Duitschen luitenantstijd en vertelt, dat „die ganze Sache" hier niet veel beter is dan een groote proletenrommel."

„Hij is hier dus gebleven wat hij in de Heimat ook geweest zal zijn: een mauvais sujet. Bij het 16de is ook zoo'n vroegere Duitsche officier. Die moet bij een garderegiment zijn geweest, de naam van zijn familie staat in de Almanach de Gotha. Geen kleinigheid hè? Die vent spreekt nooit over zijn dagen van grootheid. „De stille" noemen ze hem. Kapitein Benneman heeft hem eens willen uithooren, maar kreeg nul op het request. „Kapitein, ik ben op het oogenblik sergeant in het Indische leger, en spreek liever niet over de Duitsche armee. Heeft de kapitein iets voor me?" Als hij in de cantine zit, moet hij altijd brieven schrijven. Maar vertel nu eens waar heb je gezeten van avond?"

„Nog een moment bij de familie Wakker!"

„Wat klinkt dat Hollandsch bij de familie Wakker! Waren er nog anderen? Voor sommige lui lijkt het wel een tweede societeit."

„We hebben het gehad over Holland. De mail had voor hen wat meegebracht, dat voor mij van veel belang kan zijn. De overste Van Heutsz kwam ook nog aanwippen. Die kan het buitengewoon goed vinden met de oude mevrouw!"

„Dat 's ook een lief mensch. Ik vind het zoo leuk dat ze daar bij kapitein Wakker altijd maar spreken van meneer Van Heutsz, dat 's nu heelemaal niet Indisch-militair."

„Voor de dames is de overste meneer Van Heutsz. Wat drommel, over haar moet hij toch geen verslag uitbrengen of haar conduite invullen."

„'s Jonge, nu ik vind het best. Maar je weet heel

goed dat hier in Indië anders gedacht en gehandeld wordt als bij ons in Holland. Een officiersvrouwtje is hier ook zoo'n beetje militair, soms nog meer dan haar man. De vrouw van een majoor heeft in gezelschap heel wat meer te vertellen dan de zon van een luitenant!"

„Omdat ze gemeenlijk wat ouder is!"

„Mis! Alleen omdat haar man een gouden kraag en het daaraan verbonden hoogere inkomen heeft. De vrouw van een luitenant is máár een luitenantsvrouwtje!"

„'k Wou dat ik er een had hier!"

„Hoe heb ik het er nu mee? Maar daar gaat me een licht, wat zeg ik, een flambouw op! De mail had voor de Wakkers iets gebracht dat ook voor jou van belang was. Daar heb ik het. 't Lijkt me daar je reinste huwelijksbureau. Heeft de oude mevrouw het voor mekaar gespijkerd?"

„Mevrouw heeft niets voor mekaar gespijkerd, om de eenvoudige reden dat er niets te spijkeren was. Je moet tegen anderen je mond houden, maar je weet wel, de moeder van Anneke, dat meisje waar ik je laatst over gesproken heb, is een vriendin van mevrouw Prins en ze herinnert mij zich nog!"

„Kolossaal, is dat nou alles! 'k Heb in Amsterdam een massa mama's die zich mij ook wel zullen herinneren. Zeg, wat ben jij toch eigenlijk nog een onnoozele bloed. 'k Geloof dat jij als je op een bal je teerbeminde Anneke ontmoette, den geheelen avond naast haar moeder zou gaan zitten, om een goeden indruk te maken. En in dien tijd zou je je liefste je door een ander laten ontfutselen."

„Kerel, neen je snapt me niet!"

„Er is niks te snappen. Luister eens. Jij bent een

stommeling! Ja, jij, kijk me niet zoo aan. Als Anneke een flinke meid is, lacht ze om een luitenant, die eerst door een oude dame laat polsen, dan aan haar moeder wil vertellen dat hij nog altijd een brave jongen is en daarna eindelijk aan zijn liefje een nette brief gaat schrijven om te zeggen dat hij van haar houdt!"

„Als jij alles wist!"

„'k Wil niet alles weten. Au fond ben jij nog een grasgroene hark uit Coevorden. 'n Brave jongen, voor een meisje te braaf!"

„Je bazelt!"

„Ik spreek waarheid. Dat je, na vier jaar je schat niet gezien te hebben, verliefd wordt is me eigenlijk al een raadsel, maar dat wil ik nog aannemen. Misschien ben je niet al te vlug van begrip. Maar dat je dan met je verliefderigheid te koop gaat loopen bij een oude dame, die laat schrijven, neen zie je, dat gaat me boven mijn verstand."

„Van Keel, je bent een beste kerel, maar jij kunt je niet in mijn positie verplaatsen!"

„Daar heb je gelijk in. Nou zal ik je een goede raad geven. Je moet een telegram sturen. Ik zal je wel dicteeren: Miss... Hague, Holland: Have you intention to marry with lieutenant Verser? He loves you. Please immediately respons. The widow pension is *f* 1200.—."

„Je bent een spotter, daarom neem ik het je niet kwalijk. Je kunt je niet voorstellen, wat ik voel!"

„Dat 's mogelijk. Voorloopig kan ik zeggen: „l'armée est ma seule maîtresse!" Voor alles ben ik soldaat. Eigenlijk vind ik dat een luitenant niet moet trouwen. Wanneer je kapitein wordt, dat is zoo'n overgangsperiode naar de oude sokken tafel, wel dan mag je daar aan gaan denken. Nu nog mee naar de

soos, dan zal ik probeeren weer een echte luitenant van je te fabrieken. Kom, ga mee, oude Hun!"

Toen Henk den volgenden morgen, na een zeer korten slaap, wakker werd was het eerste wat hij deed, eens met de hand over het hoofd strijken. 't Was druk geweest op de soos, voor hem eigenlijk wat al te druk. Maar toch leuk. Er waren ook een paar zeeofficieren geweest. Wat hadden die ook weer gezongen? Een parodie op Julius Caesar, verbazend leuk. Waarom hadden ze daarna zoo gelachen? O, dat was om Knip geweest, ja daar had hij het! Die vent beweerde altijd dat de lui die uit Kampen kwamen net zooveel wisten als de lui van Breda afkomstig. De kerel kon er je soms mee doorzagen. Nonsens. Dan noemde hij Van Heutsz. Maar Van Heutsz had zich later bijgewerkt, had enorm gevost voor de krijgsschool. En, wat donder, ieder heeft geen kop als Van Heutsz. Daar wou zich die Knip mee vergelijken, idioot van 'n vent. Maar waarover hadden ze hem er gisteren zoo tusschen genomen? Neen, nou wist hij het weer. Die marineknul had stukken uit Julius Caesar gezongen, allemachtig jolig. Toen had me Knip gezegd: „zie je nou wel dat die klassieke werken ook wel aardig en moppig zijn. Shakespeare is niet vervelend!" Had me die vent gedacht dat het een vertaling was in plaats van een parodie! Toen had Janssen hem nog eens lekker te pakken genomen. Knip had zich nog verweerd: „Laten we nou es wel wezen", ja dat was dan altijd zijn gezegde. Altijd moest die kerel tegenspreken. Later had hij weer beweerd dat het stelsel Deykerhoff beter was dan dat van tegenwoordig. Toen had die joviale zeebonk gezegd: „kameraad je hebt gelijk, alleen een klein foutje. De

linie was te groot." Daar kan je wel gelijk aan hebben, had Knip geantwoord. Juist, zei die marineman, veels te groot voor de landmacht. Ze hadden alleen Olehleh moeten bezetten. Daar hadden ze moeten afwachten tot de Atjehers zich zouden onderwerpen. Dan was voor de bewaking van de kustlijn een afgedankte marinesloep wel voldoende geweest. Eindelijk had Knip het in de gaten gekregen dat hij er tusschen werd genomen. Toen de zeeman wegging klopte hij Knip vriendelijk op de schouders: „Nu zeg meneer Knip, toch even goede vrienden. Ik word nooit schout-bij-nacht hoor, en jij nooit majoor." Vijf minuten later was Knip opgestoven: „die snotneus, wou die mij op de hak nemen, zoo'n aap die pas een half jaar hier is." Daarna was Keel gaan zingen: „Mein Herz ist wie ein Bienenhaus". Daar kwam zoo iets in van: „Doch eine ist die Schönste". Keel had geroepen: „Prosit Henkie, Sie lebe hoch". En al de lui hadden met hem aangestooten. „Prosit kerel, als je hier nu maar niet onder de klappers komt te liggen." Brrr, neen, zoo laat zou hij het voorloopig maar niet meer maken. Gelukkig dat hij van morgen wat laat dienst had, want die fuseliers snappen duivels gauw of de luit. wat heeft. Eerst maar een glas ijswater drinken, dan zouden die kabouters in zijn hoofd wel ophouden.

Toen Verser een paar uur later op het bureau van zijn compagnie kwam was daar juist een papiertje gekomen: „De luitenant Verser wordt verzocht om elf uur op het bureau van den luit. kol. Van Heutsz te komen!" Zijn compagniescommandant keek hem eens veelbeteekenend aan. „Zeg heb je wat op je geweten? 't Is gisteravond laat geworden op de soos! De jonge lui zijn daar weer eens aan den gang ge-

weest. Jij ook! 'k Denk dat de overste jou eens flink bij de ooren zal trekken."

Even voor het aangegeven uur was Verser op het bureau van den overste. Nadat een sergeant-majoor hem aangediend had, werd hij direct toegelaten.

„Verser, ik heb een opdracht voor je. Spionnenberichten deelen mee dat er in Ateue en Gani een stuk of wat verdachte individuen zijn, die daar de lui opruien. Van nacht willen ze de makkers bij Lambaro eens verontrusten, maar dat zal ze niet glad zitten. Jij moet met een sectie een hinderlaag leggen aan den Westrand van de sawahs tusschen de Kroeeng Lingka en de Atjehrivier. Je kent het terrein?"

„Dat schikt wel overste; wij zijn er meermalen door geweest!"

„Natuurlijk. Ik zal je kapitein laten inlichten. Van avond om kwart voor zes ga je met het treintje naar Lambaro, als het donker is, om half zeven, ruk je dan verder. Ik vermoed dat je zoo tegen tien uur wel wat te doen zult krijgen. Wou je nog wat weten?"

„Neen overste, ik begrijp de bedoeling. De menschen van m'n sectie ken ik, maar mag ik in de plaats van een sergeant die in het hospitaal is opgenomen, er een van een andere compagnie meenemen, liefst den sergeant Verdonk?"

„Verdonk? Daar heb ik van hooren spreken. Ik zal er voor zorgen. Dat 's immers die jeugdvriend van je? Als jullie samen de Willemsorde willen halen, ga je gang maar. 't Is een kleine opdracht die ik je geef. 'k Had eerst gedacht er een brigade maréchaussee heen te sturen, maar jullie moeten dat werk ook kunnen doen. 't Is trouwens geen heksentoer. Van middag zal ik Verdonk ook even hier laten komen; 'k moet

eens weten wat voor soort man dat is. Nu nog wat op je lever?"

„Niets overste!"

Verser ging opgewekt naar zijn compagniesbureau terug. Zijn kapitein zat op hem te wachten.

„Ik weet het al. Toen je weg was kwam er een geheime order. Prettig voor je; als je nu maar succes hebt. 't Is gelukkig dat je het terrein kent. Heeft de overste nog wat meer aan je meegedeeld?"

Verser vertelde wat hij gehoord en gevraagd had. De kapitein vond het aanvankelijk niet aangenaam dat er een onderofficier van een andere compagnie mee zou gaan; bij zijn compagnie waren er toch ook nog wel geschikte sergeants te vinden, waarom nu een vreemde? Als de lui merkten dat het een vriend was van Verser kon dat niet anders als prikkelend werken.

„Dat zou allemaal waar zijn kapitein, als Verdonk iets zou laten merken. Maar ik verzeker u, dat niemand van de fuseliers iets van hem te hooren zal krijgen, waaruit op te maken is dat wij elkaar kennen. Ik heb nu een gelegenheid om me te onderscheiden en ik gun hem er ook een."

„Enfin, de overste heeft het goedgekeurd, je weet hoe ik erover denk. 'k Hoop dat jelui er niet voor niets op uit gaan."

's Middags half zes stond de sectie aangetreden waarbij Verdonk. Vlug keek Verser even de mannen na, niets ontbrak, ze wisten wat noodig was, hadden alleen het geweer en patronen bij zich en een veldflesch met water. Vier manschappen werden aangewezen voor het dragen van een paar tandoes. Dwangarbeiders waren voor deze kleine patrouille niet noodig geacht. Van het uitrukken werd geen bij-

zondere notitie genomen; aan dergelijke kleine ondernemingen was de troep in de laatste maanden gewend, al werd het commando dan in den regel gegeven aan oudere officieren, die meer ondervinding hadden.

Toevallig kwam er een officier van gezondheid voorbij: „Zoo kameraad, is het jouw beurt? Nou, zorg maar dat wij niet te veel te krammen en te lijmen krijgen. 'k Heb anders een paar mooie verbanden klaar liggen; jammer als ik die om jouw ribbetjes zou moeten slaan. Hadie!"

De trein, die bestond uit een kleine locomotief met een wagen, open als de Hollandsche stoomtramwagens, wachtte hen. Verser riep de onderofficieren bij zich en onderweg deelde hij hun de opdracht mede. Na aankomst te Lambaro moesten zij de manschappen op de hoogte brengen. Onder de fuseliers heerschte gedurende de twaalf minuten dat het ritje naar Lambaro duurde een opgewekte toon.

„Zeg, kromme nou mot je maar denke dat wij in de tram naar Sloterdijk zitte. Als m'n buurmeisje me zag, werd ze sebiet verliefd op me."

„Weet je wat we gaan uitvoeren?"

„De eerste vrouw van Toekoe Oemar overvallen en mee naar huis nemen. Wij hebben behoefte aan mooie meisjes!"

„Mot jij noodig zeggen. Als ze jou zien hebben ze direct genoeg van je. Zeg weten jullie dat we, omdat we er van nacht op uit motten, drie dagen vrij van dienst krijgen? Net mooi om effen naar Scheveningen te gaan."

„Nee, ik wacht tot ik 't ridder heb! Fijn zeg, as je dan in Mokum terugkomt, dan word je met 'n landauer afgehaald van de boot!"

„Je hebt meer kans op een handdouwer, zoo een om met paling langs de deur te venten. 't Gewone Atjeh blikkie dat wij krijgen geeft geen steek. Zeg, dat hebben ze me laatst ook gegeven aan den kok van de Soemba; die vent heeft z'n neus nooit buiten zijn kombuis gehad, hij heeft nog nooit zoo'n sloeber van een Atjeher gezien en die krijgt me het blikkie ook! Nou daar geurt ie mee als ie in Holland terug is. Dan kan hij met dat ding op z'n bodie door de Hoogstraat flaneeren en zeggen ze allemaal: kaik, daar hei je nou een held". Hij het nooit meer dan een kip z'n nek omgedraaid!"

„Jonges daar hebbe me Mokum. Denk er om de helft van je kaartje te bewaren, dat 's voor de terugreis."

„Zeg, Sjors, zie je ook een witkiel voor me bagasie? En geef me dan even vijf en twintig pop, want ik heb geen klein geld in me rechter vessieszakkie. As me Tante Betje me zag zou ze het niks goed vinden dat ik er nog zoo laat op uitging. Nee luit, nou zullen me zwijgen. Jonges, hei je gehoord!"

Na het uitstappen deelde Verser zijn onderofficieren in. „Sergeant Dijker, spitscommandant. Vijftig meter vooruit met de voorste groep. Den landweg naar Gani volgen, halt houden bij het begin van de sawahs. Als me wat overkomt, is de sergeant Verdonk commandant. Wanneer we de brug over de Atjehrivier over zijn om de 200 meter even halt houden en luisteren. De onderofficieren stellen voor den afmarsch de manschappen op de hoogte."

De luitenant die commandant van de wacht te Lambaro was, kwam even kijken. „Zoo Verser, moet jij er op uit?"

Verser bracht hem vluchtig op de hoogte van zijn opdracht.

„Nou, je hoeft niet ver te gaan. Als je in de benauwdheid zit, kom ik je wel een handje helpen. 'k Mag lijden dat je een paar kerels te pakken krijgt."

De sergeant Dijker, een geroutineerd Atjehman die op het punt stond overgeplaatst te worden bij de maréchaussee, marcheerde af. Daarna volgde op korten afstand de rest. Voorop ging een fuselier, dan sergeant Verdonk, daarachter Verser en vervolgens met tweeën de troep. Als er halt gehouden werd maakte de manschappen naar buiten front, het linker gelid naar links en het rechter naar rechts, de geweren geveld. Om zeven uur was de rand van den harden grond bereikt, stonden de mannen voor de sawah's. Verser besloot een vijf meter ter zijde van den weg te gaan liggen, onder een paar boomen. Door een korporaal met een paar man liet hij de naaste omgeving eens afspeuren, zoo goed en zoo kwaad als dat in donker ging, ze vonden niets. Twee fuseliers werden op den linker vleugel wat dichter bij den weg gelegd. Als ze over den weg wat hoorden moesten ze zachtjes fluiten. Er werd op gewezen dat er niet gevuurd mocht worden, alleen op het commando van de groepscommandanten opspringen en met de bajonet er op in.

Verbieden om te spreken was niet noodig. De menschen begrepen dat een luid gesproken woord hun aanwezigheid kon verraden. Verser liet zich in de alang alang vallen, naast Verdonk.

„Zeg Verdonk?"

„Ja luitenant?"

„Ga jij nog eens naar die twee lui op den linker vleugel en kijk eens of ze goed liggen?"

Verdonk kroop weg. Na een kwartiertje kwam hij terug.

„Alles in orde luitenant. Ze liggen prachtig. D'r kan geen muis overheen of ze hooren het!"

„Mooi; 't zal een lang wachten kunnen worden."

„Minstens een uur of vijf!"

„Ik denk korter; ze zullen wel tegen een uur of tien verschijnen."

't Was donker, wachten duurt lang. Vooral wanneer je in spanning op één plaats moet blijven. Af en toe fluisterden de fuseliers zich een paar woorden toe; kropen de onderofficieren eens langs hun mannen om zich te overtuigen dat geen van hun in den dut was geraakt. Verser had een horloge bij zich met lichtende wijzers, zoodat hij nu en dan eens kon kijken hoe laat het was. Zijn oogen hadden zich ten slotte ook aan de duisternis gewend, doch er was geen kwestie van dat hij iets van het op ongeveer vijf meter van hem verwijderde landpad kon zien. Al herhaaldelijk had hij gemeend iets van den kant van de sawahs te hooren komen, maar steeds bleek het dat hij zich vergist had.

Om negen uur schrok hij op, hoorde iets metaalachtigs tegen elkaar klinken. Verdonk gaf hem een duw:

„Daar komen twee bajonetten tegen elkaar!"

Verser trok zijn linker nevenman bij de mouw en fluisterde: „zeg dat ze oppassen met hun geweren, zacht doorgeven."

Eigenlijk, begreep hij, was die waarschuwing onnoodig, dat snapten ze zelf ook wel. Maar zoo'n enkel woord hield de lui wakker. Er kwam geen einde aan. En tot één uur zouden ze hier moeten liggen.

Op eens hoorde hij een gil, aan den linker kant. Direct vloog hij op. „Vooruit, mannen, naar voren!" Hij had het nog niet geroepen of voor zich zag hij

vuurstralen, hoorde hij knallen. Er klonken gillen, Hollandsche verwenschingen, voor zich zag hij een zwarte gedaante, deed een slag in de lucht, vooruit. Uit het glibberige van den grond merkte hij dat hij het pad te pakken had, onderscheidde worstelende, slaande en houwende figuren. Nog juist kon hij met zijn klewang een slag afweren die op den naast hem staanden fuselier gemunt was. Verduiveld, het leek wel of ze hem in den rug porden, even keek hij om; gelijk dat hij dit deed kreeg hij een slag over den rechterarm, die hem de klewang omlaag deed gaan. Direct daarop zag hij een bajonet voor zich schitteren. De gedaante, die voor hem stond, zonk ineen.

„Dat 's net bijtijds geweest Henk!"

„Merci, m'n arm is lam. Ze zijn er van door."

„'k Zal eens even kijken of we wat gevangen hebben."

„Eerst nog twee salvo's over de sawahs, vlug."

Onmiddellijk klonk de stem van Verdonk. „Verzamelen! Naar de sawahs front. Salvovuur aan... Vuur. Aan... Vuur."

Het schieten werd beantwoord door wat geschreeuw, dat al verder af klonk. Twee Atjehers, waarvan een zwaar, een licht gewond was waren gevangen genomen. Van de eigen manschappen waren er vijf niet ernstig gewond; ze konden nog te voet mee terug. De ernstig gewonde Atjeher werd in een tandoe gelegd. De fuseliers mopperden wat, vonden het beter hem maar te laten liggen. „Luit, hadden wij hem maar de heele rekening betaald. De smakker verlangt zoo naar de engeltjes in het paradijs!"

„Verdonk hou jij de dragers wat in de gaten."

„Best luit. Maar hoe is het met u?"

„'n Lam gevoel in m'n onderarm. Sla jij er maar een noodverband om, dan zal het wel gaan. Hoe is

het met den kerel die het me geleverd heeft?"

„O, die ligt er nog. Een paar van zijn vrienden wilden hem meenemen, maar onze fuseliers hebben die ook een aandenken gegeven."

Alles had zich afgespeeld in een vijf minuten. De twee soldaten, die op den linkervleugel wat vooruitgeschoven geplaatst waren, hadden een Atjeher gezien en een van hen was hem te lijf gegaan. Een pas of twintig daar achter volgden de anderen, die toen zij den gil van hun makker gehoord hadden, direct hun geweren hadden afgevuurd. De meesten hadden zich omgewend en waren de sawah ingevlogen. Een dertigtal was waarschijnlijk blijven staan, doch daarna door den onverwachten aanval teruggeworpen. Hoe groot het aantal gewonden of gesneuvelden bij hen was, kon niet vastgesteld worden. Een paar dooden werden nog gevonden, de anderen waren meegevoerd.

Om één uur was Verser met zijn sectie en de twee gewonde Atjehers te Koeta Radja terug. Zijn wond had niet veel beteekenis, na een week zou hij wel weer dienst kunnen doen. De zwaar gewonde Atjeher, die een paar dagen later overleed, bleek een van de aanstokers te zijn die uit Pidie de bewoners van Groot Atjeh kwamen opzetten tot het plegen van verzet. Zonder resultaten was alzoo de hinderlaag niet geweest.

MET VAN HEUTSZ NAAR BATAVIA.

EEN VERRASSING.

De verwonding had niet veel te beteekenen, opname in het hospitaal was niet noodig, de dokter kon zijn mooie verband bewaren. De patrouille naar Gani werd door meerdere gevolgd, onder bevel van Verser. Wanneer hij in de volgende maanden uitrukte, was Verdonk er meestal bij. Natuurlijk trok dat de aandacht, te meer daar het bekend werd dat Verdonk vrij dikwijls bij Verser aanliep; aanvankelijk vonden de meeste officieren dat verkeerd, maar toen ze zagen, dat Verdonk altijd correct bleef en er niets op hem aan te merken viel, werd over de vriendschap tusschen luitenant en sergeant al gauw niet meer gesproken. Toch trok misschien juist door die vriendschap, Verdonk meer de aandacht tot zich dan anders het geval zou zijn geweest; het werd bekend dat hij kalm in het gevecht en flink tegenover de fuseliers was.

Op zekeren dag werd hij bij den commandant der maréchaussee, den kapitein Graafland ontboden:

„Sergeant, ik heb gehoord dat er pit in je zit. Je hebt durf, uithoudingsvermogen, kunt goed met je menschen opschieten. Er is een plaats als brigadecommandant bij mijn maréchaussees. Wil je daarvoor in aanmerking komen?"

„Mag ik daar eens over denken, kapitein?"

„Denken? Wat denken! Ieder ander zou zoo'n aanbod met zijn twee grijpers aanpakken!"

„'k Ben er ook mee ingenomen, kapitein, doch mijn bedoeling is niet langer dan mijn verbintenis duurt in dienst te blijven."

„Wou je weer naar Holland terug?"

„Neen, kapitein, dat juist niet, maar wel na afloop van m'n tijd hier wat trachten te krijgen, bij de tabak bijvoorbeeld."

„Kan ik me ook indenken. Kijk nu eens hier: ik zal voorstellen je tijdelijk bij een divisie maréchaussee te detacheeren. Dan kunnen wij over een half jaar eens verder zien."

„Best kapitein."

Zoo was Verdonk, voorloopig tijdelijk, bij de keurtroepen gekomen. Het leven er bij beviel hem goed, hij was vrijer in zijn dienst, ook al was die zwaarder. Herhaaldelijk gebeurde het dat hij met zijn brigade op den een of anderen post werd gedetacheerd voor een paar weken en van daar uit tochten deed in de omgeving. Kwam hij dan weer eens te Koeta Radjah, dan was altijd zijn eerste vrije uitgang naar zijn ouden vriend Verser, dien hij liefst alleen sprak.

Verser wist zich meestal vrij te maken als Verdonk er was en dan konden de oude kameraden uren over de vroegere jaren, maar nog langer over de toekomst zitten praten.

„Wil je wel gelooven Henk, dat, wanneer ik zoo met m'n Ambonneezen en Menadoneezen er op uit ben, dat ik me dan zelf voorkom als 'n echte woudlooper van Aymard?"

„Toch een beetje anders, denk ik!"

„Nu zooveel niet. Ik leef, als we zoo'n dag of drie

er op uit zijn net als m'n inlanders. Je weet dat wij allemaal alleen bewapend zijn met karabijn, revolver en klewang. In den ransel nemen wij nog wat vivres mee, ook wel alleen in den broodzak. Meestal heb ik voor me zelf ook nog wat blikjes!"

„Juist als bij den troep."

„Neen, het leven bij de maréchaussee is toch heel anders. Schoenen heb ik nooit aan; een paar linnen voetbedeksels, geen kousen, 'n blauwe broek en de Atjehjas, dat's alles. Dan neem ik nog een broek mee in den ransel. Als ik 's avonds me wat verfrischt heb, trek ik die aan en wasch de andere uit."

„Kook je zelf je eten?"

„Neen, m'n oppasser. Ieder brigadecommandant heeft z'n oppasser. Je moet eens zien hoe handig die inlanders zijn. Als we na een tocht door de rimboe ergens bivakkeeren, vormen ze groepjes van een man of vijf. Ieder groep zorgt voor het koken van de rijst. Een paar steenen bij elkaar, een vuurtje er onder, de waterketel er op en klaar is Kees. Dan liggen ze daar om heen, snijden wat op en amuseeren zich op hun manier. Soms maken ze voor mij nog een afdakje van atap, maar in den regel slaap ik 's nachts onder den blooten hemel."

„Hoe bewaken jelui het bivak dan?"

„Natuurlijk met een paar posten. Volgens een voor altijd geldende afspraak zorgt daar de panglima, m'n inlandsche collega, voor. Alles gaat anders als bij den troep; ieder weet wat hij te doen heeft; eigenlijk commandeeren doe je niet. 't Is zoo'n soort vrijbuitersbende, een brigade."

„Merk je dat de Atjehers meer respect voor jelui hebben dan voor den gewonen troep?"

„En of. Als ze de maréchaussee zien aankomen,

weten ze drommels goed dat uitvluchten niet helpen. Een vent die ons ziet en er van door gaat is er bij, vast en zeker!"

„Wanneer hij er nu niet van door gaat, wat dan?"

„Nou, dan nemen wij hem als gids mee, dan weten wij zeker dat we niet verdwalen. Prettig vinden ze het niet."

„'t Schijnt je nog al te bevallen, ik zie je nog bijteekenen over een paar jaar."

„Waarachtig niet. Als ik levend en heel hier van daan kom blijf ik er bij om te probeeren in het burger leven een baantje te krijgen. Heb jij daar nooit eens lust in?"

„Absoluut niet. Wel heb ik andere plannen en daar zal je misschien wel gauw wat van te hooren krijgen!"

„Wou je naar de krijgsschool?"

„Ga daar hier nu eens voor studeeren! Neen dat niet; visch maar niet, je zult het tijdig genoeg weten. Hè, daar komt Van Keel ook aan."

„Dan ga ik er van door."

„Niet noodig Verdonk, als ik er ben dan blijf je; 'k weet dat jullie oude vrienden zijn."

Verdonk, die was opgesprongen, ging weer zitten. Hij vond het anders niet prettig wanneer er officieren kwamen als hij bij zijn ouden schoolkameraad was. Van Keel had altijd wat nieuws, was daarbij heel goed met Verser, vandaar dat hij nu nog wat bleef en niet op stel en sprong wegging.

„Heeft u nog wat nieuws luitenant?"

„Nou nieuws, misschien wel. Ze zeggen dat de nieuwe lijst met de verleende Willemsorden bekend zal worden. Hoe ze het weten mag Joost zeggen."

„Heeft u al namen gehoord."

„Natuurlijk, in de soos weten ze al precies te ver-

tellen wie in aanmerking zijn gebracht. Daar weten ze alles, jammer alleen dat het zoo dikwijls faliekant uitkomt! Natuurlijk zullen er ook een paar, die het ridder al hebben, bevorderd worden, dat spreekt."

„Overste Van Heutsz?"

„Dáár kan je van opaan. Al zou het alleen maar zijn omdat hij zoo goed de waarheid kan zeggen."

„Liegen de anderen dan?"

„Neen, je weet wat ik bedoel. Jongen, jongen wat kan die uitvallen, wanneer er iets niet naar zijn zin gaat."

„Ja, dat heb ik ook wel eens gehoord, maar luitenant hij kan ook verduiveld goed met de menschen overweg. Moet u de lui van mijn brigade over hem hooren. Laatst heb ik een excursie onder hem meegemaakt. Een paar brigades gingen vooruit. De overste kwam eens kijken of het ging en sprak even met mijn maréchaussee. En of het pakte. Ik geloof dat ze voor hem direct tegen iedere benting op waren gevlogen, al zouden ze ook uren op de been zijn geweest. 's Avonds sprak ik er met den panglima over. Overste Van Heutsz, zei hij, is een groot officier, maar dat niet alleen, hij is een best mensch. Als hij met de lui spreekt dan vraagt hij ook eens naar hun particuliere belangen, hij kent ze al gauw. Als je een goed voorganger van den troep wilt zijn, moet je nog andere woorden kunnen zeggen dan Voorwaarts-Marsch of Attaqueeren. Overste Van Heutsz kan dat en de troep waardeert het in hem."

„Verser, wat kan die Verdonk oreeren. Hoe lap je hem dat als je op patrouille bent? Of haal je nu je scha in?"

„Best mogelijk het laatste. Maar, luitenant, u kunt me gelooven, ik hoor natuurlijk eerder wat er in den

troep omgaat dan de officieren, de fuseliers dwepen met den overste. Ik zal er nu voor oppassen dat ik weer niet lang van stof word, dus verdwijn ik."

Van Keel keek hem na, knikte een paar maal met het hoofd.

„Wat hij beweerde is waar. Van Heutsz is een eminent man. En toch, zou hij carrière maken? Want door zijn openhartigheid heeft hij een hoop lui, die hem niet mogen. Ik sprak laatst met Wakker en die beweerde dat de gevaarlijkste vijanden van Van Heutsz niet gezocht moesten worden in de omgeving van Toekoe Oema maar op de bureau's, hier en in Batavia."

„Ik zeg het hem na. Als er daar een is die er in slaagt hem een beentje te lichten, dan verdwijnt hij als burger. Dan wordt er wat over hem in de couranten gesproken, misschien komt er een interpellatie in de kamer over het ongehoorde dat er een verdienstelijk officier aan den dijk is gezet en over een paar jaar spreekt niemand meer over den eenigen man, die den oorlog hier misschien kan doen eindigen."

„Dat 's het beroerde van het bestaan van een officier, van een veldsoldaat tenminste. De lui die je toekomst in handen hebben, zitten met een pen achter het oor aan een schrijftafel, weten niet wat er in den troep gebeurt en nog minder wat er hier op Atjeh noodig is. Je zult het met me eens zijn dat Van Heutsz niet alleen op het veld moet overwinnen..."

„Maar ook met zoo'n klein stukje metaal dat ze pen noemen. Toe, laten we nu niet zwaar op de hand worden en het beste er van hopen, voor den overste, voor ons en voor onze mooie Oost! Hiep, hiep, hoera, leve de koningin. Kerel je spreekt, als, als, ja als wie.

Nu weet ik het. Als een kapitein van het zevende die zoo mooi comedie kon spelen en die dan daarover in de officiers wachtkamer in eens gloeiende speechen kon slaan. Vooruit ga mee naar de soos, je weet, uren aan de gezelligheid gewijd zijn nooit verloren."

„Je hebt gelijk, maar van middag moet ik nog wat anders doen. Trouwens, de rechte lust ontbreekt me, ik moet nog wat schrijven."

„Wie op Atjeh schrijft er nu? Schrijven is goed voor lui die gepensionneerd zijn om er wat bij te verdienen of hun gal uit te spuwen over ondervonden onrecht, wat ze in hun diensttijd niet durfden te doen, maar schrijven voor een luitenant op Atjeh. Ga mee!"

„Ik zei al dat ik geen lust heb!"

„Lust, lust! Verzuur dan in je eenzaamheid, brave jongen. Ik groet je. Als ik bij je bleef, zou ik je zuurheid gaan deelen. Misschien ben je morgen meer genietbaar."

Een deuntje fluitende, sprong Van Keel van de trappen, keek nog eens om en ging toen naar de verzamelplaats van alles wat een oogenblik vrij was, naar de eenige uitspanning op Koeta Radja, de soos.

Verser bleef na het vertrek van zijn vriend nog wat zitten. Neen, waarachtig, zuur was hij niet, wel eenzaam. Daar zou wel een eind aan komen, vast en zeker. Dat wist nog niemand, maar als hij over een paar maanden op Java was, nu dan zou hij op een goeden morgen naar Tandjong Priok gaan en daar iemand afhalen. Vast en zeker, dat kon niet misloopen.

Hij had een half jaar geleden een brief naar Anneke geschreven en antwoord gekregen in Februari. Daarna waren er geen veertien dagen omgegaan of hij

had haar weer wat van zich laten hooren. In den laatsten brief, dien hij de vorige week ontvangen had, stond dat hij zoo prettig vertellen kon en dat ze zich zijn leven op Atjeh, zijn woning en vrienden zoo goed wist voor te stellen, door alles wat hij er over geschreven had. Wanneer hij nu over een jaar of vier met verlof kwam, hoopte ze dat hij, dat wat ze nog niet begreep, haar duidelijk zou maken.

Ja, dat zou hij natuurlijk. Maar vier jaar wachten, dat was toch te veel gevergd. Hij zou wel maken, dat ze eerder haar vragen kon doen. Zij moest maar naar hem komen. Niet naar Atjeh, natuurlijk niet. In Januari van het volgende jaar was hij ergens op Java, dan was hij twee jaar op Atjeh geweest, had recht op overplaatsing. Recht, nou ja, welke militair had recht? Zijn kapitein zei dat een militair alleen recht had op een militaire begrafenis en dat schoot er hier in Atjeh ook nog wel eens bij in. Neen, maar dat zou te gek zijn. In het begin '98 zou hij wel zorgen van Atjeh weg te zijn en dan trouwen.

Anneke sprak dat ze, als hij met verlof kwam, wel promotie gemaakt zou hebben; dan zou ze wel commies zijn. Wel zeker juffertje, over vier jaar had ze promotie gemaakt; dan zou ze al een heelen tijd mevrouw Verser zijn, de vrouw van den eersten luitenant Verser.

Zijn vader, die sinds Januari in Rijswijk woonde, had al gauw een bezoek bij mevrouw De Beer gebracht, toen hij over zijn briefwisseling geschreven had. Nu, die was ook opgetogen over Anneke. „Zeg jongen, als je in Holland was, zou ik het niets erg vinden, wanneer je me op een zomerschen achternamiddag Anneke als schoondochter thuis bracht. Een lieve meid hoor! Jammer dat je in Indië bent, want

daar zal je nu wel zoo'n donkeroogige schoone weghalen!" Jawel, papa je hebt gelijk en ongelijk. Anneke is een schat, een dot, een engel, maar je krijgt geen Indische tot schoondochter. Met de volgende mail gaan er brieven weg, een naar Anneke, een naar huis. De kogel moet maar door de kerk. Dan kan vader me wel telegrafeeren. Dus, 't is nu Juli; laatste gedeelte van Augustus hebben ze den brief. Geëngageerd! 't Is me ook een ding! In October spreek ik over trouwen. Dat zal nu gebeuren in Januari en midden Februari is ze bij me! Geen maand later, vast niet.

De eerst volgende mail nam drie zware brieven mee van den luitenant Verser, één voor mejuffrouw Anneke de Beer, een voor mevrouw De Beer en een voor zijn vader. 's Avonds op de soos werden er rondjes gegeven, Verser zong sentimenteele liedjes, hield een speech op de Hollandsche meisjes, deed uitgelaten.

Kapitein Wakker, die ook aan zijn tafel had gezeten, vertelde het 's avonds aan zijn vrouw.

„Onze Henk deed uitgelaten hoor! 'k Heb hem nog nooit zoo bijgewoond!"

„Waarover had hij het?"

„Over de Hollandsche meisjes! Hij keek zalig!"

„Neen, maar zeg, dan heeft hij Anneke gevraagd!"

„De kerel zal wel wijzer zijn. Hier op Atjeh een meisje vragen! Wees verstandig. Zoo gek is hij niet. Ik heb hem laatst al voorgehouden dat op Java een hoop rijke meisjes zijn, die er naar snakken een luitenant aan den haak te slaan. Meisjes met schatrijke papa's!"

„Ajasses wat flauw. Ik zal het gauw aan moeder vertellen, die heeft ook haar aandeel er toe bijge-

dragen. Ik vind het leuk, erg leuk. Verser zal een goede man zijn!"

„Kind je weet niet eens of dat meisje wel zal willen, je weet nog niets van de plannen van Verser, het is heel waarschijnlijk dat hij alleen uit verveling geschreven heeft om een praatje te kunnen maken en nu zal ze hem geantwoord hebben omdat ze het mooi vindt wat te doen waardoor hier een jonge man wat afleiding krijgt!"

„Ventje, wat ben jij onnoozel. Anneke heeft natuurlijk al lang gesnapt waarom het te doen was. En bovendien, ja dat is onze zaak, van moeder en mij.

„Wat jullie zaak?"

„Gaat je niets aan."

„Vertel maar op, dat kan je toch niet voor je houden!"

„Nu, ik zal het je maar zeggen; neen moeder, ga eerst eens zitten, vertelt u eens van uw correspondentie met mevrouw De Beer..."

„Dat 's geheim."

„Nu ja, Willem vermoedt het al!"

„Kijk eens Willem, daar zit nu niets verkeerds in. Ik heb geschreven dat Henk doodelijk van Anneke is! Dat's toch de zuivere waarheid! Toen heb ik daarop een brief gekregen van mevrouw De Beer, waarin ze me een en ander over Henk vroeg. Ze zag er erg tegen op wanneer Anneke naar Indië zou gaan."

„Neen, zeg u is ook al niet voorbarig!"

„Wacht nou eens een moment, laat mij nu ook eens wat zeggen, jij wilt altijd alleen het woord voeren. 't Is toch begrijpelijk dat een moeder eens informeert, als een jonge man werk maakt van haar dochter! Wat steekt daar voor verkeerds in? Ik heb geschreven dat Henk een flinke jongen is, geen sul en toch beleefd."

„Goed tegenover minderen en correct tegenover

meerderen, in dat geval meerderen gelijk oude dames. U zou zijn conduite-staat kunnen invullen!"

„Als Verser geschreven heeft, wel dan is de zaak gezond. Dat doet me pleizier. Hij verdient een aardig vrouwtje; hij zal natuurlijk huiselijk zijn! Wanneer hij morgen aan den dag hier komt, zal ik hem iets laten doorschemeren."

„Moeder, als je blieft niet. Neen, dat gaat niet, dat kunt u niet doen. U heeft die twee al aardig aan elkaar gekoppeld, neem me het woord niet kwalijk, spreek er nu niet over. Stel je voor, wanneer daar iets van uitlekt! Ze zouden m'n huis het huwelijksbureau gaan noemen. 't Zou me een koopje zijn! Bovendien, laat hem maar eens een paar weken in de piepzak zitten, dat hoort er zoo bij. Jo en u moeten den mond houden. Morgen ben ik den heelen dag weer uit, dus denkt u er om, nergens over spreken."

„Moet je morgen er op uit? Weer over den tramaanleg?"

„Natuurlijk. 'k Moet eens zien hoe m'n jongere kameraad het klaarspeelt met den verderen bouw. 't Werk schiet geregeld op. Voor het jaar ten einde is, kunnen we met het trammetje gaan naar Seulimeum. Dat 's een mooi ding; dat's toch een 50 K.M. hier van daan. Wie had een jaar geleden kunnen denken dat we nu al zoo veel verder zouden zijn! Over een paar maanden brengen wij het detachement daar dagelijks wat het noodig heeft."

„Jawel, maar je hoort ook dagelijks nog van schietpartijtjes op den trein!"

„'t Wordt minder. In Groot-Atjeh hebben ze er genoeg van. Als wij nu de rest onder de knie kunnen krijgen, dan zijn wij er! De Onderhoorigheden moeten ook bedwongen worden."

„Hoe kan dat? Daar weten wij nog niet eens hoe de boel er uit ziet?"

„Ja, dat is zoo, maar dan moeten wij gaan kijken hoe de boel er is. Waarom niet? Van Heutsz heeft het u ook al eens verteld. De kerels daar trekken voordeel uit den oorlog. Die versjacheren de geweren en de munitie die ze op Malakka koopen aan de ontevreden lui in Groot-Atjeh en stoken voortdurend op."

„Wil jij met je trammetje daar een einde aan maken?"

„Neen, maar alweer den raad van Van Heutsz opvolgen. De kust afsluiten en de lui zelf in hun eigen terrein op hun huid zitten."

„'t Schijnt een ziekte te worden met dien Van Heutsz. Nu begin jij ook al! Van morgen vertelt je oppasser me dat Van Heutsz er met een troep op uit was geweest; de lui zouden nu wel kalm blijven want Van Heutsz liet niet met zich spotten. Van middag was ik bij mevrouw Schlimmer. Van Heutsz had gezegd tegen den generaal, ja wat weet ik niet meer, maar het heele gezelschap meende dat Van Heutsz het wel aan het rechte einde zou hebben! En nou begin jij me ook al met Van Heutsz! 'k Vind hem een heel aardigen man, als hij zoo eens een praatje komt maken. Is hij nu werkelijk iets bijzonders?"

„Kind, wat bijzonders! Van Heutsz is een onverschrokken vent, zoo heb je hier er een boel. Hij is ook iemand die denkt wat de gevolgen zullen zijn van een klap, dien hij wil toebrengen. Zoo zijn er hier niet veel. Hij is er een die wil opruimen wat niet deugt, ook al zijn ze hooggeplaatst. Zoo zijn er weinig. Dan is hij een man die overal en steeds voor zijn meening uitkomt en die zijn zeldzaam. Als de lui op de bureaux hem den nek niet breken, dan voorzie ik, dat over een paar jaar heel Nederland

hem zal kennen, zooals wij hem hier kennen."
„Je lijkt wel een profeet."
„Niet heelemaal, want een profeet wordt in zijn omgeving niet geëerd en ik weet dat jij, en je moeder ook, mij op handen dragen!"
„Wat een pedante kerel!"
„Pardon, waarheid."
„Pedanterie, maar dat 's de genie eigen!"
„Alweer onjuist. Ieder genist weet dat hij een overmaat van goede eigenschappen heeft. Daarom is een genist voor alles bruikbaar. Voor architect, voor commandant van de brandweer, voor directeur van publieke werken, voor ingenieur bij de spoor of voor bankdirecteur. Maar nu wil ik wel wat plaatjes gaan kijken. Ik zal de blikken trommel eens halen, oftewel de portefeuille, zooals ze in het oude Holland zeggen."

Op het einde van Juli, een paar dagen nadat Verser zijn brieven verzonden had, kwam de dagorder voor het Indische leger af met de namen van de geridderden voor de krijgsverrichtingen in Atjeh in 1896. 't Was een lange lijst. Bevorderd waren tot ridder der Militaire Willemsorde 3e klasse de generaal-majoor Stemfoort, de kolonel Van Vliet, civiel en militair gouverneur van Atjeh, de luitenant-kolonel Van Heutsz, de kapiteins Graafland en Drijber, benevens de ritmeester De Lannoy. Tot ridder van de Willemsorde 4e klasse waren benoemd verschillende officieren, waaronder de vriend van Verser, de gedetacheerde luitenant Van Keel en natuurlijk een heele rits manschappen.
Gelijk begrijpelijk is werd de bekendmaking gevierd met een feest, dat klonk als een klok. Er waren

er enkelen die zich gepasseerd gevoelden, maar die hielden zich voorloopig stil.

Het feestvieren was geen reden om het patrouilleloopen te verminderen. Iederen dag werd er op uit getrokken, door de bezettingen van de posten, zoowel als door de maréchaussee. Hier en daar werden boeten opgelegd; de dwangarbeiders, die onder dekking aan het doortrekken van de tram van Indrapoeri naar Seulimeum werkten, hadden nog al eens dikwijls last van het beschieten, doch in vergelijking met '96 was het rustig. Af en toe werden er weer gewonden naar het hospitaal gebracht, maar dit was vrij wat minder het geval dan in de afgeloopen maanden.

Verser kreeg in het laatst van Augustus een telegram van zijn vader en Anneke. Die zaak was in orde, als hij nu maar gauw uit Atjeh weg was, dan kon hij aan trouwen gaan denken. In November wilde hij aflossing aanvragen, om in Januari zijn vrouwtje te kunnen afhalen. Hij sprak er met de Wakkers over, die hem natuurlijk gelijk gaven.

Een paar dagen nadat hij zijn voornemen daar had meegedeeld werd hij bij den overste Van Heutsz geroepen.

„Zoo Verser, wat heb ik gehoord? Wil je hier van daan?"

„Ja, overste, dat zit zoo..."

„Hoe het zit komt in de tweede plaats. Je wilt hier dus van daan. Dat's vrij stom."

„Stom?"

„Ja, waarachtig stom. Je kunt hier nog een hoop doen, veel leeren. Als je Atjehsch geleerd hebt, zal je hier een zeer bruikbaar officier geworden zijn! Begrijp je me?"

„Jawel, overste, maar ik wou graag trouwen!"

„Trouwen! Je bent anderhalven dag geëngageerd. Trouwen! Als je op Atjeh bent!"

„Maar daarom wou ik hier juist van daan!"

„Trouw over een paar jaar, blijf eerst hier!"

„Toch liever niet overste, met November wou ik graag afgelost worden naar Java."

Van Heutsz draaide zich met een ruk in zijn stoel om en ging weer stukken na lezen die op zijn bureau lagen. Verser wachtte. Na een paar minuten stond hij op.

„Overste kan ik u nog ergens mee van dienst zijn?"

„O, ben jij daar nog. 'k Dacht dat je al op een boot zat. Neen dank je."

Verser vertrok en vond het weggaan alles behalve aangenaam. Waarachtig, een gewone fuselier zou nog met meer égards behandeld zijn. 's Avonds sprak hij er met den kapitein Wakker over.

„Zoo, ben je daarover op je teentjes getrapt? Ik zou er me maar niets van aantrekken. De overste kan het niet goed hebben, dat een officier waarmee hij iets voor heeft, weg gaat. Van het moment, waarop hij dat hoort, bestaat zoo iemand niet meer voor hem. Dat 's een van zijn eigenaardigheden. Toch mag hij je, dat weet ik zeker. Nu zal hij je een tijdje negeeren, maar die bui trekt wel voorbij."

Dat zijn verzoek om aflossing niet aangenaam werd gevonden bemerkte Verser ook toen hij ontboden werd bij den gouverneur generaal Van Vliet. Deze deelde hem mee dat officieren die tegen hun zin op Atjeh waren zoo gauw mogelijk vervangen dienden te worden; vandaar dat hij in het begin van October er al op zou kunnen rekenen te vertrekken. Misschien was er op Celebes of in de Molukken nog wel een plaatsje voor hem.

Het uitzicht van een plaatsing in de Molukken lachte hem niet toe. De zeetuinen mochten er erg mooi zijn, maar voor Anneke zou het een heel ding wezen, zoo'n eind weg te moeten. Zou dat nu geen plagerij zijn? 't Leek er akelig veel op. Als officier was je eigenlijk toch niet veel meer dan een stuk riet, dat door den wind nu hier, dan daar heen gevoerd werd. Zooals de generaal Van Vliet hem had meegedeeld gebeurde het ook. Op het laatst van September kwam er een schrijven dat op den derden October de luitenant Verser werd afgelost en was overgeplaatst naar het garnizoensbataljon te Makassar. 't Viel mee en tegen te gelijk. Op den laatsten September kwam er een telegram dat hem kort voor zijn vertrek nog een feest deed meemaken op de societeit zooals er nog maar zelden geweest was. Het was de bekendmaking dat de overste Van Heutsz buitengewoon bevorderd was tot kolonel, overgeplaatst werd bij den Generalen Staf en benoemd was tot Chef van dien staf te Batavia.

's Avonds werd door de luitenants de bevordering gevierd zooals luitenants dat doen kunnen. Er werd gespeecht, geïmproviseerd, gezongen en geklonken. 's Avonds ging Verser afscheid nemen bij de familie Wakker. Ze waren natuurlijk alleraardigst, hoopten op Java nog eens kennis te zullen maken met mevrouw Verser. Ook kwam het gesprek op den kolonel Van Heutsz.

„Jammer voor Atjeh dat hij nu weg gaat," meende Verser, „hij was, dat weten we allemaal, de stuwende kracht hier en nu zie ik het aankomen dat alles al heel gauw terug zal vallen in de oude sleur!"

„Kerel, hoe kan je het zeggen," wierp Wakker hier tegen op, „dat zie je glad verkeerd. Kijk, Van

Heutsz heeft altijd tegenwerking gehad van uit de bureaux! Daar komt hij nu zelf en zal heel gauw ontdekken wie de lui zijn die hem dwarsgezeten hebben. Arme stakkers; daar heb ik meelijden mee. Je weet de overste, of dan nu de kolonel, zoekt altijd zijn vijanden op, om ze daarna te kraken. En die bureaului, die kraakt hij ook wel. Hij heeft nu een leidende positie, is de rechterhand van den legercommandant, zal kunnen doorvoeren wat hij noodig acht. Neen voor Atjeh voorzie ik alleen goeds uit de buitengewone bevordering. Als chef van den Staf kan hij te Batavia heel wat meer bereiken dan als overste hier, ook zelfs voor ons."

„Toevallig dat ik met dezelfde boot ga als hij."

„Toevallig ja. Maar of je er veel aan hebben zult, dat betwijfel ik. Je hebt iets gedaan wat hij niet goed vindt. Dat vergeet hij zoo gauw niet. Toch sta je goed bij hem aangeschreven."

„Omdat ik ook uit Coevorden kom!"

„Absoluut niet, neen dat's niet het geval. Ik wil je niet vleien, maar ik geloof dat hij in jou wat meer ziet dan in den gewonen luitenant. Hij weet dat hij een goed gezicht heeft op de lui en nu vindt hij het lam dat hij zich in jou schijnt vergist te hebben, voilà tout!"

Het afscheid van Atjeh, de reis naar Batavia, brachten geen bijzonderheden mee. Aan boord was Van Heutsz heel gewoon tegen hem, sprak niet over de gemeenschappelijke vrienden. Slechts op één avond was de kolonel wat meer toeschietelijk, had het met hem over de toekomst, en zei even voor dat ze naar kooi gingen:

„'k Heb een moment gedacht dat jij genoeg van Atjeh had en nu ergens op een garnizoen op Java de kalmte wou gaan genieten. Maar misschien heb

ik me vergist. Je zult je kans nog wel eens krijgen."

Te Batavia moest Verser nog een dag of acht wachten op de boot die naar Makassar ging. Den dag voor zijn vertrek ontving hij twee brieven. In den eenen werd hem zijn bevordering meegedeeld tot eersten luitenant, de tweede hield een groote verrassing voor hem in. Onder intrekking van zijn overplaatsing naar Makassar, werd hij werkzaam gesteld bij den generalen staf. Duivels nog toe, te Batavia blijven! 'n Buitenkansje, daar de meesten vergeefs op wachten.

's Middags, toen hij enkele collega's ontmoette, werd hij natuurlijk gelukgewenscht.

„Zeg, jij bent ook een dokbeestje! Komt met den kolonel terug en wordt direct bij den staf werkzaam gesteld! Hoe heb je hem dat geleverd?"

„'k Wist er niets van."

„Maak het anderen wijs. Ieder z'n genoegen, maar ik zou niet gesteld zijn op dat bureauwerk. Natuurlijk mag je alleen brieven, die binnenkomen, in een register schrijven. 't Lijkt mooi, maar het is niks!"

Verser bemerkte al dadelijk dat de jalousie zich hier krachtiger deed gelden dan te Atjeh. Den dag daarna meldde hij zich bij den chef van den Staf.

„Zoo Verser, nu zijn wij nog dichter bij elkaar dan te Koeta Radja. Dat had jij niet gedacht toen je daar weg ging en ik ook niet zoo direct. Nu kan je toonen dat het niet die lamme gemakzucht is geweest die je gedreven heeft om aflossing aan te vragen. Ik heb je geplaatst bij de afdeeling van kapitein Meeuwissen. Werk zal je genoeg vinden. 'k Heb, hier om me heen, lui noodig die op de hoogte zijn van den tegenwoordigen toestand in Atjeh. Ga je nu maar melden bij je onmiddellijken chef. Salut!"

Twee minuten nog niet had het onderhoud geduurd. 't Was kort. Dezelfde kortheid vond hij bij den kapitein Meeuwissen, die hem op de hoogte bracht van zijn werkzaamheden.

Na een paar dagen was hij er al aardig in. Dat hij 's avonds geen tijd had om op de societeit te verschijnen vond hij geen nadeel, integendeel. Wanneer hij van het bureau naar zijn woning ging, had hij in den regel een portefeuille onder den arm, met stukken die hij voor den volgenden dag moest afdoen, de antwoorden moest opstellen of wel moest adviseeren. Heel dikwijls vond hij in de stukken potloodbemerkingen van den kolonel, die aan duidelijkheid niets te wenschen overlieten, vooral wanneer deze het er niet mee eens was. Naar Den Haag had hij zijn plaatsing bij den generalen staf getelegrafeerd en kortweg voorgesteld in December te trouwen. Anneke kon dan in Januari te Batavia zijn. Waarom zou hij langer wachten?

Een paar getrouwde collega's maakten hem wegwijs op welke wijze hij zich het gemakkelijkst van meubels zou kunnen voorzien. Iedere week werden er venduties gehouden van menschen die weg gingen en soms kon je daar heel goedkoop wat krijgen. Niet altijd, want heel vaak kochten vrienden en kennissen wat op, om van de vertrekkenden nog een aandenken te hebben of ook wel, en dat was meer bepaald het geval wanneer er weduwen naar Holland terugkeerden, om op kiesche wijze iet of wat financiëelen steun te geven. Verser, onbemiddeld, die als luitenant van zijn traktement moest leven, had op Atjeh wat overgelegd, een sok gemaakt zooals de term luidt, niet veel, maar toch wat. Zoo kon hij zich nu aardig installeeren.

Toen het bekend was geworden dat hij in Januari zijn vrouwtje van de boot zou halen, had hij van verschillende leveranciers al verzoeken gekregen om het benoodigde te leveren, op gemakkelijke betalingsvoorwaarden. Jawel, gemakkelijk. Voor het moment misschien, maar met een hoop zorg in de toekomst. Als cadet had hij zich buiten schulden weten te houden, als luitenant zou hij wel zorgen dat hij er zich niet instak. Dan maar liever een beetje minder weelde om zich heen. Anneke zou het daar wel mee eens zijn. Een paar kameraden hadden hem den raad gegeven den eersten tijd in een hotel te gaan wonen wanneer hij getrouwd was; de luitenantswoningen waren niet zoo ruim. Jawel, dat was waar, maar dan zou er van een gezellig samen zijn, zoo knus met z'n tweeën, wel niet zoo veel komen. Neen, samen in een huisje, dat hotel werd direct afgezwaaid. Een paar makkelijke, rieten stoelen, die kon hij bij een staart (Chinees) wel koopen. Zoo'n enkel oogenblikje zou z'n knie ook wel een prettige zitplaats zijn; dan met zijn hand om haar middel. Leuk moest ze er uit zien in sarong en kabaai! Natuurlijk, niet als er vrienden kwamen, maar als ze zoo onder elkaar waren. Een piano kon er nog wel af. Vast en zeker. Aan Anneke had hij geschreven dat voorloopig een piano nog wel wat te duur zou zijn, maar dat was alleen geweest om haar hier mee te kunnen verrassen. Als hij dan thuis kwam zou ze hem opwachten met een leuke marsch van Sousa. Zoo een met tsing boum, boum, waar je als van zelf op marcheert. Neen, als ze hem opwachtte, zou ze wel op de galerij staan. Leuk hè, zoo'n blondje! Nog maar een paar weken en dan was het all right.

GETROUWD. DE PLANNEN VAN VAN HEUTSZ. WEER NAAR ATJEH.

De weken vlogen om. Visites maken bij verschillende getrouwde collega's, af en toe een gezellig dinertje, overdag hard werken als regel en 's avonds niet minder; de tijd schoot op. In December was het de groote dag, was hij, Verser, getrouwd. Nog maar een kleine vier weken en dan, dan zou alles anders zijn. Op den dag van het trouwen zelf gaf het hoofd van zijn afdeeling hem, met nog eenige oude vrienden uit Breda, een diner. Heel aardig geweest, alleen het thuis komen was vervelend. Als hij Anneke nu bij zich had! Jawel, dat was het ellendige van Indië, den engagementstijd had hij gemist, den bruiloftstijd ook, maar enfin; aan den anderen kant, waar had je weer zulke vriendelijkheid als hier in de Oost. Mevrouw Meeuwissen zou zorgen voor het personeel, alles huren wat noodig was en ze had beloofd het jonge vrouwtje den eersten tijd op de hoogte te zullen stellen van alles wat ze weten moest, voor de huishouding.

Zoo iets vond je zoo gauw niet in Holland. Nu hij in Batavia terug was kreeg hij op verschillende Indische toestanden weer een heel anderen kijk dan de eerste keer, toen hij uit Holland was uitgekomen of op

Atjeh. Laatst had hij op Concordia een planter uit de Preanger gesproken. Die was nu weer minder met Batavia ingenomen, stootte zich ieder oogenblik aan wat hij noemde een ambtenaarsgedoe of militairderij. Misschien had de man wel eenigszins gelijk, de militairen en ambtenaren gaven den toon aan. Hij voor zich zelf vond het wel aangenaam als officier gevierd te worden, maar besefte toch ook weer dat de eigenlijke menschen die Indië tot ontwikkeling moesten brengen de handelslui, de industriëelen en kooplui waren.

's Jonge, wat maakten die lui een inkomen! Werkelijk om van te watertanden als je zoo met een honderd gulden of drie in de maand moest rondkomen. Die vriend uit de Preanger had er om moeten lachen! Als je in de thee of in de tabak een jaar of tien werkte kon je administrateur zijn van een onderneming. Behalve je traktement nog eenige duizenden aan tantième, zoo maar een nieuwjaarscadeautje! In Holland had hij wel eens hooren beweren dat die planters niets behoefden te weten, in hun jeugd eigenlijk voor niets hadden gedeugd en in Indië waren rijk geworden omdat ze de inlanders goed konden ranselen. In Breda had hij heel wat van die verhalen gehoord. Nu in Batavia merkte hij wel dat van al die rondloopende vertelsels maar heel weinig waar was.

De lui, die hij had leeren kennen in de weinige maanden die hij te Batavia was, en die in Indië in de cultures geslaagd waren, kwamen hem in den regel voor als flinke kerels, die alles behalve dom waren. De jongens die in Holland mislukken, door luiheid, die stumpers brachten het in de Oost ook niet ver, bleven in minderwaardige functies hangen.

En de planters gingen zoo langzamerhand zelf inzien dat ze van de geleerden, waarmee ze nog al eens den spot dreven, toch ook op hun beurt weer een massa konden leeren en profiteeren.

Wat hem in de weinige keeren, dat hij met vooraanstaande figuren uit de burgermaatschappij had kennis gemaakt, was opgevallen was wel het feit dat deze juist zoo een frisschen kijk op heel wat toestanden hadden, die hij voorheen als van zelf sprekend voor goed had aangenomen. Een enkele maal was hij wel eens pijnlijk getroffen door een gemis aan waardeering voor militaire zaken en gebrek aan kennis over wat voor een officier noodzakelijk is. Zoo op een keer toen hij in gezelschap was van een paar jongelui, die op een bank werkzaam waren. Hij had een uitnoodiging afgeslagen om den avond gezellig te komen doorbrengen, omdat er thuis nog een boel werk op hem wachtte.

„Drommels, hebben jelui ook nog ander werk te doen dan te exerceeren en te vechten als het noodig is! Dat 's voor het eerst dat we dat hooren!" was er uitgeroepen.

Eerlijk gezegd, moest hij toegeven dat heel veel jonge kameraden tot dat denkbeeld door hun wijze van leven aanleiding gaven. Waren er niet die er zich op beroemden, dat de eenige boeken die zij hadden, reglementen waren? Onder de oudere officieren waren er ook wel te vinden die zich met weinig anders bezig hielden dan met hun dienst; ze waren werkelijk niet zoo zeldzaam. En juist die lui waren sterk in het afgeven op de theekoningen en suikerlords, zooals ze de menschen uit de cultures veelal noemden.

In Atjeh was daar ook nog al veel op afgegeven, maar het trof hem dat aan den Staf, wanneer daar

eens een enkel oogenblik over dagelijksche zaken gesproken werd, die uitingen niet gehoord werden. In het algemeen werd daar op meer waardeerende wijze geoordeeld over de burgermaatschappij.

Toen hij daar laatst aan tafel eens op gewezen had, was er een storm van verontwaardiging opgegaan.

„Zeg, denk je omdat je een paar dagen aan den Staf werkzaam bent, dat je d'r al meer van weet dan wij? Ga jij die burgerlui maar ophemelen! Wij, die ons officiersexamen hebben gedaan, zullen toch wel wat hooger staan dan de een of ander, die door toeval aan het hoofd van een onderneming is gekomen en die nu alleen een hoop meer kopeken heeft dan wij!"

Toen hij daarna had opgemerkt dat het besturen van een onderneming, het tot bloei brengen van een plantage, waarschijnlijk toch zeker evenveel verstand, ondervinding en vooral takt vereischte, als het in orde houden van een compagnie of bataljon soldaten, waren er maar een paar geweest die zijn meening deelden.

„Waarom zie jij ook niet een baantje te krijgen op een plantage?" had een hem gevraagd.

Ja, waarom deed hij dat niet, vroeg hij zich af, een paar uur later toen hij weer aan zijn schrijftafel zat. Waarom eigenlijk niet? Toen hij zich zelf die vraag gesteld had, had hij ook het antwoord gevonden. Hij had nog steeds pleizier in het militaire leven, vond het aangenaam met menschen om te gaan, iets te doen wat later zijn nut zou afwerpen, mee te helpen de koloniën voor Nederland te bewaren. In Atjeh had hij daar een voldaan gevoel gehad? Was dat vechten zoo mooi? Hij herinnerde zich nog zijn

schrik toen hij den eersten Atjeher zag vallen bij een aanval. Was dat mooi? Neen, heelemaal niet. Maar door dien strijd moest er eens vrede komen; de Atjeher moest weten dat hij zich te schikken had naar den wil van anderen, die zijn voortdurende rooverijen niet langer konden dulden.

Wanneer wij den Atjeher niet konden dwingen zich te onthouden van rooverijen, die in een behoorlijke samenleving van volken nu eenmaal niet geduld mogen worden, welnu dan waren wij voor de taak van koloniseerende mogendheid niet geschikt. Dan zou het met ons gaan als met andere volken die te slap waren, de taak die de voorouders op zich genomen hadden, te volbrengen. Wij hebben een roeping te vervullen in de tropen, die roeping schrijft ons voor de natuurlijke rijkdommen van het gebied te brengen onder het bereik van alle volken; die roeping gebiedt ons den gewonen man een rustig leven te verzekeren, ook zijn welvaren te vermeerderen, zijn kennis te doen toenemen, alzoo zijn geluk te verhoogen. En als militair kon hij daar voor een heel klein deel mee toe bijdragen, daarom had hij pleizier in zijn werk, zag hij in zijn werkkring iets moois, dat waard was zich ervoor in te spannen. Neen, voorloopig dacht hij er niet aan om den dienst te verlaten.

In de laatste dagen van het ten einde loopende 1897 vond hij op een morgen het hoofd van zijn afdeeling in druk gesprek met een paar officieren van den Staf.

„Verser, kom eens hier. Je moet die stukken straks eens nazien. Er zijn nieuwe voorstellen gekomen van den gouverneur van Atjeh, den generaal Van Vliet. De boel marcheert daar tegenwoordig goed. Groot-

Atjeh blijft kalm, alleen komen er nog af en toe lui binnen uit Pidië, die er de boel weer op stelten willen zetten. Natuurlijk zit Panglima Polem er achter. Van middag is er een bespreking over met den kolonel. Er zullen een paar hoofdofficieren bij tegenwoordig zijn, ik ook en jij moet er bij zijn om aanteekeningen te houden van de bespreking. De Legercommandant wil het oordeel weten van kolonel van Heutsz."

„Nu, dan weet ik wel waar het op uitloopt."

„Volgens jou had de generaal het zeker wat kunnen vereenvoudigen en aan jou kunnen vragen hoe het oordeel van zijn Chef van den Staf was! Zeg, jij bent ook niet weinig pedant."

„Neen, kapitein, dat valt nog wel mee. In ieder geval ben ik blij dat ik er bij mag zijn..."

„Om de lui voor stommiteiten te bewaren zeker?"

„Dat zoozeer niet; alleen om eens te hooren hoe de verschillende heeren er over denken en wat er besloten wordt."

„Wat er besloten wordt! Nu, eigenlijk had je zoopas gelijk; dat weten wij vooruit wel. De kolonel zal alles uit elkaar halen en dan weer precies in elkaar zetten zooals het behoort. Hij weet het! Daar steekt nu van mij geen hatelijkheid in, want we weten allemaal dat de kolonel de dingen in den regel juist ziet. Er zal een massa werk aan den winkel zijn, reken er maar op, dat het de eerste weken laat zal worden. Dat's nou wel goed voor jou Verser, dat je ook eens een kijk krijgt op het geen wij hier bij den Staf doen. Zelfs de troepenofficier heeft daar geen denkbeeld van..."

„De burgerij heelemaal niet."

„Natuurlijk, dat spreekt. Die beoordeelen het leger alleen naar wat zij ervan zien en al zijn er hier, net

als in Holland, lui die op ons afgeven, het overgroote gedeelte van de Indische planters en handelslui zien de beteekenis van een behoorlijke wapenmacht drommels goed in. Neen hoor, dat weten wij allemaal, we worden hier niet beschouwd als nuttelooze lui, als paradepaardjes. Je hebt een paar jaar geleden de legerverheerlijkingen niet meegemaakt na de Lombok-expeditie. 't Was schitterend! Maar wat nu m'n punt van uitgang aangaat, waardeering van ons stafwerk, neen daar merk je niet veel van. Dat kan ook niet; de burger geeft er zich geen rekenschap van. De troepenofficier zelfs weet het ook niet altijd; de Staf gaat alles tot in de kleinste kleinigheden na, overweegt de verschillende mogelijkheden en geeft dan zijn plannen uit."

De kapitein Meeuwissen had het juist gezien. Er kwam werk voor ieder, toen de plannen van den Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden besproken werden.

De kern van het voorstel was het uitzenden van een expeditie naar het gebied dat ten Oosten van Groot-Atjeh was gelegen, naar Pidië. Panglima Polem moest opgejaagd worden, want van dat gebied uit stookte hij nog voortdurend de onrust aan. Tevens moesten er een paar streken getuchtigd worden, waaruit de voornaamste „raddraaiers" afkomstig waren. Een paar weken achtte de generaal Van Vliet voor de expeditie voldoende.

Bij de bespreking bleek de Chef van den Staf al spoedig overwegende bezwaren tegen het plan te hebben.

Veertien dagen voor een onderneming in een zoo uitgestrekt gebied als dat van Pidië oordeelde hij veel te weinig. Waar zou de heele tocht op uitloopen? Weer

op een gewone bestraffing. De hoofden die zich tegen de vestiging van ons gezag bleven verzetten zouden eenvoudig weg de plaat poetsen, uitwijken naar het oosten en het zuiden en wij hadden dan alleen den weerstand te breken van een paar versterkte kampongs en bentings.

Natuurlijk zouden de kampongs, die verzet hadden gepleegd, verbrand worden en als wij na de bestraffing onze troepen weer naar Groot-Atjeh lieten afmarcheeren, kwamen de gevluchte hoofden terug. De haat der bevolking zou door de expeditie zijn toegenomen en na een paar weken de last die wij van Pidië uit ondervonden in plaats van verminderd nog heel wat krachtiger blijken te zijn.

„Maar hoe, kolonel, wilt u dan aan die actie uit het Pidische een eind maken?!" waagde een van de officieren, die aan de bespreking deelnamen, te vragen.

„Hoe dan? Maar man, dat's volgens mij nog al duidelijk. Van die strafexpedities kunnen wij niets verwachten. Daar heb ik van de week nu net een mooi voorbeeld van gehoord. Een meneer die pas leeraar hier aan het Gymnasium Willem III was, liet zijn klas even alleen. Ze mochten hem niet, omdat hij de makkers, of rakkers, dat's misschien beter, nog al veel liet werken. Toen hij weg was gingen ze keet trappen, natuurlijk. Woedend kwam de man terug, deelde een hoop straf uit, was een uur lang geweldig bar. Een paar dagen later liet hij ze weer alleen, gevolg een reuzenkeet! Wat had jij Meeuwissen in zijn plaats gedaan?"

„Ik? Wel ik zou die snuiters niet alleen gelaten hebben, kolonel!"

„Daar sla je den spijker op zijn kop! We moeten er blijven, zorgen dat ze ons uit dien ellendigen hoek

niet meer sarren kunnen. Kijken jullie eens aan. Generaal Van Vliet snapt zelf dat de ten uitvoerlegging van zijn plan geen eind aan de herrie zal maken. Hij begrijpt dat, om dat te bereiken, Pidië heelemaal bezet moet blijven. Natuurlijk dat ze dat in Atjeh heel goed inzien. Maar hij wil tot de voortdurende bezetting van het landschap eerst over gaan wanneer de tram van Seulimeum naar Padang Tidji aan de Noordkust is doorgetrokken. Nu moeten de heeren me eens even helpen, misschien is mijn memorie wat kort, dat kan gebeuren. Heeft een der heeren ook een plan gevonden bij de ingekomen stukken, tot het doortrekken van de lijn? Niemand hè? Nu goed, dan mogen wij aannemen dat dat plan nog wel een jaartje op zich zal laten wachten en de uitvoering ervan natuurlijk eenige jaren. En in dien tijd zullen wij voortdurend te maken hebben met moeilijkheden uit Pidië afkomstig!"

„Kolonel," bracht een majoor te berde, „als Pidië, volgens uw opinie bezet zal worden en blijven, dan komen die lui van Polem niet terug."

„Natuurlijk niet, tenzij zij hun onderwerping aanbieden."

„Wanneer ze dat vertikken, blijven ze in het gebied ten Zuiden ervan! Wat wilt u dan?"

„Wat ik dan wil? Dat's dunkt mij nog al logisch. Dan ga ik, als ik last van hen heb, ze achterna! Ik pak ze in de kraag!"

„Jawel, dat zegt u, maar ze smeren hem desnoods naar de Gajo- en de Alaslanden!"

„Wat zou dat? Waar zij kunnen komen, kunnen onze fuseliers het ook. Als wij aan dien ellendigen oorlog, die ons schatten van geld en, wat meer is, stroomen van bloed heeft gekost, een eind willen

maken, moeten wij onze tegenstanders volgen tot in hun laatste schuilhoeken."

„Het volgen van uw plan zal ons ook bloed kosten."

„Dat is juist, volkomen juist. Maar dan zal dat bloed niet te vergeefs vergoten zijn, want als wij tot in de uiterste hoeken ons de baas toonen, dan zal het verzet gebroken blijken te zijn. Wij zullen ons moeten inspannen; die inspanning zal een tijd duren en daarna als er gedwongen rust is, kan de gewone man zich weer gaan wijden aan zijn pepertuinen."

„Dat klinkt heel mooi, maar de Atjeher is te gewend aan zijn vechten tegen de compenie om dat zoo maar op te geven!"

„Dat ben ik met je eens. Maar dat vechten tegen ons hebben wij hem geleerd. Wij moeten het hem nu afleeren!"

„Dat kunnen wij door hem te tuchtigen."

„Schei uit met dat tuchtigen, ten minste met dat tuchtigen op de manier die wij tot dusver gevolgd hebben. Weet je wat ik op Atjeh altijd het ellendigste gevonden heb? Dat vervloekte in brandsteken van de kampongs. Als het gebeurd was, trokken wij weg. De gevluchte bevolking keerde terug, haatte ons nog meer dan daarvoor; de een of andere kerel nam als hij de gelegenheid schoon zag weer eens deel aan een overval van onze troepen. Gevolg was een nieuwe tuchtiging. Zien jullie nu niet dat dat tuchtigen op de manier gelijk het tot dusver gebruikelijk is, heelemaal niets uitwerkt?"

„Kolonel, uw plan lijkt me heel mooi doch er is een bezwaar tegen."

„Noem op."

„Waar haalt u de troepen van daan?"

„Waar ik de troepen van daan haal? Man die hebben wij. Dat kan ik je voorrekenen."

„Laat dat waar blijken; maar wie zal de verantwoordelijkheid op zich nemen voor een onderneming, zooals wij er eigenlijk in onze geschiedenis hier nog geen hebben bijgewoond, wie zal die man zijn?"

„Wie dat zal aandurven? Wel, de man die het aan den Legercommandant zal voorleggen. En dat zal ik doen. Ik neem de geheele verantwoordelijkheid voor mijn rekening, in haar vollen omvang. Dacht jij soms dat ik alleen kon aanhitsen, om daarna tusschen de coulissen te verdwijnen? Mis hoor. Wanneer ze er aan willen, zal ik het uitvoeren ook."

Dagen achtereen werden de besprekingen voortgezet; heel wat moeielijkheden werden naar voren gebracht, die aanvankelijk onoverkomelijk geleken, doch door Van Heutsz tot hun ware afmetingen werden teruggevoerd en niet onoverwinbaar bleken te zijn. Zoo duurde het niet lang of de geheele staf deelde het oordeel van Van Heutsz en bracht in dien geest een rapport uit aan den Legercommandant.

Verser had het druk gehad, als alle anderen, toch klaagde niemand, er werd zelfs niet te veel over gesproken. De kapitein Meeuwissen uitte zich er maar eens over:

„'t Is eigenaardig wat Van Heutsz uit de lui die met hem werken weet te halen. Te velde of in een bureau, het is overal hetzelfde, vooruit gaat het, altijd vooruit. Het eene is nauwelijks gedaan of het andere ligt weer gereed om op afdoening te wachten. En het leukste is, dat iedereen het doet. Kankeren, wel dat hoor je alleen wanneer er gebrek aan werk is. Nu, dat is er bij Van Heutsz nooit!"

In de tweede week van Januari kreeg Verser het

wat makkelijker. Nu voor hem werd het tijd ook, want nog een paar dagen en de langverwachte boot zou aankomen.

Het huis was gereed, de bedienden gehuurd. Alles keurig in orde. Hij had wanneer hij de boel na ging, en dat gebeurde den laatsten tijd zoo'n paar maal op een dag, het gevoel alsof hij bij zich zelf op visite was. Alles zag er gezellig en huiselijk uit, zonder luxe, maar toch keurig.

Een paar vrienden hadden gevraagd of hij op den dag van de aankomst van de boot niet een feestje wilde geven, zoo'n kleine fuif, bij wijze van trouwdiner. Wel ja, zeker nog al duidelijk hoe hij zelf daarover dacht! Hij had Anneke al in geen vier jaar gezien, en zou nu niet dwaas genoeg zijn om op den dag van de aankomst direct een fuif te geven. Laatst vroegen eenige lui op de soos of hij niet een huwelijksreisje naar Bandoeng wilde maken. Dat zou nog zoo'n heel kwaad idee niet zijn, maar de minister van financiën had bezwaren en dus dacht hij er niet over.

Anneke zelf zou het ook veel aardiger vinden aanstonds in haar huisje te komen. Hij had haar den plattegrond gezonden naar Suez; dien brief had ze natuurlijk ontvangen en dus wist ze hoe een en ander er uit zag. Wanneer het haar maar niet tegenviel. Als de boot aan was, direct met een rijtuig naar huis. 's Middags even naar mevrouw Meeuwissen en dan dineeren met z'n beidjes. Voor een lekker dinertje had hij gezorgd en de koelemmer met ijs zou bij de tafel klaar staan. Een koud glaasje pagne kon niet ontbreken, alles was prachtig geregeld; regelen kon hij uitnemend. Heerlijk dat hij een week verlof had kunnen krijgen; 't was wel niet lang

maar enfin. Al mooi dat hij te Batavia was, nu kon hij tenminste meer thuis zijn dan wanneer hij in Atjeh was gebleven. Stel je voor, pas getrouwd en dan op Atjeh. Neen, 'n bof dat het hem gelukt was afgelost te worden. Nu alles goed ging had hij misschien nog wel tijd om voor de krijgsschool te gaan studeeren. Als hij daartoe gelegenheid had zou hij wel maken dat hij het examen met succes kon afleggen. Drie jaren naar Holland waren immers ook niet te versmaden.

Op den avond voor de aankomst van de boot vond hij thuis een briefje liggen van enkele jonge kameraden met de mededeeling dat ze den volgenden dag allemaal in Priok tegenwoordig zouden zijn en tevens dat ze 's avonds een instuif bij hem zouden houden. Heel aangenaam kon hij het niet vinden, hoe waren ze op het onzalige denkbeeld gekomen! Je weet niet wat voor rare dingen die lui soms in hun hoofd haalden, maar dat ze 's avonds bij hem zouden komen was toch wel wat al te bespottelijk.

Gelukkig werd hij 's morgens van zijn vrees bevrijd. Een van de samenzweerders liep, voor hij naar Priok ging, even bij hem op en vertelde dat de brief alleen maar als grap bedoeld was.

Al een uur voordat de boot verwacht werd was Verser te Priok. Eindelijk een klein stipje aan den horizon, dat was hem! Langzaam naderde de zeekolossus. Langs de reeling stonden de passagiers, die al begonnen te zwaaien. Onderscheid nu op zoo'n afstand maar eens wie er stonden. Maar van minuut tot minuut werd het beter. Dat japonnetje daar, even den kijker nemen, neen dat's een oudere dame. Daar naast dat uniform, zou ze dat zijn? Neen, dat kon niet, want de officier die er stond

sloeg zijn arm om haar heen. Eens verder langs de boot zien, kijken met dien kijker gaf eigenlijk ook niet veel.

Een kennis uit Concordia kwam naast hem staan.

„Verser, je gaat je vrouwtje afhalen? Zeg, als je nu straks maar niet de verkeerde meeneemt! Dat's hier laatst gebeurd met een kinaplanter en iemand die in de thee zat! Heb je die mop gehoord?"

„Neen, daar is bij ons geen gevaar voor. Wij kennen elkaar al lang!"

„O zoo, dus al van de schoolbanken af. Nou dat valt dikwijls tegen, plaagde de ander. Met de vorige boot zijn er nog twee van die vrouwtjes teruggegaan!"

„Neen zoo lang kennen wij elkaar ook al niet!"

„De meeste vrouwtjes valt het hier tegen. Vooral officiersvrouwtjes, ze kunnen zich niet aan het overplaatsen wennen."

„Mijn vrouw ziet daar niet tegen op!"

„Dat zegt ze nu, jawel. Zoo doen ze allemaal. Van de honderd vrouwtjes die hier aan wal komen willen er na een dag of veertien wel 99 met de eerst volgende gelegenheid terug!"

„Zeg kerel, 't spijt me erg..."

„Heb je nu ook al spijt, dat's vroeg."

„Neen, dat bedoel ik niet. 'k Moet uitzien, dus adieu..."

Gedurende dit opwekkende gesprek was de boot dicht bij den wal gekomen, ja daar stond ze uit te kijken. Ze had hem al herkend. Na een kwartiertje ongeduldig wachten stormde Verser de loopplank op, en had de begroeting plaats. De vriend uit Concordia meende ook zijn compliment aan de jonge mevrouw te moeten maken; vroeg in het algemeen gedrang even voorgesteld te worden.

„Mevrouw, welkom in Indië. Gelukkig dat u elkaar direct gezien hebt, Verser was bang dat hij u niet herkennen zou. Hij vroeg me mee uit te zien naar een hoog blonde dame en nu zie ik dat u gewoon blond is."

„Niet waar, An!"

„Wel waar, mevrouw! Hij zag erg tegen de komende weken op, was heel bang dat u alles vreemd zou vinden hier, met die bruine lui. Och dat went wel na een paar jaar. Dag mevrouw."

Verser verwenschte den kerel naar de grootste negorij van Holland. Hij volgde Anneke naar haar hut, om voor haar hutkoffers te kunnen zorgen. Daar had de begroeting nog eens plaats.

Een half uurtje later was Verser met zijn vrouwtje op weg naar hun huis.

„Vind je het hier niet vreemd, Anneke?"

„Vreemd? Wel neen, je ziet er best uit. Alleen wat bruiner dan laatst."

„Laatst, dat's vier jaar geleden! Maar ik bedoel de omgeving!"

„Heelemaal niet! En wat er vreemds is, och dat went wel. Wij zijn bij elkaar hè?"

Bij hun thuiskomst troffen ze mevrouw Meeuwissen, die aan de kamers een feestelijk aanzien had gegeven, de bloemen die door verschillende kennissen waren gezonden behoorlijk gerangschikt had en toezicht had gehouden op de bedienden.

„Welkom in Indië! Een gelukkig leven hier onder de warme zon."

Mevrouw Meeuwissen bleef maar kort, wilde niet hinderlijk zijn.

„Kijk mevrouwtje, daar woon ik. En wanneer ik u helpen kan met een en ander, dan wipt u maar

even bij me aan hoor. Niet bang zijn om lastig gevonden te worden. Straks zie ik jelui beiden nog wel even bij ons. Tot aanstonds."

De dagen die Verser vrij had, vlogen om. Het eenige wat voor beiden vervelend werd, was het voortdurend vragen hoe de reis was geweest en of de omgeving niet vreemd werd gevonden. Het Maleisch dat Anneke al in Den Haag had geleerd, bleek reeds den eersten dag absoluut ontoereikend te zijn om met de kokki te spreken. Dat was eigenlijk de eenige tegenvaller geweest, want Anneke had zich voorgesteld dat ze het eenvoudige wat ze zeggen moest, duidelijk kon uitdrukken.

„Zeg, Henk, het is wanhopig, die kokki verstaat me heelemaal niet!"

„Niks erg kindje, dat komt wel."

„Maar als je er nu niet bent, hoe moet het dan?"

„Dan ga je maar even naar mevrouw Meeuwissen. Zie er nooit tegen op haar wat te vragen. Als wij elkaar maar verstaan, dan marcheert alles van zelf. En wij verstaan elkaar best he?"

„Stel je nu voor; natuurlijk nog beter dan best!"

Den eersten dag dat Verser weer naar het bureau was gegaan, voelde Anneke zich wat eenzaam; ze liep eens aan bij haar buren, rommelde wat in het huis en ging toen op de voorgalerij zitten.

Een Chineesche koopman met zijden stoffen kwam de trappen oploopen en bood haar zijn waren aan. Anneke wilde aanvankelijk niets hebben, wees dat hij weg kon gaan, doch de Chinees begreep haar niet, glimlachte even en liet haar prachtige stoffen zien. Welke vrouw vindt het niet prettig de hand over iets moois te halen? Het was verrukkelijk om te zien, goddelijk om over te streelen. De Chinees

stond er glimlachend naar te kijken, knikte vriendelijk, liet nog meer lappen zien. 't Werd Anneke te benauwd, ze wenkte dat hij maar weg moest gaan. De Chinees knikte haar toe, duidde met de vingers den prijs aan. Neen, dat ging niet, Anneke wilde niets hebben. Onverstoord ging de koopman verder, liet goedkoopere stoffen zien, ook mooi, bleef aanhouden. Eindelijk, wat in de war gebracht door het aanhouden van den Chinees, kocht Anneke een stuk, waar ze wel een blouse uit kon maken. Ze vond het niet duur, alleen ergerde zij zich erover dat ze zich had laten overhalen iets te koopen, waartoe ze heelemaal geen plan had gehad. Toen ze nog bezig was haar gekochte zijde te bezien kwam mevrouw Meeuwissen bij haar. „Den eersten middag dat u alleen bent. Ik kom u eens even gezelschap houden. Wat heeft u daar voor een lapje zijde liggen? Hier gekocht?"

Anneke vertelde haar wedervaren, sprak van het aanhouden van den Chinees en hoe ze om van den vent af te zijn tenslotte maar een stukje gekocht had, niet duur; ze noemde den prijs.

„Och m'n lieve kind, dat is minstens twee maal zoo duur als in de toko. Je bent er in gevlogen, hoor. Die lui weten natuurlijk dat je pas aangekomen bent, geen Maleisch spreekt en geen flauwe notie hebt van de Indische prijzen. 't Zou me niet verwonderen als de kerel z'n inlichtingen had van je kokkie! Morgen krijg je er nu een die met wat anders komt en die zal je ook wat aan willen smeren. Je moet hier niets koopen van kooplui, die zoo bij je komen, ten minste zoolang je niet op de hoogte bent van onze Indische prijzen. De eenige troost die je hebt, is dat de meeste dames die hier pas komen er juist zoo inloopen als jij, maar kassian is het. Want van de stof die jij ge-

kocht hebt, draagt niemand hier nog wat. Dat's goed dat minstens twee of drie jaar oud is; uit de mode hoor."

Anneke vond het ellendig dat ze zich had laten beetnemen, schaamde zich er over. Verser moest er om lachen, toen hij het gebeurde hoorde.

„Hoor eens Anneke, dat's nou heelemaal niet erg. 't Zou raar zijn als het anders gegaan was. Tegen Chineezen kunnen wij niet op, die zijn jullie te glad af. Neem een raad aan en sta nooit iemand te woord dien je niet kent, zelfs geen koopman. Dat's een van mijn vaste stelregels en daar wijk ik nooit van af. Ik gevoel er mij wel bij."

„Goed vent," lachte ze, „dan zal ik er ook mijn stelregel van maken."

Een paar dagen later zaten ze aan den achterkant van het huis samen te spreken over Holland. Dat vonden ze prettiger dan aan den voorkant te zitten, waar ieder zoo vrij van den weg af kon binnen kijken. Ze hadden aanvankelijk tegenover elkaar gezeten, maar al heel gauw stonden de stoelen naast elkaar. Ze waren het er beiden over eens dat bezoek ontvangen aangenaam was, maar zoo met z'n beidjes bij elkaar, was toch nog heel wat beter. Verser was juist bezig haar te herinneren aan hun laatste samenzijn in Den Haag waarbij hij zoo „ondeugend" was geweest, toen de kokki binnen kwam en iets tegen hem zei, waarvan ze niets begreep; alleen hoorde ze van een „sobat", vriend.

„Zeg, An, daar is iemand die me spreken wil, 'k zal eens gaan kijken!"

„Wie is het?"

„De man wil zijn naam niet zeggen, de lui doen soms zoo raar, echt vervelend."

„Dus je weet niet wie het is?”
„Geen flauw idee. ’k Zal er even heen gaan.”
„En je stelregel!”
„Welke?”
„Je vaste stelregel!”
„’k Snap er nog minder van!”
„Nog al duidelijk anders. Je vaste stelregel was niemand te ontvangen dien je niet kent! Dat heb je me zelf nog een paar dagen geleden verteld!”
„Gelijk heb je. Ik sta dien vent niet te woord.”
„Maar wat dan? Wij kunnen dien vreemden man toch niet laten wachten!”
„Weet je wat, ga jij er naar toe!”
„’t Is wat moois. Je weet niet wie hij is en dan zou ik...”
„Doe het nu; ik zal om den hoek blijven wachten!”
„Wat een held, zeg! Vooruit dan maar; maar als hij kwaad wil...”
„Ik sta om den hoek; als hij je wat doet kom ik te voorschijn en sla hem morsdood!”
„’k Ben benieuwd om dat te zien.”
Anneke vond in de voorgalerij een haar volkomen onbekenden heer.
„Mevrouw, neemt u me niet kwalijk, maar ik zou graag uw man spreken!”
„Meneer, u is?”
„Een heel oude kennis, ik mag wel zeggen een vriend van Verser. Van morgen hoorde ik dat hij hier woonde!”
„Ja, meneer maar hoe is uw naam?”
„Is Henk thuis?”
„Natuurlijk, maar hij ontvangt niemand waarvan hij den naam niet kent!”
„Zegt u maar dat zijn vriend Jan er is!”

Verser had om den hoek staan luisteren en vond het nu gewenscht om te voorschijn te komen.

„Meneer, u schijnt mijn voornaam te weten maar ik denk toch dat er een vergissing in het spel is. Ik heb u nooit gezien!"

„Jij bent anders niks veranderd. Als je nu mijn puntbaard en mijn snor eens wegdenkt, je voorstelt dat m'n hoofd gedekt was door een krullebol, in plaats van door kortgeknipt haar, dan..."

„Wel allemachtig, krullebol, zeg Jan, Jan Postma. Kerel dat doet me pleizier. Vrouw, Anneke, dat's mijn oude vriend Jan Postma, 'n vriend uit Coevorden."

„Juist, daar heb je het te pakken."

„Anneke, wij zullen ons tête à tête maar als geëindigd beschouwen, niet? Jan jij blijft van avond hier. Dat's een geweldige eer voor je, want we hebben 's avonds nog niemand ontvangen, zijn pas bij elkaar, dat weet je natuurlijk al?"

Al heel gauw zaten mevrouw Verser en de oude vrienden in de voorgalerij en werden herinneringen uit vroeger jaren opgediept. Postma was al een paar jaar werkzaam geweest in de Preanger Regentschappen bij een thee-onderneming, had daar een prettigen werkkring gehad, doch nu een aanbieding gekregen om werkzaam te zijn op een tabaksonderneming in Langkat. Hij was een paar dagen in Batavia om met een gedelegeerde van de tabaksonderneming te spreken. De vooruitzichten waren mooi, de administrateur zou over een paar jaar hoofdadministrateur worden en dan kon Postma, wanneer hij blijk had gegeven te voldoen, in diens plaats komen.

„Dat wil dus zooveel beteekenen dat je over een jaar of tien je fortuin gemaakt hebt; het is mooi!"

„Voorloopig is het zoo ver niet. Ik geef in de Preanger een aardige positie op; daar gaat alles langzaam aan. In Langkat is het hard werken. Daar heb je als officier geen idee van. 's Morgens om zes uur beginnen, dan tot zes uur 's avonds door werken. 's Avonds nog wat administratie en Zondagen, ho maar, die ken je er niet!"

Verser protesteerde onmiddellijk, kwam ertegen op dat officieren weinig te doen hadden.

„Nu, amice, blijf kalm. Eigenlijk heb ik daar ook geen verstand van, praat na wat anderen zeggen. 'k Weet alleen dat jullie in Atjeh tegenwoordig vrij wat meer uitvoeren dan voor een paar jaar geleden. In ieder geval doet het me pleizier te hooren dat je nog lust in je werkkring hebt. Ik weet er alles van, hoe het is als die rechte animo ontbreekt. Toen ik nog leeraar was..."

„Wat, bent u leeraar geweest? Dat kan ik me niet voorstellen!"

„Toch is het zoo, mevrouw. Ik ben het een half jaar geweest, daarvoor gewoon onderwijzer. Maar waarom kunt u zich dat niet voorstellen?"

„Ja, dat weet ik zoo niet. De indruk, dien u zoo maakt, is heel anders als ik mij voorstel dat iemand is, die les geeft.

„Och mevrouw kijkt u eens hier; het onderwijs zelf is niet kwaad. Mijn vader was bij de belastingen, geen ontvanger, maar dienstgeleider, chef van de kommiezen. Toen ik onderwijzer was geworden vond m'n heele familie het mooi. Dat was een stap vooruit op de maatschappelijke ladder. Al heel gauw deed ik middelbaar examen voor plant- en dierkunde en direct na mijn slagen werd ik benoemd aan een klein gymnasium. Ik was de trots van m'n ooms en

tantes. Met mijn leerlingen kon ik het best vinden. De verhouding met m'n collega's was ook vrij goed, maar ik bemerkte toch al heel gauw dat ze me maar half vonden. Aan een gymnasium geven de oude talen de leiding en wie zelf geen opleiding aan een gymnasium heeft gehad wordt eigenlijk als leeraar zoo wat als minder aangekeken. Maar, ook dat ging toch nog wel. Toen kwam er meer bij. In dat kleine nest was het al heel gauw bekend dat ik uit een heel eenvoudig milieu kwam; ze vonden me een kranige jongen die zich opgewerkt had en de menschen, die zelf nooit iets bijzonders hadden gepresteerd, die het lapjes afmeten en zakjes dichtmaken van hun vaders hadden geleerd, en daar later de dubbeltjes van geërfd hadden, snapten niet dat ze mij kwetsten door mij in mijn gezicht te vertellen dat ik zoo braaf gewerkt had!"

„Maar dat werken was toch mooi. U behoefde u daar voor toch niet te schamen!"

„Heelemaal niet mevrouw, evenmin als voor mijn familie. En toch kreeg ik er genoeg van, meer dan genoeg. Ik ging eens aan wat anders denken dan aan mijn lesgeven. Ik had weinig te doen, gaf nog wat les aan een instituut in een stad in de buurt en toen ging ik aan m'n toekomst denken. Over veertig jaar, zou ik nog hetzelfde werk doen als ik bij het begin deed. Toen ik dat besefte besliste ik te veranderen; er stond me maar een weg open, naar Indië. Ik had geluk en werd geplaatst bij de thee, in de Preanger. Op dezelfde voorwaarden als een van mijn leerlingen, die niet mee kon. Mijn familie vond me onwijs, de collega's van m'n school begrepen er niets van. Nadat ik een half jaar gewerkt had kreeg de hoofdadministrateur van mijn onderneming het denkbeeld dat er

wat meer bij me zat dan bij de meesten van de jongelui die pas uitgekomen waren. Ik kreeg meer werk, grooter verantwoordelijkheid en natuurlijk meer salaris. Nu ga ik weer een grooten stap doen en hoop dat ik slagen zal."

„Kerel, kerel, wie had dat gedacht. Toen ik je zoo met je plantenbus op je rug langs het Schoonebekerdiep zag tippelen, dacht ik niet anders of je zou geknipt er voor zijn om les te geven. Je hadt altijd zoo iets bedaards, zoo iets stelligs in je beweringen!"

„Och, dat bedaarde heb ik gehouden. Ik ben nog geen druktemaker. En dat stellige hoop ik ook nog te hebben. Ik zal er komen. Vind ik m'n weg niet in de tabak, welnu dan zullen wij weer zien. Indië is een veelbelovend land, dat zijn beloften houdt tegenover ieder die werken kan en wil."

„Nu ga je aan het doceeren!"

„Laat het zoo zijn, maar daarom is het toch waar."

„Verlangt u zoo niet eens naar Holland terug meneer Postma?"

„Heelemaal niet, of eigenlijk toch wel. Zoo in Juli en Augustus dan zou ik wel eens een paar weken in Holland willen zijn!"

„Om in Scheveningen langs de pier te kunnen flaneeren en eens naar de mooie meisjes te kijken?"

„Die zou ik ook graag eens willen zien, natuurlijk, want dat's waar, die bruine zusjes hier halen het niet bij de Hollandschen. Maar dat is het toch niet; ik kan trouwens in de eerste paar jaar niet aan trouwen denken. Neen, er is wat anders. Ik zou vergaderingen willen bijeenroepen."

„Vergaderingen, meetings, protestbijeenkomsten. Ben je aan den rooien kant soms?"

„Lach er om, toch meen ik het. Ik zou voor de jongelui, die eindexamen hebben gedaan bijeenkomsten willen organiseeren en hun daar met lichtbeelden laten zien hoe mooi Indië is, hoe prettig het werk en hoe schitterend de toekomst!"

„Dus je wou reclame gaan maken!"

„Juist, want de meeste lui in Holland weten van Indië beroerd weinig. De ouders denken als ze een zoon hebben die normale hersens heeft, dat de veiligste weg voor de toekomst loopt over de universiteit. Is de jongen wat minder knap dan brengen ze hem op een kantoor en zien ze er geen gat in dan trachten ze hem bij de cultures hier in de Oost te krijgen."

„Nu wou jij de volgorde omdraaien. De stommelingen laten studeeren..."

„Neen, dat natuurlijk niet. Maar er gaan een heele massa jongelui naar de academie, alleen omdat de ouders het zoo graag willen, terwijl ze zelf voor de studie niets voelen. Zoo gaan er naar kantoren jongens die het verschrikkelijk vinden uren lang op een kantoorkruk te zitten. De meeste jongens houden van de frissche, openlucht! Hier zijn ze bovendien gauwer zelfstandig dan in Holland, wordt meer aan hun eigen inzicht overgelaten, en dat is een reuzen prikkel!"

„Daar is heel veel van aan."

„Natuurlijk. Waar komt het in Holland voor dat een jongen van pas in de twintig alleen staat voor een taak? Nergens! Hier op een plantage krijgt hij een strook en daar moet hij alleen voor zorgen, houdt toezicht, zooals er in Holland totdat hij ver in de dertig is op hem zelf gehouden wordt. Wanneer hij dertig is, kan hij administrateur zijn en krijgt dan een zelfstandigheid die je in Holland misschien pas

hebt als je bij de vijftig bent! Dat alles wou ik de jongens die eindexamen gedaan hebben laten hooren en laten zien."

„Maar ben jij dan niet bang dat, als ieder hoort dat het hier zoo mooi, goed en voordeelig is, er te veel hier zullen komen en er hier hetzelfde zal gebeuren als in Holland, waar naar een klein baantje soms vijftig sollicitanten dingen?"

„No question about! Dat kan niet. Want Indië is reusachtig groot en er is behoefte aan flinke lui, die wat weten en aanpakken willen. Ik kan in een toestrooming naar hier niet anders als een prikkel zien voor de regeering om de exploitatie van terreinen op Sumatra, op Borneo, op Celebes, ja overal mogelijk te maken. Weet jij wat wij hier dan al heel gauw noodig zullen hebben?"

„Vooruit zeg jij het maar!"

„Een vent aan het hoofd hier, die alles aandurft, een kerel die maakt dat streken, die nu nog gesloten zijn voor Europeesche ondernemingen, geopend worden, die het zoover brengt dat Sumatra een tweede Java wordt!"

„Jan, als jij zoo praat, is het net alsof ik een van mijn chefs hoor spreken!"

„Een van jouw chefs! Een militair, die ook oog heeft voor de cultuur, voor den handel? Wie?"

„Van Heutsz."

„Die kolonel die hier aan 't hoofd van den staf staat?"

„Juist, dezelfde!"

„Dat's immers ook een Coevorder? Nu, ik mag lijden dat hij er juist zoo over denkt als ik. Alleen zie ik nog niet in hoe hij iets er toe kan bijdragen om op Sumatra nieuwe cultuur-ondernemingen te vestigen! Snap jij het?"

„Eigenlijk nog niet; ik wou alleen maar zeggen dat ik hem juist zoo heb hooren oreeren als jij het nu doet!"

„Best. Dat zit hem dan zeker in de Drentsche lucht. De zucht tot ontginnen is ons daar als het ware aangeboren; dat willen wij overal doen, of we in het veen zitten bij Barger Compas of ergens in de rimboe in Langkat, de schop moet den grond in! Mevrouwtje, wat zult u ons vervelend vinden met dat zware boomen!"

Anneke, met de hand op de leuning van den stoel waarop Verser zat, had aandachtig zitten luisteren, af en toe knikte ze eens en streek ook wel eens over den arm van haar man.

„Wel neen, meneer Postma, ik vind dat allemaal heel interessant. Wat u daar vertelt is nieuw voor me, dat had ik me nooit zoo voorgesteld. Eigenlijk meende ik dat een jongen die in den handel of zoo naar de Oost ging alleen uitzag naar het verdienen van dubbeltjes."

„Doet hij ook mevrouw. Dat 's voor het oogenblik de hoofdzaak. Maar nu de manier waarop hij zijn dubbeltjes verdient! Hij doet dat hier heel wat aangenamer dan in Holland, er wordt meer aan hem overgelaten, hij is zelfstandiger en dat zet hem weer aan tot grootere inspanning. Hier kan een flinke kerel laten zien wat er in hem zit en daarvoor heeft hij in Holland maar zelden gelegenheid. 'k Heb nog geen moment spijt gehad dat ik hier gekomen ben!"

„Omdat u jezelf zoo flink vindt?" lachte Anneke.

„Neen mevrouw, dat is het niet. Maar omdat ik voel dat ik hier mezelf vooruit kan brengen en in Holland altijd op hetzelfde punt was blijven staan. Daar zou ik tot mijn dood toe hebben moeten hooren:

„hij was een energieke vent, heeft zich opgewerkt tot leeraar!" Over veertig jaar zouden ze nog roemen wat ik tusschen mijn achttiende jaar en mijn een en twintigste heb gedaan. Hier werk ik twintig jaar door, als ik gezond blijf, doe ieder jaar iets meer, krijg telkens grootere verantwoordelijkheid. En over twintig jaar kan ik als ik er lust in heb naar Holland terugkeeren en heb dan de middelen om te doen wat ik wil, op een leeftijd waarop ik als ik in het gareel thuis was gebleven, dan pas een schijntje van zelfstandigheid had gekregen.

Toen, na een uurtje, Postma weggegaan was, met de uitnoodiging om eens kalmweg te komen dineeren, werd hij door de Versers besproken. Henk vond het prettig weer eens een ouden vriend ontmoet te hebben en niet altijd te hebben moeten praten over dienst.

„Hoe vond je hem," vroeg hij al gauw aan Anneke.

„Wel aardig. Zeg wat kon hij doorslaan, toen hij het over Indië had. Toen hij zoo aan het bewijzen ging, dacht ik zoo bij mezelf, 's jonge zoo zal hij ook voor de klas hebben gestaan. Hij keek, als hij sprak rond of hij zeggen wou: ziezoo vriendjes spreek me eens tegen als je durft. Dan kwam de onderwijzer weer te voorschijn!"

„Nu toch niet zoo erg. Het was werkelijke geestdrift van hem en geen aanstellerij. Hij heeft gelijk. 't Spijt me, dat hij zoo gauw weg gaat. Misschien zien wij elkaar in geen jaren weer terug. Hij naar Sumatra's Oostkust, ik hier een paar jaar te Batavia. Wie zal weten waar ze mij dan heen sturen."

„We zullen afwachten. Zeg ventje, vind je het hier zoo naar, dat je nu al spreekt over een volgend garnizoen?"

„Dat heelemaal niet, maar als je eens wist naar

wat voor uithoeken ze je hier gooien kunnen. Voor mij is dat nu niet zoo erg, maar voor jou?"

„Hoor eens Henk, maak je daar nooit zorgen over. Er zijn honderden officiersvrouwen die met hun man op eenzame posten gewoond hebben, is het niet? Die hebben het uitgehouden en ik zal het ook doen."

„Uithouden, ja het is een heel ding."

„Jasses, niet flauw zijn. Ik bedoel met dat uithouden niets hoor; ik meen alleen maar dat ik er niet tegen op zal zien. Als we maar met ons tweeën blijven."

„Zoo, met ons tweeën, hm, hm."

„Wat ben jij schoolmeesterachtig, dat je zoo op ieder woord let. Natuurlijk bedoel ik bij elkaar."

Henk trok zijn vrouwtje naar zich toe en gaf haar een klappende kus.

De jonge mevrouw Verser had zich al heel gauw aan het nieuwe leven gewend. Een paar maal was ze met haar man naar een bal op Concordia geweest, vond dat er in Indië zalig gewalst werd. 't Was geen dansen, maar zweven. Onder de dames van Batavia waren er veel uit 's-Gravenhage, die zij van naam of aanzien kende. Ze vond er ook die eveneens uit Den Haag kwamen, maar die ze daar nooit ontmoet zou hebben. Ze sprak er eens over met haar man en met mevrouw Meeuwissen, toen zij op een avond bij elkaar waren, den dag na een bal.

„Zoo, treft je dat. Ja je hebt, zag ik, met dien onderwijzer gedanst. Dat trof je natuurlijk, dat die hier in de uitgaande kringen zijn opgenomen. In Den Haag is het onmogelijk dat een onderwijzer lid van de Witte wordt, is het niet? Hier is aansluiting noodig tusschen alle Hollanders, en moeten de kleine

verschillen weg vallen, dat kan niet anders. Juist door die vermenging zijn de omgangsvormen hier soms wat vrijer. Kwaad zie ik er niet in, dat er niet zoo op gelet wordt wat papa of mama is."

„Maar ze letten toch wel op verschil in inkomen, dat 's toch eigenlijk ook gek. Ik werd laatst woest, inwendig woest dan altijd, toen ik de neerbuigende manier opmerkte waarmee mevrouw Meetman me behandelde: „Zoo is u voor een paar weken uitgekomen? Uw man is pas eerste luitenant geworden is het niet? Och wat zal dat vreemd en moeielijk voor u zijn! Toen ik hier kwam was mijn man al procuratiehouder; voor mij was het al heel gemakkelijk." Ik had het mensch wel door elkaar kunnen schudden; 'k geloof dat ze maar kinderjuffrouw is geweest en nu zoo'n air."

„Anneke zeg dat nooit, ze is „maar" dit geweest. Dat doet er op slot van zaken niets toe. De meeste dames weten zich al heel gauw in verband met hun nieuwe positie te veranderen. Maar je hebt gelijk, hier in Batavia domineert het geld wat te veel; och je doet het beste je daar niet al te veel aan te ergeren. Overal zal je iets vinden, dat op den keper beschouwd niet in den haak is. Kleinzieligheid is hier vrij wat minder te vinden dan in Holland. Wie zich weet te schikken, ook in toestanden, die aanvankelijk vreemd schijnen, leeft het gelukkigst en daarom is het toch te doen!"

Anneke hoorde Verser gaarne vertellen over Atjeh, wist welke moeilijkheden daar in '96 overwonnen waren, had van haar man ook vernomen, dat er verschil van meening bestond tusschen den gouverneur te Koeta Radja en den chef van den staf te Batavia, den kolonel Van Heutsz. Zij had zich op de kaart de ligging van Atjeh, Pidië en de Gajoe-

Alaslanden laten aanwijzen, was in korten tijd aardig op de hoogte gekomen. Verser had haar ook verteld dat de geheele staf van meening was dat Pidië onderworpen moest worden en dat dat het beste kon geschieden door een expeditie onder Van Heutsz.

In Maart kwam de gouverneur Van Vliet naar Buitenzorg om over die expeditie te confereeren met den Gouverneur-Generaal. Natuurlijk waren de Legercommandant en zijn chef van den staf er bij tegenwoordig.

„Ik zou daar wel eens bij willen zijn," zei Verser op den middag, toen die autoriteiten 's morgens naar den toewan besar vertrokken waren. „Duivels nog toe, wat zal het daar spannen. De generaal Van Vliet is het niet met de voorstellen van Generaal Vetter eens. Het zal me een bekvechten zijn, want Van Vliet zal zich niet in een hoek laten duwen en Van Heutsz, is evenmin op zijn mondje gevallen."

Veel kwam de buitenwereld niet te weten over de meening van den Gouverneur-Generaal; alleen de ingewijden wisten dat de plannen van den generalen staf waren goedgekeurd. De gouverneur van Atjeh verliet Batavia, doch reeds gedurende den overtocht naar zijn gebied diende hij zijn aanvraag om ontslag in.

Op een middag kwam Verser opgewonden thuis. „Wil ik je wat nieuws vertellen Anneke? Onze kolonel Van Heutsz is benoemd tot Civiel en Militair Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden. Wat een promotie! Een jaar geleden bij keuze bevorderd tot kolonel en nu gouverneur van Atjeh, dat's eigenlijk een positie voor een generaal. Maar dat is nog niet het mooiste. Generaal was hij natuurlijk toch wel geworden. Het mooiste is dat hij zijn eigen plannen

kan uitvoeren. Ik verzeker je, als er één een eind kan maken aan dien oorlog, dan is hij het. Vast en zeker!"

„'t Is mooi voor hem!"

„Mooi voor hem; schitterend. En voor heel het leger, voor heel Indië. Je zult zien dat hij begint weg te zenden, wat hij niet gebruiken kan."

„Moeten daar anderen voor in de plaats komen?"

„Dat spreekt, maar alleen flinke lui, die hij kent en vertrouwt."

„Jij zult toch niet mee moeten!"

„Ik? Wel neen!"

„Je bent toch flink?"

„Neen Anneke, zeur niet. Ik ben hier pas en voor ze me naar Atjeh sturen zullen er nog wel een paar jaar verloopen en dan is het vechten gedaan. Als ik niet getrouwd was, vroeg ik om mee te gaan, nu zitten wij hier veel te best. Stel je voor naar Atjeh, wanneer je nog geen drie maanden getrouwd bent. 't Is om te lachen."

Twee dagen later kwam de kapitein Meeuwissen op een ongewoon uur bij de Versers aanloopen. Hij wilde Verser onder vier oogen spreken.

„Amice, er is van morgen een bespreking geweest bij den kolonel. Er gaan verschillende officieren van den staf mee naar Atjeh; je begrijpt me wel?"

„Begrijpen? Moet ik soms..."

„Ja, jij ook."

VAN HEUTSZ GOUVERNEUR VAN ATJEH.

DE TOCHTEN NAAR PIDIË.

De overplaatsing naar Atjeh was een verrassing geweest voor Verser. Hij had er tegen op gezien haar mee te deelen aan Anneke, was bevreesd geweest dat zij ervoor zou terugschrikken. Doch het viel mee; eerst dacht zij toen Henk haar het nieuws vertelde, dat hij haar bang wilde maken, toen zij aan zijn gelaatsuitdrukking zag dat het ernst was, vatte zij het kalmer op dan hij had durven vermoeden.

„Henk, dat's vlugger dan wij gedacht hadden, hè jongen! Als nu alles zoo vlug gaat, dan zal je een schitterende carrière maken! Hoe vind jij het?"

„Voor jou ellendig. Zou je hier niet willen blijven?"

„Hier alleen? Maar Henk hoe heb ik het met je! Neen maar, als je blieft niet. Of wil je me soms vertellen dat ik niet mee gaan mag? Dat zou ik me een ramp vinden!"

„Neen hoor, je kunt meegaan. Maar, kijk eens aan, ik, dat wil zeggen de troep, zal er op uit moeten, soms voor dagen, meestal voor weken. En dan zit je te Koeta Radja toch ook alleen, zie je daar niet tegen op!"

„Laat me niet hier blijven. Al ben ik in Koeta Radja soms dagen zonder jou, daar zijn nog meer

officiersvrouwen die in dezelfde omstandigheden verkeeren en die zullen wel troost bij elkaar zoeken. Ik weet toch dat ik met een officier getrouwd ben en niet met een kantoorheer, die geregeld thuis kan komen om te eten. Jij gelooft dat er maar één man is die aan dien ellendigen oorlog in Atjeh een eind kan maken, is het niet?"

„Natuurlijk, dat kan alleen Van Heutsz!"

„Goed, jij vindt het, dat spreekt van zelf, heerlijk daarbij te kunnen meehelpen; jij als officier voelt er alles voor onder Van Heutsz te dienen. Daar wil en daar mag ik jou niet in tegenwerken. Zeg, jongen, ik vind het prettiger een man te hebben die zoo'n flinke vent is, dan een die zich overal achter verschuilt. Als je je nu kalm wilt houden; neen jongen ga, nu aan den anderen kant van de tafel zitten, dan kunnen wij elkaar aankijken, vertel me dan wat meer."

„Vraag maar op."

„Wat Van Heutsz wil doen?"

„Dat zal je wel zien en hooren als je te Koeta Radja bent. Dit kan ik je nou wel vertellen dat er getippeld zal worden, dagen achtereen, kilometers ver, in streken waar we nog nooit geweest zijn."

„Waarheen dan?"

„Groot-Atjeh is onderworpen, dat weet je. Dat is de omgeving van Koeta Radja. Maar dan behooren er onder Atjeh nog heel wat van die staatjes, zoo groot als Brabant met Limburg en die zullen er nu aan moeten gelooven. Daar heb je aan de Oostkust Pedir, Samalanga, Sho Sho en weet ik ze allemaal, er zijn er een hoop hoor. De lui daar hebben net zoo hard meegevochten als die van Groot-Atjeh. En dan nog de streken aan de Westkust."

In April werd de troepenmacht op Atjeh versterkt

door bataljons uit Java, op het laatst van de maand vertrokken de Versers naar hun nieuwe bestemming. De ontvangst te Koeta Radja was hartelijk; natuurlijk werden er ook wel spotternijen gehoord over den spoedigen terugkeer van Verser.

Den dag na aankomst gaf de familie Wakker een diner ter eere van het jong getrouwde paar, Jo had dit immers, zei ze, beloofd. De oude mevrouw Prins was het er niet overuit zoo aardig als Anneke er uit zag; als ze nu die frissche, roode Hollandsche kleur maar kon bewaren! Anneke voelde zich in haar nieuwe omgeving dadelijk thuis, kon zich aanvankelijk niet voorstellen dat ze nu in een gebied was waar werkelijk gevochten werd. Ze sprak er haar verwondering over uit dat alles zoo vroolijk toeging.

„Ja kind," zei mevrouw Prins, „dat is mij soms ook onbegrijpelijk. Dat dineert en danst hier maar, zonder er aan te denken dat over een paar weken dat vechten weer gaat beginnen. Dan zal je ook wel een andere stemming merken als ze de gewonden thuis brengen. Ellendig is dat."

Verser wist dat in het midden van Mei de Gouverneur van Atjeh, Van Heutsz, zou komen en dat volgens de vastgestelde plannen de expeditie naar Pidië begin van Juli moest uitrukken. Aan de voorbereiding werd hard gewerkt, ieder had zijn taak alles voor zijn troep in orde te brengen. Juli was aangewezen omdat dan de sawah's droog waren en de troepen niet in de modder zouden kunnen blijven steken. De spionnenberichten meldden, dat de vijanden in het Pidiësche maatregelen hadden genomen om het wegloopen van het water te verhinderen. Tevens kwamen er mededeelingen in, dat alle voorname hoofden van de tegenpartij in het Pidiësche vereenigd waren en dat

het Toekoe Oema gelukt was, van het Westen uit, zich met zijn benden door te slaan naar de Oostkust en alle hoofden den pretendent sultan erkenden. De vijand was meer eensgezind dan ooit daarvoor; wanneer er lang gewacht werd kon hij den aanval met veel kans op succes beginnen.

Nauwelijks was tegen het midden van de maand de kolonel Van Heutsz uit Batavia gearriveerd, of hij ging over zee naar Sigli, ten einde daar den toestand van de sawahs met eigen oogen te zien.

„Hij zal er een groote modderpoel vinden," uitte zich een officier die pas in Sigli geweest was, „dat had ik hem ook wel kunnen vertellen. En wanneer hij over een maand weer gaat kijken, dan is het er nog net zoo."

„Juist," zei onze oude kennis Verstuur, „dan is het er net zoo en daarom voorspel ik jelui dat wij er zoo gauw mogelijk heen zullen gaan, misschien nog wel voor 1 Juli."

„Man wees wijs. Dat is vierkant onmogelijk. Alles moet nog bijeengebracht en geregeld worden, materiaal, vivres, munitie, de tijd daarvoor is precies uitgerekend en de kolonel mag zoo knap zijn als hij wil, de datum zelfs maar met een week te vervroegen is een onmogelijkheid, dat kan niet."

„Zeg beste kerel, spreek niet van dat kan niet. Als de kolonel je hoorde wist ik wel wat hij tegen je zeggen zou."

„Wat dan."

„Oud wijf. Als hij vroeger door de maréchaussee berichten liet overbrengen naar een ver af liggende benting zei hij tegen een brigade-commandant: „hoe ver is ze weg". Wanneer hij dan ten antwoord kreeg vier uur, zei hij met een stalen gezicht, 't is nu zeven,

je marcheert direct af en jelui zijn er uiterlijk om half tien. Meestal waren de kerels er dan om negen uur."

„Nu ja, dat's een aardigheid, die een keer voorkomt en dan is het uit."

„Daar heb je gelijk aan; de eerste keer is het een aardigheid en daarna gewoonte."

Verstuur had gelijk gehad. Van Heutsz stelde den dag van uitrukken uit Sigli vast op 1 Juni, kneep van de zeven weken die de voorbereiding, nauwkeurig uitgerekend, moest vergen er vier af. Op den tijd door hem bepaald, was alles gereed, waren de troepen over zee overgebracht naar Sigli. Toen een officier van den staf hem meende te moeten herinneren aan het bekende feit dat Juli droger was keerde hij zich kalm tot hem:

„Juist kameraad. Dankje voor je inlichting. Maar als wij wachten weet de vijand precies wanneer wij komen zullen, is het niet zoo? Ja? Juist; nu arriveeren wij een paar treinen eerder, dan is de eerste klap aan ons, dat wil zeggen niet voor ons. Vat je? Wij moeten in ieder terrein en in ieder jaargetijde kunnen ageeren. Ben je het er mee eens? Alweer goed. De fuseliers willen niet op hun kop krijgen. Heel begrijpelijk. Daarom moeten ze snappen dat de officieren locomotieven zijn, die hen overal doorheen trekken en wij overal kunnen komen, ook daar waar de vijand ons nog lang niet verwacht. Wij moeten ze plotseling op hun huid kunnen zitten."

Een paar dagen voordat de troepen vervoerd waren, had de gouverneur alle officieren met hun vrouwen om zich vereenigd en richtte zich toen ook tot de dames, die hij in herinnering bracht dat ook van haar veel verwacht werd. „Als over eenige uren het afscheid slaat, maakt dan uwe mannen dat weg-

gaan niet lastiger dan het is door tranen. Wees opgewekt, toont u dappere officiersvrouwen."

Op Anneke Verser en op de meeste andere dames maakten die woorden een grooten indruk.

„Zeg Henk, hij sprak kort en toch mooi. Zeg die tranen waarover hij het had, ik voelde een brok in m'n keel toen hij klaar was. Toe, zal je je niet noodeloos wagen?"

„Wel neen kind, noodeloos wagen, hoor eens dat doen wij geen van allen. Ik zal bovendien een briefje op mijn jas spelden met de mededeeling dat ik pas getrouwd ben. Dat's dan zoo'n soort talisman."

De bijeenkomst was kalm en eindigde zonder de gebruikelijke danspartij. In de eerstvolgende maanden moest Koeta Radja het zonder feestvieren stellen.

In den laten avond van 29 Mei scheepte kolonel Van Heutsz zich in, zonder eenig militair vertoon en kwam den volgenden dag reeds vroeg voor Sigli. Hij hield een korte inspectie en liet toen aan de troepen een dagorder voorlezen:

„Met vol vertrouwen op uw goeden geest, uw plichtsbetrachting en toewijding, heb ik op heden mij aan uw hoofd gesteld.

„Wij staan gereed den oorlog te voeren in een landstreek, die gerekend mag worden tot de meest welvarende van het Atjehsche rijk. Maar wij zullen dien oorlog voeren alleen tegen de personen, die met de wapenen in de hand zich tegen ons verzetten. Wij zullen optreden als beschermers van alle goedgezinden, van de have, het goed en de eigendommen der geheele bevolking.

„Dan zal, wanneer de oorlog hier tot een einde zal zijn gebracht, het volk zich met vertrouwen en zonder

wrok aan ons gezag onderwerpen, omdat wij zijne bezittingen gespaard, zijne goederen onaangeroerd hebben.

„En thans voorwaarts.

Leve de Koningin!"

's Morgens vroeg op den 1 Juni was alles gereed; de heele colonne stond opgesteld met de maréchaussee, 12 brigades, aan het hoofd. De kolonel Van Heutsz wachtte met het horloge in de hand. Een sergeant-hoornblazer stond op eenigen afstand van hem. Precies om zes uur riep hij dezen toe: „Sergeant blaas op: „Het geheel voorwaarts." Schetterend klonk het signaal daarna door den vroegen ochtend; een moment later eenige korte commando's, de marsch naar het onbekende was begonnen.

Van uit Seulimeum rukte vier dagen daarna een andere colonne in Oostelijke richting die zich na twee dagmarschen al met die van Van Heutsz vereenigde. In veertien dagen werd Keumala bereikt, waar langen tijd de gevluchte sultansfamilie een veilig verblijf had gevonden. Er was gemarcheerd als nooit te voren, soms waren er per dag marschen van veertig kilometers gemaakt. Haast voortdurend was er contact met den vijand geweest, maar altijd werd hij daar aangevallen waar hij het het minste verwachtte. De fuseliers betrokken 's avonds doodmoe hun bivak, stonden toch weer klaar om nog voor de zon boven den horizon kwam weer verder te rukken.

Verser was niet minder moe, doch als het voorwaarts geblazen werd was alle moeheid verdwenen.

„Zeg luit," vroeg hem een van zijn fuseliers tijdens den marsch, „spelen wij hier nu eigenlijk voor locomotief?"

„Neen, jong," viel een nevenman in, „we motten

naar de tentoonstelling te Kemala; daar binnen wij gevraagd door Tjoet Naatje, de gemalin van meheer Oema. As ze zoet is, neme we der mee, dan mag ze te Koeta Radja eens op de knie van den luitenant zitten."

„Nou zeg, die zal je bedanken om der met zoo'n ouwe tang rond te tollen en te dollen. Die het ze beter. Is 't waar, luitenant, dat u getrouwd bent?"

„Ja, wat zou dat?"

„Nu kijkt u eens, als wij dat nou eerder geweten hadden, hadden wij u een serenade gebracht. 'k Heb een Ambonneesche vriend Kalalo, die kan wat fijn op de harmonica spelen."

Hoe meer er geloopen werd, hoe vroolijker 's avonds de mannen waren.

Na een heen en weer trekken van ruim vijf weken konden de troepen op 5 Juli voor een paar dagen rust nemen. Van Heutsz zelf moest er weer op uit met anderen, die frisch uit Koeta Radja waren gekomen. In de Pasé streek ten Oosten van Samalanga waren de verzetleiders een nieuwe actie begonnen geholpen door een kluizenaar, die uit de Gajolanden afkomstig, de bevolking opriep voor den heiligen oorlog. De kans was zoo groot de kompenie een flinke klap toe te kunnen brengen, nu een sterke macht bezig was in het Pidiësche. Duizenden rukten aan op Idi, de eenige post die in de Paséstreek aan de kust was.

Direct werd hulp uit Koeta Radja ontboden en al op den 6 Juli was Van Heutsz er. De fuseliers hadden in die dagen gelegenheid hun kolonel op een andere manier te leeren kennen dan als de man die zoo goed marcheeren kon.

Tijdens een excursie was de vijand overgegaan tot een klewangaanval en had ons een paar gevoelige

klappen toegebracht. De aanval was door den gouverneur waargenomen; de luitenant die de sectie gecommandeerd had kreeg te hooren:

„Dat 's jullie eigen stommiteit dat ze je op het lijf hebben gezeten!"

„Wij konden de lui toch niet weg blazen!"

„Neen, je hebt alleen adem genoeg om tegen te spreken, maar je had je die kerels van het lijf kunnen houden. Fuselier, geef hier je geweer!"

Van Heutsz gaf, terwijl de vijand op twintig meter afstand tusschen de alang-alang stond een practisch lesje in het bajonetvechten.

De lui lieten zich niet wegblazen, daar had de luitenant gelijk in. De afkeer van de Hollanders, opgezweept nog door godsdienstig fanatisme, was zoo groot dat velen zich liever dood vochten dan te wijken of zich over te geven. Op een dag werd een post aangevallen door een schreeuwende en tierende bende. Van Heutsz stond op den wal toen een paar salvo's de aanrukkende massa terugdreven. Eén Atjeher liep door, de rentjong in de hand, strak den blik gericht op onze versterking. De op hem gerichte schoten misten, hij liep door. Op last van Van Heutsz werd het vuren gestaakt. De man liep door tot vlak voor het ijzeren hek, blijkbaar verwonderd dat hij nog niet neergelegd werd. Toen het hek opengegooid was en hij door een paar krachtige armen was ontwapend, werd hij ondervraagd. Hij had „sjahid", heilige, willen worden.

Door snelle en onverwachte marschen werd de vijand in een paar weken gedwongen het verzet althans in de omgeving van Idi op te geven. Twee weken waren daartoe voldoende geweest, toen ging de kolonel even naar Koeta Radja, om stukken af te

doen, zooals de luitenants zeiden, 30 Juli was hij weer te Sigli.

„Kameraden, de wedloop zal weer beginnen," voorspelde een kapitein 's avonds in het kampement.

„Heb je er al genoeg van," vroeg een ander.

„Genoeg? Je krijgt er niet genoeg van. Maar het zal nu wel wat verder zijn. Enfin, op zoo'n twintig kilometer meer of minder komt het niet aan. Wij doen nu ten minste wat en ons werk zal niet nutteloos zijn. Zou het waar zijn dat Toekoe Oema, Panglima Polem en de pretendent sultan te Tangse zijn?"

„Ga het ze even vragen, of zend er een van je luitenants heen!"

„Jawel, als ik maar wist waar dat Tangse te vinden was. Beroerd dat er nog geen treintje heen loopt!"

„Al liep er maar een weg heen, maar ze hebben hier zelfs geen onnoozel fietspaadje."

„Fietspaadje, jawel. Maar alle gekheid op een stokje. Hoe komen wij in dat nest? Er is hier niemand die precies weet waar het ligt."

„Dat doet er allemaal niets toe. Je zult zien dat wij er komen. Wij loopen door een paar rivieren, klauteren tegen een paar bergen op, die je daar ziet en op een goeden morgen zijn wij er!"

„Ja wel, ik hoor het al: „Allen uitstappen, Tangse." Maar ik vermoed dat wij niet op tijd zullen komen; hier en daar zal het signaal wel op onveilig staan. Van avond zullen wij wel wat meer te hooren krijgen."

De kapiteins hadden het juist vermoed. Een nieuwe excursie stond op het programma naar Tangse, in het binnenland, door hooge bergen van de kustlandschappen gescheiden. Het gebied was voor den troep even onbekend als het binnenland van Tibet. Geen Europeaan had er nog een voet gezet, gidsen,

die den weg konden wijzen, waren er niet. Een honderd kilometer zou de troep moeten afleggen, door een streek, die als ze bewoond was, slechts vijanden zou vertoonen. Een colonne onder den overste Willems trachtte, rechtstreeks doormarcheerende, Tangse te bereiken, maar moest terug toen gestooten werd op een kloof die sterk door vijanden bezet en krachtig versperd was. Tien dagen later werd de poging herhaald door twee colonnes; de overste Willems trok langs een andere route, de kolonel Van Heutsz ging recht op de kloof van Beniët aan, waar Willems vergeefs geprobeerd had door te komen. Maar ook de gouverneur van Atjeh zag het onmogelijke in die kloof te forceeren. Was het mogelijk er omheen, dwars door het onbekende bosch, te gaan? Op 50 K.M. afstand van Sigli, was het een waagstuk door te dringen in het totaal onbekende.

De luitenants waren er fel op den avontuurlijken tocht te ondernemen; de fuseliers, Europeanen zoowel als inlanders, spoorden elkaar aan tot de uiterste inspanning. Wat zou de aanvoerder doen?

De oudere kapiteins meenden dat het een roekeloosheid zou zijn, met weinig voorraad aan levensmiddelen door te gaan. Er behoefde niet lang op een beslissing gewacht te worden. Van Heutsz besloot de kloof van Beniët te omtrekken en tegen de bergen op te marcheeren die meer naar het Westen lagen.

Verser keek toen de colonne in beweging was eens naar den hoogen bergwand op. Zijn compagniescollega lachte tegen hem: „Zeg, dat 's een presspapier van een kleine duizend meter hoog. Wij zullen er tegen op enteren hé. Dat 's ander werk dan in de Brabantsche hei."

„Verbeek, schat jij die helling eens, waartegen de

maréchaussees nu opgaan; dat 's wel 45° zou het niet?"

„Zoo lijkt het; maar de sergeant Jansen, die bij den opnemingsdienst is geweest en dat schatten kent, zei me zoo even dat de helling 23 tot 30° was."

„Nou, dus voor voetgangers onbegaanbaar!"

„Zul je zien; de trein, de gewonden alles wordt er tegenop gedragen. Vooruit, daar gaan we. Hou je straks maar vast aan de takken van boomen."

De voorhoede moest zich vaak met het kapmes een weg banen door het bosch, hakte de lianen door, sloeg de rotans neer; bleek het voortgaan absoluut onmogelijk dan een paar honderd meter zijwaarts een nieuwe poging, altijd meer naar het Westen, altijd meer van de kloof van Beniët verwijderd. Af en toe kon de troep een half uurtje geregeld doormarcheeren als een pad van getahzoekers aangetroffen werd of een strook waar olifanten een paar dagen te voren zich een weg hadden gebaand. Geen kampong, geen mensch werd op dien tocht door het oerwoud gezien. Voort ging het tot 's avonds bij zessen, toen een klein bergstroompje bereikt werd, dat later bekend zou worden als de Kroeëng Do Do.

„Zie zoo," riepen de fuseliers, „als er nu eens „bij de kok in de keuken" geblazen werd, hè jongens!"

„'t Is vandaag soep, zonder vet," riep er een. De man had gelijk, want het begon te gieten, stralen als touwen, van vuur aanleggen kon geen sprake zijn.

Verser en Verbeek liepen langs hun mannen, die zich zoo goed en zoo kwaad als het ging tegen het vallende regenwater onder afdakken van atap beschermden.

„Zeg luitenant, zouden ze onze huizen in Holland niet onbewoonbaar verklaren?"

„Gaan jullie mopperen?"

„Mopperen, waarachtig niet. 't Is veel te fijn zoo met mekaar. 'k Wou dat ik hier de brievenbus wist, dan zond ik even een paar aangesichies naar me nichie! Weet u luit, waar we morgen zullen zijn?"

„Morgen heeft de kolonel plaatsen besproken in het hotel „de vroolijke fuselier"! Voor dat we daar naar onze kamers gaan, zullen we eerst wat vuurwerk moeten afsteken."

De officieren waren niet minder opgewekt, alleen vroegen zij zich af hoe den volgenden dag verder gemarcheerd moest worden. De kolonel was van meening dat het riviertje dat ze aangetroffen hadden, waarschijnlijk wel een zijtak zou zijn van de rivier die door de vlakte van Tangsé ging. Hoe er dus gemarcheerd moest worden? Door de bedding!

Om zeven uur 's morgens vertelden de officieren aan hun manschappen dat dien dag de marsch door het water zou gaan.

„Voor uit dan maar, luitenant, dan hebben wij tenminste niet meer tegen die rotsen op te klauteren. Jongens, wij gaan pootje baden den heelen dag. Fijn zal het wezen!"

Het was pootje baden, maar fijn was anders. Het water kwam meestal tot de knie, soms hooger, maar zelden lager. De steenen op de bedding maakten het voortgaan lastig, meer dan lastig. De troep ging er door en de trein kwam mee. Langs de oevers van de rivier hooge rotsen, die tot een hoogte van een paar honderd meter opstegen, soms de bedding vernauwende tot een zestal meters.

„De bestrating is hier beroerd, de besproeiing wat te veel; d'r is bepaald een buis van de waterleiding gesprongen", riepen de fuseliers elkaar toe. Niemand

dacht aan mopperen. Bij een vernauwing van het dal sprak er een over de mogelijkheid dat de Atjehers boven op de rotsen in hinderlaag zouden liggen. „Je zult zien als wij een eind verder zijn, vallen de stukkies naar beneden, dan bennen wij gepiept." Ja, als de vijand er geweest was, dan was er geen spat van den troep terecht gekomen, dat vonden de officieren ook, maar er was geen vijand, omdat niemand bij hem had kunnen vermoeden, dat de kompenie het zou durven wagen in dat ruwe, onbekende gebied door te dringen.

Na uren lang gemarcheerd te hebben zagen de fuseliers, die met kolonel Van Heutsz vooraan liepen, de manschappen der voorhoede de handen zwaaien en vooruit wijzen. Zou daar vijand zijn? „Kolonel, ze hebben daar een zonnesteek gekregen, zal ik eens gaan kijken?" „Vooruit jongen, je doe maar." De man ging een ordonnans, dien de spitscommandant had afgezonden, tegemoet. Op een honderd meter afstand van den kolonel waren ze bij elkaar en kwamen nu samen terug. Al op een vijf en twintig meter riepen ze beiden: „Een groote rivier, kolonel!"

„Dan zijn wij er jongens." In ongelooflijk korten tijd wist ieder dat het gaan over den rotsachtigen rivierbodem gauw gedaan zou zijn.

„Dat hebben wij weer gehad jongens," zei Verser. „En wat zullen wij nu krijgen?"

Langs de rivier liep een drukbetreden voetpad. De colonne was dus in een bewoond gebied gekomen. Spoedig zagen de fuseliers in de verte een suikertuin, daarin een hutje, waaruit rook opsteeg. De maréchaussees van de voorhoede gingen het al verkennen. Toen deze er vlak bij gekomen waren sprongen drie Atjehers naar buiten, twee waren gewapend met geweren.

„Wel allemachtig, die hebben onze Beaumonts."

„Dan moet Toekoe Oema in de buurt zijn. Vooruit jongens, als de ..."

Pang, pang, klonken de doffe slagen van de Beaumontgeweren, direct beantwoord door den scherpen knal van de karabijnen der maréchaussees. De geweerdragende Atjehers waren gevallen. De derde werd door een paar maréchaussees nagezet. In de verte werd het dal afgesloten door een nauwe kloof, waarbij de rotsen steil opliepen.

„Maréchaussée's, vooruit, daar naar die kloof."

Als de Atjehers, gealarmeerd door de schoten, gewaarschuwd door den ontkomen Atjeher de kloof konden bezetten, was er aan verder doordringen niet te denken.

Na een kwartier werd waargenomen dat enkele gedaanten tegen de rotsen langs de kloof opklauterden.

„Verduiveld daar gaan de Atjehers al, wij zitten er in. Ze zijn ons voor!"

Een officier, die naast Van Heutsz stond, richtte zijn kijker op de rotsen.

„Die, lui, neen, ja, ja, het zijn onze maréchaussee, niet afgesloten!" De colonne kon doorrukken, was na een half uur in de Tangse vallei.

De troep had een marsch gemaakt, die zijn weergade in de Indische krijgsgeschiedenis niet vindt. Toekoe Oema werd niet gegrepen, doch den vijand was het duidelijk gemaakt, dat geen gebied voor de onzen ontoegankelijk was. Napoleon heeft eens gezegd, dat de oorlog steeds gewonnen wordt door de beenen. Van Heutsz heeft de waarde van dat gezegde bewezen in de eerste maanden van zijn bevelvoering. De fuseliers beweerden dat hij een nieuw middel van versneld vervoer had ingevoerd, lijn

twee. Van „lijn twee" werd druk gebruik gemaakt; toen de groote tochten waren afgeloopen kwam de beurt aan de kleine patrouilles, tochten van de maréchaussee, die twee, drie dagen duurden. Overal kwam de bevolking die eerst bij de verschijning van onze troepen gevlucht was, weer terug, werden de sawahs weer bebouwd.

Rust was er in September al in het Pidiësche, maar niet bij de troepen. In de volgende maanden voerde Van Heutsz zijn menschen naar de Oostelijk gelegen streken, ondernam daar van Seumawé uit weer tochten van langen duur; overal waar aanstokers van het verzet gesignaleerd waren, verschenen de onzen ook.

De fuseliers, de officieren, zij kregen op die tochten meer kracht, meer geloof in zichzelf. Wanneer er een bivak werd betrokken lag de kolonel te midden van zijn officieren, als er gebaad werd plaste hij onder de fuseliers mee, toch bleef hij de chef. De troep werd niet vermoeid, omdat hij zelf alles mee deed, zich allerminst spaarde, niet meer geriefelijkheden had dan een van zijn mannen. Ze waren maar voor één ding bevreesd: achter te blijven en den naam te krijgen van lijntrekker of oud wijf. Voor de troepen was er maar één man, de kolonel, weldra generaal Van Heutsz.

In October kwam aan het rustelooze voorttrekken een oogenblik een einde. Aan de Oostkust was in vijf maanden tijd een actie gevoerd in streken van waaruit steeds het verzet in Groot-Atjeh werd aangewakkerd. In de toekomst kon dat niet meer mogelijk zijn. En dat succes was het gevolg van een strijd tegen den vijand, niet van plattrappen en branden, maar van een optreden tegen hen die zich

met de wapens tegen ons gezag verzetten. Waar onze colonnes doortrokken, bleven de kampongs staan, geen puinhopen gaven meer den weg aan waar zij langs waren gerukt. Wanneer er zonder bepaalde noodzakelijkheid schade was aangebracht werden de daders gestraft, de eigenaars kregen vergoeding, zonder knibbelarijen.

In het laatst van November konden de uit Java afkomstige bataljons terug gaan. De expeditie aan de Oostkust was afgeloopen.

Natuurlijk waren vooral de gehuwden, die hun vrouwen op Atjeh hadden, blij even te kunnen uitblazen. Verser was benieuwd hoe Anneke het de maanden van zijn afwezigheid gehad had, want al had hij zooveel mogelijk geschreven, het was hem onmogelijk geweest geregeld een levensteeken te geven. De officiersvrouwen hadden zich gedurende de maanden dat hun mannen erop uit waren nog nauwer aangesloten dan anders, hadden het zich, wat in patria genoemd zou worden, huiselijk gemaakt.

Toen in November de troepen terug waren, voorzoover ze ten minste niet moesten blijven in de streken waar pas gemarcheerd, gestreden en nog eens gemarcheerd was, werd het levendiger. De officieren die maanden lang te velde waren geweest konden niet in een paar weken tot kalme huismusschen hervormd worden, zij verlangden naar vroolijkheid en leven.

Weer werd het huis van den kapitein Wakker de plaats waar de ongetrouwden en de getrouwden ook, zich het meest ontmoetten. Daar werd gedanst, gezongen en ook veel gesproken. Heel dikwijls kwam de generaal Van Heutsz er en dan werd het altijd laat.

„Kijk eens aan, dames, dat leuke, gezellige praten,

dat mag ik wel. 't Is net of ik hier vrijer uit kan spreken dan bij de meesten. Mevrouw Prins, dat's vermoedelijk uw werk!"

„Nu dat vrij uitspreken bij anderen zal bij u ook nog al gaan. Ik kan me tenminste niet voorstellen dat u iets zult verzwijgen!"

„Daar heeft u gelijk in, dat kan ik niet. En wat eigenaardig is, de lui nemen het van mij over. Zelfs luitenants flappen er alles uit!"

„Daar zijn het luitenants voor!"

„Jawel, maar soms sta ik toch er nog van te kijken. Daar kreeg ik me in den loop van de vorige week van luitenant Springer, die in het Pidiësche op een post zit, het verzoek om wat artillerie om de kleine aanvallen die af en toe nog voorkomen af te weren. Ik laat hem vragen of hij het met de maréchaussee soms niet meer af kan. Wat antwoordt me de kerel? Dat hij zich meent te herinneren, dat de kapitein Van Heutsz in dat en dat jaar op die en die post, ook eens om artillerie heeft verzocht! Zoo'n aap."

„Heeft u hem nog geantwoord?"

„Ik heb hem zijn brief teruggezonden."

„Zonder iets er bij?"

„Natuurlijk wel!"

„Dat hij zijn artillerie niet kreeg?"

„'k Zei u immers m'n antwoord al. „Zoo'n aap". Dat heb ik naast zijn aanvraag geschreven."

„Soms heb ik te doen met die jonge lui die daar zoo alleen op een post zitten."

„Och, mevrouw dat valt erg mee. Ze hebben er werk, moeten patrouilleeren, zich laten zien. Als ze zich vervelen is het mis. Wanneer ik van een officier hoor dat hij zich op 'n post verveelt, dan

deugt hij niet voor zijn taak. Zoo'n vent kan ik missen. Vertelt hij mij dat hij niet weet wat hij het eerste moet aanpakken, dat hij haast geen tijd heeft om even een briefje te pennen, welnu dan gaat het goed, dan heb ik in hem den rechten man."

„U bent een goede werkgever!"

„Natuurlijk. Voor jongelui is niets verderfelijker dan leegloopen. Vooral voor officieren. Die moeten werk hebben volop. Een goed officier heeft dat ook altijd."

„Dus is u afkeerig van pleizier maken?"

„Neen mevrouw Wakker, dat weet u drommels goed dat ik daar niet het land aan heb. Kwam ik anders zoo dikwijls hier? Juist af en toe pleizier, dat vind ik prachtig. Thuis moet het prettig en opgewekt zijn. Daar brengt u mij nu juist eens op iets wat ik in de komende dagen eens met de dames wou bespreken!"

„Moeten wij dan ook bij u op het rapport verschijnen?"

„Bespot me nu niet. Maar weet u wat ik hier altijd zoo aangenaam vind?"

„De makkelijke stoel waarin u zit!"

„Ook al. Doch er is meer. Wanneer ik op uw huis aanloop, zie ik 's avonds de voorgalerij altijd verlicht en als ik dan zoo plomp verloren bij u binnen val, vind ik u altijd in een aardig toilet..."

„Daar gaat hij me complimentjes maken," riep mevrouw Prins uit.

„Kan ik ook nog wel mevrouw! U weet toch, dat alle groote generaals een goed oogje hebben gehad op de dames! Maar toch, dat nu daargelaten, want ik ben erg braaf, ik vind het zoo goed wanneer je hier overal licht op ziet en fleurige, kleurige toiletjes.

'k Vind het lam dat sommige dames nog in den avond in sarong en kabaai rondloopen!"

Anneke was bij dit gesprek tegenwoordig en toen ze een uurtje later met Henk naar haar huis ging, kwam ze terug op wat de generaal had gezegd:

„Henk, vind je dat nu niet wat al te dwaas? Daar gaat de generaal zich al bemoeien met het toilet van de dames. Zou er nu in de orders komen te staan „de dames mogen zich in het vervolg na zessen alleen in avond-kleeding op de voorgalerij vertoonen."

„'t Lijkt gek, dat is zoo. Natuurlijk maakt hij er geen voorschrift van. Dat zouden ze in vroegere jaren wel hebben gedaan. Maar aan den anderen kant is er ook heel veel voor te zeggen, dat de dames hier ook wat meer werk gaan maken van hun toilet. Soms zie je er rondloopen in een toilet, waarin ze zich op Java niet zouden durven vertoonen, dat moet je zelf ook bemerkt hebben!"

„Goed, dat kan ik met je eens zijn, maar dat hij zal voorschrijven hoe wij ons kleeden moeten, neen maar, hij mag zoo knap wezen als wat, dat 's toch te bar!"

„Voorschrijven zal hij het niet. Hij zegt het zoo hier en daar eens, dat wordt oververteld en na een paar weken helpt het, je zult het zien."

„Als hij zich met alles gaat bezig houden zal hij je op een goeden dag ook nog verbieden om je vriend Verdonk bij je te ontvangen."

„Dat doet hij vast niet. Verdonk staat goed bij hem aangeschreven. Daar moet ik je nog wat van vertellen. Van morgen moest ik iets vragen bij den adjudant van den gouverneur namens den kapitein. Daar komt me de gouverneur zelf binnen vallen

met een stuk papier in zijn hand. Ik wou natuurlijk weg gaan, „neen blijf maar zitten Verser, ik ben direct klaar. Zeg daar willen ze me dien kapitein naar Sigli zenden om die kerels op te pikken. Hoe komen ze er toe?" „Is het niet goed, generaal," zegt de adjudant. „Goed? goed? die vent lapt het hem nooit. Zend er den onderluitenant Verdonk heen." „Ik dacht dat het meer iets was voor een kapitein," verweerde de adjudant zich. „Voor 'n kapitein. We moeten die paar kerels hebben; dat speelt Verdonk klaar in een paar dagen en jouw kapitein zou het hem niet leveren in zooveel weken." Foets, weg was hij weer en Verdonk mag morgen naar het Pediësche gaan."

„Jammer hé dat Verdonk geen officier is. Wat heeft hij er hier aan dat hij onderluitenant is geworden? 't Is net of ze hem schuwen. Laatst kwam mevrouw Winker bij me, toen Verdonk juist heen ging. „Hé, ontvang jij hier een onderluitenant." Wat een spook he?"

„Geneer je er niets voor. Verdonk is vrij wat beter vent dan de heer gemaal van mevrouw Winker."

„Natuurlijk, wij zullen bij ons ontvangen de menschen die wij willen, maar nu wou ik je nog wat vragen."

„Wat dan. 't Is toegestaan, vooruit al!"

„All right. Morgen schrijf ik aan mevrouw Meeuwissen..."

„Dat 's aardig."

„Ik dacht wel dat je dat zoo vinden zou. Ze moet me een paar kleine petroleumkroontjes voor de voorgalerij sturen en dan ook een stuk of drie nieuwe japonnetjes."

„Schei nu uit."

„Neen, neen, alles moet hier gaan volgens de op-

vattingen van generaal Van Heutsz, je hebt het zelf verkondigd en zoo zal het ook gebeuren!"

„Dat spreekt, maar dan zal ik jou eens eerst laten zien hoe een luitenant er voor zorgt dat zijn vrouwtje geen buitensporigheden doet, hè. Daar zal ik je eens flink over onderhouden en daarvoor kom je nu eens op mijn knie zitten."

„Hier op de galerij? En daar moet het licht worden opgestoken! De generaal wil het."

„Jawel, maar de generaal wil ook dat zijn luitenants gehoorzaamd worden. Dat komt in de allereerste plaats, daarna het licht."

Henk had heel veel van de eigenschappen van generaal Van Heutsz overgenomen, hij wist zich te doen gehoorzamen en ook in dit geval werd zijn wil met kracht doorgezet en met toewijding uitgevoerd, juist als de soldaten het deden.

De weken, die volgden waren opgewekt, de berichten die uit Pidië kwamen vermeldden wel dat er hier en daar nog opgetreden moest worden, doch van sterk verzet was niets meer te vinden.

De officieren onder elkaar vergeleken den toestand van voorheen met den tegenwoordigen tijd en waren het er allen over eens dat er ontzaglijk veel verbeterd was.

„Zouden ze onze overwinningen in de Kamer in Den Haag, nu ook weer toeschrijven aan imperialistische neigingen?" vroeg eens een kapitein op een middag in de societeit. „Dat 's een geliefd woord tegenwoordig. Als je de courant opslaat en je leest van een meeting in Holland, dan tref je het daar zeker in aan. Natuurlijk, de Engelschen in Transvaal, wij op Atjeh, wij zijn allemaal imperialisten."

„Nu ja, zeg vergelijk me Transvaal niet met Atjeh!

De Engelschen hebben in Transvaal niet de rechten die wij op Sumatra hebben, de Boeren roofden niet, dat 's daar heel wat anders."

„Dat zullen de Engelschen en de rooien in onze Kamer je wel anders vertellen. Zeg Wakker, wat denk jij ervan?"

„Wat ik ervan denk? Laat die lui, die zooveel kwaad van ons beweren, eens hier komen. Dan kunnen ze eens een patrouille meemaken met onze fuseliers. Als ze dat dan een dag of vier kunnen uithouden, hun eigen potje hebben gekookt, onder den blooten hemel hebben geslapen, 's morgens zich niet hebben kunnen wasschen aan een behoorlijke waschtafel en eens een klewangaanval hebben doorstaan voor afwisseling, dan zullen ze wel inzien dat wij en onze jongens er niet op uit gaan om maar neer te sabelen en te branden. Dan mogen ze verder eens gaan kijken in Pidië, hoe daar de menschen weer op hun sawahs aan het ompatjollen zijn. Als ze zoo'n tijd eens goed uit hun doppen hebben gekeken, kan ik ze terug brengen in mijn trammetje, dat ieder maand weer verder wordt doorgetrokken."

„Gezegende verkondiger van den vrede, zouden de lui dan bekeerd zijn?"

„Nog niet, maar als ze dan een tijdje hier op de societeit onder jullie geleefd hadden, zou ik ze nog wat anders willen laten zien."

„Zeker Sabang waar een concurrent van Penang en Singapore uit moet komen!"

„En passant kunnen wij ze daar ook heenvoeren en dan met dezelfde scheepsgelegenheid moesten ze verder gaan, naar een plaats aan de Westkust, bijvoorbeeld naar Woyla of Melaboh, waar we nog niets te vertellen hebben."

„Wat wou je ze daar laten uitvoeren?"

„Dat 's nog al glad. Laten kijken, hoe daar de gewone man nog gedwongen wordt tot verzet, hoe hij zijn sawahs moet verwaarloozen, hoe zijn passars niet bezocht worden, hoe alleen wat welvaren aangetroffen wordt bij de hoofden, die hun onderhoorigen als het ware uitmergelen. En als ze dat alles goed bekeken en begrepen hadden, dan mochten ze weer teruggaan."

Wakker had gelijk. Aan de Westkust was het op het einde van 1898 nog niet in orde. Nu het verzet in Pidië vrijwel gebroken was, zocht de oorlogspartij daar een nieuw terrein om den strijd voort te zetten en van daaruit Groot-Atjeh weer binnen te vallen.

Toekoe Oema was uit Tangse, toen onze mannen daarheen oprukten, nog juist ontsnapt en had het hoofd van Woyla, dat weinig lust bleek te hebben zich bij hem aan te sluiten, gewoonweg afgezet. Daarna had hij aan den radja van Teunom den eisch gesteld zich bij hem te voegen. Die radja was al oud, zag er voor zich zelf geen voordeel in om partij te kiezen voor Oema, die zich in Pidië niet had kunnen handhaven en maakte dat hij uit de voeten kwam. Bij onzen post aan de kust te Poelo Raja vroeg hij hulp en steun van het gouvernement. De radja van Teunom was nog een oude kennis van ons uit de dagen van het afloopen van de Nisero in 1884.

Wij hadden in dien tijd van zwakheid zijn medewerking gezocht en daarom met hem een contract gesloten, waarbij hem groote voorrechten waren toegekend en hem beloofd was dat wij zijn gebied niet zouden betreden. Toen hij nu als smeekeling bij ons kwam, eischte Van Heutsz voor alles ver-

nietiging van de vroegere overeenkomst, die niet in overeenstemming was met onze nieuwe positie. Allerminst een blijk van imperialisme, maar alleen een noodzakelijkheid om ons te kunnen doen gelden in een gebied waar de inheemsche bestuurder zich niet kon handhaven en dat daardoor een uitvalspunt dreigde te zullen worden van onzen vijand. De radja van Teunom bewilligde in de gestelde voorwaarde.

Al in Januari van 1899 werd de actie aan de Westkust begonnen. Op een middag in het begin van het jaar kwam Verser opgewekter dan anders thuis, zette zijn sabel in den hoek en pakte Anneke eens flink.

„Zeg, dat kon ik verleden jaar niet doen zoo."

„Ik kan niet zeggen dat je er zachter op bent geworden in dat jaar. Waarom ben je zoo uitgelaten?"

„We gaan er weer op uit!"

„We? Moet jij dan mee?"

„Natuurlijk, naar de Westkust. Verleden jaar Oost, nu West, je weet wel Oost-West, thuis is het ook niet alles."

„Maak er nu niet zulke akelige flauwiteiten om, moet jij weer mee?"

„Ja, ja, ja. Ik moet mee, mee, mee!"

„'t Staat je mooi om dat prettig te vinden en mij hier alleen te laten! Ik vind het ellendig, lam. En ik heb er een voorgevoel van dat het niet goed met je zal afloopen."

„Hoor eens, stoor je daar niet aan. Een juffrouw heeft me voorspeld dat ik zou trouwen met een aardig, lief, snoeperig, meisje, dat dol op me was. Is het uitgekomen?"

„Ja, maar..."

„Best. Verder zou ik lange reizen maken, dikwijls in moeielijkheden verkeeren, dat 's ook uitgekomen. Dat alles zou bekroond worden doordat ik, als ik groote zilveren snorren had, generaal zou worden. En dat zal ook uitkomen!"

„Je bent een rare knul. Maar dat neemt niet weg dat ik je als luitenant graag bij me heb; wanneer je generaal bent, kan je, wat mij betreft, 's morgens om half zeven uitgaan en 's avonds laat thuis komen. Ik vind het meer dan ellendig dat je weer op excursie gaat."

„Anneke, nu moet ik je, hoe lam ik het ook voor jou vind, toch zeggen dat ik er anders over denk. 't Is mijn beroep en je voelt tegenwoordig dat je als militair wat doet. Je moest de snuiten van de kerels eens gezien hebben, toen ze hoorden dat wij weer zouden uitrukken. Ze glommen gewoonweg. Toch weten ze dat ze weer dagen zullen moeten tippelen, door de rimboe, door kloven en tegen berghellingen op, dat het eten twijfelachtig zal zijn, dat er gevaarlijk werk gedaan zal worden en toch zijn ze opgewekt. Een verschil met den toestand van een paar jaar geleden. Alles is flink, dus jij moet het ook zijn."

„Ik zal het probeeren, het kan niet anders, geef me je zakdoek even aan."

„Nu het gaat al weer. Vertel nu eens welk gebied de eer van jullie bezoek zal krijgen. Gaat de generaal mee?"

„Dat spreekt. Wij gaan naar Melaboh, ten zuiden van Teunom; waar wij zullen eindigen, ja daar weet ik niets van, maar dat zullen we wel zien."

DE VOORTZETTING VAN DE ONDERWERPING.

Al den negentienden Januari werd de expeditionnaire macht te Melaboh ontscheept. De hoofdmacht onder den overste Van der Dussen, rukte direct op in Noordelijke richting, naar de Wòjlarivier, waar volgens de spionnenberichten de aanhangers van Oema zich in grooten getale hadden verzameld. De tocht was geweldig moeielijk, ging door moerassen, over ravijnen, altijd schermutselende met omzwervende benden, die den troep het verkennen wilden verhinderen.

Verser moest te Melaboh blijven, waar ook de generaal besloten was de eerste weken te vertoeven tot hij nadere gegevens omtrent de bewegingen van Oema had gekregen. „Als ik die heb, heb ik voor jou ook nog werk, wees maar niet bang dat je je vervelen zult," had de generaal tegen hem gezegd.

Van ledigheid was te Melaboh geen sprake; dagelijks rukte Verser met een man of tien er op uit, de rest van de bezetting, die in haar geheel maar tachtig bajonetten sterk was, bleef dan achter. Op den 9den Februari kwam er op eens een bericht dat Oema met een groote macht in opmarsch was; hij had aan de colonne Van der Dussen weten te ontkomen en rukte op tegen Melaboh.

„Toch een handige kerel," zei Van Heutsz. „Hij heeft het hem kranig geleverd. Maar wij zullen hem aanpakken voor hij hier is. Om met tachtig man hier al die gebouwtjes te verdedigen, dat 's onbegonnen werk. De helft van de bezetting moet hem te gemoet gaan en op 20 K.M. afstand van nacht in hinderlaag liggen."

Direct werden de aangewezen manschappen over zee naar het aangegeven punt vervoerd. Den volgenden middag waren zij terug: niets gezien. Langer in de hinderlaag blijven was natuurlijk dwaasheid geweest, daar Oema ongetwijfeld op de hoogte zou zijn gebracht. Heel kort nadat ze terug waren gekeerd, kwamen er Atjehers uit de omgeving binnen het établissement. Ze waren uit vrees gevlucht en brachten het bericht dat Oema op zeer korten afstand was en 's nachts den post zou aanvallen.

„Dat heeft het heerschap hem prachtig geleverd. Nu is het de beurt aan de lui die vannacht hier zijn gebleven. Die moeten probeeren of ze hem te pakken kunnen krijgen, hier wat dichter bij."

Verser werd ingedeeld en toen de duisternis gevallen was, trok het troepje uit. Oema kon alleen langs de kust oprukken; op een paar kilometer afstand van Melaboh werd de troep neergelegd. 't Was wachten, en nog eens wachten. De sectie bestond uit inlanders. Een paar jaar daarvoor zou het een waagstuk genoemd zijn met een afdeeling inlanders alleen een hinderlaag, van het slagen waarvan zooveel afhing, te leggen. Nu werd er niet meer aan gedacht het niet te doen. Goed geleid en aangevoerd waren onze inlandsche troepen even betrouwbaar en even fel als de Europeesche fuseliers. Het verschil zat hem nog maar alleen in de huidskleur.

Het was te voorzien dat een groote overmacht in opmarsch was, alleen verrassing dus kon een succes brengen. Zelfs Oema kon niet verwachten dat de weinig talrijke bezetting, van wier sterkte hij natuurlijk op de hoogte was, nog een gedeelte zou afzonderen om hem of zijn bende plotseling op het lijf te vallen.

Na middernacht hoorde de troep gerucht voor zich uit, dat naderbij kwam langs het strand. Het kwam steeds dichterbij, eindelijk teekende zich een donkere massa in de duisternis af; op honderd meter, vijf en zeventig meter. Kort, doch voor de fuseliers duidelijk, klonk toen het commando „vuren". Knetterend knalde het hevige snelvuur, beantwoord door het gegil en geschreeuw der Atjehers. Zouden niet enkelen van de meest fanatieken het wagen met de klewang in de vuist op de soldaten in te gaan? Het leek of de donkere massa terugweek. Een paar stooten op een fluitje en het vuren werd gestaakt. Vooruit, een vijf en twintig meter, toen weer vuren, daarna weer vooruit en nog een paar salvo's. De donkere massa trok zich al verder terug, schreeuwende en gillende. Bij het weer opspringen en voorwaarts gaan greep een der fuseliers een gewonden Atjeher, die niet meer verder kon. Direct werd hij door een sergeant ondervraagd. „Luitenant, Toekoe Oema." „Heb je hem te pakken." ‚Neen, hij moet gesneuveld zijn, hier die vent vertelt het."

Na weer halt gemaakt te hebben, bleef de troep liggen. Een sergeant met vijf man en den gewonden Atjeher gingen terug naar Melaboh om daar het eerste bericht van de ontmoeting te brengen. 's Morgens om zes uur kwam de rest van den troep weer te Melaboh.

Het verhaal van den gewonden Atjeher werd door verschillende berichten, die in den loop van de vol-

gende dagen binnenkwamen, bevestigd. Het gouvernement was van een lastigen vijand bevrijd.

„De man heeft ons heel wat ellende bezorgd, generaal," zeide Verser 's avonds tegen Van Heutsz, toen deze met zijn officieren den afloop van de patrouille besproken had.

„Heel wat ellende, maar ook groote diensten. Daaronder reken ik zijn verraad. Als hij niet overgeloopen was, waren we blijven doordutten en eindelijk, ja vast en zeker, zouden ze ons er uitgegooid hebben. Ons heele prestige zou in den Archipel naar de maan zijn geweest. Het bericht van onze tegenslagen verbreidt zich ongelooflijk snel over geheel Sumatra en over de rest van den Archipel. Nu zullen ze hooren dat wij anders kunnen zijn."

„Gelooft u dat het nu afgeloopen zal zijn?"

„Waarachtig niet. Neen, heeren, wij zijn nog maar aan het begin. Dachten jullie al zoo gauw te kunnen rusten? We moeten doorgaan, zonder ophouden, dan eerst komt de vrede. Als de Atjeher ziet dat wij blijven volharden, dat wij doorzetten, dan zal hij het verzet eindigen. Wij moeten hem het nog duidelijker maken dan nu, dat wij als het ware overal tegelijk kunnen zijn!"

Een paar dagen later kwam een spoedbericht uit Koeta Radja met de mededeeling dat de pretendent-sultan en Panglima Polèm zich in het Pidiësche tot nieuwe actie gereed maakten. Verser werd bij den generaal ontboden.

„Morgen ga je met mij mee op het oorlogsschip dat voor den wal ligt. We moeten naar Pidië. Ik heb al een dépêche door de marinelui vooruit laten zenden, waarin ik voorschrijf dat ze daar het noodige bijeen brengen. De troepen blijven hier om een mogelijk verzet te breken. Wij zullen kijken hoe we

het in Pidië klaar spelen. Dat gebied kennen wij nu zoo langzamerhand."

Op den 11den Maart stapte Van Heutsz te Sigli aan wal, den twaalfden 's avonds was hij over Keumala te Beunga, waar de troepen hem wachtten. Twee dagen daarna kwam hij in Tangse waar hij een bataljon vond dat uit Seulimeum was opgerukt, dwars door een streek waar een jaar te voren nog geen soldaat gezien was, doch waar wij nu, door het voortdurend patrouilleeren, den toestand meester waren. De actie van den vijand was voorkomen.

„Zie zoo, Verser, nu mag je met me mee naar Koeta Radja. Dan kunnen wij daar eens uitblazen en dan zullen wij over een paar weken zien waar wij verder wat doen kunnen. 'k Zou zoo denken dat het wel marcheert, vind je ook niet?"

Onder Van Heutsz marcheerde alles, dus ook de troep. Verder oostwaarts van Pidië waren nog verschillende staatjes, van waaruit het verzet werd aangestookt, die strijders leverden aan de benden van Panglima Polem en den pretendent-sultan. Als alles in de omgeving van Groot-Atjeh niet tot rust was gebracht, kon men stellig en zeker verwachten dat de strijd over eenigen tijd weer zou opleven. Honderd kilometer verder, twee, drie, vier, wat geeft het, met een aanvoerder die alles doorzet, met een leider waarin allen gelooven? Als hij commandeerde „aantreden voor een marsch naar Medan, wij gaan daar een sigaartje opsteken bij de Delische planters," dan zou er niet één man zijn geweest die bij den afmarsch ook maar een moment had getwijfeld aan het slagen van de expeditie.

In Juni werd de grootste marsch begonnen naar Sumatra's Oostkust, om de Delianen te laten zien

dat ze niet bevreesd behoefden te zijn dat zij van het Westen uit bedreigd zouden kunnen worden door benden uit Atjeh. Een marschroute van 400 K.M.! Geen militaire wandeling, waar alleen de marsch moeilijkheden bracht, doch een tocht waarbij haast dag aan dag gestreden moest worden. Er waren hoofden die zich vrijwillig onderwierpen, om daarna onze vijanden inlichtingen te verschaffen, die dezen den aanval zouden vergemakkelijken; er waren er die tot diep in de wildernis terugtrokken. Maar de troepen van Van Heutsz zouden de ontrouwen vastgrijpen, de wegvluchtenden achterhalen.

Wanneer er gestooten werd op ondoorwaadbare rivieren, waarvan de overkant bezet was, dan werd de schijnbaar onneembare stelling omtrokken door een doorwaadbare plaats op eenigen afstand te zoeken en daar over te gaan.

Van dag tot dag werd verder gemarcheerd tot eindelijk Sumatra's Oostkust bereikt was. Het einde van de groote tochten was daarmee bereikt, doch nog niet het einde van den strijd. Nu moest de bevolking er aan gewend worden zich te schikken onder het gezag van de Kompenie. In de onrustigste gedeelten bleven groote troepenafdeelingen gelegerd, overal patrouilleerden de brigades maréchaussee, die in opdracht hadden ieder die aanzette tot verzet op te sporen en gevangen te nemen.

Verser was in het najaar van 1899 te Koeta Radja teruggekomen. Anneke meende dat nu een meer rustig verder leven zou beginnen, was blijde haar man bij zich te hebben, trotsch er op dat hij alles had meegemaakt. Zou dit nu het einde niet wezen van den oorlog, vroeg ze aan haar Henk.

„Het einde nog niet, wel het begin van het laatste

hoofdstuk. Van Heutsz heeft den troep weer leeren vechten, nu zal hij ze nog wat anders bijbrengen."

„Moet hij les gaan geven?"

„Ja zeker, op zijn manier. De officieren moeten weten hoe ze een landstreek in rust kunnen houden. Niet met toegevende zwakheid, maar met stipte rechtvaardigheid."

„Jij schijnt het te weten!"

„Och, kijk, dat 's anders duidelijk genoeg. Ik was meestal op den tocht bij den generaal, hoorde wat zijn plannen waren, was er ook bij wanneer hij eens ruw kon uitvallen en heb zoo ten slotte kijk gekregen op zijn plannen. Nu erg moeielijk is dat niet, want hij spreekt altijd ronduit. Je weet precies wat je aan hem hebt. Er waren heel wat lui, die moeite hebben gehad zich aan de vroegere wijze van optreden te onttrekken, die er aan gewend waren te branden en neer te schieten, zonder dat iemand zich er om bekommerde. Dat 's uit, finaal uit. Ik heb het bijgewoond dat een van de kapiteins de stelling verdedigde dat die ruwe manier een uitstekend middel was om den schrik er onder te brengen; toen had je Van Heutsz moeten hooren uitvallen! Nu zeg, raak. 't Was op een avond na een vermoeienden marsch. Wij zaten bijeen in de verlaten woning van het een of ander hoofd op een bank, ons potje stond op het vuur en wat uitgewasschen netjes enzoovoort hingen te drogen aan een paar touwen, die aan het huis waren vastgemaakt. Wij zouden daar met ons twaalven overnachten, moesten slapen mannetje aan mannetje. De kapitein Jansen had eens verteld hoe er de schrik onder gehouden moest worden en daarop viel de generaal, die eerst een heelen tijd den kapitein had aan zitten kijken, uit:

„En ik zeg je, dat jullie het wel uit je hart zult laten om na afloop van het vechten nog eens te gaan branden en omhakken. Weet je wat je daarmee bereikt? Haat, onuitdelgbare haat en anders niets. Grootere ezels bestaan er niet, dan de lui die op een manier, als jij daar verdedigt, rust willen krijgen. Ik zeg je, dat ik het verbied om kampongs en woonhuizen te verbranden. Ja zelfs nu, nu wij door vijandelijke streken trekken. En wanneer wij in verlaten woningen overnachten zooals hier, dan wil ik niet dat er iets zonder noodzaak vernield wordt. Wij zullen er zelfs voor op moeten passen dat de boel niet bevuild wordt. Waarachtig nog toe, wij zijn geen wilden, die er maar op los leven."

Een van de jonge luitenants, die misschien een plasdankje van den kapitein wou verdienen, waagde het ook wat te zeggen. „Maar generaal, als wij den geheelen dag tegen die lui gevochten hebben, moeten wij dan hun woning ontzien?" Nu, die kwam van een koude kermis thuis. „Begrijp je me nog niet? Ik wil niet dat er noodeloos vernield word, als je dat nu maar opvolgt en precies ook. Sla er in het gevecht op in, is dat gedaan dan heb je je van alle ruwheid te onthouden en daarmee uit."

De eerste minuten daarna bleef het stil, de goede stemming was verbroken scheen het. Toen kwam een sergeant een bericht brengen, de tongen raakten weer los en de generaal was ook weer gewoon."

„Wat zou hij nu gaan uitvoeren?"

„Werk genoeg. Als over een paar jaar hier nieuwe officieren zullen gekomen zijn zal het hun een sprookje lijken dat wij zooveel last hebben gehad bij het trekken door de gebieden buiten Groot-Atjeh. Want direct worden er wegen aangelegd, kaarten

gemaakt, alles geregeld. Ieder die met Van Heutsz in aanraking komt, neemt zijn wijze van werken, van doen en laten over, hij maakt wat je noemt school en dat is in dit geval net zooveel waard als al de overwinningen die hij behaald heeft. Hij weet zijn menschen te kiezen, die voor anderen een voorbeeld zijn. Daar heb je nu bijvoorbeeld den onderluitenant Christoffel, een Zwitser, die als koloniaal in dienst gekomen is. Direct heeft Van Heutsz gezien dat hij een onvermoeibare kerel is. Hij is nu, net als Verdonk, onderluitenant. Tippelen dat hij kan, als hij twintig uur achter elkaar geloopen heeft is hij nog net zoo frisch, als wij vroeger waren, wanneer wij eens naar Scheveningen waren geweest. Als hij vandaag thuis komt van een tochtje dat een dag of vijf, zes geduurd heeft, kan hij er op aan morgen ochtend een order te vinden om ergens heen te gaan in de rimboe, zoo'n dag of drie ver. Best hoor, hij gaat, brengt ten uitvoer wat hem bevolen is en komt dan terug om te vragen of er nog wat meer werk te verrichten valt!"

„Zijn manschappen, hoe vinden die dat?"

„Die zijn net als hij. Een door hem uitgezocht stelletje inlanders, die van vermoeidheid even weinig idee hebben als een millionnair van armoede!"

Anneke Verser leefde mee met de gebeurtenissen op Atjeh. Zij wist wie op expeditie gingen, wie gedetacheerd waren als postcommandant, was op de hoogte van de vorderingen van de tram, was Atjeh-vrouw geworden. Voor Verser was het een niet genoeg te loven geluk dat Anneke zich had weten aan te passen in een omgeving, die zoo geheel verschillend was met die zij te 's-Gravenhage had achtergelaten. Geen winkeluurtjes, geen nieuwtjes

over te verwachten engagementen, geen verhalen van oneenigheden, kortom van al datgene wat voor een Haagsch meisje en jong vrouwtje nu eenmaal het specifiek typische genoegen van het leven uitmaakt. Anneke had geen andere conversatie dan die met de officiersvrouwen en met die van de enkele burger ambtenaren die er waren. Natuurlijk werden er daar onder gevonden, die in karakter hemelsbreed met haar verschilden, doch zij voelde er zich niet ongelukkig door. Henk had het er op een avond eens over, hoe geweldig groot het verschil was tusschen dit leven op Atjeh en dat in het vaderland.

„Je levert het hem maar kranig, meidlief."

„Vind jij dat nu mooi, Henk? Natuurlijk is het een enorm verschil. Eigenlijk gezegd heel wat anders als ik het mij had voorgesteld in Den Haag, toen ik naar jou toe ging. Ik had me er niet kunnen indenken dat ik je weken lang zou moeten missen. Toch voel ik mij niet eenzaam, heelemaal niet. Je gaat hier met iedereen om, hoort van een massa dingen waarvan je in Holland geen flauw denkbeeld hebt, ook al niet wanneer je veel over de Oost hebt gelezen. De menschen zijn hier allemaal zou ik haast willen zeggen natuurlijker, het kunstmatig opgelegde valt weg. Je ziet eerder de werkelijkheid en dat 's altijd prettiger, ten minste dat vind ik."

„Jawel, dat is zoo, dat is ook een groot voordeel, maar mis je dan nooit eens een concert, een comedie?"

„Een concert, ja, dat zou ik wel eens willen hooren, maar gemist heb ik het toch niet. En je behoeft hier ook niet te geuren met een muzikale kennis die je heelemaal niet hebt. Wat heb ik me vaak zoo in mij zelf kwaad gemaakt in Den Haag, wanneer ik lui met een ingespannen gezicht goedkeurend zag knik-

ken op een Kurhaus-concert, terwijl ik stellig wist dat ze geen haar meer van de muziek wisten dan ik. Zie je, die typen heb je hier niet."

„En nu de comedie. Zou je niet eens graag weer naar een schouwburg gaan?"

„Och, hoe dikwijls ging ik daar heen in Den Haag? Daar was dat uitgaan voor een ambtenaarsfamilie immers veel te duur. Hier lees ik de nieuwe stukken meer dan ik ze in Den Haag zag opvoeren en die enkele keer dat ik ze zag, kwam ik in den regel thuis met een gevoel van ergernis!"

„Omdat je er niet meer kon heengaan?"

„Neen waarachtig niet. Dat heb je glad mis. Ik ergerde me dan aan het gezelschap, aan de spelers. Hoe dikwijls was het niet dat er een „heer" moest opkomen en als hij dan voor het voetlicht stond te spreken, zag je direct dat hij nog minder van een heer had dan jouw oppasser! Voor mij was de voorstelling dan al een mislukking, comedie in alles."

„Nu, nu, wat draaf je door!"

„Wil je wel gelooven dat ik hier nog liever een uitvoering van onze dilettanten zie, dan zoo'n voorstelling, waarin groote acteurs en actrices optreden? Hier is de werkelijkheid, hier heb je de helden voor het grijpen!"

„Jawel, ga maar door, ik ben het met je eens en de liefde, hè, die vind je hier ook thuis bij je man."

„Precies. Zeg, maar nu moet ik je nog eens even vertellen wat ik gisteren bij de Wakkers heb beleefd!"

„Ga je kwaad spreken?"

„Neen, maar, natuurlijk zou ik haast zeggen, kwam de generaal er ook, juist toen de anderen wilden weggaan. Hij had het er weer over dat alles er zoo

vroolijk uitzag, over verlichte galerijen, over mooi aangekleede vrouwtjes, je weet dat wel!"

„Wat zou dat nu?"

„Stil nu. Wij weten allemaal al dat Jo er soms in eens wat uit kan flappen. Ze liet den generaal doorpraten en toen hij geëindigd was met zijn lofrede kwam ze uit den hoek. „Als u nu zooveel van vroolijkheid houdt, waarom organiseert u dan ook niet eens bij u thuis een feestavond." Je hadt hem moeten zien kijken! „Ik mevrouw." „Ja, u meneer Van Heutsz, u doet nooit iets." Hij was gewoonweg paf! „Doe ik hier niets?" „Wanneer heeft u eens een feestje gegeven?" Enfin het eind was dat de generaal toen hij wegging beloofde een feestavond te zullen organiseeren."

De Gouverneur hield woord. Veertien dagen later was er feest in het gouvernementsgebouw. Er waren meer heeren dan dames, toch werd er gedanst. De omgeving was verlicht, de zalen zagen er feestelijk uit, de japonnetjes der dames waren wel niet als die op Batavia, maar de opgewektheid was er niet minder om. De Indische luitenants hebben altijd een vermaardheid gehad als danseur; op Koeta Radja toonden zij weer eens voor de zooveelste maal dat het trekken door het oerbosch hun dansbeenen niet ten kwade was gekomen. Alleen... de jonge meisjes ontbraken en menig luitenant dacht met weemoed aan de zalen van Concordia te Batavia, waar altijd donkere oogen naar de sterren zochten, oogen die spraken van hoop en verwachting. Maar... dansen is een sport en zijn er geen jonge meisjes, de jonge vrouwtjes zijn niet minder vaardig in het beoefenen van wals en mazurka, een genot dat gezocht wordt om de beweging alleen.

De gastheer was nu eens bij dit, dan bij dat groepje, kwam ook bij de Wakkers.

„Wel mevrouwtje, bent u tevreden, is het niet aardig?"

„Zeker, meneer Van Heutsz, beslist, maar..."

„Iets niet in orde?"

„Alles, maar, wil ik zeggen, als u nu maar zoo voortgaat, want, er is een Hollandsch gezegde dat mij nu te binnen schiet..."

„En dat is."

„Dit smaakt naar meer!"

De generaal draaide zich lachend om. Neen, die eene keer was hem genoeg. Hij was tevreden nu hij eens had laten zien dat hij ook als gastheer aangenaam kon zijn, maar zijn officieren moesten niet gaan denken dat hij veroveringen op den gladden vloer zou willen gaan maken. Trouwens er zou in het volgende jaar te velde nog werk genoeg zijn.

Wakker stond te praten met 'n paar hoofdofficieren, toen de generaal zich bij hem voegde:

„Zeg Wakker, je vrouw vindt het nog al geslaagd?"

„Prachtig generaal, alleen iets had nog anders moeten zijn."

„En dat is?"

„Ik had hier nog wat van onze oude tegenstanders verwacht."

„Kan je denken! Dat komt misschien mettertijd, maar voorloopig mijden die heeren Koeta Radja, als ze niet door mij geroepen worden."

„Maar daar heeft u nu Toekoe Tji van Samalanga; die is altijd met ons bevriend geweest, daar hebben onze troepen nooit moeten ageeren. Die had toch kunnen komen voor dit feest. Anders is hij hier om een haverklap. Hij houdt nog al van weelde."

„Omdat hij te lam is om te vechten," viel de kapitein Van Daalen in.

„Wakker, jij begint daar aan een gevaarlijk onderwerp. Als Toekoe Tji hier was gekomen, dan had ik hem morgen op mijn bureau laten verschijnen en daar was het onderhoud dan waarschijnlijk minder aangenaam voor hem geweest dan het feest bijwonen hier."

„Wij dachten allemaal dat hij ons zoo welgezind was!"

„Jawel, goed gezind. Maar mijn postcommandant te Meureudoe heeft me een aardig rapport gezonden. Die Toekoe Tji schijnt een handige kerel te zijn. Ik heb berichten ontvangen dat de vrienden en kennissen van Panglima Polem bij hem altijd een veilige schuilplaats vinden."

„En er wordt nooit gevochten?"

„Daar zit hem de kneep. Als de lui door ons worden opgejaagd, dan sluipen ze het gebied van Samalanga binnen, doen daar niks en wachten de gelegenheid kalm af om weer voor den dag te komen. Na onzen tocht naar Tangse kwam het heele stelletje familie van Polem daar bijeen. En toen kwam me die kerel met een uitgestreken facie hier in Koeta Radja vertellen dat hij zoo braaf was. Natuurlijk vindt Polem en de pretendent-sultan het prachtig dat ze daar altijd voor hun familie een toevlucht hebben. Stom dat wij dat niet eerder in de gaten gehad hebben."

„Wat denkt u nu te doen?"

„Ik heb hem laten weten dat hij zich te Meureudoe moet laten zien, omdat we hem wat te vragen hebben. En nu ga ik weer eens verder kijken."

Het groepje officieren keek elkaar eens aan. Dat voorspelde weer een nieuwe excursie.

Wat de gouverneur had meegedeeld werd al gauw verder bekend. Toekoe Tji vond het niet raadzaam aan het verzoek om naar Meureudoe te komen te voldoen. De daar aanwezige officieren zouden hem wel eens dingen kunnen vragen, waarop hij het antwoord liefst schuldig wilde blijven. Toen de verzoeken om te komen dringender werden, moest hij eindelijk duidelijk kleur bekennen en sloot hij zich openlijk aan bij Panglima Polem.

Van Heutsz had er het liefst direct op af willen gaan, maar aan de Westkust had hij zijn troepen nog noodig; in de omgeving van Melaboh konden ze niet gemist worden, vandaar dat Toekoe Tji niet dadelijk, nadat hij zich bij de verzetpartij had aangesloten, kon worden aangegrepen. Bij Batee Ilie werden door hem versterkingen opgericht, het was te voorzien dat de strijd hevig zou zijn. Batee Ilie had een geduchten naam in de Indische krijgsgeschiedenis. Karel van der Heyden was er een paar maal vergeefs tegen op getornd; de aanhangers van Polem meenden daar beter dan elders de Kompenie te kunnen afwachten.

Toekoe Tji vond den toestand er gevaarlijk en voor hem zeer bedenkelijk. De Kompenie om den tuin leiden had hij voorheen aangenaam en voordeelig gevonden, vooral omdat wij er niets van bemerkten. 't Was echter gevaarlijk geworden toen de verwanten van Polem die bij hem een schuilplaats kwamen vragen, talrijker werden en eischen begonnen te stellen. De aangename uitstapjes naar Koeta Radja had hij er door moeten opgeven. En nadat hij door de verzetpartij feitelijk gedwongen was met het gouvernement te breken, zat hij geweldig in den angst. In Koeta Radja wist men dat Batee Ilie versterkt werd, te Samalanga

werd het bekend dat de Kompenie zich gereed maakte voor een nieuwe expeditie en dat de groote generaal zelf zou meekomen. Toekoe Tji had het vechten wellicht een aangename bezigheid gevonden in zijn jeugd, misschien toen ook wel eens deelgenomen aan een bestrijding van onze troepen, hij was intusschen ouder geworden en voelde er weinig voor de troepen te Batee Ilie af te wachten. Het was echter lastig zich aan de aanhangers van Polem te onttrekken, want dezen vertrouwden hem ook niet al te veel en gingen voortdurend zijn gangen na.

Meermalen was het gebeurd dat Toekoe Tji zich wat al te ver van zijn nieuwe vrienden had willen verwijderen maar steeds was hij in zijn voornemen verhinderd geworden. Eindelijk slaagde hij er in met de voornaamste van zijn hoofden te ontkomen naar Lho Seumawé, van waar hij naar Koeta Radja ging om vergiffenis aan den gouverneur te vragen.

Te Koeta Radja werd de komst van Toekoe Tji met vreugde begroet. Het gold terecht als een bewijs dat de Atjehers het verzet als hopeloos begonnen te beschouwen.

„En nu gaat de expeditie naar Samalanga natuurlijk niet door, is het wel?" vroeg Anneke, toen zij de komst van den radja had gehoord.

„Dat kan je net denken. Zoo zouden wij het voor '96 gedaan hebben, maar wij zijn nu in 1901. Vroeger zouden wij Toekoe Ili een paar honderd geweren en een hoop dubbeltjes hebben gegeven met het vriendelijk verzoek erbij, nu hij toch goede vriendjes met ons was, zijn oude kennissen er van langs te gaan geven. Jawel en over een paar maanden zouden wij weer lustig uit onze eigen geweren beschoten worden. Die tijd ligt achter ons. De generaal

brengt geen steek verandering in zijn plannen. Wij gaan er naar toe, vast en zeker."

Op het eind van Januari was alles voor de expeditie gereed, artillerie, genie en cavalerie stonden met de infanterie klaar in Meureudoe, aan de grens van Samalanga. Verser was ditmaal niet bij de troepen, die voor de excursie waren aangewezen.

De onderneming in Samalanga was er een der meest beteekenende, juist omdat bij de Atjehers het geloof scheen te bestaan dat hun positie bij Batee Ilie onneembaar was. Koning Eénoog had hen daar niet kunnen verjagen en tot dusver had Van Heutsz ook nog geen actie in het gebied gewaagd. Daar rekenden zij, zou hij zijn grens vinden; van daar uit zouden zij dan over een of twee jaar weer hun invallen in het onderworpen gebied kunnen ondernemen.

Toen de gouverneur bij de troepen gekomen was ging het er direct op los. Zwaar geschut, door de marine opgesteld op een heuvel, had de omgeving al vrijgemaakt. De hoofdmacht wachtte niet totdat de verjaagde mannen terug waren gekomen, maar rukte 's nachts op en nam bij verrassing twee versterkingen, die onzen opmarsch hadden kunnen hinderen. Van uitrusten was geen sprake, direct ging het weer vooruit tot op een 5 K.M. afstand van Batee Ilie halt gemaakt werd. Kort te voren was de pretendent-sultan op datzelfde punt geweest.

Van Heutsz had veel vertrouwen in zijn onderaanvoerders, doch dat deed hem nimmer de noodzakelijkheid uit het oog verliezen dat een aanvoerder zelf moet zien, door eigen waarneming moet verkennen, voor dat een groot plan wordt uitgevoerd. Nauwelijks was dus de troep in het bivak gekomen en kon wat uitrusten of de generaal ging er zelf met zijn staf op uit.

De stelling bij Batee Ilie, een reeks heuvels, bestond uit zeven versterkingen, die sterk bezet waren. Snelheid in actie kon hier de overwinning brengen en zoo geschiedde het bij den aanval ook.

De maréchaussees moesten weer loopen, hollen haast om de uiterste heuvels te bezetten, namen de versterkingen in de flanken van de stelling in, terwijl in het front de hoofdmacht optrok. Voor de vijand eenige zekerheid had hoe onze troepen waren opgesteld was de voornaamste benting op de Batee Ilie al aan alle kanten door de infanterie omringd en stormde zij op den vijand af. Van Heutsz stond op een heuvel het gevecht waar te nemen, kalm in de vaste overtuiging dat van een wijken der onzen geen sprake meer kon zijn.

Kranig hielden de Atjehers stand, zelden hadden zij zich met meer heldenmoed verdedigd, doch tegen de opstormende troepen waren zij niet bestand. Weldra klonken de tonen van het Wilhelmus van de heuveltoppen, die eens den naam hadden gehad voor onze troepen onneembaar te zijn.

Van Samalanga hadden wij niet te vreezen in het vervolg. Nog bleven de Gajolanden over, waarheen de pretendent-sultan de wijk had genomen. Weer toonde de gouverneur van Atjeh dat hij zijn tegenstanders overal zou vervolgen; ook naar streken waar tot dusver nog geen troepen geweest waren, zond hij zijn colonnes. In September 1901 rukte de majoor Van Daalen met een divisie maréchaussee van de oostkust uit dwars door het binnenland en bereikte na een heen en weer patrouilleeren van twee maanden Melaboh aan de Westkust. Twee maal overviel Van Daalen de schuilplaatsen van den pretendent-sultan, doch slaagde er niet in dezen in handen te krijgen.

Bij den tocht van Van Daalen bleef het niet. In 1901 en 1902 trokken er haast onafgebroken kleinere patrouilles door het gebied dat tot voor 1901 ons nog volkomen onbekend was geweest; de kapitein Schneiders, de luitenant Scheepens, de kapitein Colijn trachtten door hun tochten de bevolking duidelijk te maken dat verder verzet voor hen nutteloos was.

In het Noorden, in de onmiddellijke omgeving van Groot-Atjeh, werd volgens dezelfde beginselen de actie voortgezet, waar zich verzetleiders vertoonden werden zij opgespoord, geen rust werd hun gegund. Die rust was ook niet bij de troepen bekend.

Toch was het leven in Koeta Radja niet onaangenaam. De gouverneur Van Heutsz, bevorderd tot luitenant-generaal, beloond voor zijn groote verdiensten door de verleening van het Grootkruis van den Nederlandschen Leeuw, ging voort op den weg, dien hij reeds had aangegeven in 1892, in zijn bekende brochure, en dien hij had ingeslagen toen hij gouverneur van Atjeh was geworden in '98.

Verser had ruim zijn deel in het groote werk dat verricht werd. Al waren het geen groote tochten meer waaraan hij deelnam, nog heel wat keeren ging hij „er op uit". Hij was zoo langzamerhand vijf jaar op Atjeh geweest, had daar onder zijn kameraden een bekendheid gekregen als flink officier en een prettig gastheer, die jongelui, die voor het eerst op Atjeh kwamen, gaarne wat wegwijs maakte. Toen de familie Wakker Atjeh verliet om in Holland te gaan uitblazen van al de wederwaardigheden die op Sumatra beleefd waren, werd het huis van de Verser's de plaats waar allen die huiselijke gezelligheid zochten aanlandden.

Anneke, die in de eerste maanden van haar verblijf op Atjeh zooveel genoten had van de familie Wakker, vond het heelemaal niet onaangenaam dat er 's avonds haast altijd jongelui bij hen in de galerij of de huiskamer zaten. Dan werd er 's middags nog wel wat gespeeld met den kleinen Hans, die lustig over het veld om het huis kon rondloopen, altijd bewaakt door de baboe. De verschijning van den kleinen man had in het derde jaar van hun verblijf heel wat zorg en angst gebracht, doch die moeielijkheden waren te boven gekomen. Heel dikwijls had Anneke, angstig voor het wiegje zittende, de verzuchting geslaakt, waren we toch maar in Holland, konden wij maar eens den raad inwinnen van een kinderspecialist. De andere jonge moedertjes waren haar dikwijls komen troosten, hadden raadgegeven, de officieren van gezondheid hadden haar probeeren gerust te stellen, doch toen Hans langen tijd bleek en lusteloos bleef, was de gewone opgewektheid bij haar verdwenen.

Meermalen had Verser er over gedacht aflossing aan te vragen, doch wanneer hij met Anneke hier over sprak, kwamen ze telkens tot de slotsom dat overplaatsing naar een garnizoen op Java toch ook geen uitkomst voor Hans zou kunnen brengen, daar het klimaat overal hetzelfde was en kinderartsen op Java nog niet te vinden waren. Juist toen Verser, ten einde raad, eindelijk het besluit had genomen toch maar overplaatsing te vragen naar Tjimahi, of Bandoeng, werd de kleine man beter. In eens, met onbegrijpelijke vlugheid. De dokter, de officier van gezondheid die dagelijks eens naar hem kwam kijken, begreep er niets van, al zei hij het natuurlijk niet.

„Mevrouw, blijf nu kalm hier, de zeereis zou

waarschijnlijk meer kwaad dan goed doen. We hebben het gewonnen."

„Jawel," spotte Verser, „nu spreekt hij van we hebben het gewonnen! we, dat wil natuurlijk zeggen dat hij zich de eer toe kent. Enfin laat hem zijn gang gaan; de kleine kerel wordt beter en dat is voor ons de hoofdzaak. 'k Heb anders een akelig beetje vertrouwen in die dokters hier. Snijden dat kunnen ze probaat. Als ze van mij eens een stukje moeten afnemen laat ik ze gerust hun gang gaan."

„Schei uit met die narigheid, dat brengt me al weer dien armen Verdonk in herinnering! Wat heeft die goede man een tegenslag gehad!"

„Zeg liever klewangslag! Nu ja, prettig was anders. Hij is er bij slot van rekening nog goed afgekomen."

Op een middag, toen Henk niet thuis was, omdat hij met den generaal op inspectie langs de tram was, had Anneke een boodschap gekregen om in het hospitaal te komen; de onderluitenant Verdonk was daar zwaar gewond heen vervoerd. Zij had Verdonk gevonden met verbonden hoofd, af en toe ijlende, soms bij kennis.

Verdonk was belast geweest met het onderzoeken van een kampong, had na moeten gaan of al de aanwezige mannen daar voorzien waren van een pas, een klein stukje papier, waaruit bleek dat zij in de kampong woonden, dus niet tot de verzetpartij behoorden. In den regel gaf de pascontrôle in Groot-Atjeh geen aanleiding tot moeilijkheden. In de vroegte werd een kampong omringd, de patrouille-commandant ging dan met een paar man binnen en huis aan huis werd het onderzoek, dat natuurlijk vlug afliep, gedaan. Zoo was Verdonk ook op een morgen bezig, had reeds de mannen uit een paar huizen

Adio, adio, Atjeh, adjé! Bladz. 251.

gecontroleerd, toen plotseling uit een huis een man naar buiten vloog, met een klewang op hem aanstormde en hem een houw over het hoofd toebracht.

De slag was wat gebroken, doordat Verdonk nog juist den linkerarm had kunnen opheffen. Een tweeden slag had hij over de borst gekregen.

Aanvankelijk dachten de doktoren dat Verdonk er het leven niet zou afbrengen; maar na een paar dagen was het gevaar geweken. Twee van de vingers van de linkerhand waren afgezet, waarschijnlijk zou de geheele hand wat stijf blijven. De wond op het hoofd zou wel genezen. Na twaalf weken in het hospitaal gelegen te hebben was hij als genezen ontslagen maar voor den dienst afgekeurd. Bij de Versers was hij daarna zijn toekomstplannen gaan bespreken:

„Ik denk er niet over naar Holland terug te gaan. Als ik daar kom, kan ik met mijn klein pensioen dat ik nu als onderluitenant krijg, niet leven. 'k Moet er natuurlijk wat bij uitvoeren. In Holland zou ik dan op een kantoorkruk komen te zitten, wanneer het me meeliep ten minste, zou cijfertjes moeten optellen of brieven overschrijven, altijd in een zeer bescheiden bestaan moeten blijven. Op mijn ouden dag had ik dan alleen mijn Indische pensioen. Neen daar dank ik voor. Ik ben nog jong, blijf hier en zal wel wat vinden."

„Dat hebben er zooveel gezegd, en die zijn heel dikwijls van een koude kermis thuis gekomen. Waar wou je wat vinden? Op Batavia, op een gouvernementsbureau, op een advocatenkantoor als schrijver, of iets dergelijks, dat 's ook niets."

„Dat is volkomen juist. Daar dank ik hartelijk voor. Ik zal niet verindischen in den slechten zin

van het woord, ik heb geen lust om over een paar jaar met m'n Indische huishoudster te trouwen en later als arme stumper nagewezen te worden, kijk zoo: „Daar gaat die ingedeukte lange kerel, die is vroeger onderluitenant geweest en nou leeft hij hier van den dag in den dag," dat nooit, nooit, nooit!"

„Prachtig, ik geloof ook wel dat je energie genoeg hebt om te slagen, maar je moet alles onder de oogen zien."

„Juist, daar heb je het. In mijn geval moet ik van alles gebruik maken om er te komen. Ik begin met naar Batavia te gaan. De generaal wil me helpen; ik krijg een paar adressen van hem mee, en ik zal bovendien aan een paar kennissen van hem in Deli schrijven, ik hoop dat ik er kom."

Verser had aanvankelijk de toekomst voor zijn ouden schoolmakker donker ingezien. Zooals hij waren er immers zoovelen, het was dan probeeren en nog eens probeeren in Indië en eindelijk terug naar het oude Holland, ontevreden over de mislukking, om er verder een mopperend leven te leiden. Verdonk, meende hij, was een beter lot waard geweest.

Al spoedig bleek het dat zijn vrees ongegrond was geweest. In Batavia werden een paar betrouwbare personen gezocht om toezicht te houden op rubber-aanplantingen in de Preanger, en Verdonk werd aangenomen. Hij zond een opgewekten brief naar de Versers, die aanvankelijk een zwaar hoofd hadden in de toekomst van die nieuwe loopbaan. Wat zou er in de rubber te verdienen zijn? Suiker, koffie, thee, tabak, jawel dat was wat anders. Maar rubber! Waarvoor zou er vraag naar rubber ontstaan? Er werd op de societeit tegenwoordig gesproken over de mogelijkheid dat door een toene-

mend gebruik van automobielen er een geweldige vraag moest komen naar rubber. Jawel toekomstidealen, zeepbellen! Ze hadden het ook over petroleum, dat zou ook wel net zoo gaan als met al die goudondernemingen! Enfin, Verser vond het toch een geluk voor Verdonk dat hij een werkkring gevonden had. Wellicht zou hij daardoor in staat zijn wat beters te vinden, want rubber-aanplantingen winstgevend, dat wou er niet in. Op de societeit waren er die er anders over dachten; daar werden er gevonden die wel met Verdonk hadden willen ruilen.

Op een middag dat Verser met den generaal mee op inspectie moest hadden zij het ook over Verdonk. De generaal had gehoord dat hij een baantje had gekregen in de Preanger, en nu had hij bericht gekregen dat hij bij een vriend van hem in Deli geplaatst kon worden. Verser wilde dat onmiddellijk aan Verdonk schrijven, maar de generaal ontried hem dat, daar ook hij in de rubbercultuur veel toekomst zag. Lachend vroeg Verser of de generaal soms ook geloofde dat de petroleum-ontginning waarde zou krijgen?

„Waarde krijgen! Waarde hebben, zeg dat liever. 'k Wou dat ik dubbeltjes had. Direct stopte ik ze in de petroleum. In Djambi, hier in Atjeh, in Palembang, er zit een hoop in den grond. Eerst rust, dan bedrijf, snap je? Ik vind het prachtig dat Verdonk iets nieuws aanpakt. Voor ondernemende lui is hier altijd wat te vinden, de tijd van luieren is gedaan. Wat hebben ze in Holland niet dikwijls gephantaseerd over het makkelijk rijk worden in Indië! Je moet in Deli komen om te zien dat dat groote leugens zijn. In het particuliere wordt hard pootaan-

gespeeld. Hadden ze dat vroeger hier ook gedaan, dan zou het hier nooit spaak zijn geloopen."

Daarna volgde een heele uitweiding over het nadeelige van luiheid. Verser kende de felheid van den generaal wanneer hij daarover begon.

„Hier bij mijn officieren krijg ik die neiging tot luiheid er wel uit. Dat ze lui zijn, kan eens voorkomen; maar dan moet ik ervoor waken dat die luiheid niet invreet en dat is me geloof ik best toevertrouwd."

Daar twijfelde niemand aan. Om te maken dat de officieren den gang er in hielden had hij de bepaling uitgevaardigd dat een officier, die in een bivak geplaatst was, alleen aanspraak kon doen gelden op de uitkeering van het vastgestelde extra-daggeld, voor dagen waarop hij minstens twaalf uur op patrouille was geweest.

Verser vond het altijd aangenaam, wanneer hij met den generaal mee naar buiten moest. Niet alleen vernam hij dan zeer veel wat voor anderen verborgen bleef, doch heel dikwijls hadden ze ook aardige ontmoetingen. Zoo in het Pediësche, toen ze daar bij een hoofdofficier eens gingen kijken hoe het met de zaken stond. Een oude onder-adjudant, trok door zijn langen baard de aandacht van Verser, die hem eerst uit de verte voor een kapitein eenzag.

„Welneen, Verser, ken je dien niet, dat 's de onder-adjudant Hendriks. Die is hier al een eeuwigen tijd. Hendriks, kom eens hier."

„Generaal?"

„Wat ben jij hier al een tijd."

„Al drie jaar! En ik mag niet weg."

„Mag je niet weg? Waarom niet?"

„Omdat ik de citroenziekte heb!"

„Wat heb je?"

„De citroenziekte, kent u die niet, generaal?"

„Nooit van gehoord. Wat is dat?"

„Kijk eens, generaal, dat komt toch in dienst heel veel voor. Ze laten je werken en sjouwen, tot je niet meer kan, ze knijpen je uit en dan als je heelemaal op bent, dan smijten ze je weg, dat 's de citroenziekte en die heb ik hier."

„Daar zal ik je wel mee helpen, dat zal je zien."

De bataljonscommandant werd geroepen.

„Zeg, Hansen, die adjudant Hendriks gaat van avond met mij mee."

„Dat kan niet. Die weet hier alles en ik kan hem niet missen, werkelijk dat gaat niet, generaal."

„Kom nu, dan vervang je hem maar. Ik heb het hem al meegedeeld en van avond gaat hij met me mee, dan krijgt hij het verlof, waarop hij al maanden recht heeft."

De troepen trokken in 1902 en 1903 in alle richtingen het vroeger, voor 1896, onbekende gebied door. De pretendent-sultan en Panglima Polim onderwierpen zich, het was te voorzien dat wanneer de enkele onverzoenlijken, die van geen eindigen van vijandelijkheden weten wilden, gevangen of gestorven waren, de strijd beëindigd was. Het Kamerlid Van Kol, die zoo vaak in de Tweede Kamer het Indische regeeringsbeleid aan een felle critiek onderworpen had, kon te paard Atjeh doorkruisen zonder dat er bijzondere maatregelen voor zijn veiligheid genomen waren en zond uit Medan na het eindigen van zijn reis een telegram aan Generaal van Heutz, zooals hij hem betitelde, den grootpacificator van Atjeh!

Niet alleen de Atjeher zelf zag zich een betere toekomst weggelegd, de Europeesche handel meende

eveneens, nu het te voorzien was dat de strijd zou eindigen zijn aandeel in het werk te moeten nemen. Al in 1899 waren er concessie-aanvragen binnen gekomen, waaraan toen nog geen gevolg kon worden gegeven.

Handel en verkeer zijn onafscheidelijke vrienden. Van Heutsz zag het in en op zijn aansporen was het dat de Maatschappij Nederland van 1903 af Sabang op Poeloe Weh aandeed. Niet langer was Atjeh voor zijn handel verplicht den weg te nemen over Penang op Malakka of over Singapore. Te Peureula vestigde zich de petroleumindustrie en op tal van punten waren reeds boringen geschied, die de aanwezigheid bewezen hadden van de kostbare aardolie op plaatsen die een paar jaar daarvoor nog voor den Europeaan ontoegankelijk waren.

Verser, die den toestand van 1898 uit eigen aanschouwing had gekend, was er niet over uit, hoe veel er dien betrekkelijken korten tijd veranderd was.

Dat de verandering ook buiten Atjeh gewaardeerd werd, bleek hem toen hij eens een brief kreeg van Postma. Veel hoorde hij niet van hem, maar toch kreeg hij af en toe een brief, die hem op de hoogte bracht hoe het met zijn ouden sobat ging.

Nadat, vier jaar geleden, Postma van de thee in de tabak was gegaan, was er heel wat gebeurd. Postma had in Langkat veel te regelen gehad, maar, schreef hij, al had hij weinig rust, het werk was aangenaam geweest omdat hij zag dat hij succes had. De assistenten, waar hij mee werken moest, hadden aanvankelijk hard gemopperd, maar toen zij zagen dat de baas voor ging en nog meer uitvoerde dan zij, hadden zij er pleizier in gekregen. „En," schreef hij in zijn brief, „het werk was beloond, ruimschoots

beloond, want de tantièmes die wij opstrijken, vallen aardig mee."

Op het eind van 1903 had Verser een brief gekregen uit Amsterdam, van de hand van Postma. Voor hij hem opende had hij Anneke geroepen:

„Kijk eens hier. Een brief van Postma uit Holland! Waar zou die kerel nou weer zitten? Zou hij na die paar jaar al binnen zijn?"

Nu zoo mooi was het niet, maar toch was er heel wat nieuws. Postma, die al onder de Delianen een goede reputatie had gekregen als leider en organisator, was op verzoek van zijn directie naar Holland gekomen. Daar was gesproken over de vestiging van nieuwe ondernemingen in het Noorden van Sumatra's Oostkust, waarover gaarne het advies van Postma vernomen werd. Nu het gevaar van invallen door de Atjehers absoluut verdwenen was, achtte men den tijd rijp om de vestiging van ondernemingen naar het Noorden uit te breiden. Postma had gunstig geadviseerd en het resultaat was dat in een bijeenkomst van vooraanstaande handelsfiguren besloten werd tot plaatsing van een paar ondernemingen in een gebied, waar men het in het laatst van de negentiende eeuw niet gewaagd zou hebben zich te vestigen. „Dat hebben zij en wij te danken aan de werkzaamheid van jouw Van Heutsz in Atjeh. Jullie officieren, die voortdurend daar door dat apenland rondtrekken kunnen zich niet voorstellen wat voor groote gevolgen het einde van den oorlog daar met zich meebrengt. Voor een paar jaar was het heelemaal niet ondenkbaar dat Panglima Polim op een goeden morgen zich eens bij ons zou laten zien. Daar denken wij nu niet meer aan. Onze heele positie in Indië is door de overwinning op Atjeh enorm versterkt.

Toen ik het eerst hier in Amsterdam een vergadering van kopstukken bijwoonde, kreeg ik zoo den indruk, dat wij aan den vooravond stonden van een nieuwe periode in ons koloniaal bezit, een tijdperk waarin wij werkelijk wat te vertellen zullen hebben. Wij dachten vroeger dat wij ons hoogtepunt in het koloniaal bestuur al bereikt hadden en nu lijkt het er op alsof wij nieuw leven, grootere kracht en een mooiere toekomst hebben. En dat allemaal omdat wij de moeilijkheden op Atjeh ten slotte meester zijn geworden."

Verser had den brief, toen hij hem zoover had gelezen, neergelegd. „Zie je wel vrouw, wat we hier voor goed werk gedaan hebben? Daar heb je nu de resultaten al van ons rusteloos ageeren! Tot over heel Indië wordt het bekend. Alleen ben ik het niet met Postma eens dat wij hier de groote beteekenis van ons werk niet beseffen. Dat's nou weer zoo'n echte uitdrukking van iemand, die meent dat een officier er alleen is om er op los te slaan, wanneer het hem bevolen wordt. Alsof een officier een willoos werktuig is in de hand van zijn chef! Hij moest eens zien hoe wij hier ook alles doen om de boel weer op gang te krijgen. Maar enfin, laat hij wat dit betreft er naast zijn, hij erkent dat wat gedaan is goede vruchten afwerpt."

Anneke had moeite gehad om Verser over te halen, eerst kalm den brief uit te lezen, want nu hij eenmaal aan het praten was over de groote gevolgen van het optreden van Van Heutsz, voorzag ze dat hij daar zoo gauw niet mee zou eindigen. Want ieder heeft zijn zwakke zijde, en Verser had die ook. Als hij de gevolgen van het optreden van den gouverneur naging, kon hij ellenlange verhalen doen, die

Anneke natuurlijk al ontelbare malen had gehoord. Nu wist ze zijn woordenvloed te stuiten, door een onopgeplakte photo te grijpen die uit den brief viel.

„Kijk eens Henk, wat een allerliefst gezichtje."

„Drommels nog toe, die mag er wezen. Zou dat zijn meisje zijn?"

„Lees dan door en hou eens op met je eigen verhalen."

„Waarachtig, hier heb ik het. Jawel hoor. Twee maanden in Holland, een nieuwe maatschappij opgericht en in de tusschenbedrijven getrouwd. Hij is al op weg naar Deli."

„Nu al?"

„Ja zeker. Kijk, hij heeft dezen brief geschreven een week voor zijn trouwen, en zij zijn daarna over Parijs naar Marseille gegaan. Hij zou nog een weekje te Parijs blijven, jawel, die lui uit de cultures hebben er de dubbeltjes voor. Een aardig snoetje, hè?"

„Geef mij nu eens hier. Ik moet eens even zien wat ze aan heeft. Wat heeft ze haar haar eigenaardig zitten, zou dat nieuw zijn?"

„Weet ik het! Waar kijken jelui al direct naar! Ik denk dat die dracht een „nouveauté de Paris" is. Wanneer wij met verlof gaan, moeten wij toch ook een paar dagen erheen, wat jij!"

„Wel zeker, je wilt naar Parijs, naar Zwitserland, naar Den Haag en naar Berlijn. Som maar op. Weet je waar ik denk, dat het op uitloopt?"

„Zeg het maar eens met je voorspellenden geest."

„Wij stappen te Genua uit, reizen door Zwitserland en zoo linea recta door naar Den Haag. Daar huren wij een huisje, en daar blijven wij tot wij weer naar het station gaan, den trein nemen naar Genua of Marseille, foets, foets, met de boot naar

Priok en dan begint het Indische leven weer alsof wij nooit weg zijn geweest.

„Wou jij dan in den verloftijd nooit eens uitgaan?"

„Natuurlijk wel, eens naar Scheveningen, zoo af en toe, in Juli eens een paar weken naar Velp, van al die dure tochtjes naar het buitenland, daar komt niets, niemendal van. Dat's allemaal te duur, baasje, laat die maar over aan je vrienden, die planter of zoo iets zijn. Wanneer we later voorgoed naar huis gaan, worden wij misschien wel afgehaald door Postma in zijn équipage."

„Of door Verdonk in zijn auto. Want als die rubber nu eens goed zal gaan, waarom zou hij dan geen auto kunnen nemen? Als ik het iemand gun, dan is het hem."

Wanneer Anneke en Henk samen waren, kwam het gesprek al gauw op den aanstaanden verloftijd. In April kon hij gaan, hij was tien jaar in Indië, had dus recht op verlof, en zou ervan gebruik maken ook. Toen het vertrek was gesteld op de eerste week van April, begon Anneke de weken te tellen, op het laatst zelfs de dagen. Terwijl de jaren, die zij op Atjeh hadden doorgebracht, voor hen als het ware waren omgevlogen, duurden de laatste weken eeuwen. Gelukkig bleken ook die eeuwen niet oneindig te zijn en eindelijk stonden ze bij Sabang op de boot.

Een paar collega's deden hen uitgeleide: „Slamat djalam! Goede reis. Wees blij, Verser, dat je er heelhuids bent afgekomen en niet hier onder de klappers blijft! Je gaat rijker weg, dan je gekomen bent, met vrouw en kind!"

Nog lang bleven Verser en zijn vrouw naar de wegzinkende kust kijken, terwijl de baboe met Hans de hutten eens gingen verkennen.

„Anneke, vijf jaar bijna! Daar gaat ze! Atjeh! Een stuk geschiedenis uit ons leven!"

„Ja, veel angstige momenten, wat momenten, dagen en nachten in ongerustheid, heb ik er doorgebracht, maar toch ook hebben wij er een hartelijkheid ondervonden, die wij nergens anders kunnen terugvinden. Je hebt gelijk, een stuk geschiedenis."

„Geschiedenis, niet alleen voor ons. Voor heel Indië, voor heel ons land, voor het welvaren en den bloei van Nederland. Dat weten wij, maar dat zullen ze ook beseffen in het moederland, voor we een paar jaar verder zijn. Wat wij daar hebben meegemaakt is geschiedenis voor ons land. Ik heb eens ergens gelezen dat bij ons altijd lui met kennis en durf gevonden worden wanneer het oogenblik ze vereischt. Dat is nu ook weer getoond!"

„Zoo zoo, ik wist niet dat jij je ook onder de voortreffelijke personages rekende. Nog al pedant, zeg!"

„Dat doe ik heelemaal niet. Ik en al de kameraden, die er zijn geweest en er nog zijn, zijn heel gewone menschen, niet beter of slechter, niet dapperder of laffer dan honderden vóór ons. Maar er is een man geweest, die ons allen heeft aangezet, die ons gedreven heeft tot inspanning en verrichtingen, die wij vroeger voor onmogelijk zouden hebben gehouden. Zonder Van Heutsz waren wij nooit of te nimmer er in geslaagd den oorlog in Atjeh tot een einde te brengen, dat heb ik al zoo dikwijls gezegd. En Van Heutsz heeft niet alleen als soldaat overwonnen, maar als bestuurder de lui weer gewend aan een vreedzaam leven. En nu, vooruit, nu moeten we eens gaan zien, hoe onze omgeving gedurende de eerste vier weken zal zijn. Adio, adio Atjeh, adjé!"

Henk vatte Anneke om het middel en trok haar dansende over het dek.

„Schei toch uit, malle jongen. Kijk, die stuurman daar lacht je uit. Je lijkt wel mal!"

„Mal, neen dol. Ik ben de dolle luitenant. Kom hier, het is net of we pas gister getrouwd zijn. De zeelucht doet je nu al goed, je hebt al een echt Hollandsche kleur. Om in te bijten!"

„Toe nou Henk, doe niet zoo gek!"

„Gek? heelemaal niet gek. 't Eerste wat ik me in Genua koop is een politiekje! Zeg, wat zal me dat goed staan, een pandjesjas of colbertje. In geen vijf jaar heb ik ze gedragen. En als wij in Amsterdam kuieren, koop ik me een fijnen hoogen hoed. Je mag 's middags met me door de Kalverstraat loopen, dan denkt ieder dat ik van de Beurs kom! Fijn hè, weer over asfalt te tippelen! En dan gaan wij een biefstuk eten in de Poort van Kleef en een pannekoek bij Kras!"

„En Hans, moeten wij dien dan thuis laten?"

„Hans? Hans nemen wij mee in een sportkarretje; 'n mooie optocht zal het zijn, maar pleizier zullen wij hebben, dat verzeker ik je!"

GOUVERNEUR-GENERAAL VAN HEUTSZ.

Het verblijf in Holland werd zooals Anneke het voorspeld had: van de groote reizen kwam niets en toch was de afleiding prettig. Nauwelijks waren zij in Holland of ze vernamen geruchten dat er ernstig in regeeringskringen over gedacht werd om Van Heutsz aan te wijzen als opvolger van den Gouverneur-Generaal Roosenboom en het duurde niet lang of zij hoorden dat de geruchten waarheid hadden bevat. Van Heutsz zou naar Holland komen, confereeren met den ministerraad, daarna naar Batavia gaan om als vertegenwoordiger van de Koningin het paleis te Buitenzorg te betrekken.

Toen in den zomer van 1904 de pacificator van Atjeh dan ook in Holland verscheen, werd hij er geëerd als bijna geen ander voor hem. En het spreekt als vanzelf dat Verser, wanneer hij kennissen ontmoette, altijd eens moest vertellen hoe het mogelijk was geweest dat Van Heutsz in betrekkelijk zoo korten tijd een einde had kunnen maken aan een strijd, die vóór zijn komst als eindeloos beschouwd was.

„Hoe heeft hij het hem eigenlijk geleverd?" die vraag werd dagelijks haast gesteld. En dan vertelde Verser steeds maar weer van het marcheeren zonder

einde, het opzoeken van den vijand, het doordringen in tot dusver onbekende streken. Hij deelde dan mee hoe het snelle optreden van de detachementen bevorderd was doordat de bentings, waarin de troep gedurende den nacht gewoon was geweest zich op te sluiten, geslecht en vervangen waren door bivaks. Hoe goed de bepaling gewerkt had dat de Atjeh-toelage alleen uitgekeerd werd, voor dagen waarop twaalf uur was gepatrouilleerd. En tot vervelingstoe herhaalde hij dat de bezittingen van de Atjehers gespaard werden en alleen de vijand mocht aangevallen worden; zoo wisten zijn kennissen langzamerhand allemaal dat Van Heutsz niet alleen generaal maar ook bestuurder was.

De verlofdagen vlogen om, ze waren aangenaam en toch vielen ze ook weer tegen; Verser was te jong om zonder geregelde bezigheden te kunnen zijn, op sommige oogenblikken verlangde hij naar Indië terug. Zijn oude vrienden, de Wakker's, die in Amsterdam woonden, begrepen het, zij zouden niet teruggaan; Wakker had zijn pensioen genomen en nu, nog jong en krachtig, was hij werkzaam op het kantoor van een rubbermaatschappij. Hij trachtte Verser te bewegen ook een werkkring te zoeken bij een particuliere onderneming, maar deze was daar niet over te spreken, voelde zich te veel militair, had nog zijn idealen om mee te helpen ons gezag te bevestigen. Daar was in Indië nog veel te doen, de strubbelingen op Bali, op Nieuw-Guinea, in Djambi en Korintji, in Borneo; was er kans op dat wij spoedig konden rusten? Verser meende van niet; in Flores en het Westen van Ceram, in de Bataklanden, overal gistte het.

Hoe ergerde hij zich eraan wanneer hij hoorde

spreken, dat er in de koloniale regeering een militairistische geest was gekomen. Wat wilde het zeggen dat de afgetreden Gouverneur-Generaal een militair geweest was en de nieuwe een soldaat zooals wij er maar weinig gehad hadden! Een militair moet in de allereerste plaats kunnen regelen, ordenen, en dergelijke mannen waren er in Indië broodnoodig. Niet in de eerste plaats was Roosenboom generaal geweest en Van Heutsz zou zich ook nog wel op andere wijze leeren kennen, die periode wilde hij meemaken.

Er ging een rilling door Nederland toen er gehoord werd dat bij een expeditie in de Gajoelanden bijna 3000 menschen waren gevallen en daaronder 1000 vrouwen en kinderen. Het bleek dat de Gajoes vrouwen en kinderen als een beschermende linie voor zich uit hadden laten gaan, maar treurig was het gebeurde daar niet minder om.

Wanneer men ergens niet is, hoort men vaak meer van verkeerde toestanden, dan de bewoners zelf. Zoo ging het ook Verser. In Indië had hij hooren spreken dat er op Deli koelies mishandeld waren, dat assistenten heel dikwijls ruw optraden. Van Heutsz, herinnerde hij zich, had daar op Atjeh al over gesproken, nu in Holland hoorde hij er meer van toen het Kamerlid Van Kol in de Tweede Kamer een interpellatie over de ergerlijke toestanden op Deli had gehouden en feiten van mishandeling had genoemd die niet te loochenen waren. En een oud-Deliaan, de oud-minister Cremer, sprak van een algemeene moreele inzinking, een ander Kamerlid, Fock, van een vrijgevochten bende.

Verser begreep dat er werk gedaan zou worden niet alleen op militair, doch ook op burgerlijk gebied. Toen hij naar Indië terugkeerde, popelde hij

van verlangen om weer werkzaam te worden gesteld. Hij was een ons-lieve-heers-beestje, want bij aankomst te Batavia werd hij, voorloopig, weer geplaatst bij de bureaux van den Generalen Staf. Hij wist dat een definitieve overgang naar „de hersens van het leger" vrijwel voor hem buitengesloten was, doch in ieder geval was het prettig dat hij eerst een tijdje te Batavia zou blijven. Daar hoorde je meer dan ergens anders in Indië. Het viel hem daar in de eerste weken al op, dat er zoo geheel anders gesproken werd dan een tien jaar geleden, toen hij voor het eerst in Batavia voet aan land zette. Hij had het er met Anneke over, meende dat in het koloniaal bestuur geheel nieuwe wegen waren ingeslagen.

„'k Ben blij dat ik terug ben, blij dat ik zie dat er zoo veel veranderd is, en veranderd zal worden. De regeering gaat alles doen om het de bevolking in den strijd om het bestaan gemakkelijker te maken. Het is juist gezien dat er kweekscholen en ambachtscholen worden opgericht, dat den inlanders Nederlandsch wordt geleerd. Wanneer tien jaar geleden een inlander een Hollander aansprak in het Nederlandsch, werd het beschouwd als iets dat afbreuk kon doen aan onze positie, aan ons prestige! Gelukkig dat die zotte tijd voorbij is."

Anneke vond het ook, maar, als vrouw voelde zij er toch veel voor dat we onze positie „hoog" zouden houden. Henk vond dat hooghouden prachtig, als het maar niet kwam door het neerdrukken van den inlander; Anneke zag het koude, het reëele, gelijk het was, Henk keek meer in de toekomst. Juist door dat in de toekomst zien, was zijn levensopvatting vroolijk, had hij het vertrouwen dat alles in

Indië terecht zou komen, wanneer er gewerkt werd.

's Avonds werd er heel wat gezwamd; de kaarten kwamen bij de Versers alleen op tafel wanneer er gebrek aan discours was en dat deed zich heel zelden voor. Toen het bekend werd dat de minister Fock de gelegenheid open wilde stellen voor inlanders om, na een behoorlijke voorbereiding, gewichtige betrekkingen te vervullen, juichte hij het toe. Natuurlijk waren er ook die voorspelden dat daar groote moeielijkheden uit konden voortkomen, doch meestal werden die meeningen naar voren geschoven, door menschen die ook in andere opzichten geacht werden niet tot de snuggersten te behooren.

Verser durfde nog al eens brutaal te zijn in zijn beweringen en toen er op een avond gesproken werd over de betere promotiekansen voor ontwikkelde inlanders, werd hij geprikkeld door het verzet dat daartegen van een paar van zijn gasten uit ging. En door dat hij zich tegen gewerkt voelde, uitte hij zich nog sterker:

„Wat leuteren jelui van inlanders, die in ons bestuur geen hooge posities zouden kunnen innemen! Wanneer ze er in staat toe zijn, is het schande hun de gelegenheid te onthouden. Velen lachen over de oprichting van scholen? Jelui vinden het dwaasheid wanneer gegoede inlanders hun jongens naar de H. B. S. zenden? Dwaasheid! Eigenlijk zien jelui er een gevaar in voor ons gezag, en dat vind ik een bespottelijkheid. Als wij een kern van goed onderwezen, ontwikkelde inlanders vormen, wel dan zullen die moeten erkennen, dat ons bestuur waardeering verdient, als wij het ten minste met zorg behandelen. Hoe meer gelegenheid voor ontwikkeling, hoe beter voor ons, hoe meer rechten wij op de handhaving

van onze positie zullen kunnen doen gelden. Ik voorspel je dat, als wij in dezelfde lijn voortgaan, we over een vijf en twintig jaar niet alleen meer Hoogere Burgerscholen hier zullen hebben, maar dat er ook een Indische universiteit zal zijn, waar wij, Hollanders in de Oost, onze jongens zullen kunnen laten studeeren voor advocaat en arts! En waarop, naast onze eigen jongens, de inlandsche jongelui ook zullen komen! Je zult het zien!"

De gasten hadden hem verbaasd aangehoord.

„Anneke, heeft jouw man, tijdens zijn verlof in Meer en Berg gelogeerd? Ze hadden hem er moeten houden. Of kerel, meen je het niet? Zeg je het maar om protest uit te lokken? Niet? Nu hoor dan eens even. Ons Indische klimaat is niet geschikt voor studie. Welke Europeesche geleerde zou hier prof. willen zijn? Immers niet één! Wat zouden wij krijgen? Halfbakken lui, die onze jongens op zouden leiden voor halve dokters en halve advocaten! Neen vriendje, een universiteit in Indië is in de eerste eeuw onmogelijk, gladweg onmogelijk. 't Is beroerd, maar je zult je jongen, als hij studeeren wil naar Holland moeten zenden. Meer dan dokter dwaja's kunnen ze hier niet fokken."

Verser keek op; ja, dat geloofde hij eigenlijk ook wel, hij was wat te ver gegaan, een Indische universiteit leek hem een onmogelijkheid toe, maar al geloofde hij dat ook, toegeven wilde hij het niet.

„Waarom geen universiteit? Voor het klimaat? En in Engelsch-Indië dan? Wat is hier ook al veranderd in de tien jaar die ik hier ben. Wij leven in een tijdperk van overgang."

Ja, voorzeker, in een tijd van overgang. Dan gebeuren er steeds dingen, die herinneren aan den tijd

van vroeger, die in het nieuwe kader niet meer passen. Ook op Atjeh. Wanneer Verser kameraden ontmoette die pas uit Koeta Radja waren gekomen, hoorde hij verhalen, die wezen op achteruitgang. Toen generaal Van Heutsz landvoogd was geworden, had hij den generaal Van Daalen, die Atjeh al sinds jaren kende, gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden gemaakt, in de overtuiging dat met verandering van personen, geen wijziging in stelsel zou komen. Dat laatste scheen wel het geval te zijn; Verser sprak er eens over met den overste Meeuwissen, die als kapitein in '98 zijn chef was geweest.

„Ja, kerel, wat zal ik je zeggen! Wat de eene mogelijk is, mislukt den andere. Uit Atjeh krijgen we zoo langzamerhand weer beroerde berichten. Dat moet daar spaak loopen. Zou de generaal zich in den persoon van Van Daalen vergist hebben? Laatst heb ik eens gehoord dat de generaal, toen hij Van Daalen benoemde, hem gezegd zou hebben: „ga je gang, ik vertrouw je, je hebt goede en kwade eigenschappen, ik geef je dien post en als je nu maar zorgt, dat er geen gedonder komt, dan kan je je gang gaan, maar als het aan de groote klok komt, dan voor jou een ander." Misschien is het waar; de generaal kan zich soms ruw uiten en toch betwijfel ik het wat, want dan zou hij hebben ingezien dat het mis zou kunnen gaan. Die kans zal hij niet hebben willen loopen, maar jammer is het in ieder geval dat het minder goed marcheert. In Den Haag wordt er ook al over gesproken. M'n zwager zond me een paar uitknipsels uit de Avondpost over, waarin geweldig geklaagd wordt over de wijze, waarop wij in Atjeh tegenwoordig weer te werk gaan."

Verser had daar ook al over hooren spreken; de

artikelen waren geteekend door Wekker, een schuilnaam, waarachter zich een gepensionneerd Indisch officier verborg. In de Tweede Kamer werden de artikelen door verschillende sprekers ter sprake gebracht, de minister Idenburg beloofde aan den Gouverneur-Generaal een nader onderzoek te zullen vragen. De Gouverneur-Generaal ging zelf naar Atjeh en wat hij daar zag bevestigde veel van hetgeen Wekker had geschreven. De hoofden waren noodeloos in hun inkomsten verkort, de lagere bevolking werd tot heerendiensten en spionnendienst gedwongen, die den geest van verzet weer deden opleven, de troepen waren vaak, blijkbaar zonder noodzaak, gewelddadig opgetreden. Van Daalen, te wantrouwend tegenover den Atjeher, had de hoofden niet door een verstandige leiding en door zachten omgang aan zich weten te binden.

Met zijn collega's besprak Verser de teleurstelling die Van Heutsz ondervonden had.

„Hij is er heen gegaan in de stellige overtuiging dat hij de beweringen van de Avondpost zou kunnen tegenspreken; je kunt er van op aan dat hij het meer dan ellendig gevonden heeft. Nu zijn er al lui die spreken van het bankroet van het stelsel Van Heutsz! Dat 's heelemaal niet zoo. Laat dit eene nu eens tegenvallen. Wanneer hij nu maar een man aan het hoofd stelt, die wat soepeler is. Van Daalen dacht alleen met geweld te kunnen zegevieren: en dat lukt over een volk nooit. Onnoodig geweld heeft zich altijd gewroken. Wien zou hij nu kiezen?"

Ja, wie moest den wagen, die uit het spoor geloopen was, er weer intrekken? Van Heutsz wees den overste Swart aan; deze had zijn sporen al op Borneo en Celebes verdiend, hij was niet alleen een

krachtig militair, maar ook een man die met niet-militairen voortreffelijk wist om te gaan.

Op een avond las Verser de aankomst van den nieuw benoemden gouverneur te Oleh-Leh in de courant; hij riep direct Anneke.

„Zeg, vrouwtje, hoor eens. Dat 's nu al direct een handige zet. De gouverneur Swart is niet geland als militair, maar in burger, met een pet op van het civiele bestuur. Een handige zet. Dat moet tot de lui spreken. Je zult zien hij levert het hem, alles zal weer terecht komen."

„Als ze jou zoo hoorden zouden de lui zeggen dat je ook een civiel ambtenaar was!"

„Waarachtig niet. Maar wij militairen moeten inzien, dat na het vechten de verzoening wordt tegengehouden door sabelgerinkel. Dat herinnert altijd te veel aan bloedigen strijd en trouwens het wekt bij de bevolking de gedachten op dat wij haar niet anders in toom kunnen houden dan met wapens. Als wij alleen met de wapens de sterksten waren, moesten wij maar onze biezen pakken, hoe eer hoe beter."

„Wil je dan het leger gaan inkrimpen?"

„Absoluut niet. Juist omdat wij zoo vaak met te weinig macht zijn opgetreden, is het vechten zoo bloedig geweest, zijn er vaak gruwelijke dingen gebeurd die vermeden zouden zijn, als wij over meer mannen hadden beschikt. Die gruwelen, die ze ons nu voor de voeten gooien, waren onnoodig geweest, zouden ook niet zijn voorgekomen, als ze wat ruimer voor het leger gezorgd hadden. We weten toch allemaal dat wij geen bloedhonden zijn, dat we niet vechten voor ons pleizier, alleen om te vernielen en te verpletteren. Ik heb nog nooit een kameraad

of een fuselier ontmoet die daar pleizier in had."

„Maar wanneer Atjeh nu tot rust gebracht zal zijn, kan dan het leger hier niet wat minder worden?"

„Natuurlijk niet. Ieder moment kan het op een andere plek noodig zijn. Van Heutsz wil overal ons gezag werkelijkheid maken, hij houdt niet van schijn. Dat toont hij op Bali, dat laat hij zien op Borneo, dat is merkbaar op Celebes."

Verser sprak heel veel burgers, handelslui die overal door den archipel gereisd hadden, die in West en Oost de toestanden met eigen oogen hadden leeren kennen. Zoo sprak hij ook eens met een gezagvoerder van de Paketvaart, een zeeman, die niet alleen de zee, maar ook het volk kende.

„Och wat," sprak deze, „daar in Holland hebben ze me vroeger geleerd dat Indië van ons is. 't Lijkt er wat naar! Moet je komen op een paar uur van Makassar! Weet je wat we er te vertellen hebben? Niks! De hoofden doen er wat ze willen, laten den eenvoudigen man werken tot hij er bij neer valt en strijken de verdiensten op. De onderdanen van zoo'n hoofd zijn z'n slaven en niet meer. Op Borneo worden de Dajaks bedrogen door de Chineesche kooplui en in Djambi is het niet beter, eerder erger. De lui verzamelen daar wilde rubber, verkoopen de opbrengst aan de Chineezen, krijgen niet de helft van wat het waard is."

„Maar waarom komen er dan geen Europeesche kooplui?"

„Dat 's nog al natuurlijk! De Chineezen vertellen er allerlei fabeltjes van ons en de eenvoudige dessaman gelooft ze graag. Wanneer de menschen er nog wat meer van ons zagen dan alleen toewan controleur, wanneer wij er ook troepen hadden, die het land

doortrokken, zou de Europeesche koopman er veilig kunnen komen en dan zou de inlander al gauw zien en ondervinden, hoe hij jaren lang door den Chinees is bedrogen. Ja, als de Europeesche koopman er was, dan kon hij als het noodig mocht zijn van hem geld leenen, wat hij nu doet tegen honderd procent van den Chinees."

„Zoo! Denkt u dat Djambi, om uw eigen voorbeeld te noemen, een rijk land is?"

„Rijk meneer! Schatrijk, maar voorloopig laten wij de dubbeltjes weg halen door Ki Koets Skrab! En de inlander profiteert er zelf niets van. Wanneer we er maar eerst werkelijk waren!"

„Dan moesten ze er maar wat meer militairen heen zenden!"

„Om te beginnen zeker, maar ook bestuursambtenaren die de bevolking wisten te leiden. Ambtenaren, die mensch zijn, die vertrouwen weten te wekken en die handigheid bezitten. Daar heb je me nu die opstand gehad in de Padangsche Bovenlanden. Meneer Verser een prachtland! Kent u het niet? Nu jammer; ik heb in Europa in mijn verloftijd heel wat gezien, maar niets haalt er bij de Padangsche Bovenlanden; neen zelfs de Preanger niet. De bevolking is er best; heel anders als de Javaan, niet zoo beleefd voor het uiterlijke, maar toch zijn het brave kerels. Daar hebben ze de lui tot opstand gebracht door verkeerde belastingheffing. Och meneer, ik heb verhalen gehoord van officieren die den opstand hebben moeten onderdrukken; ik heb ook Maleiers gesproken die hem hadden meegemaakt. Als wij daar ambtenaren hadden gehad, die de bevolking kenden, dan was het nooit zoo ver gekomen!.."

„Dus, meneer Smid, u is tegen belastingheffen?"

„Hoe kan dat nu! Dat zou onzin zijn; maar de bewoners moeten het billijke en het noodige ervan inzien. Ze moeten weten dat als ze aan de Kompenie geld geven, ze er ook wat voor terug krijgen. Niemand betaalt graag belasting, u niet, ik niet en de inlander evenmin. Als de inlander ziet dat er voor zijn geld, door zijn diensten, wegen worden aangelegd, gaat hij snappen dat hij er voordeel van beleeft. Dan ziet hij dat hij zijn waren makkelijker van de hand kan doen, dat hij wat meer geld krijgt om een mooie sirihdoos te koopen of zijn liefste wat beter op te sieren en dan zegt hij ten slotte dat levert de Kompenie hem. Wanneer hij dan merkt dat zijn kinderen handiger worden, omdat ze op school zijn geweest, meneer dan gaat hij duidelijk inzien dat ons bestuur voor hem voordeeliger is!"

„En natuurlijk voor ons ook!"

„Dat spreekt; dan kan ik op mijn schip er volle ladingen vandaan halen."

Wat de kapitein Smid verteld had, was waar. Hij had nog meer kunnen mededeelen over het houden van slaven op Celebes, van de rooftochten die door de bewoners van de kustlanden van Ceram naar het binnenland werden ondernemen, van roof- en moordtochten in het groot, die plaats vonden op eilanden, die in naam van ons waren, doch die in werkelijkheid overgelaten werden aan de willekeur van enkele brutale hoofden of avonturiers.

Voorheen waren die toestanden evengoed bekend, doch er was nimmer iets gedaan om er een eind aan te maken. Onder Van Heutsz werd het anders. Expedities naar het Zuiden van Celebes maakten dat ons gezag er werkelijkheid werd, een weldaad voor den inlander.

Verser sprak over wat hij gehoord had, met ambtenaren van het Burgerlijk bestuur, en vond niet anders als bevestigingen. Een controleur die lang in de buitenbezittingen geweest was vertelde hem nog heel wat bijzonderheden over verbeteringen.

„Je weet wel dat vóór de Fransche revolutie er in Frankrijk geen scheiding bestond tusschen de schatkist van het land en de inkomsten van den koning. Als de koning wat noodig had schreef hij een briefje en de minister van financiën, zijn dienaar, kon opdokken. Als iemand een erg vriendelijk gezicht tegen Z. M. trok, kon de oppermachtige hem beloonen met een gift in eens, een lijfrente, een kasteel, een bosch, juist naar hem inviel. Nu zoo was het hier bij de vorsten die nog wat zelfstandigheid hadden al evenzoo. Daar wordt gelukkig een eind aan gemaakt; overal komt een scheiding tusschen de kas van den zelfbestuurder en die van het landschap. Ieder zelfbestuurder bezit een vast inkomen en kan niet meer naar willekeur putten uit de opbrengst van de belastingen van zijn onderhoorigen. Nou hoef je niet zoo'n medelijden te hebben met de verminderde inkomsten van die zelfbestuurders, want die trekken uit de opbrengst van hun bezittingen nog dubbeltjes genoeg. Verder zijn er, ook al weer om alles normaal te maken en den inlander te laten zien wat er met zijn belastingpenningen gebeurt, zoogenaamde landschapskassen ingesteld waarin de opbrengst van iedere streek gestort wordt en die dan alleen ten bate van het gewest gebruikt mogen worden. Onder Van Heutsz zijn er zoo al 89 landschapskassen tot stand gekomen; jullie denken dat alleen de militairen onder onzen toewan besar wat meer pootaan moeten spelen, maar dat is er glad naast.

Wij van het burger bestuur merken ook dat er een krachtiger wind in de zeilen blaast, zoodat er heel wat meer werk aan den winkel is; laat ik er direct bij zeggen, dat wij dat meerdere werk graag op de schouders nemen, want ieder voelt dat er iets mee bereikt wordt."

Dat er werkelijk wat bereikt werd, dat het niet alleen ambtenaren en officieren waren die konden spreken van een nieuwen tijd, hoorde Verser ook van andere zijde. In 1908 werd hij verrast door het bezoek van zijn vriend Postma, die met zijn vrouw eenige dagen in Batavia kwam. Toen hij op een middag na zijn bureau-uren thuis kwam vond hij Postma met zijn vrouw in de voorgalerij zitten.

„Kerel, dat 's nou toch weer toevallig; als ik in Batavia moet zijn, tref ik jou er ook aan. Leuk dat ik jullie nu eens in kennis kan brengen met m'n vrouw. Toen ik haar uit Holland haalde, zaten jullie nog in Atjeh, om daar rust en orde te brengen."

„Nu, dat 's ons gelukt. Dank je voor het compliment. Hoe ben je hier gekomen, vertel me dat eens even?"

„Zoo pas gearriveerd uit Padang, na van Medan, met een auto dwars door Sumatra, via de Bataklanden, gereisd te hebben."

„Je schijnt het te kunnen doen."

„Schikt nogal; geen klagen. Er wordt veel verdiend en dat zal nog beter worden. Ik ben op reis voor eenige heeren in Holland, die nieuwe terreinen zoeken voor katoenteelt. Of het lukken zal weet ik niet."

„Gaat dat zoo maar?"

„Natuurlijk niet; ik ga eerst eens goed informeeren bij den Plantentuin in Buitenzorg. Daar zit ik dan

weer tusschen oud-collega's, die in Holland ook grassprietjes gezocht hebben, zooals je vroeger wel spotte. In ieder geval, of het lukt of niet, dat zoeken naar nieuwe terreinen is al een mooi ding op zich zelf. Wie had daar nu voor een tien jaar geleden aan durven denken? De lui in Holland hebben meer vertrouwen in Indië, durven meer aan. Een bar verschil met toen."

„Merk jij van den veranderden toestand als particulier wat?"

„Of ik er wat van merk? Zeg nu eens even, was het voor tien, wat zeg ik, voor vijf jaar mogelijk geweest, dwars door Sumatra veilig en wel een reis te maken? Nu heb ik het gedaan met m'n vrouw en minder last gehad van de inlanders dan een Franschman die in Nederland over de Veluwe zou gaan fietsen. Verleden jaar ben ik bij Makassar op Celebes geweest, ook al weer een opdracht van lui in Holland. Daar hadt je moeten hooren hoeveel er in een paar jaar veranderd is. Voor drie jaar geleden waren daar nog van die echte potentaatjes, die niet veel meer waren dan roofridders. Als ze iets gedaan hadden wat niet in orde was, kregen ze het verzoek om bij den controleur of assistent-resident te komen. Weet je wat ze dan deden? Als ze erg beleefd waren zonden ze een boodschap dat ze verhinderd waren, maar meestal speelden ze stommetje en lieten niets van zich hooren. En onder elkaar hadden ze schik en lachten de Kompenie uit. Hun minderen, onderdanen, slaven of hoe je ze betitelen wil persten ze uit zooveel ze konden, de Kompenie deed immers toch niets! Dat 's allemaal voorbij, dat 's afgeloopen. Nu kan de koopman, de planter er komen en de gewone man leeft er veel beter. Allemaal het gevolg

van een beter, een krachtiger optreden. Aan alle onzekerheid is een eind gekomen; neen zeg, een verschil dat wij planters en lui van den handel misschien nog duidelijker waarnemen dan jullie die in 's lands dienst zijn."

„Ten minste in de portemonnaie!"

„Natuurlijk. Er wordt meer verdiend, maar laat ik je dit zeggen voor den inlander is veel veranderd, voor den planter ook. Dat zie je het beste op Deli. Ik heb den tijd daar nog gekend dat de assistenten als wilden leefden. Wanneer ze op de betaaldagen in Medan kwamen was het daar een dolle, uitgelaten boel. En op hun afdeeling waren zij baas, rechter, beul, dokter, alles te gelijk. Ik verzeker je dat er ongerechtigheden voorkwamen waar je geen denkbeeld van hebt. Dat's afgeloopen, dat 's uit. Vroeger werden de assistenten maar al te vaak gehaald uit jongelui die in Holland niet vooruit konden komen; dat 's ook niet meer zoo. Tegenwoordig zie je al assistenten die getrouwd zijn, wat toen ik er tien jaar geleden kwam, een onmogelijkheid zou zijn geweest. In alles zie je de nieuwe richting. En wat me overal treft, dat geldt meer voor jou, je hoort met meer waardeering spreken over de militairen en de ambtenaren dan vroeger het geval was."

„Je hebt, dat merk ik duidelijk, nog heelemaal geen spijt ervan dat je niet in Holland bent gebleven."

„Spijt van? Geen gedeelte van een seconde heb ik dat gehad en mijn vrouwtje ook niet. Weet je wat ik me niet kan indenken? Dat ik in mijn jongensjaren er nooit aan gedacht heb, dat mijn toekomst in Indië lag, dat ik toen Indië beschouwde als een land, dat alleen goed was voor lui die het in Holland

niet konden klaar spelen. Ik zou op alle scholen een papier willen hangen, waarop stond hoe ver iemand het hier kan brengen, maar eerst wanneer hij in het vaderland een goede opleiding heeft gehad."

„Dus dat stel je voorop?"

„Dat spreekt; zonder kennis breng je het nergens ver. De cultuurmaatschappijen gaan dat ook inzien, de bankinstellingen deden het al lang. Een enkele, bij wien aan die vooropleiding wat ontbreekt, weet toch zijn weg te vinden, maar dat zijn uitzonderingen. Daar heb je onzen ouden vriend Kees Verdonk, die levert het hem, al heeft hij geen einddiploma van een Hollandsche H. B. S. in zijn zak."

„Je hebt hem gesproken?"

„Natuurlijk, alle Delianen kennen elkaar. Hij levert het hem. Er was in het begin wat weerzin tegen hem, absoluut ten onrechte. Er werd gesproken van oud-koloniaal, van sergeant die, nu ja onderluitenant was geworden, er waren er heel wat die vonden dat zoo iemand niet op Deli thuis hoorde. In het begin wilden juist de elementen, die nu niet tot de besten behoorden, met hem aanpappen. Je kent die types wel. Merkwaardig hoe gauw onze Kees de lui in de gaten had en ze liet schieten. Toen ik hem wou waarschuwen, was het al niet meer noodig. Hij stond daarna een paar maanden alleen en toen is hij er zoo langzamerhand in gekomen. Tegenwoordig mag je zeggen dat met wien Kees omgaat, tot de goede Delianen behoort. Bij zijn onderneming staat hij goed aangeschreven. Administrateur wordt hij zoo zeker als een huis. Leuk voor den kerel. Nog een jaar of wat, dan heeft hij ook zijn koetjes op het droge."

„Bij jou is dat natuurlijk al het geval?"

„Och, de een zou het zeggen, de ander niet. Vergeet niet, dat ik hard en hard gewerkt heb, dat ik niet alleen van 's morgens zes tot 's avonds zes in de buitenlucht heb gewerkt onder onze gezegende gloeiende zon, en dan 's avonds zoo veel het kon ook. Gelezen en gewerkt. Nu gaat het, dat 's waar. Wanneer ik terrein vind voor de katoen geschikt, dan ben ik er. Toch betwijfel ik of ik daarmee succes zal hebben; gaat het niet nu, dan hoef ik over een paar jaar toch niet in Holland op een bovenhuisje te gaan wonen. Weet je wat ik zoo prettig zou vinden? Wanneer wij, Kees, jij en ik, weer eens samen zouden kunnen komen, hier of in Holland."

„Waarom zou dat niet kunnen? Als ik gepensionneerd ben, dan zijn jullie al lang en breed terug; dan zullen wij elkaar nog wel eens ontmoeten en spreken over den grooten tijd dien we hier meemaken, de tweede vestiging van de Hollandsche macht in Indië, de opening van een nieuwe periode van niet genoeg te waardeeren voorspoed. Zeg, weet je nog wel dat wij op den dag dat ik hoorde dat ik geplaatst was als cadet te Breda een wandeling gemaakt hebben over Weyerswold? Herinner je je het nog? Goed, toen heeft mijn vader ons gefuifd op een glaasje bier; ik heb je toen ook voor het eerst den naam genoemd van Van Heutsz! Weet je het niet meer? Nu kent iedereen zijn naam; hij is de man die de nieuwe richting heeft aangegeven. Nu een glas pagne; dat de weg verder mag voeren naar een nieuwen tijd van kracht en welvaren. Mevrouw Postma, Anneke, laten wij daarop aanstooten en ook op den man die ons die nieuwe toekomst heeft doen zien: op Generaal

Van Heutsz! Voor ons die onder hem gediend hebben blijft hij altijd den Generaal."

Nog jaren zouden er verloopen voor dat de wensch van Postma verwezenlijkt werd. In 1909 droeg Van Heutsz zijn waardigheid over aan Idenburg, die op den ingeslagen weg voortging. Verser maakte promotie, ging als gepensionneerd kolonel ten slotte naar Nederland terug. Postma was een paar jaar daarvoor voor goed in Nederland gekomen, werd commissaris van verschillende cultuurondernemingen, was een man, op wiens advies steeds prijs gesteld werd. Ook Verdonk vestigde zich, nadat hij eenige jaren administrateur was geweest, in Holland.

Op den 9^{den} Juni stonden ze op den Dam toen het stoffelijk overschot van Van Heutsz uit het paleis werd gedragen, om rust te gaan vinden op de Ooster begraafplaats.

De troepen waren voorbij getrokken. De duizenden nieuwsgierigen, die den Dam hadden bezet, keerden naar hun werk terug. De drie oudere heeren wachtten tot alles wat kalmer was geworden.

„Een besluit van een prachtig leven. Hij heeft de eer verdiend."

„Ongetwijfeld. Wij, die in het leger, of in het particuliere bedrijf zijn werk hebben leeren waardeeren, wij weten het. Maar toch heeft hij meer verdiend dan die mooie begrafenis. Verser, Verdonk, jullie oud-militairen, vindt je het ook niet? Geloof me, de graftombe, waarin hij komt te rusten is mooi. Toch had ik hem wat anders gegund; een monument dat door ieder Nederlander gezien zou

worden, niet op een begraafplaats, maar in het volle leven. Op een plek waar ieder Hollander komt, en er daar aan herinnerd wordt dat wij een tweeden Coen hebben gehad."

Dat zal wel komen.

Wij Hollanders hebben meer dan eens getoond onze groote mannen te kunnen huldigen en in dankbare herinnering te kunnen houden.

Alkmaar, 17 September '27.